

STUDIA UNIVERSITATIS BABEȘ-BOLYAI PHILOLOGIA

4

 EDITORIAL OFFICE: Gh.Bilașcu no. 24, 3400 Cluj-Napoca • Phone 064-40.53.52

SUMAR - CONTENTS - SOMMAIRE - SOMARIO - INHALT

Mircea BORCILĂ, <i>Început de drum în studiile integraliste</i>	3
Lucian LAZĂR, <i>Dimensiunea istorică a limbajului în lingvistica integrală</i>	15
Dina VÂLCU, <i>Integralism vs. generativism. O confruntare de ansamblu a celor două abordări lingvistice</i>	35
Eugenia BOJOGA, <i>Teoria semantică a lui E.Coșeriu în Spania</i>	47
Rodica FRENȚIU, <i>Cuvintele și "viața" lor. Primatul istoriei în limbă</i>	69
Lolita ZAGAEVSCHI, <i>Despre statutul metaforei ca funcție textuală în lingvistica textului</i>	77
Oana BOC, <i>Aspecte tipologice ale dimensiunii spațio-temporale în "Flori de mucigai" de Tudor Arghezi</i>	89
Nicoleta NEȘU, <i>Statutul tipologic al discursului politic</i>	97
Emma TĂMĂIANU-MORITA, <i>Valorizarea integralismului în lingvistica japoneză. Cîteva repere</i>	107
Cornel VÂLCU, <i>E.Coșeriu și 'răsturnarea lingvistică'. O (nouă) deschidere spre postmodernitate</i>	117

LIBRI

- Lingvistica integrală. Interviu cu Eugeniu Coșeriu*, realizat de Nicolae Saramandu, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996 (Dina Vâlcu) 129
- Johannes Kabatek, Adolfo Murguía, “*Die Sachen sagen, wie sie sind...*”. *Eugenio Coseriu im Gespräch*, Gunter Narr Verlag Tübingen, 1997 (Eugenia Bojoga) 131
- Kennosuke Ezawa, *Sprachsystem und Sprechnorm. Studien zur Coseriuschen Sprachnormtheorie*, Tübingen, Niemeyer, 1985 (Eugenia Bojoga) 138
- Antonio Vilarnovo Caamaño, *Logica y lenguaje en Eugenio Coseriu*, Biblioteca Romanica Hispanica, Editorial Gredos, Madrid, 1993 (Cornel Vâlcu) 143
- Colette Laplace, *Théorie du langage et théorie de la traduction: les concepts-clefs de trois auteurs: Kade (Leipzig), Coseriu (Tübingen), Seleskovitch (Paris)*, Didier Érudition, Paris, 1994 (Lucian Lazăr).....145
- José María Bernardo, *La construcción de la lingüística. Un debate epistemológico* (LynX - A Monographic Series in Linguistics and World Perception, Annexa 9, 1995, Universitat de Valencia (Spain), Departament de Teoria dels Llenguatges) (Cornel Vîlcu) 149
- Emma Tămâianu, *Fundamentele tipologiei textuale. O abordare în lumina lingvisticii integrale*, Cluj, Clusium, 2001 (Lolita Zagaevschi).....151

ÎNCEPUT DE DRUM ÎN STUDIILE INTEGRALISTE

MIRCEA BORCILĂ

RESÜMEE. *Der Beginn der integralistischen Studien.* Der vorliegende Aufsatz setzt sich zum Ziel, den historischen Rahmen der Anfänge der Integralen Linguistik darzustellen. Gleichzeitig werden die persönlichen Beiträge aus diesem Band vorgestellt.

Nu este atât de ușor de încadrat conceptual o culegere de studii, precum cea de față, în contextul mai larg al dezvoltării de astăzi a științei lingvistice. Trăim un moment extrem de complicat în devenirea acestei discipline, pe plan internațional, în care elaborările permanente ale Programului generativ, retransat în zone tot mai autonomizate ale investigației, coexistă cu expansiunea, mai recentă, a cercetărilor de lingvistică cognitivă (ilustrând orientarea “științei cognitive de generația a II-a”) și cu încercările de raportare, la stadiul ultim al acestei înnoiri, a tradițiilor lingvisticii structurale și ale celei istoric-culturale (sau, cum se preferă în contextul american: de orientare “antropologică”). În interiorul unui domeniu disciplinar atât de vast și de amplu diversificat s-a ajuns, de mai mult timp - în mod firesc și, aș spune, inevitabil - la recunoașterea legitimității și, chiar, a necesității istorice a unui efort cuprinzător, de natură convergentă sau “integratoare”, care să reinstituească unitatea de ansamblu a disciplinei și să îi asigure, în consecință, locul ce i se cuvine în configurația științelor umane. În termeni foarte simpli, acesta este, tocmai, spațiul conceptual în care se manifestă, de câteva decenii, mișcarea cunoscută sub numele de “lingvistică integrală”, ce s-a dezvoltat și s-a impus, treptat, pe plan internațional, din opera de fundamentare teoretică a lui Eugeniu Coșeriu și a școlii sale de la Tübingen¹.

Curentul de cercetări generat de această mișcare științifică și-a făcut ecou, cum era firesc, și în contextul cultural românesc². Acest ecou a cunoscut, în ultimii ani, o amplificare și o focalizare aparte în câmpul tradițiilor “școlii lingvistice” clujene, unde s-a manifestat, înainte de toate, sub forma unor încercări timide de asumare a însuși

¹ În dezbaterile actuale privind relațiile dintre diferitele direcții concurente, promotorii “lingvisticii integrale” insistă, în general, cu deplină îndreptățire, asupra avantajului de principiu pe care îl oferă platforma proprie, în sensul că ea furnizează singurul ‘Program de cercetare’ orientat spre realizarea unității disciplinare (vezi, de ex., raportarea recentă la obiectivele lingvisticii cognitive în J. Kabatek, *Einheitlichkeit der Bedeutung, Designat und Integrale Linguistik*, în B. Staib[Hrsg.], *Linguistica romanica et indiana. Festschrift für Wolf Dietrich zum 60. Geburtstag*, Tübingen, Gunter Narr, 2000, în sp. p. 202-203). În considerațiile care urmează nu voi putea accentua, însă, îndeajuns, asupra unei dimensiuni mai profunde, “filosofice”, a lingvisticii integrale, asupra căreia a atras atenția în repetate rânduri fondatorul acestei orientări (cel mai recent și mai insistent, într-o prelegere: *Locul lingvisticii integrale în lingvistica contemporană*, la Centrul de studii integraliste «Eugeniu Coșeriu», Universitatea “Babeș-Bolyai”, Cluj- Napoca, 19 mai 1999).

² Dintre prezentările panoramice, reținem: C. Dominte, *Reflectarea în România a activității, concepției științifice și operei savantului Eugen Coșeriu. Limba română reflectată în opera sa*, în *Omul și limbajul său. Studia linguistica in honorem Eugenio Coșeriu*, “Analele Științifice ale Universității «Al. I. Cuza» din Iași” (serie nouă), Secțiunea III e, Lingvistică, tom XXXVII/XXXVIII, 1991-1992, p.37-50; C. Dominte, *Bibliografie coșeriană din perspectivă românească*, în E. Coșeriu, *Lingvistică în perspectivă spațială și antropologică*, Chișinău 1993, p.157-170; vezi și *infra* nota 7.

fundamentului conceptual al operei coșeriene și, chiar, de dezvoltare a acestuia, în spiritul unor deschideri transdisciplinare, spre câmpul poeziei și al teoriei culturii, în general³. Acesta este, în linii mari, cadrul foarte cuprinzător în care urmăresc să se înscrie și contribuțiile din culegerea de față, care încearcă să consemneze, la nivelul posibilităților noastre de aici și acum, câteva semne, oricât de modeste, ale unui *început de drum* pentru ceea ce am numit ”studiile integraliste” la Cluj⁴.

Nu dispunem, încă, din păcate, de o imagine de ansamblu, riguros articulată, asupra procesului istoric de constituire a ceea ce se poate numi, astăzi, în accepția cea mai amplă, “c u r e n t u l i n t e g r a l i s t” în lingvistică. Accesul spre o sinteză temeinică și cuprinzătoare asupra acestei mișcări pe plan internațional constituie, desigur, una din sarcinile cele mai importante și mai urgente ale istoriografiei lingvistice actuale. Realizarea unui asemenea obiectiv ridică, însă, de bună seamă, dificultăți dintre cele mai redutabile. Pe lângă examenul aprofundat și valorizator al operei coșeriene în sine, o asemenea întreprindere presupune, în același timp, o sistematizare, oricât de parcimonioasă, a câmpului exegetic consacrat acesteia, precum și o aproximare a impactului conceptual al acestei opere în contexte culturale extrem de diverse și de extinse. Pe această cale se impune, pe de altă parte, o filtrare și o evaluare exigentă a aportului constructiv realizat atât de discipolii direcți ai savantului român, cât și de numărul tot mai mare de aderenți și continuatori, risipiți pe diverse meridiane științifice ale globului⁵.

O imagine parțială, dar semnificativă, asupra adevăratelor dimensiuni, precum și a dificultăților, implicate fie și numai într-o cuprindere prealabilă a câmpului exegetic, ne poate furniza, cred, lucrarea de pionierat realizată în centrul nostru de către Eugenia Bojoga, care a reprezentat, în același timp, și cea dintâi teză de doctorat consacrată operei lui E. Coșeriu în România⁶. Lucrarea propune o sistematizare riguroasă a unui singur domeniu textual - e adevărat, dintre cele mai bogate! - i.e., cel al cercetărilor lingvistice din fosta Uniune Sovietică, dar ea poate furniza, fără îndoială, o primă

³ Tabloul sinoptic cel mai apropiat momentului actual este cel ilustrat în/prin numărul special al revistei “Echinox”, din 1996, nr.10-11-12, intitulat *Integralismul lingvistic* (cu o trecere în revistă a eforturilor de până atunci, sub titlul *Sub semnul integralismului*, p.2). Pentru contextul de față, trebuie menționat momentul inaugurator al mișcării integraliste la Cluj, reprezentat de primul grupaj de studii dedicat în România lui E. Coșeriu, în 1988, și adăpostit de aceeași revistă “Echinox”(nr.5).

⁴ În prelegerea citată în nota 1, *supra*, E. Coșeriu atrăgea atenția și asupra necesității unor clarificări terminologice, care să evite omonimiile supărătoare, precum și o utilizare prea laxă a sintagmelor identificatoare (“lingvistică integrală”, “integralism lingvistic” ș.a.). Fără a încerca o eliminare a fluctuației terminologice, care se atestă, uneori, și în culegerea de față, am optat, în sensul dechiderii transdisciplinare menționate, pentru formula generică de “studii integraliste”, pe care am adoptat-o și în denumirea “Centrului de studii”, înființat, în 1998, pe lângă Catedra de lingvistică generală și semiotică a Universității “Babeș-Bolyai”(vezi *supra*, nota 1).

⁵ Singurele aproximări globale de care dispunem, până în prezent, în această privință, sunt cele sugerate de Eugeniu Coșeriu însuși, în primul rând în cele două volume de “interviuri” și/sau “convorbiri” - realizate de N. Saramandu (1996) și, mai ales, de J. Kabatek și A. Murguía (1997) - pe care le-am reținut, pentru importanța lor, în secțiunea consacrată prezentărilor de cărți din culegerea de față (*infra*).

⁶ E. Bojoga, *Receptarea operei lingvistice a lui Eugeniu Coșeriu în fosta Uniune Sovietică*, 1999 (lucrarea urmează să apară la editura Dacia).

ilustrare, temeinic documentată, a extraordinarei amplitudini consemnate în difuzarea și valorizarea operei coșeriene pe plan internațional. Pentru pregătirea unei “sinteze” globale, mi se pare absolut necesară dezvoltarea unor investigații similare, cu o valoare mai mult euristică și preliminară, care să realizeze sistematizări comparabile ale cercetărilor, cel puțin pentru spațiile de limbă germană și spaniolă, precum și pentru domeniul japonez și est-european. Contribuții semnificative în această direcție mi se pare că aduc, deja, două dintre textele reținute, chiar, pentru volumul de față. Cel dintâi aparține Eugeniei Bojoga și conturează, de data aceasta, câmpul foarte bogat de desfășurare a teoriei semantice coșeriene în Spania (v. *infra*, secțiunea de lingvistică idiomatică). Cel de-al doilea text relevant în această privință este cel al Emmei Tămâianu-Morita, care propune o primă cartare a manifestării “integralismului” într-un spațiu de profundă rezonanță conceptuală, i.e. cel al lingvisticii japoneze (v. secțiunea finală a culegerii).

În p o f i d a stadiului încă incipient în care se găesc explorările de această natură, procesul de constituire istorică a mișcării “integraliste” poate fi aproximat, cred, de pe acum, în coordonatele lui esențiale. Aspectul cel mai frapant în dinamica de impunere a unei noi “paradigme” științifice a fost recunoscut, fără îndoială, în raporturile extrem de complexe dintre articularea doctrinei în opera coșeriană - pe de o parte, și preluarea și impactul acesteia în comunitatea științifică - pe de altă parte. Simplificând foarte sever lucrurile, se poate spune că cea mai mare parte din exegeza operei coșeriene, în special în primele ei decenii, a propus abordări, pe căi diferite, ale diverselor aspecte sau secvențe ale acestei opere, fără a pătrunde, în același timp, până la însuși n u c l e u l e i c o n c e p t u a l sau, cu o celebră sintagmă hermeneutică, până în “c e n t r u l [ei] s o l a r”, care face din ansamblul scrierilor lingvistice ale savantului de la Tübingen un întreg sistematic și profund unitar⁷. Un complex de factori, foarte greu de circumscris printr-o formulă sintetică simplă, a făcut ca accesul interpretării la acest “centru” sau nucleu profund, urmat de asumarea temeiului de principiu pe care acesta îl reprezintă, să aibă loc numai cu un considerabil decalaj temporal în raport cu cristalizările lui inițiale în opera fondatoare (încă din anii '50). Se poate considera, așadar, că - exceptând câteva puncte de reper cardinale, care indicau, de la început, cel puțin parțial, sensul autentic al unității și noutății “contribuției” coșeriene⁸ - momentul hotărâtor în declanșarea mișcării de mutație paradigmatică în direcția proprie a

⁷ Într-o conferință la Universitatea Purdue, din S.U.A. (ianuarie, 2000), și în comunicarea de la Colocviul internațional de științe ale limbajului, de la Suceava, din acest an (octombrie, 2001), am disociat “două căi” distincte de abordare a operei coșeriene, din “exterior”- (1) examinarea și evaluarea punctuală și/sau secvențială a diverselor aspecte problematice; (2) preluarea și dezvoltarea soluțiilor coșeriene adoptate pe prima cale -, care nu pot fi considerate, după înțelegerea mea, ca demersuri *constitutive* în emergența *integralismului lingvistic*, pentru că nu îndeplinesc criteriul hermeneutic esențial al descoperirii și asumării “etimonului spiritual” (în accepția spitzeriană). Am încercat să sintetizez, aici, într-o singură frază, întregul argument, urmând să reiau discuția privind “cea de-a treia cale”, ca demers constitutiv, în secvențele următoare (*infra*).

⁸ Pe lângă N.C.W. Spence (1960) și D. Copceag (1981), reținuți și traduși în “Echinoc”, 1996, nr.10-11-12, ar trebui adăugați, aici, L. Seppänen (1982), T. Kamei (1980), precum și celelalte repere indicate în J. Kabatek, A. Murguía, *loc. cit.*

lingvisticii integrale are loc numai începând cu mijlocul anilor '80. Reperele cruciale ale acestei mișcări mi se par a fi fixate, în mare măsură, în/prin principalele volume monografice consacrate, începând cu 1985, concepției lingvistice a savantului român⁹. Aceasta este rațiunea majoră care ne-a determinat să acordăm un spațiu special, în finalul volumului nostru, prezentării - oricât de tardive! - a acestor lucrări, care au rămas, în general, prea puțin accesibile, mai ales cercetătorului de la noi. Câteva considerații asupra lor (și, în subsidiar, a prezentărilor oferite) ar putea prefigura, în același timp, și liniile de fundal "istoric" între care se înscriu, mai îndeaproape, contribuțiile din cele nouă studii și articole originale ale culegerii.

Absența, din grupajul lucrărilor prezentate, a celei dintâi monografii, realizată în 1982, asupra operei lui E. Coșeriu¹⁰, mi se pare semnificativă pentru rolul hotărâtor al exigenței anticipate a accederii la nucleul central al concepției integrale. În încercarea de a furniza o cuprindere de ansamblu a câmpului de texte examinat și de a-și înscrie interpretarea acestuia în spiritul "dominant în epocă", Victor Sánchez de Zavala eșuează, tocmai, în străbaterea parcursului liminar spre acest 'centru' hermeneutic, nereușind să penetreze dincolo de ceea ce i se pare a fi o profundă "falie" sau "ruptură" în unitatea de adâncime a operei coșeriene. Presupusa falie este înregistrată, cum se știe, înainte de toate, la nivelul de suprafață al constituirii "întregului" în plan strict cronologic. Schematic vorbind, autorul consideră că, prin asumarea preocupărilor de "semantica structurală", după revenirea sa în Europa, la Tübingen (1962), E. Coșeriu și-ar fi subminat propriile premise teoretice din perioada sud-americană (mai precis, dintre 1952-1957), când se dovedise un critic al "structuralismului", orientându-se, din acest unghi, într-un sens similar celui afirmat, ulterior, de mișcarea generativă (p.19-42). Chiar din această primă aproximare, extrapolarea se poate dovedi, însă, foarte ușor, drept ilegală, dacă se constată că presupusa "schimbare radicală" de poziție nu este însoțită, în realitate, și de o "nouă concepție a semnificatului" (p.63-64); iar o asemenea constatare se impune, în fapt, ca inevitabilă, pentru că, în semantica structurală a lui E. Coșeriu - așa cum este obligat să recunoască, fatal, criticul însuși -, "esențialul nu e metoda opozițiilor, ci «intuițiile semnificative unitare» care se dezvoltă prin atare metodă" (p.180; v. și 69). *Concepția* rămâne, prin urmare, *aceeași*, i.e., de sorginte "humboldtiană" și nu se poate pune în nici un fel problema asumării premiselor generale "denunțate" anterior. Numai că, în loc să încerce să-și croiască drum spre unitatea de ansamblu a "*concepției*", autorul acestei prime monografii a preferat calea mult mai comodă de a asimila pur și simplu "semantica structurală" coșeriană cu o variantă a "lingvisticii dominante în epocă" și de a o opune, *din acest unghi*, "ideilor generative". Dacă o asemenea procedură își găsește, încă, unele explicații într-o carte care se situează deschis

⁹ K. Ezawa, *Sprachsystem und Sprechnorm. Studien zur Coseriuschen Sprachnormtheorie*, Tübingen, Niemeyer, 1985; A. Vilarnovo Caamaño, *Logica y lenguaje en Eugenio Coseriu*, Madrid, Gredos, 1993; C. Laplace, *Théorie du langage et théorie de la traduction: les concepts - clef de trois auteurs*, Paris, Didier, 1994; J. M. Bernardo, *La construcción de la lingüística. Un debate epistemológico*, Valencia, Universitat de Valencia, 1995.

¹⁰ V. Sánchez de Zavala, *Funcionalismo estructural y generativismo: aportaciones a un capítulo de la historia de la lingüística*, Madrid, Alianza, 1982, 216 p. Referințele se vor face, în continuare, în text.

și polemic “pe pozițiile generative”, neavând, pe de altă parte, la dispoziție, *Lecțiile de lingvistică generală* (1981) și alte importante dimensiuni ale operei coșeriene, ea nu mai poate găsi nici un fel de circumstanță atenuantă în contextele ulterioare care reiau această linie de interpretare¹¹.

Monografia lui V. Sánchez de Zavala, din 1982, ilustrează, elocvent, și un al doilea mod de a se bara calea spre unitatea conceptuală a operei coșeriene și care se semnalează, din păcate, ca o tentație permanentă în exegeza acestei opere. Este vorba, în speță, de izolarea artificială a unor sectoare ale cercetării și de considerarea lor ca *auxiliare* sau, cel mult, *marginale*, în raport cu un eșalon central, în care apar situate investigațiile coșeriene “preponderent descriptive și metodologice”. V. Sánchez de Zavala izolează, anume, “studiile «teoretice», ale fundamentelor sau filozofice” împreună cu cele de “istorie a filozofiei limbajului și a lingvisticii”, ca și cum acestea ar întreține, doar, raporturi de natură cu totul exterioară în raport cu “studiile de semantică structurală (în principal, dar nu exclusiv a lexicului)” (p.44). Acest mod de a proceda nu numai că subminează, din capul locului, presupuziția unității conceptuale a ansamblului studiat, dar se dovedește, în același timp, fără nici un dubiu, cea mai bună cale de obturare a accesului spre adevăratul sens al demersului “descriptiv și metodologic” coșerian. O considerare inițială a studiilor “fundamentale” (sau filosofice) și a celor de “istorie a filozofiei limbajului și a lingvisticii” (în felul în care procedează, parțial, și criticul) este, fără îndoială, legitimă și fecundă, *numai dacă*, pe această bază, se definesc, tocmai, obiectul și strategiile oricărui demers “descriptiv”. Mai precis, studiile coșeriene “fundamentale” clarifică “natura” funcției semnificative sau a creației de semnificații și îi situează locul în raport cu cele trei planuri de competență și/sau straturi de conținut în care cercetarea lor “empirică” devine legitimă conceptual și coerentă metodologic. Dacă acest adevăr esențial ar fi fost corect aproximat în cartea discutată, iar “studiile de semantică structurală” ar fi fost integrate, la nivelul lor definitoriu, în Programul de cercetare global, stabilit pe temeiurile teoretice proprii concepției coșeriene, câștigurile acestei prime abordări monografice ar fi fost, fără îndoială, cu totul altele¹².

Calea de acces spre nucleul concepției integrale a fost asumată, însă, în mod consecvent și temeinic, începând cu cartea lui K. Ezawa, din 1985 (*infra*). Deși se focalizează asupra unui aspect dacă nu chiar “marginal”, în orice caz limitat, secvențial, al operei coșeriene, anume asupra trihotomiei *sistem-normă-vorbire*, lingvistul de origine niponă pătrunde, într-adevăr, până la rădăcina perspectivei “humboldtienne”, din care se dezvoltă o “concepție asupra limbajului”, ce impune o “nouă definire” a însuși *obiectului* lingvisticii, precum și o nouă *orientare metodologică* a acestei științe. Definierea obiectului este receptată, acum, pentru prima oară în mod sistematic și aprofundat, prin confruntarea atât cu teoria saussuriană, cât și cu cea chomskyană. Din acest unghi se denunță ca total falsă reducerea aportului coșerian - care mai dăinuie, uneori, până

¹¹ Am semnalat persistența regretabilă a acestei interpretări în *Cuvânt înainte*, la E. Coșeriu, *Lecții de lingvistică generală*, Traducere de Eugenia Bojoga, Chișinău, Arc, 2000, p.XIV-XV.

¹² Am subliniat, însă, cu alt prilej, că eșecul demersului lui V. Sánchez de Zavala este, în mare măsură, determinat și de ratarea confruntării în plan epistemologic a concepției coșeriene cu cea generativă (vezi *Eugeniu Coșeriu și bazele științelor culturii*, în “Revista de lingvistică și știința literară”, 2001).

astăzi - la introducerea unui “concept intermediar” între *limbă* și *vorbire* sau asimilarea conceptelor de *sistem* și *normă* cu conceptul chomskyan al “competenței” (vezi, în sp., p.3-14, 60-67, și observațiile pertinente din prezentare, *infra*). Într-o apreciere globală, se poate considera, cred, cu justețe, că prin această carte se inaugurează, într-adevăr, seria explorărilor sistematice de amploare ale procesului de “construcție a noii lingvistici”, inițiat în opera savantului de la Tübingen. Volumele monografice realizate ulterior de A. Vilarnovo Caamaño (1993) și, parțial, de Colette Laplace (1994) și J. M. Bernardo (1995) - prezentate în culegerea noastră, dar care ar merita, desigur, o dezbateră mult mai aprofundată! - se înscriu pe această cale, relevând, fiecare, în felul lui, aspecte importante ale acestei mișcări științifice de anvergură¹³.

Pe calea jalonată în aceste volume se înscriu, de altfel, și contribuțiile ce vizează obiective dincolo de limitele stricte ale exegezei propriu-zise a operei coșeriene, cum sunt și majoritatea celor întreprinse la noi, urmărind elaborarea conceptuală și/sau aprofundarea, prin efortul investigațional propriu, a diverselor aspecte problematice din sfera lingvisticii integrale. Fără a încerca, aici, o trecere în revistă a lucrărilor de această natură¹⁴, este important să se observe că exigențele de principiu care se ridică în fața unor asemenea cercetări pot fi lesne deduse tocmai din premisele conturate în receptarea concepției unitare a integralismului lingvistic. Aceste exigențe, presupun, astfel, înaintea de toate, asumarea *nucleului conceptual* al doctrinei coșeriene - de la conceptele cardinale ce definesc natura obiectului (*funcția semnificativă, competența lingvistică, planurile competenței*), până la marile repere epistemologice ale investigației științifice a acestuia, într-o abordare conformă acestei naturi, i.e. antipozitivistă. Un asemenea nucleu este menit să constituie fundamentul teoretic al oricărei cercetări ce vizează un aport constructiv în orizontul mișcării integraliste. Asumarea acestui fundament impune, pe de altă parte, cel puțin ca fundal implicit al investigației, și o confruntare globală cu doctrinele lingvistice alternative. Mai direct și obligatoriu, examinarea concretă a faptelor investigate se impune a fi condusă cu conștiința clară a diferenței radicale de obiect și de perspectivă în raport cu abordările posibile ale aceluiași fapt (“materiale”) din unghiul orientărilor “structuraliste”, generative, cognitive ș.a. În sfârșit, orice cercetare

¹³ Vezi prezentările lui Cornel Vălcu și Lucian Lazăr (*infra*), în raport cu care aș prefera, doar, o atenuare a tonului polemic (sau critic) și o accentuare asupra câștigurilor propuse în aceste contribuții (în sensul meritelor de ansamblu semnalate în *Eugeniu Coșeriu, fondator al lingvisticii ca știință a culturii*, în “Limba română”, Chișinău, XI (2001), nr.4-8, p. 48-55). Problemele esențiale care rămân deschise discuției, în aceste monografii, vizează, după înțelegerea mea, în primul rând, modul prea îngust de definire a funcției semnificative și a semnificativului, la J. M. Bernardo (vezi, în sp. p.150-159), dar și la A. Vilarnovo Caamaño, care consideră operațiile determinării ca fiind de “natură psihologică” și nu semantică (vezi p.48 și urm.). În schimb, în cea mai bună cuprindere globală a concepției integrale, la C. Laplace, se acordă o interpretare *prea largă* (sau prea puțin diferențiată) obiectului, definindu-se, bunăoară, derutant, competența elocutională (“parler en général”) drept “la capacité de l'être humain a communiquer...” (p.115).

¹⁴ Observațiile anterioare, privind importanța și urgența unei sistematizări internaționale a cercetării, sunt valabile, în primul rând, pentru acest sector. Contribuțiile cele mai extinse și mai substanțiale, în această privință, aparțin, desigur, contextului german, și în primul rând “școlii din Tübingen” și discipolilor direcți ai lui E. Coșeriu, dar o inventariere oricât de sumară ar necesita, fără îndoială, spațiul unui întreg articol.

lingvistică întemeiată pe astfel de premise, indiferent de domeniul problematic și de amplitudinea unghiului investigațional, își va putea demonstra, în ultimă analiză, fecunditatea numai dacă reușește să probeze - pe temeiul însușit și în raport cu soluțiile alternative existente sau doar posibile - realizarea unui spor concret și indubitabil al cunoașterii științifice în câmpul faptic supus investigării.

Exigențele de principiu formulate oarecum apodictic, aici, pot fi ilustrate, din fericiire, cu mai multe izbânzi remarcabile consemnate în cercetările conduse în acest spirit, între care aș înscrie, fără ezitare, și o foarte recentă realizare a “Centrului” nostru¹⁵. Cartea Emmei Tămâianu, pe care am reținut-o în acest sens și în finalul grupajului de prezentări, mi se pare că reușește, într-adevăr, o explorare aprofundată și constructivă, în accepția menționată, în domeniul problematic cel mai frecventat la noi al lingvisticii integrale, i.e. cel al lingvisticii textului. Mai precis, autoarea întreprinde o examinare severă a “locului, sarcinilor, posibilităților și limitelor tipologiei textuale în interiorul lingvisticii textului ca lingvistică a sensului” (p.11), pornind, tocmai, de la premisele asumării fundamentului teoretic al concepției coșeriene. Necesitatea de a răspunde explicit unei asemenea exigențe preliminare este cea care conferă demersului adoptat de colega noastră, într-o primă secvență a lui (corespunzând primelor două capitole ale lucrării), caracterul foarte larg și preponderent deductiv, inevitabil în momentul actual al cercetărilor. Lucrarea este nevoită să realizeze, astfel, înainte de toate, situarea domeniului faptic investigat în perspectiva funcției semnificative și, mai precis, a competenței textuale, sub unghiul “creației de sens”. Valorizând, din acest unghi, observațiile și sugestiile din opera coșeriană, Emma Tămâianu nu se restrânge la elementele ce vizează strict definirea tipului textual, ci atrage în elaborarea proprie și sugestii venite din alte zone (ex. din tipologia limbilor, de la nivelul idiomatic al lingvisticii integrale), pe care le dezvoltă, însă, într-un sens analogic și adecvat planului propriu (al sensului). Pe acest traseu, se accede, într-un prim moment al cercetării, la definirea principalilor parametri ai conceptului de ‘tip textual’, ca definind natura, conținutul și structurarea particulară a “cunoașterii” tipologice în plan textual, sau, mai precis, la “categoriile de funcții și [de] procedee” de “construcție a sensului” în texte (p.52-58). Invocarea consecventă și apăsată, de-a lungul acestui prim parcurs, a principalelor repere epistemologice ale demersului integralist *antipozitivist*, care ar putea părea ca o intruziune a unui plan diferit (“filosofic”) în investigația lingvistică, își dovedește, după convingerea mea, la nivelul de ansamblu al lucrării, nu numai perfecta îndreptățire, ci și rolul hotărâtor în orientarea practică a unei asemenea cercetări.

Circumscrierea inițială a “fundamentelor” este complinită, într-adevăr, în abordarea examinată, printr-o confruntare explicită și aprofundată cu principalele modele tipologice de altă orientare teoretică, avansate în lingvistica românească și, mai ales, internațională, a ultimelor decenii. Fără a putea intra, aici, în miezul problemelor, mi se pare important să subliniez că respingerea “soluțiilor” alternative - efectuată cu incizia, dar și cu finețea, operațiilor chirurgicale (în capitolele 3 și 4 ale lucrării) - nu poate avea, în acest context, sensul polemic superficial al excluderii altor modalități de

¹⁵ Emma Tămâianu, *Fundamentele tipologiei textuale. O abordare în lumina lingvisticii integrale*, Cluj-Napoca, Clusium, 2001. Referințele se fac în text.

investigație textual-tipologică, ci/și că ‘intransigența’ autoarei față de aceste soluții derivă, logic și epistemologic, din principiile fundamentale asumate în secvența anterioară. Abordarea colegei noastre nu respinge, în fapt, modurile de “descriere” și de “tipologizare” analizate, ci relevă, doar, presupuzițiile și/sau premisele de principiu care stau la baza acestor demersuri și care se dovedesc inacceptabile prin confruntarea cu platforma proprie și cu realitatea faptică studiată. Mi se pare semnificativ, în acest context, faptul că argumentarea *disocierii de principiu* în raport cu aceste abordări alternative *nu* se menține, aici, la un nivel general și/sau pur speculativ, ci se întemeiază, în același timp, pe recursul la o neobișnuit de deschisă și de acută analiză a unor instanțieri textuale din cele mai diverse limbi și culturi. Aș menționa, doar, spre ilustrare, argumentarea insuficienței radicale a încercării de a deriva tipurile textuale din cele enunțative, în modul în care a propus, între alții, la noi D. Gologan-Costea (1978). E. Tămâianu nu recurge, aici, doar la argumentul deductiv, bazat pe necesitatea de a diferenția ‘textul’ *ca plan al sensului*, de ‘textul’ *ca palier al structurării (gramaticale) idiomatice*, ci procedează și printr-o confruntare cu situația concretă din limba japoneză: absența predicăției “active”, în acest sistem idiomatice, ar trebui să impună, conform soluției menționate, concluzia evident falsă pe temeiri empirice a inexistenței *de jure* a “discursului narativ” în/prin mediul acestei limbi (p.81-86).

Aportul marcat constructiv, consemnat într-o asemenea cercetare, mi se pare că se întemeiază, în ultimă instanță, tocmai, pe clarificările obținute în planul elaborării conceptelor fundamentale și al confruntării cu abordările anterioare. Pentru a amorsa “structurarea tipologică” la nivelul semantic cel mai adânc al organizării discursive, Emma Tămâianu propune, astfel (ca un corolar al elaborărilor teoretice semnalate), o distincție cardinală, din unghi funcțional, între ‘m o d u r i l e d i s c u r s i v e’ - ca “forme textuale” de gradul 1 (ex. *poetic* vs. *prozaic*) - și ‘t i p u r i l e t e x t u a l e’ - ca “forme textuale” de gradul 2-lea (ex. categoriile funcțional tipologice ale textelor poetice) și de grad terțiar (ex. tipurile de opere, în interiorul acestora). Această distincție, care vădește și o întoarcere (mărturisită) spre obârșiile humboldtine ale domeniului, este menită să dea seama de specificul categoriei textual-tipologicului - explicată, în spirit coșerian, ca definind generic direcția de “orientare a creației de sens” -, precum și de complexitatea palierelor formale ale *realizării* acestei “orientări”. Temeinicia unei asemenea soluții urmează să fie probată, firește, pe măsura sporului de precizie pe care îl vor aduce elaborările viitoare și, mai ales, a fecundității ei în descrierea și explicarea modalităților concrete de construcție a sensului în cele mai diverse categorii de texte¹⁶. Ilustrările excepționale propuse în secvența “aplicativă” a lucrării - ex. privind modul de construcție a sensului în specia *Kôan*, din domeniul lingvistic textual nipon, sau

¹⁶ Convingerea mea este că elaborările subsecvente vor trebui să integreze, în definierea textelor “poetice” (în sens larg), ca forme textuale de gradul al II-lea, și criteriul decisiv al “creației de lumi”, subliniat de E. Coșeriu, în cunoscutele *Teze asupra temei “limbaj și poezie”* (*El hombre y su lenguaje*, Madrid, Gredos, 1977, p.201-207). Pentru explicarea procesului semantic de la baza acestor texte mi se pare că, pe temeiul teoriei coșeriene a sensului, va trebui să se depășească, în consecință, sfera lingvisticii textului și a lingvisticii integrale, în ansamblul ei (vezi considerațiile din *Între Blaga și Coșeriu. De la metaforica limbajului la o poetică a culturii*, în “Revista de Filosofie”, XLIV, 1997 nr.1-2, p.147-163, la care se referă, de altfel, și autoarea).

transpunerea «schemei dinamice», prin potențare și translație tipologică, în procesul traducerii unor secvențe clasice ale textualității shakespeariene - constituie, însă, de pe acum, dovezi elocvente ale virtuților incontestabile pe care le poate dobândi o analiză dezvoltată din asemenea premise și “orientată” pe această cale.

Contribuțiile de mai mici dimensiuni reținute pentru volumul de față se integrează, fiecare în parte, în proiecte comparabile, în extensiune și în comprehensiune, cu lucrarea prezentată¹⁷. Ele constituie, însă, împreună, o culegere menită să illustreze - în diverse modalități și la nivelul posibilităților proprii, dar în fiecare punct al ei - aceleași caracteristici generale, pe care le-am desprins din întreaga mișcare de constituire a integralismului lingvistic (în sensul conturat până acum), configurându-se, mai precis, în efortul de a marca un aport constructiv în dezvoltarea de ansamblu a acestei mișcări. Nu cred că ar fi excesiv de presumptuos să se afirme, chiar, că aceste lucrări reprezintă, alături de celelalte contribuții menționate, modul nostru propriu de a înțelege semnificația de profunzime și direcția de dezvoltare cea mai fecundă a acestui curent lingvistic. În aspirațiile ei minimale, culegerea înfățișează, în orice caz, principalele sfere problematice în care se înscriu preocupările noastre în momentul actual, precum și traseele de investigație cele mai caracteristice adoptate în aceste preocupări.

Volumul reține, mai întâi, două contribuții în sfera problematică a “fundamentelor” concepției integrale. Cea dintâi, care îi aparține lui Lucian Lazăr (*infra*, p.15-34), își propune o nouă focalizare asupra *dimensiunii istorice a limbajului*, așa cum emerge aceasta în “discuția” fondatoare, din deceniul al 6-lea al secolului încheiat, cu premisele lingvisticii saussuriene a limbilor. În pofida acestei focalizări, interesul primordial al studiului nu vizează istoria disciplinei sau, mai restrâns, a exegezei coșeriene, ci el trebuie căutat, tocmai, în efortul de resuscitare a dezbaterilor actuale privind individualitatea doctrinei integrale, printr-o resituare a unora din parametrii cardinali ai acestei doctrine în raport cu contextul ei originator sau auroral¹⁸. O confruntare de ansamblu a concepției integrale cu cea generativă este avansată în textul Dinei Vâlcu (*infra*, p. 35-46). Autoarea compară cele două concepții din unghiul “strategiilor de abordare”, luând ca bază de referință nu primele volume chomskyene, la care se raportase E.Coșeriu însuși în 1975, ci pornind de la *Knowledge of Language*, ca punct crucial pe drumul elaborării teoriei “principii și parametri”. Deși avem a face, evident, doar cu schițarea unei secvențe dintr-un demers de ansamblu mult mai dezvoltat, confruntarea apare amorsată, fără ezitare, în punctul ei critic și la nivelul de adâncime al întemeierii epistemologice¹⁹.

¹⁷ Cele mai multe dintre aceste texte (excepție făcând cele semnate de E. Bojoga, R. Frențiu și E. Tămăianu-Morita) constituie fragmente elaborate în cadrul unor Programe de doctorat sau asociate cu acestea. Ele sunt corelate, ca atare, cu un număr de contribuții anterioare, publicate de fiecare autor în parte, dar, cel mai adesea, neconsemnate, din păcate, în referințele bibliografice individuale.

¹⁸ Studiul vine, într-o anumită privință, și în întâmpinarea apariției în română a capodoperei *Sincronie, diacronie și istorie*, tradusă de N. Saramandu, București, 1997, propunând o reexplorare a “terenului” inițial pe care se constituie explicarea teoretică a schimbării lingvistice. Vezi și contribuția excepțională a lui L. Lazăr, din “Echinoc”, 1996, nr. 10-11-12.

¹⁹ Dina Vâlcu indică, aici, tocmai spațiul de clivaj care separă cele două concepții și peste care a trecut, inadmisibil, monografia lui V. Sánchez de Zavala (vezi *supra*, nota 12).

Secțiunea consacrată lingvisticii idiomatică este reprezentată, în culegerea noastră, prin textele semnate de Eugenia Bojoga și Rodica Frențiu. Cel dintâi, la care am făcut deja referire într-un pasaj anterior, oferă o prezentare sinoptică a dezvoltărilor teoretice și aplicative ale lexematicii coșeriene în contextul hispanic (*infra*, p.47-68). Interesul subiacent al acestei prezentări, formulat explicit de autoare în finalul articolului, este cel al relevării “posibilităților reale de aplicare a modelului teoretic al lexematicii la studiul structural al unei limbi istorice concrete”. În acest sens, mi se pare că valorificarea contribuțiilor teoretice și practice din domeniul studiat ar putea furniza, într-adevăr, “un inestimabil corpus de sugestii și învățăminte [și] pentru o nouă orientare a studiilor de lexematică a limbii române”²⁰. Cel de-al doilea text, din domeniul lingvisticii idiomatică, este cel al Rodicăi Frențiu, care urmărește, în principal, o reconsiderare a studiilor de lexicologie istorică – atât de caracteristice pentru tradițiile școlii lingvistice clujene – în perspectiva concepției integrale (*infra*, p.69-76). Autoarea trasează cele mai generale coordonate definitorii pentru o astfel de reconsiderare și sugerează ilustrarea lor prin câteva cazuri concrete, menite să probeze relevanța unei asemenea abordări în cercetarea etimologică a limbii române. Dincolo de justetea soluțiilor argumentate, esențială și extrem de binevenită mi se pare sublinierea exigenței asumării sistematice, în acest domeniu, a unei asemenea “perspective integrale”, care să abordeze “toate determinările interne și externe”, din unghiul “istoriei unei tradiții”, adică al “istoriei culturii”²¹.

Secțiunea cea mai bine reprezentată, în culegerea de față, ca și în studiile integraliste clujene în general, este cea consacrată lingvisticii textului. Cel dintâi articol din această secțiune, aparținând Lolitei Zagaevschi, propune o încadrare conceptuală a statutului metaforei, ca ‘funcție textuală’, în perspectiva coșeriană a hermeneuticii sensului (*infra*, p.77-88). Elaborările autoarei reprezintă, dacă nu mă înșel, cele dintâi explorări sistematice în această problematică a lingvisticii textului și, din acest unghi, interesul lor teoretic este precumpănitor²². Mai aplicate se dovedesc, în schimb, considerațiile Oanei Boc, asupra aspectelor tipologice ale dimensiunii spațio-temporale în “Flori de mucigai” de Tudor Arghezi (*infra*, p.89-96). Autoarea continuă, aici, o serie de investigații anterioare, înscrise în spațiul unei tipologii a textelor poetice bine specificate și, în care, conceptele lingvisticii integrale a textului servesc mai mult sub aspectul

²⁰ E.Bojoga, *infra*, p.68. Autoarea face, evident, aluzie, aici, la dezvoltările foarte importante ale lexematicii și, în primul rând, ale teoriei coșeriene a câmpurilor lexico-semantică în contextul școlii bucureștene (v., în special, contribuțiile substanțiale realizate de A. Bidu-Vrânceanu și Narcisa Forăscu), în raport cu care, atât E.Bojoga cât și L. Lazăr, preconizează “o nouă orientare” (*loc.cit*). Pentru cadrul mai larg în care se înscrie textul prezentat, vezi E.Bojoga, *Teoria lingvistică a lui Eugeniu Coșeriu în Spania*, în “Limba română”, Chișinău, XI (2001), nr.4–8, p.71 –82.

²¹ Rodica Frențiu își dezvoltă, în acest fel, preocupările anterioare de istorie a limbii și culturii române – materializate, între altele, în volumul *Viețile sfinților. Marginalii la un text hagiografic*, Bistrița, Mesagerul, 2000 -, în direcția unei lingvistici istorice integrale a limbii române, cultivată, în fapt, cu strălucire, de mai multă vreme, la noi, de Ion Măriei, iar la Iași, de Eugen Munteanu.

²² O ilustrare aplicativă a acestor premise teoretice este oferită de L. Zagaevschi, în *Metafora și lingvistica textului*, “Revista de lingvistică și știință literară”, 2001, în curs de apariție.

orientării generale și/sau ca ghid analogic²³. Într-un sens relativ apropiat se desfășoară și cercetarea Nicoletei Neșu, privind statutul tipologic al textului politic (*infra*, p. 97-106). Autoarea beneficiază, însă, în problematica proprie, de sugestiile prețioase ale unui studiu coșerian asupra relațiilor dintre limbaj și politică, pe care le dezvoltă, în spiritul unei semantici integrale a textului, pentru a argumenta că, din acest unghi, nu se poate identifica un tip textual distinct, corespunzător "discursului politic" (reperat după criteriul extralingvistice)²⁴.

În sfârșit, secțiunea finală a culegerii conține două texte care urmăresc expansiunea lingvisticii integrale dincolo de granițele ei actuale. Cel dintâi, al Emmei Tămâianu-Morita, la care ne-am referit anterior, se înscrie printr-o singură latură a lui în această sferă "transgresivă" (p. 107-115). Autoarea cartează, anume, pe lângă ecurile semnificative ale integralismului în *teoria lingvistică* japoneză, și procesul de "extindere" a conceptelor operaționale coșeriene în câmpul de explorare, atât de particularizat, a *limbii* japoneze²⁵. Singura lucrare care se înscrie, însă, în întregime, dincolo de domeniul strict delimitat al lingvisticii integrale și care legitimează extensiunea termenului nostru generic de "studii integraliste", rămâne, astfel, cea a lui Cornel Vâlcu (p. 117-128). Autorul reia aici, dintr-un unghi nou, seria percutantelor sale pledoarii pentru promovarea *spiritului integralist* dincolo de barierele disciplinare ale lingvisticii, i.e., în primul rând, într-un spațiu atât de vast și, în același timp, de subminat de false prezumpții cum este cel al criticii literare și filosofice²⁶. Pornind, de data aceasta, de la un comentariu al unei secvențe textuale humboldtiene, Cornel Vâlcu semnaleză relevanța excepțională a conceptului coșerian al funcției semnificative pentru înțelegerea relațiilor dintre *Eu*, *Limbaj* și *Lume* și pledează, implicit, pentru asumarea acestei soluții nu numai în teoria filosofică, ci și ca temei epistemologic al științelor culturii în epoca postmodernă.

Suntem conștienți, desigur, de stadiul încă explorator al celor mai multe din cercetările noastre, precum și de exigența unei mai temeinice ancorări a acestora în investigația faptică minuțioasă. Recunoaștem, de asemenea, dificultățile pe care le întâmpinăm, încă, în realizarea unei situări "la zi" în spațiul dezvoltărilor mișcării integraliste pe plan internațional. Am ținut, cu toate acestea, să propunem această primă culegere de asemenea dimensiuni în momentul în care Marele Maestru de la Tübingen împlinește vârsta de 80 de ani²⁷. Dorim ca, prin acest modest omagiu, să ne alăturăm și

²³ Vezi și O. Boc, *Funcția oximoronului în instituirea unui model al lumii în "Flori de mucigai" de T. Argezi*, "Dacoromania", 1996-1997, nr. 1-2, p. 267-271.

²⁴ Vezi și N. Neșu, *Aspecte pragmatice ale interpretării discursului politic*, în "Analele Universității din Craiova", nr. 4/ 2000 (sub tipar); *Limbajul politicii și politica limbajului*, în vol. "Biblioteca și cercetarea", nr. XXIII, 2002 (sub tipar).

²⁵ Expertiza dobândită, în acest domeniu, de E. Tămâianu-Morita, precum și dezvoltarea unei întregi direcții de studiu "japoneze", promovată de aceasta, împreună cu R. Frențiu, constituie, dacă nu mă înșel, unul din atuurile actuale cele mai importante ale "centrului" nostru.

²⁶ Vezi, spre ex., în acest sens, rubrica inițiată de C. Vâlcu, în "Timpul" (*Lingvistică și cultură*, în nr. 1/ 1998; *Logos semantikos, sau despre funcția semnificativă*, în nr. 3,4/1998), ca și *Postmodernism vs. integralism: o confruntare de paradigme*, în "Echinoc", Cluj-Napoca, nr. 10-12/ 1996.

²⁷ Am prezentat, mai întâi, majoritatea textelor din acest volum, sub formă de comunicări, într-o secțiune specială a *Coloquiului internațional de științe ale limbajului*, de la Suceava (2001), unde am beneficiat de prezența și de sugestiile prețioase ale Magistrului însuși. Îi mulțumim și pe această cale.

noi manifestărilor științifice internaționale consacrate savantului român, cu speranța că ne integrăm, în acest fel, într-un curent de gândire care - cum aprecia T. Kamei, în 1980 - va caracteriza *lingvistica secolului XXI*. Avem, în orice caz, conștiința limpede că volumul supus acum atenției cititorilor își asumă, cu bună credință, nu numai promisiunile, ci și toate riscurile unui *început de drum*.

DIMENSIUNEA ISTORICĂ A LIMBAJULUI ÎN LINGVISTICA INTEGRALĂ

LUCIAN LAZĂR

RÉSUMÉ. Le projet de la science integrale du langage qui préconise la “connaissance totale du langage comme manifestation spécifique de l’homme” est élaboré dès la sixième décennie du siècle dernier dans divers ouvrages du savant d’origine roumaine Eugeniu Coșeriu.

Dans **Sistema, norma y habla** (1952) et **Forma y sustancia** (1954) se pose le problème de la synchronie saussurienne, en relevant “le sens et les limites” de la conception de la langue comme système (de “signes”) et aussi de la conception selon laquelle la langue est “une forme et non une substance”, “un système des différences sans termes positifs”. Du point de vue du problème de changement linguistique, redéfinir le rapport (saussurien) langue-parole est tout à fait nécessaire, parce que ce rapport constitue le point du départ de l’antinomie synchronie-diachronie, opéré à l’intérieur du concept de langue (conçue séparément de la parole).

Nous allons présenter, en ce qui suit, en lignes générales, cette nouvelle conception sur le langage, et en particulier sur la langue comme “objet historique”.

1.0. Întreaga lingvistică a limbilor elaborată de Saussure în *Cursul de lingvistică generală* și dezvoltată în lingvistica post-saussuriană se întemeiază pe dihotomia limbă-vorbire (langue-parole). În special definirea ezitantă și chiar contradictorie a conceptului de limbă a condus la “dificultățile privind schimbarea lingvistică” (p. 30)¹, și, de aceea, evaluarea critică a dihotomiei limbă-vorbire și mai ales regîndirea conceptului de ‘limbă’ constituie punctul de plecare pentru (re)formularea coerentă a perspectivei istorice asupra limbajului.

1.1.1. Din critica diferitelor perspective de abordare a fenomenului lingvistic se profilează *principiile cele mai generale*² care orientează căutările lui Saussure în direcția fundamentării lingvisticii:

- 1) Lingvistica trebuie să abordeze *limba în sine* și nu “să dea reguli pentru a putea deosebi formele corecte de formele incorecte” (critica perspectivei “gramaticii”)³;
- 2) Investigarea trebuie să se bazeze pe o perspectivă *unitară* asupra limbii, ca obiect

---

¹ Întrucît prezentarea noastră se bazează, în primul rînd, pe Coșeriu 1958/1997, și pentru a nu supraîncărca textul cu note, trimiterile care indică între paranteze doar pagina se referă la lucrarea menționată.

² Într-adevăr, prezentarea critică a lui Saussure are în vedere “istoria lingvisticii” ca știință care “s-a constituit în jurul faptelor de limbă”, din unghiul exigenței “de a stabili care este adevărul și unicul său obiect”.

³ În ultimă instanță, această perspectivă este “lipsită de orice vedere științifică și dezinteresată asupra limbii în sine”, fiind, de aceea, doar “o disciplină normativă (...) al cărei punct de vedere este, prin forța lucrurilor, îngust” Saussure, 1916/1998, p.29.

omogen (critica “filologiei”); 3) De asemenea, lingvistica trebuie, în primă instanță, să formuleze (și să schițeze un răspuns la) întrebarea privind *natura obiectului* de studiu, chestiunile de metodă urmînd a fi tratate ulterior și, desigur, în raport cu acest prim moment (critica “gramaticii comparative”)⁴; 4) În sfîrșit, întrebarea asupra naturii obiectului trebuie să vizeze “ansamblul” și nu doar un anumit aspect (critica “neogramaticii”).

Pornind de la aceste principii, Saussure transferă nejustificat această exigență a ‘unității’ și ‘omogenității’ din planul obiectului în planul științei, considerînd că, abordat din *mai multe* perspective, “obiectul lingvisticii ne apare ca o grămadă confuză de lucruri heteroclitice, fără nici o legătură între ele”⁵- și, prin urmare, *singura perspectivă* care ar asigura unitatea obiectului de studiu “integral și totodată concret al lingvisticii” este *perspectiva limbii*. Astfel, pentru depășirea dificultății⁶ legată de pluralitatea de perspective (Saussure identifică patru asemenea perspective posibile) “nu există decît o soluție: *trebuie să te situezi mai întîi pe terenul limbii și să iei limba drept normă a tuturor celorlalte manifestări ale limbajului*”⁷.

1.1.2. Delimitarea “faptului de limbă” este operată de Saussure prin aplicarea perspectivei ‘limbă’ la “circuitul vorbirii”. Cele două coordonate ale “circuitului” sînt: 1) *actul vorbirii* dintre două persoane (“două persoane, A și B, care își vorbesc una alteia”, și 2) *punctul de plecare* (și, se subînțelege, de sosire) al circuitului, situat “în creierul lui A” (respectiv, al lui B). Avem astfel:

VORBITOR-----ASCULTĂTOR

CREIER (psihic) c-i	APARATUL FONATOR (fiziologic)	VIBRAȚII SONORE (fizic)	APARAT AUDITIV (fiziologic)	CREIER (psihic) c-i
PARTE INTERIOARĂ		PARTE EXTERIOARĂ	PARTE INTERIOARĂ	
PARTE PSIHICĂ	PARTE NON-PSIHICĂ			PARTE PSIHICĂ
PARTE ACTIVĂ			PARTE PASIVĂ	
EXECUTIV			RECEPTIV	
VORBIRE			LIMBĂ	

⁴ Lingvistica comparativă “nu s-a preocupat niciodată să definească natura obiectului său de studiu. Or, fără această operație elementară, o știință este incapabilă să-și creeze o metodă”, Saussure, *op.cit.*, p.31

⁵ Saussure, *op.cit.* p.36.

⁶ Această dificultate este, în fond, o dificultate firească, prevăzută de “principiul obiectivității” (cf. Coșeriu, 1992b) și nu una rațională, deoarece, unitatea obiectului nu este afectată de pluralitatea perspectivelor, ci, dimpotrivă, tocmai această pluralitate, mai cu seamă dacă ea este impusă de către obiectul însuși, este cea care asigură posibilitatea unei “științe integrale” corespunzătoare “obiectului integral”. În plus, în cazul particular al *Cursului*, eliminarea acestei dificultăți are drept consecință, în plan rațional-teoretic, reducția limbajului la limbă și, ca urmare, a lingvisticii - a cărei “materie”, afirmă însuși Saussure, o constituie “totalitatea manifestărilor limbajului uman” - la lingvistica limbilor; sau, altfel spus, este vorba, ce-i drept, despre considerarea tuturor manifestărilor limbajului uman, dar dintr-o singură perspectivă: aceea a limbii.

⁷ Saussure, *op.cit.*, p.36.

Considerăm că cea mai mare parte a contradicțiilor doctrinei lui Saussure decurg din acest punct al gândirii sale, prin sensul atribuit distincției limbă-vorbire, în cadrul limbajului (“circuitul vorbirii”).

În primul rând, prin stabilirea celor două puncte ale circuitului ca fiind “creierele”, Saussure nu distinge între planul facultății biologice a limbajului și cel al facultății propriu-zis lingvistice⁸, confundând “creierul” cu “conștiința” vorbitorului, și reducând, prin aceasta, întregul circuit “al vorbirii” (care s-ar fi dorit, de fapt, o reprezentare schematică a manifestării esențiale a limbajului ca dialog) la succesiunea FONAȚIUNE – AUDIȚIE -- FONAȚIUNE – AUDIȚIE ...⁹.

Astfel, după ce elimină partea fizică și latura executivă (“căci ea nu ține niciodată de masă”, ci “este întotdeauna individuală”) rămâne ca domeniu propriu al limbii latura receptivă a părții psihice. Limba va fi concepută, în consecință, ca “suma imaginilor verbale înmagazinate de toți indivizii”, sau “o comoară depusă de practica vorbirii (...) în creierele unui ansamblu de indivizi” și, ca atare, “limba nu este completă la nici unul, ea nu există perfect decât vorbită de masă”¹⁰. Dincolo de formulările “creierele unui ansamblu de indivizi” și “limba ... perfectă ... vorbită de masă” (al căror corelat real este destul de greu de identificat) este vorba aici de confuzia dintre planul limbajului (al “circuitului”) și planul lingvisticii (în termeni coserieni, planul obiectului și planul cercetării). Într-adevăr, dacă *vorbirea*¹¹ este delimitată în planul limbajului, termenul celălalt al opoziției, *limba*, este definit în planul cercetării: de fapt, enunțul la care ne-am referit mai sus începe cu “dacă am putea cuprinde suma imaginilor verbale etc.”. Prin urmare, termenii în opoziție sînt ‘vorbirea’ și ‘imaginile verbale’ (“limba concretă”), a căror “sumă” (operație în planul cercetării) este limba (“limba abstractă”, care, ea, într-adevăr, “nu este completă la nici un vorbitor”), și, în acest sens, desigur, limba “nu este o funcție a subiectului vorbitor”. Sau, același lucru poate fi constatat comparînd *formula limbii* ($1+1+1+1 = \mathbf{I}$) cu *formula vorbirii* ($1+1'+1''+1''' \dots$). Observăm că formula limbii nu se situează într-un singur plan, termenii ei fiind calitativ diferiți: $1, 1, 1, 1$ sînt simboluri pentru limba fiecărui vorbitor (adică, ‘limba concretă’), în

⁸ v. Coșeriu, 1972: “Ahora bien, el «hablar» (...) es una actividad que se funda en una *facultad* y revela un *saber*. Por ello mismo, el lenguaje pertenece a dos planos de la vida del hombre: el *biológico* y el *cultural*. La facultad de hablar, en cuanto fisiológica y psiquicamente condicionada, pertenece al plano biológico; el saber hablar, en cuanto conocimiento técnico del lenguaje en sus modalidades materiales y semánticas, pertenece al plano cultural” (p. 258).

⁹ Acesta este unul din aspectele sub care se manifestă ceea ce Coșeriu consideră ca fiind “insurmontabila dificultate” pe care “o întîmpină Saussure în concilierea laturii semnificative («spirituale») cu latura materială a limbajului, și totodată, manifestarea unui conflict intim în propria persoană, între pătrunzătoarea sa viziune asupra realității lingvistice și nesiguranta conceptului său de limbă” (p. 228). Pornind de la această confuzie s-au stabilit apoi acele “stranii echivalențe” între vorbire și diacronie, limbă și sincronie, precum și între fonetic și evolutiv, respectiv, gramatical și sincron, de unde și formularea antinomiei sincroniei-diacroniei ca ‘aporie’ a schimbării lingvistice. (cf. p. 22).

¹⁰ Saussure, *op.cit.*, p. 39.

¹¹ Trebuie să observăm că ‘vorbire’ este, pe de o parte, termenul prin care se desemnează totalitatea faptelor de limbaj, pe de altă parte, este termenul pentru acea parte din limbaj care rămîne după operația de eliminare a “limbii”. Astfel, termenul ‘vorbire’ funcționează la două nivele: ca termen nemarcat, generic, sinonim cu ‘limbaj’ și ca termen marcat în opoziție cu ‘limbă’.

timp ce **I** simbolizează rezultatul operației de însumare **(+,+,+)** a limbilor concrete și, deci, reprezintă ‘limba abstractă’ (= limba lingviștilor, adică dicționar + gramatică), pe cînd formula vorbirii apare doar în planul actului verbal (al “circuitului”), iar Saussure opune constant actele concrete de “vorbire” (**1, 1’, 1”, 1'''**) limbii abstracte (**I**)¹².

În al doilea rînd, inteprerea raportului dintre vorbitor și ascultător se bazează, de asemenea, pe aceeași confuzie dintre planul concret (al “dialogului” dintre A și B) și planul abstract (al investigării acestui “fapt”), ceea ce conduce la afirmarea existenței unui al treilea “subiect” C = “masa vorbitoare”, căruia i se atribuie funcția de “releu” prin care “se închide” circuitul dintre A și B, precum și la situarea limbii în “creierul masei”(= “ansamblul de indivizi”)

1.2. În consecință, dintre cele patru “rațiuni” care constituie răspunsul la întrebarea privind *caracterul istoric* al faptului de limbă (“de ce factorul istoric al transmiterii o domină în întregime și exclude orice schimbare generală și subită?”, corect formulată din punctul de vedere al realității limbii), “cea care le domină pe toate celelalte” este “rezistența colectivității -în virtutea inerției - la orice inovație lingvistică”, în sensul că limba “face corp comun cu masa socială” care “fiind în chip natural inertă, apare mai înainte de toate ca un factor conservator”¹³. În plus, limba “nu este liberă”, nu numai datorită faptului că ea “este un produs al forțelor sociale”, ci și din cauză că “este situată în timp”; cele două aspecte, “masa socială” și “timpul”, asigurînd “caracterul de fixitate” al limbii.

Pe de altă parte, totuși, limba “evoluează”, iar această “necesitate a schimbării” este explicată prin recursul la “legea univesală” a acțiunii distructive a timpului: “timpul alterează toate lucrurile” și, ca atare, “nu există nici un motiv ca limba să scape acestei legi universale”. Acțiunea timpului are deci două “efecte” asupra limbii: continuitatea și alterarea și, astfel, “se poate vorbi, în același timp, atît de imutabilitatea cît și de mutabilitatea semnului”¹⁴. ‘Aporia’ schimbării apare aici, în ultimă instanță, ca un “paradox” al timpului, care acționează ca “lege univesală” atît în direcția conservării, cît și în direcția alterării.

Cu privire la efectul de continuitate, Saussure discută, în același context, relația de semn din cuvintele *om* și *cîine*, afirmînd că “spunem *om* și *cîine* pentru că înaintea noastră s-a spus *om* și *cîine*”. Cu alte cuvinte, “noi”, adică “masa socială” sau “masa vorbitoare”- “în virtutea inerției”- va “spune”¹⁵ întotdeauna *om* și *cîine*, întrucît solidaritățile [o-m] - “om” și [c-î-i-n-e] - “cîine”, fiind “ratificate prin consimțămîntul colectiv”, nu mai pot fi modificate. În acest caz însă, “timpul”, anterioritatea temporală (= timpul trecut : “înaintea noastră s-a spus etc.”) nu este ceva care să poată fi observat de “conștiința colectivă”, căci, se știe, Saussure consideră “masa”, pe lîngă faptul de a fi “inertă” și “inconștientă”, și “incompetentă” în privința schimbărilor în limbă; de aceea

¹² Din acest moment, Saussure abandonează exigența inițială a ‘unității’ obiectului, dezvoltînd în continuare o *concepție dualistă* asupra limbajului.

¹³ Saussure, *op. cit.*, p.92.

¹⁴ Saussure, *op. cit.*, p.93.

¹⁵ De altfel, deseori Saussure se exprimă în acest fel, vorbind, de pildă, despre limba care “se pretează cel mai puțin la inițiative” și care, de fapt, “nu premeditează nimic”, despre gradul de “conștiință” a “grupului social”, despre “forțele sociale care acționează” sau despre diverși factori de alterare care “lucrează izolat sau combinați”.

ea își “însușește” limba fără “conștiința” trecutului ca “produs moștenit”, luat “ca atare”¹⁶. Prin urmare, “timpul” este o “formă” a subiectului reflexiv (și nu a subiectului lingvistic), acesta fiind sensul în care el apare, în exemplul discutat, ca “trecut” și constituie punctul de vedere din care se poate afirma că între T_1 și T_2 nu s-a produs cu privire la un anumit fapt nici o modificare, ambele momente T_1 și T_2 aparținând din acest punct de vedere tocmai unui “timp trecut”.

În privința efectului de alterare, acesta apare, în fond, prin constatarea “deplasării raportului dintre semnificat și semnificant”, operație care aparține, de asemenea, planului observației.

Așadar, “timpul” nu “acționează” în nici un fel asupra limbii, fiindcă, după cum se observă chiar în acest exemplu, el nu este altceva decât perspectiva în care ne situăm, pentru a constata fie “continuitățile”, fie “schimbările”¹⁷. Înteles în acest fel, “timpul” nu mai apare nici măcar în “aparență” ca “paradoxal”, iar contradicția dintre cele două presupuse “efecte” ale acțiunii sale dispăre, întrucât “în timp” putem observa atât “imutabilitatea”, cât și “mutabilitatea”, dar, desigur, nu “în același timp” și cu privire la același fapt de limbă. Pornind de la acest mod de concepere a timpului, Saussure dezvoltă distincția dintre axa simultaneităților și axa succesivităților, dintre “faptul static” și “faptul evolutiv”, respectiv dintre lingvistica sincronică și lingvistica diacronică.

Astfel, pe axa *simultaneităților* se situează “raporturile dintre lucrurile coexistente, de unde orice intervenție a timpului este exclusă”, *faptul static* (“fenomenul sincronic”) este “un raport între elemente simultane”, iar *lingvistica sincronică* are ca obiect aceste raporturi (“logice și psihologice”), din punctul de vedere al “aceleiași conștiințe colective”. Dimpotrivă, pe axa *sucsesivităților* “nu putem situa, în același timp, decât un lucru”, *faptul evolutiv* este “substituirea, în timp, a unui element prin altul”, iar *lingvistica diacronică* are ca obiect raporturile dintre “termeni succesivi nepercepuți de aceeași conștiință colectivă și care se substituie unii altora fără să formeze un sistem”. Prin urmare, deosebirea dintre cele două axe “se impune în modul cel mai imperios”, în domeniul faptic se constată “antinomia între faptul evolutiv și faptul static”, iar, în planul științei, lingvistica sincronică și lingvistica diacronică sînt “opuse în metodele și principiile lor”¹⁸.

2.0. Din punctul de vedere al formulării problemei schimbării lingvistice, regîndirea raportului limbă-vorbire¹⁹ se impune ca necesară, deoarece acesta constituie, printre altele, punctul de plecare al antinomiei sincronie-diacronie,

¹⁶ Saussure, *op.cit.*, p.90.

¹⁷ În acest sens, Coșeriu afirmă că și pentru a constata “neschimbarea” trebuie să ne situăm în *perspectivă diacronică*: “(...) după cum în sincronie nu putem constata schimbarea, tot așa nu putem constata în cadrul ei nici neschimbarea, imobilitatea. Pentru a percepe că un obiect oarecare nu se schimbă, el trebuie să fie observat în două momente diferite. Prin urmare, chiar dacă limba ar fi sincronică prin natura ei, faptul acesta ar trebui să-l dovedim în diacronie” (p.23).

¹⁸ Saussure, *op.cit.*, p.97-118, în special, p. 97, 106 și 113.

¹⁹ În interpretarea distincției limbă-vorbire, Coșeriu observă, mai întîi, că ea nu este, ca atare, saussuriană (v.Hegel: “limba este sistemul *vorbirii*, și nu ceva opus acesteia”) și, de aceea, nu distincția însăși este criticabilă, ci “sensul antinomic pe care i-l dă Saussure, adică „transformarea ei într-o separație reală” (p.21, nota 23).

operată tocmai în interiorul conceptului saussurian de limbă (ca separată de vorbire). Reinterpretarea – depășirea “în chiar rădăcinile ei”- a antinomiei sincronie-diacronie, trebuie înțeleasă în cadrul ‘răsturnării de perspectivă’ asupra limbajului și a limbilor, argumentată de Eugeniu Coșeriu, începând cu *Sistema, norma y habla* (1952), *Forma y sustancia* (1954) și *Determinación y entorno* (1955/1956).

2.1.1. Perspectiva afirmată în lucrarea din 1952 preconizează elaborarea unei “concepții moniste asupra limbajului”, adică, necesitatea de a “menține mereu prezentă” o concepție asupra limbajului ca “obiect unitar”. Planul esenței limbajului fiind “un plan de unificare și sinteză”, dezvoltarea unei astfel de concepții nu pornește de la diferite distincții operate cu intenția de a construi *in abstracto* un “model” al fenomenului lingvistic, ci, în sens contrar, de la considerarea vorbirii ca unitate a limbajului, ca locul în care limbajul se prezintă integral, sub toate aspectele sale. Distincția limbă-vorbire, considerată în această perspectivă, nu mai poate fi interpretată ca una reală, în planul obiectului²⁰, ci doar ca distincție în planul cercetării, între două moduri de a aborda fenomenul lingvistic, de fapt între “diferite grade de formalizare ale aceleiași realități obiective”²¹.

Dacă pentru Saussure și pentru lingvistica saussuriană, limba constituia “norma” tuturor celorlalte manifestări ale limbajului și perspectiva unică a științelor limbajului (v. *supra*, **1.1.1.**), E.Coșeriu inversează termenii acestei perspective și fomulează o nouă și radical diferită perspectivă a lingvisticii, în orizontul căreia: “(...) trebuie să ne situăm din primul moment pe terenul vorbirii și să luăm vorbirea ca normă pentru toate celelalte manifestări ale limbajului (inclusiv ale “limbii”)”. Pe această bază, având în vedere faptul că sarcina lingvisticii integrale este tocmai “cunoașterea totală a limbajului ca manifestare specifică a omului”(p.24), pe lângă reînțemeierea lingvisticii limbilor, “s-au cucerit pentru disciplina noastră domeniul elocuțional (al designării) și cel al textului”, savantul român “fiind *ipso facto* întemeietor al acestor noi discipline ale științei limbajului” (Borcilă, 2001b).

2.1.2. Într-adevăr, reintegrarea limbii în vorbire - și, apoi, pe această bază, reintegrarea sincronului și a diacronicului - nu este posibilă decât “renunțând la genul de știință care i-a dat naștere și instaurând un nou temei epistemologic pentru întreaga disciplină, adecvat specificului limbii și domeniului cultural în toată cuprinderea” (Borcilă, 2001a, p.22). Astfel, fundamentarea integralistă a științei limbajului - “un amplu program de reconstrucție din temelii a științei lingvistice” - înseamnă, de fapt, încă din primul moment, “o reîntoarcere la proiectul hermeneutic-antropologic humboldtian” (*idem.*, p.23). Conceperea limbajului și a limbilor ca activitate creatoare (enérgeia) și nu ca produs (ergon) are drept consecință, la nivelul istoric al limbajului, interpretarea tehnicii lingvistice, a limbii, ca “sistem pentru crearea de fapte noi, nu doar pentru repetarea a ceea ce a fost făcut deja în limba istoricește dată” (Coșeriu, 1968/1997, p.138).

²⁰ Deoarece “faptului de a vorbi ca atare nu i se poate opune ca realitate distinctă limba, dat fiind că aceasta este prezentă în vorbirea însăși și se manifestă concret în actele lingvistice” (Coșeriu, 1952a, p.42).

²¹ În acest sens trebuie înțeles principiul general al oricărui tip de demers teoretic: “eventualele distincții și opoziții trebuie stabilite, în primul rînd, în realitatea concretă a limbajului, adică în vorbire” (Coșeriu, 1952a, p.42).

Menținerea distincției limbă-vorbire se dovedește însă utilă în planul cercetării din cel puțin două motive: în primul rând, studiul limbajului ca “limbă” ne permite să-l separăm de condiționările și scopurile ocazionale ale actelor de vorbire și, prin aceasta, să ne apropiem de universalul limbajului și să considerăm scopurile ocazionale ale vorbirii ca *posibilități*, nu ca “esențe”. În al doilea rând, investigarea limbajului din unghiul “diversității limbilor” înlătură iluzia limbajului ca “nomenclatură pentru lucruri deja date” și constituie temeiul formulării adecvate a problemei “arbitrariului”, în sensul că limbile sînt “motivate numai istoric, și nu «natural», (în sens causal)” (Coșeriu, 1968/1997, p.136). Pe de altă parte însă, transferarea acestei distincții din planul investigării în planul obiectului are ca primă consecință considerarea limbii ca “lucru” (= reificarea conceptului de limbă), separarea ei de vorbire și transformarea ei într-un obiect “conceput prin intermediul unui concept substantival”, în timp ce, de fapt, conceptul de limbă este unul “adverbial”, ca determinare constantă a unui concept “verbal”, care se referă la limbajul însuși “ca activitate”²².

În plus, “reificarea” limbii implică “o serie de riscuri care pot să ne conducă pe căi greșite”: (1) Confuzia dintre universalitate și generalitate empirică a constituit un imens obstacol tocmai în calea formulării problemei schimbării lingvistice, considerîndu-se că generalizarea rezultatelor în planul cercetării empirice constituie ca atare un răspuns la problema universală a schimbării, a mutabilității limbilor, ca trăsătură esențială a lor. De fapt, lucrurile stau tocmai invers, cercetarea empirică presupune în prealabil fundamentarea ei teoretică, posibilă doar în plan univesal, ca problemă rațională: “orice investigație a unei limbi determinate se întemeiază, în mod necesar, încă de la început, pe o anumită teorie a limbajului (cel puțin implicită)”. În cadrul disciplinelor lingvistice, această confuzie apare, în mod constant, sub forma confuziei dintre lingvistica teoretică sau teoria limbajului și lingvistica generală, prin înțelegerea eronată a teoriei limbajului ca “rezultat și punct final al investigației empirice a limbilor”²³ (Coșeriu, 1986/1997, p.236). (2) De asemenea, reificarea limbii și considerarea activității lingvistice ca “incoștientă” împiedică înțelegerea naturii specifice a competenței lingvistice ca o “cunoaștere tehnică”²⁴; (3) În sfîrșit, din acest unghi, limba apare ca “produs”, ca obiect static, iar vorbirea doar ca “realizare circumstanțială a limbilor” și, în consecință, “nu mai poate fi înțeleasă dinamicitatea limbajului”

²² Determinarea esențială a limbajului (ca activitate) prin limbă (ca tehnică, i.e. “formă” și “potență”) este o “constatare” provenită în mod direct “prin examinarea imediată a limbajului”: “limbajul ca vorbire se realizează, în fiecare caz, conform unei tehnici determinate și condiționate istoric, adică în acord cu o limbă” (Coșeriu, 1968/1997, p.134). Din punctul de vedere al vorbitorului (ca vorbitor și nu ca lingvist), această “constatare” se regăsește în conceperea propriei limbi ca fiind limbajul însuși, și, ca atare, ca singurul mod firesc – “natural”- de exprimare a conținuturilor propriei conștiințe: “Faptul că limbajul se manifestă totdeauna ca «limbă», ca vorbire condiționată istoric, este atât de evident și atât de important pentru modul de a fi al limbajului însuși, încît conștiința ingenuă identifică adeseori limbajul cu o limbă determinată, și anume cu propria sa limbă (...) considerată ca fiind corespondentul esenței lucrurilor desemnate, ca limbă «naturală», pe cînd celelalte limbi sînt considerate ca simple nomenclaturi arbitrare”(Coșeriu, 1968/1997, p.135).

²³ v. *infra.*, 3.0.

²⁴ v. Coșeriu, 1992a, p.228-252.

(“schimbarea lingvistică”), în sensul ei propriu, iar, ca urmare, se va recurge la motivarea dezvoltării lingvistice prin “cauze externe”²⁵.

În plan epistemologic, dezvoltarea unei noi științe a limbajului – a limbajului ca *enérgeia* – pornește de la principiul fundamental potrivit căruia “pentru interpretarea și explicarea faptelor lingvistice singurul mod adecvat de formulare a problemei este cel finalist și nu cel causal” (Coșeriu, 1968/1997, p.139). Fără a insista, aici, asupra acestui aspect al doctrinei integraliste²⁶, ne alăturăm opiniei exprimate în Tămâianu, 2001, conform căreia: “Osatura care susține întregul edificiu epistemic al **lingvisticii integrale** (...) este disocierea netă a tipurilor de științe după natura obiectului lor (logic-formale, naturale, culturale) și formularea unor idealuri diferite de «științificitate»” (p.16).

2.2.0. Reinterpretarea dihotomiei limbă-vorbire, reluată de data aceasta prin prisma celor trei opoziții care configurează conceptul saussurian de limbă - (virtual-actual, individual-social, (sistem) concret-(sistem) abstract)²⁷ - constituie punctul de plecare pentru reevaluarea antinomiei sincronie-diacronie și, în primul rând, a conceptului saussurian de diacronie.

Cadrul conceptual al acestui demers îl constituie tripartiția aristoteliană, reluată prin filieră humboldtiană, între trei *perspective*: activitate creatoare – potență (sau cunoaștere tehnică, “competență”) – produs (al activității), aplicată celor trei planuri de manifestare ale limbajului: planul universal, planul istoric și planul individual .

2.2.1. Limba privită ca ‘activitate creatoare’ – corespunzătoare planului istoric - este *limba concretă*, limba care “se vorbește”, prezentă în fiecare act de vorbire ca “un mod particular de a vorbi al unei comunități”, manifestat “în activitatea verbală ca aspect esențial al ei”. Din punctul de vedere al cunoașterii tehnice, limba este “tezaurul lingvistic” sau “competența idiomatică”, adică “«știința» de a vorbi potrivit tradiției unei comunități”. Ca produs istoric, limba apare din nou ca tehnică lingvistică, întrucât numai în această calitate ea “se conservă”, devenind “model pentru acte ulterioare” și fixându-se “ca tradiție” (p.42).

Dinamica circulară a limbajului (“circuitul vorbirii”) se desfășoară astfel între cei doi poli (limbă-vorbire) LIMBĂ - VORBIRE - LIMBĂ -----: “Întreaga ființă a limbajului alternează , în mod necesar, între acești doi poli, și, prin urmare, nu trebuie să ieșim din cerc (așa cum a procedat Saussure analizând “circuitul vorbirii”, v. *supra*, **1.1.2.** - n.n.), fiindcă este vorba despre cercul însuși al realității limbajului” (p.29)²⁸. Deci, în mod *ideal*,

²⁵ Consecința imediată a confuziei dintre planul obiectului și planul cercetării – care a condus, de asemenea, la înțelegerea limbii ca fiind un fenomen de altă natură decât vorbirea – este reducția “stării de limbă” la proiecția ei sincronică și transferul caracteristicilor observate în planul proiecției (“sistematicitatea” și “imobilitatea”) în planul stării de limbă. În realitate, numai prima caracteristică aparține și limbii concrete, “imobilitatea”, ca pură convenție științifică, aparținând doar “proiecției”. Plecând de aici, Saussure interpretează –după cum s-a arătat (*supra*, **1.2.** - n.n.)- tot în termenii unei separări reale “stările” și “succesivitățile”, excluzând diacronia (axa succesivităților) din limbă.

²⁶ Cf., totuși, *infra.*, **3.0.** și **3.3.2.**

²⁷ v. Coșeriu, 1952a, p.41-42.

²⁸ De altfel, la cei doi poli, este vorba despre două momente diferite ale limbii (tehnicii lingvistice): Lo = limba ca tehnică deja dată, prezentă ca “anterioritate” (“istorică”) în raport cu actul concret (tehnica “virtuală”) și L= limba ca tehnică aplicată în vorbire (tehnica “actuală”). Acest al doilea moment implică în mod necesar devenirea ei.

vorbirea, ca activitate creatoare liberă, determinată intern prin finalitatea expresivă (“creația de semnificații”) deschisă intersubiectiv, este anterioară limbii; *istoric*, dimpotrivă, limba, ca ansamblu de tehnici lingvistice tradiționale, precedă vorbirea, fiind determinarea istorică internă sau condiționarea istoric necesară a creativității lingvistice. Astfel, în plan real - plan de “unificare și sinteză” - limbajul este, deopotrivă, libertate și istoricitate: ”ca activitate istorică, vorbirea este vorbirea unei limbii, «limba» fiind potența (*dynamis*) istorică a vorbirii; iar ca activitate liberă, vorbirea nu depinde în întregime de potența ei, ci o depășește” (p.43).

2.2.2. Prin situarea limbii în “creierul masei”, Saussure a aplicat în lingvistică “până în detalii și frazeologie doctrina durkheimiană a faptului social”, care înseamnă, mai ales, două lucruri: 1) limba ca “fapt social” este *extraindividuală* (“produsul pe care individul îl înregistrează în mod pasiv”) și, ca atare, 2) ea *se impune* conștiințelor individuale care nu sînt, în acest sens, decît “depozite”, unde “se înmagazinează” limba (de aceea, individul, “prin el însuși, nu poate nici să o creeze și nici să o modifice”)²⁹. În lingvistica integrală, critica acestei concepții pozitivistice (“platonism minor”) asupra limbii se realizează prin prisma conceptului de ‘*alteritate*’, care face posibilă reinterpretarea distincției individual-social și a conceptului de limbă ca “fapt social”, în sensul activității de vorbire proprie subiectivității lingvistice ca subiectivitate istorică.

În primul rînd, limbajul nu este “consecința” existenței sociale, ci, din contră, el este temeiul sociabilității, “a tot ceea ce este social”; și, în al doilea rînd, limba, ca fapt social primar, nu este o funcție extraindividuală, ci *interindividuală* fiind, în acest sens, *manifestarea primară* a lui “a-fi-împreună-cu-alții”. Privită în această perspectivă a “intersubiectivității esențiale”, limba transgresează, într-adevăr, limitele individului, dar prin aceasta ea “nu-i este în nici un fel «exterioară»”, căci “specificul omului este de «a ieși din sine însuși», de a se depăși pe sine însuși ca simplu individ; și manifestarea prin excelență, modul specific al acestei depășiri este tocmai limbajul” (p.40). Cel de-al treilea aspect caracteristic al creativității deschise intersubiectiv, la nivelul istoric al limbajului, îl constituie “participarea”, în sensul “adoptării și recunoașterii” ca “propriu” a ceva care, în același timp, se recunoaște ca fiind “și al altora”. De aceea, ca fapt social, limba “are caracter de îndatorire sau de angajament, de obligație liber consimțită” (p.40), și, prin urmare, impunerea limbii (sau, în general, a “faptului social”) nu este posibilă ca atare, întrucît orice tentativă de a impune faptul social - în particular, un anumit mod lingvistic (de a determina adoptarea “artificială” a unei anumite “inovații”) - , prin orice fel de metodă coercitivă, este de la început sortită eșecului, deoarece implică anularea acestei dimensiuni a faptelor umane: libertatea deschisă intersubiectiv prin alteritate. În sfîrșit, în al patrulea rînd, în măsura în care individul participă (în mod liber) la faptul social “limbă” el o face întotdeauna prin vorbire, ca “ființă vorbitoare”, și poate să schimbe faptul social (limba), în acord cu noile sale necesități expresive, deși, de obicei, “vorbitorul nu obișnuiește să schimbe limba și nici nu își propune să o schimbe”. Dacă totuși limba “se schimbă”, constatarea acestui fapt esențial “trebuie să își găsească justificarea în însăși funcția limbii și în modul ei concret de a exista” (p.41).

2.2.3. Dialectica vorbire-limbă, libertate-istoricitate, implică, de asemenea, reinterpretarea binomului sistem-funcție. Spre deosebire de perspectiva lui Saussure și, mai ales, a “structuralismului” de sorginte saussuriană, unde sistemul precedă și

²⁹ Saussure, *op.cit.*, p.40.

determină funcția lingvistică, ea fiind situată în sistem (= “o serie de diferențe de sunete combinată cu o serie de diferențe de idei”), în sensul că rezultă din acest sistem de opoziții și diferențe, în perspectivă integralistă (aici, sub aspectul ei “funcționalist”) *funcția precedă și determină intern sistemul, în sensul că existența acestuia se justifică doar prin momentul funcționării sale în vorbire*. Înțelesă în acest fel, într-o perspectivă autentic “funcționalistă”, care nu exclude însă “structuralismul”, ci, dimpotrivă, îi specifică obiectul real și îl legitimează teoretic, limba este “mai întâi funcționare și apoi sistem”, deoarece ea “nu funcționează *fiindcă* este sistem, ci, dimpotrivă, este sistem *pentru* a îndeplini o funcțiune, pentru a corespunde unei finalități” (p.27). Concret, limba, interpretată ca “formă” și “potență”, a unei *enérgeia*, este “o condiție pentru acte ulterioare” (p.28), sistemul fiind, din acest unghi, un sistem de posibilități.

2.2.4. *Unificarea în plan teoretic a limbii cu vorbirea - limba fiind din acest punct de vedere “un mod formal și semantic de a vorbi” - face posibilă “sinteza în obiect”, gândirea interdependenței în act, a sincronului și a diacronicului. Limba concretă apare astfel ca un ansamblu de “elemente și procedee” tehnice analoge “în vorbirea unei comunități considerate la un moment dat”, constituind ca atare o “stare de limbă”, sau “limba sincronică”. Aceleași elemente și procedee pot și trebuie să fie considerate și ca provenind unele din altele “în cazul mai multor «stări de limbă» succesive”, ca formînd o “tradiție lingvistică” sau “limba diacronică”³⁰ (p.44). Interpretată în acest fel, limba concretă - în momentul constituirii sale, al cristalizării ei în calitate de competență lingvistică tradițională - constituie “un obiect unic «în evoluție»” și asigură, ca atare, unitatea lingvisticii integrale ca lingvistică istorică.*

3.0. Elaborarea fundamentelor științei limbajului, în toate aspectele sale, urmează, în mod constant, în gândirea coșeriană, traseul întrebare-răspuns. Este vorba despre o desfășurare în trei trepte: 1) formularea, în mod explicit, a întrebării - prezentă fie difuz în gândirea lingvistică anterioară, fie, de cele mai multe ori, doar implicit în anumite abordări care refuză deliberat orice ”întrebare”, constituindu-se, în fond, doar ca “răspunsuri” empirice la întrebări neformulate și deci neexamineate în prealabil, dar care ghidează, totuși, subteran, întregul demers; 2) stabilirea din punct de vedere logico-semantic a diferitelor “accepții” pe care le poate avea întrebarea ca atare³¹; 3) evaluarea gradului de adecvare a semnificațiilor întrebării în raport cu obiectul său, și reținerea acelor direcții care, cel puțin sub anumite aspecte, se dovedesc a fi în acord cu “lucrurile așa cum sînt”.

Acesta este, de altfel, și sensul în care vorbim despre un PROIECT INTEGRALIST în științele limbajului: efortul întemeietor coșerian, la acest nivel, îl constituie tocmai formularea și desfășurarea întrebării/întrebărilor cu privire la aspectele esențiale ale

³⁰ În consecință, trebuie înlăturată ca falsă opoziția între tradițional și actual, deoarece “din punct de vedere diacronic limba este un ansamblu de modalități lingvistice tradiționale («care se transmit»), iar din punct de vedere sincron, ea este un ansamblu de modalități comune «actuale» (la momentul considerat), care, totuși, nu încetează prin aceasta să fie tradiționale (adică «transmise»); ba chiar mai mult sînt comune tocmai pentru că sînt tradiționale”(p.45).

³¹ Astfel, în privința întrebării care deschide însăși posibilitatea științei limbajului, anume *ce este limbajul?*, Coșeriu identifică nu mai puțin de 22 accepții ale particulei “a fi”, dintre care, cele mai multe nu vizează “esența”, ci diverse moduri circumstanțiale de a se prezenta ale fenomenului lingvistic (cf. Coșeriu, 1952a, p.66).

fenomenului lingvistic. Ceea ce, în textele coșeriene, apare ca “problemă” nu ține de modul numit de obicei “problematizant”, ci înseamnă, totdeauna, stabilirea “sensului și limitelor”, a “posibilităților și limitelor” anumitor interogații referitoare la limbaj sau la diferite moduri de investigare a limbajului, din punct de vedere științific.

În sens contrar, o știință “pur empirică” a limbajului *este efectiv lipsită de sens*: a constata pur și simplu unul sau mai multe “fapte” (spre exemplu, **X** are funcția *f* în structura **Y**, sau **Z** se transformă în **Q**) nu înseamnă încă știință, deoarece este vorba de un “răspuns” la o “întrebare” care nu s-a pus încă sau, mai grav, un “răspuns” care nu răspunde nici unei întrebări, nici unui interes uman(ist) cu privire la faptele “constatate”/“descrise”. În acest sens înțelegem ceea ce, referindu-se în particular la *Sincronie, diacronie și istorie*, M. Borcilă, la un alt nivel, cu privire la sensul de profunzime al articulării proiectului integralist, afirmă răspicat: “(...) prin apariția acestei cărți, pretenția exclusivismului «empiric» a fost îngropată definitiv pentru știința lingvisticii, legitimându-se, în același timp, în mod deplin, pentru prima oară de la marele proiect antropologic humboldtian, statutul acestei discipline ca știință de tip epistemic, care impune, în mod necesar și constitutiv, fundamentarea ei de principiu proprie și elaborarea cadrului ei disciplinar particular”³².

Am ținut să evidențiem acest aspect, întrucât el ni se pare esențial pentru continuarea și dezvoltarea, în spirit coșerian, a lingvisticii integrale.

3.1.0. Cu privire la problema *mutabilității limbilor* - “de ce se schimbă limbile?” - există două moduri “nelegitime” de a o înțelege: în primul rând, interpretarea ei în sens “cauzal” - echivalent cu “din ce cauză se schimbă limbile?” - presupune, ca esențial și primar, staticul, și, deci, în cazul în care, în realitate, se constată o “dinamicitate”, aceasta trebuie explicată prin recursul la o cauzalitate exterioară, revenindu-se astfel la “eternul conflict între teorie și fapte”, care, de fapt, este un conflict între o anumită concepție (insuficient fundamentată) și realitatea faptelor înseși. De aceea, întrebarea în perspectiva căreia situăm întreaga problemă nu trebuie să fie “de ce «totuși» se schimbă ceva care ‘prin definiție n-ar trebui să se schimbe’”, ci, întrebarea care deschide orizontul propriu acestei probleme este: “de ce faptul de a fi schimbătoare ține de natura limbii” sau “de ce schimbarea corespunde ființei limbii?”. Formulată în acești termeni, întrebarea în legătură cu dinamica limbii are în vedere o caracteristică “esențială și necesară”; prin urmare, ca problemă, ea nu mai e una “de rezolvat”, ci una “implicit rezolvată prin însăși înțelegerea ființei reale a limbii” (p.61). În fond, schimbarea se constată “în limbă”, întrucât aceasta este o tehnică dinamică (re)facută continuu în/prin vorbire, iar limba ca atare “există numai ca tehnică și modalitate a vorbirii” (p.62) (Iar vorbirea este întotdeauna *enérgeia*).

În al doilea rând, este vorba de situarea întrebării la nivelul “condițional al schimbărilor particulare”, considerându-se că generalizarea condițiilor sau a circumstanțelor în care se produc schimbările lingvistice poate furniza răspunsul la întrebarea inițială; ceea ce este eronat, deoarece nu se poate răspunde prin “fapte” la o întrebare ce vizează “esența” și care este, ca atare, universală (sau, altfel spus, problemele raționale nu pot avea rezolvări empirice).

³² Borcilă, 2001a, p.23.

Aspectul cu adevărat relevant apare, însă, prin formularea “reciprocei”: “de ce limba nu se schimbă total, de ce ea se reface, adică de ce vorbitorul nu își inventează în întregime exprimarea” (p.62).

Din punctul de vedere al vorbitorului, acesta nu (își) creează limba în ansamblul ei, pentru că “el este anume *cutare* individ” și, de aceea, “libertatea sa de expresie” se manifestă “într-un cadru de determinări istorice, constituit de limbă”. Din punctul de vedere al limbajului, schimbarea nu afectează întregul, deoarece activitatea lingvistică este “primul fundament și primul mod de a se manifesta al intersubiectivității” și apare, în acest sens, ca *dialog* sau “vorbire cu altul”³³.

3.1.1. De aceea, explicarea tehnicii idiomatice prin prisma conceptului de devenire, adică justificarea teoretică a ‘istoricității’ limbii, presupune interpretarea celor două componente esențiale (“universale”) ale limbajului – creativitatea și alteritatea – ca fiind, împreună, două momente distincte ale ‘devenirii’. Într-adevăr, *momentul creativității* – la palierul idiomatic, limba ca enérgeia = vorbirea în acord cu o tehnică tradițională – implică, întotdeauna, apariția mai mult sau mai puțin “întâmplătoare” a noului, adică înnoirea limbii anterioare pentru a corespunde unor necesități expresive specifice (și unice!) ale actului de vorbire respectiv.³⁴ În schimb, *momentul alterității*³⁵ înseamnă, în primul rând, trecerea dincolo de actul unic de vorbire și transformarea necesității expresive specifice într-o necesitate expresivă sistematică-generală, prin sesizarea posibilităților expresive deschise (de “inovație”); iar, în al doilea rând, transferul modalității (in)novatoare particulare din planul actual al vorbirii în planul virtual al tehnicii lingvistice, ca model pentru acte ulterioare (“viitoare”) de vorbire. Aceasta este forma generală a constituirii (“facerii”) tehnicii idiomatice.

3.1.2. Desigur, “alterarea” limbii în vorbire (momentul utilizării) poate fi motivată prin determinarea finalistă a exprimării, cât și prin determinări psihofizice, datorate “realizării fonice” a vorbirii (‘materialitatea’ fiind, de asemenea, o determinare esențială a limbajului). Dacă determinările psihofizice pot altera - momentan! - actualizarea în vorbire a tehnicii lingvistice, ele, însă, “nu pot să fie motiv de schimbare”, deoarece vorbirea, ca *fenomen specific uman*, nu este determinată fizic “mai mult decât consimte omul” (p. 66). Principiul general în virtutea căruia este posibilă interpretarea “faptelor umane” în sensul lor propriu, deci și a limbajului, sau, în cazul nostru, a devenirii limbajului, afirmă situarea tuturor explicațiilor exclusiv în perspectiva libertății (în sens ‘cultural’) și a finalității (în sens ‘semantic-funcțional’): “În om, culturalul și finalitatea triumfă în mod constant asupra biologicului și a necesității” (p.66).

Prin urmare, orice “alterare” devine limbă și se înserează în istorie ca mod tehnic tradițional al vorbirii doar “în virtutea unei adoptări care presupune un act liber, determinat numai cultural și finalist” (p.66, nota 16). Prin aceasta, se exclud din domeniul lingvisticii ca “știință a culturii” orice fel de explicații referitoare la pre-determinarea fiziologică a limbajului; acestea, însă, nefiind excluse din știință ca atare;

³³ Mai mult, “esența limbii se manifestă în dialog”, în sensul că, vorbirea potrivit unei tehnici lingvistice constituită istoric înseamnă “a vorbi și a înțelege” sau “a te exprima pentru ca celălalt să te înțeleagă” (p.63).

³⁴ Astfel, “în vorbire, limba anterioară actului vorbirii se depășește și se «alterează»”(p.65).

³⁵ Este vorba aici doar de semnificația ‘alterității’ în devenirea limbii și nu de semnificația acestei “universalii” în ansamblul fenomenului lingvistic.

deoarece “determinările psihofizice pot constitui obiectul unei științe”, dar tocmai într-o astfel de știință limbajul nu apare *ca limbaj*, ci ca fenomen fizic (sunetele) sau psiho-fizic (articularea + audiția, ca fenomene fiziologice și nu lingvistice). Explicarea “alterărilor” prin determinările finaliste pleacă de la distincția celor două tipuri de finalitate prezente în vorbire: *finalitatea expresivă* (= “a spune ceva”) care se referă la adecvarea (“alterarea”) competenței idiomatice a vorbitorului la necesitățile expresive specifice ale actului de vorbire respectiv, și *finalitatea comunicativă*, în virtutea căreia vorbitorul (își) alterează limba pentru a o adecva înțelegerii “cu altul”.

Ca depășire momentană, punctuală, a limbii în vorbire, finalitatea expresivă “se menține, în mare măsură, în limitele celor permise de limbă (de tradiția lingvistică)”. Libertatea expresivă - care este în limbaj o libertate istorică, limba fiind, în acest sens, “condiție sau instrument al libertății istorice” - se manifestă, astfel, în actul concret al exprimării prin: 1) *alterarea* sau deteriorarea unui mod existent în tehnica idiomatice; 2) *selecția* între mai multe “sisteme” și mai multe “norme”; 3) *creația sistematică* (= “potrivit cu posibilitățile deja existente în sistem”); 4) *împrumut*, adică recursul la modele expresive “aparținând altor sisteme sau chiar altor limbi istorice”; 5) motive de *conomie funcțională*, datorită cărora vorbitorul poate să “suspende” norma sau chiar anumite distincții sistematice în cazul în care acestea “se dovedesc a fi superflue în lanțul vorbirii sau în împrejurarea particulară în care se vorbește” (p.68). Toate acestea – alterare, selecție, creație sistematică, împrumut, economie funcțională – sînt doar tipuri posibile ale depășirii limbii prin activitatea verbală, dar ele nu constituie încă schimbări propriu-zise ale tehnicii lingvistice ca atare³⁶.

Finalitatea comunicativă implică, de asemenea, o “alterare” a competenței idiomatice a vorbitorului, de data aceasta pentru a (-și) armoniza vorbirea sa cu vorbirea ‘celuilalt’, datorită, în primul rînd, faptului că auditorul este “cea mai importantă dintre «circumstanțele» vorbirii”, manifestată ca “tendință de a vorbi ca celălalt”. În acte verbale concrete, vorbitorul poate chiar decide “să renunțe la o bună parte din «competența» sa (...) și totdeauna modifică, într-o anumită măsură, realizarea modelelor sale, ca să ușureze înțelegerea, pentru ca celălalt să înțeleagă”³⁷ (p.68).

Avem, prin urmare, aceste două cupluri opozitive: *utilizarea limbii / constituirea (“facerea”) limbii și depășirea limbii în vorbire / “refacerea” limbii prin vorbire*³⁸. Aceste opoziții constituie baza distincției dintre *inovație și adoptare*. Astfel, inovația ca “fapt de vorbire” înseamnă utilizarea limbii și depășirea ei punctuală, adoptarea, în schimb, este “constituirea unui «fapt de limbă», transformarea unei experiențe în cunoaștere”, adoptarea fiind în acest sens “adaptarea limbii la propria sa depășire”, și, în consecință, “un act exclusiv mental” (p.71).

³⁶ De aceea, “tipologia inovațiilor prezintă interes pentru cercetarea modurilor în care vorbirea depășește limba constituită, dar nu este esențială pentru problema schimbării lingvistice, fiindcă inovația nu este «schimbare»” (p.71).

³⁷ Trebuie subliniat că aici “finalitate comunicativă” înseamnă manifestarea alterității în vorbire și nu în constituirea limbii.

³⁸ Limba “se reface” pentru că vorbirea este și *dialog*, se depășește, ca inovație, în activitatea lingvistică “pentru că vorbirea este întotdeauna nouă”, și se (re)înnoiește pentru că înțelegerea trece dincolo de “ceea ce se știa în limba anterioară actului vorbirii” (p.96).

Prin urmare, problema schimbării lingvistice este “însăși problema adoptării”, adică, deopotrivă, *problema posibilității* (= “cum este posibil ca auditorul să înțeleagă ceea ce e «alterat» și ceea ce e «nou»?”) și *problema modalității* (= “de ce numai anumite inovații sînt adoptate?”) de constituire a limbii prin activitatea lingvistică concretă și, de aceea, în planul cercetării, orice explicație privind constituirea tehnicii lingvistice idiomatice trebuie să aibă în vedere acest ‘principiu unic’: ”o adoptare corespunde întotdeauna unei necesități expresive” (p.77).

3.1.3. Interpretată, în sensul acestei distincții între *inovație* și *adoptare*, precum și prin situarea ei prealabilă în planul limbii concrete (a limbii din vorbire și nu a limbii abstracte, dedusă din vorbire), problema legilor fonetice este echivalentă cu problema regularității adoptării, i.e. a constituirii unui nou mod fonetic la nivelul tehnicii lingvistice. Ca generalitate extensivă, legea fonetică este “rezultat al unei serii de adoptări succesive”, constatabil în “vorbirea tuturor membrilor grupului” și înseamnă, din punctul de vedere al procesului istoric, constituirea unui fapt dialectal, iar din punctul de vedere al lingvisticii istorice nu este decît “o constatare istorică particulară, *a posteriori*”.

În procesul generalizării intensive (“regularizarea inovației”), legea fonetică reprezintă adoptarea – în planul tehnicii idiomatice – a unui nou mod fonetic, care nu este un “element făcut” deja în baza unei alte “legi”, ci, dimpotrivă, un element “formativ”, un “mod de a face”. Interpretată în planul limbii ca tehnică istorică a vorbirii, adică acolo unde ea se produce propriu-zis, adoptarea unei noi legi fonetice înseamnă, așadar, adoptarea unei legi de constituire a limbii, și, ca atare, implică o “schimbare” nu în momentul utilizării limbii în vorbire, ci în momentul limbii ca “posibilitate de expresie viitoare”. Privită din aceste două unghiuri, legea fonetică înseamnă, *extensiv*, constituirea unui dialect, iar, *intensiv*, constituirea unui sistem. Tocmai de aceea regularitatea adoptării nu este altceva decît “un mod de a acționa al libertății lingvistice”, în sensul că vorbitorii “crează limba în mod sistematic”(p.93). Legea fonetică nu este deci nici *exterioră* vorbitorilor, întrucît “nu acționează *asupra limbii*” (eventual de la nivelul “conștiinței colective”, a “masei”), ea fiind, la palierul ei specific, tocmai un principiu formativ, și nici “inconștientă” (“oarbă”, “ineluctabilă”, asemenea legilor naturale), întrucît - ca “act mental” - ea este “o normă a actului însuși prin care se creează limba” (p.93).

În consecință, situată în planul ei specific de manifestare, adică în planul limbii concrete, schimbarea lingvistică - *inclusiv cea fonetică!* - înseamnă “manifestarea creativității limbajului în istoria limbilor” (p.95). De aceea, cercetarea schimbării lingvistice nu trebuie să se bazeze pe principiul ‘cauzalității’ și, apoi, să caute “factori externi” (“cauze eficiente”), ci, să considere ca punct de plecare “ceea ce, în realitate, pune limba în mișcare, anume libertatea lingvistică”, și să situeze întreaga problemă în planul limbajului ca activitate creatoare (*enérgeia*) și al limbii ca tehnică istorică a vorbirii (*dynamis*).

3.2.0. Dacă întrebarea privind mutabilitatea limbii - ca întrebare rațională care “se referă la modul de a fi al limbii” - nu poate avea în planul său propriu, cel universal, o rezolvare empirică “prin simpla acumulare de explicații parțiale”, întrebarea privind “modurile generale ale schimbărilor și circumstanțele (condițiile) care determină aceste moduri” constituie, în schimb, o problemă empirică, adică o “problemă de explicație istorică generalizată”. Desigur, nici la acest nivel, nu poate fi vorba de explicații cauzale în sensul cauzelor eficiente, întrucît, întotdeauna “cauza” schimbării este o cauză “formală” sau “finală” și, de aceea, formularea întrebării asupra schimbării, indiferent de unghiul său specific, are în vedere libertatea vorbitorilor ca subiecte istorice.

3.2.1. Din perspectiva generalității empirice, explicarea modului de constituire a tradițiilor idiomatiche – a tehnicii lingvistice proprii unei comunități istorice – vizează, de asemenea, cele două momente specifice ale limbii: 1) din punctul de vedere al vorbirii (al utilizării limbii în vorbire) este vorba “de a stabili condițiile în care libertatea lingvistică face limba să se reînnoiască” și 2) din punctul de vedere al tehnicii lingvistice constituite este vorba despre modul în care “limba se adaptează la necesitățile de exprimare ale vorbirii” sau despre “cum se integrează această creație în tradiția lingvistică și devine, la rîndul ei, tradiție” (p.100). Distanței între aceste două puncte de vedere îi corespund două categorii de factori: factorii *extrasistematici* (“culturali”, extensivi) și, respectiv, factorii *sistematici* (“funcționali” sau intensivi), care sînt, în realitate, doar “factori pasivi”, adică “circumstanțe ale vorbirii și determinări istorice ale libertății lingvistice” (p.101).

3.2.2. În configurația competenței idiomatiche corespunzătoare, pe de o parte, *dimesiunii varietății*, “fărîmițarea” dialectală și/sau gradul redus de cunoaștere a limbii istorice de către membrii comunității, precum și contactele interlingvistice sau bilingvismul, constituie condiții culturale (extrasistemate) “favorabile schimbării”; pe de altă parte, corespunzător *dimensiunii omogenității*, instabilitatea (manifestată prin zone funcționale mari de realizare posibilă, dar și prin numeroase “variante de realizare” și “realizări normale”), imperfecțiunea sistemului și, în legătură cu aceasta, gradul redus de funcționalitate, “conflictul”, în vorbire, dintre paradigmatic și sintagmatic, precum și interdependența dinamică a sistemului constituie condiții funcționale (sistemate) ale schimbării³⁹.

De aceea, condițiile schimbării - “exclusiv culturale și funcționale” - nu implică separarea între “stări” și “succesiuni”, ci, dimpotrivă, fiind vorba despre “schimbarea în desfășurare”, presupun unitatea în vorbire a celor două momente – funcționarea sistemului și constituirea lui. Astfel, **în sincronie**, din punct de vedere *cultural*, schimbarea se manifestă prin “greșeli curente” față de norma stabilită, precum și prin “modurile heterosistemate observabile într-un grai”; din punct de vedere *funcțional*, schimbarea se manifestă prin prezența unor “variante facultative și moduri isofuncționale”. Prin urmare, ceea ce din punct de vedere **diacronic** este *deja* schimbare, din punct de vedere **sincronic** este *condiție pentru schimbare* “ca punct critic al sistemului și posibilitate de selecție între moduri echivalente” (p.106). În perspectiva creativității, în calitate de “condiții și limite ale libertății lingvistice”, atît condiționările sistemate, cît și cele extrasistemate au rol de *selector* ai inovațiilor.

3.3.0. De asemenea, în plan empiric, distincția între problema condițiilor generale (funcționale și culturale) ale schimbării și problema schimbării ca fapt istoric corespunde distincției între general și particular, între “explicația istorică generalizată” și “explicarea unei numite serii de schimbări într-o limbă” (p.125). Ca problemă a lingvisticii generale, problema condițiilor generale se soluționează prin operația de “generalizare” a datelor furnizate de explicațiile istorice particulare, care, la rîndul lor, ca probleme ale lingvisticii istorice înseamnă interpretarea/explicarea “faptelor” în particularitatea lor, pornind tocmai de la “inventarul” de condiții obținut prin generalizările anterioare, și care, acum, constituie, pentru fiecare caz în parte, “ipoteza” explicării.

³⁹ Din punctul de vedere al subiectului vorbitor, *omogenitatea* corespunde zonei comune funcțional din vorbirea a cel puțin doi subiecți, în timp ce *varietatea* aparține deosebirii dintre cel puțin două omogenități, așa cum apar ele în conștiința unui vorbitor.

3.3.1. Temeiul identificării, explicării și interpretării finalității (funcționale și /sau culturale) a unei anumite schimbări lingvistice se constituie printr-un act de dedublare hermeneutică. Întrebarea prin care se deschide perspectiva acestui demers este: "pentru ce (cu ce scop) eu, dispunând de cutare sistem determinat și găsindu-mă în cutare sau cutare circumstanțe istorice, l-aș schimba pe A în B, aș abandona elementul C sau aș crea elementul D?" (p.181). Aceasta înseamnă că finalitatea schimbării nu poate fi explicată decât menținând distincte, în același act interpretativ, planul obiectului (al lingvistului ca vorbitor) și planul cercetării (al vorbitorului ca lingvist). Explicarea unei anumite schimbări înseamnă, în ultimă analiză, reconstituirea - "în mod subiectiv, printr-o experiență interioară" - a motivațiilor care au stat la baza respectivei schimbări⁴⁰. În consecință, și din acest unghi, este complet indecvat să vorbim despre condiții "obiective" = "exterioare", deoarece, concret, toate condițiile sînt *interioare* în măsura în care "libertatea lingvistică" le-a considerat ca "rațiuni" pentru anumite dezvoltări în limbă. Aceasta este valabil atît cu privire la condițiile culturale (extrinsece sau extrasistemice), cît și cu privire la condițiile funcționale (intrinsece sau sistematice): spre exemplu, condiția "obiectivă" 'punct slab în sistem' nu poate fi considerată *a priori* drept condiție pentru o anumită schimbare decât în măsura în care (putem constata că) vorbitorii (în general, "libertatea lingvistică") consideră ca finalitate, într-un moment istoric determinat, tocmai eliminarea respectivului punct slab din sistem. De aceea, direcția și sensul explicațiilor istorice trebuie reformulate în termeni de finalitate expresivă și/sau comunicativă: "schimbarea se produce nu *pentru că* asemenea puncte [slabe din sistem] există, ci *pentru ca* să le rezolve" (p182).

3.3.2. Dimpotrivă, tentativele de a explica o anumită schimbare, în planul limbii abstracte, prin conceptul de 'cauzalitate' au eșuat fie în căutarea "inovației inițiale specifice", fie în reducția problemei istorice la o problemă de "fiziologie a articulării" sau în soluții de tipul "gradualității fiziologice", al "schimbărilor imperceptibile". Bunăoară, inovația inițială specifică, considerată ca origine a schimbării, este dificil de documentat în mod empiric, deoarece este practic imposibil de identificat "individul inovator", "la momentul însuși al inovației" (p.129). Aceasta este însă o problemă secundară, întrucît din punct de vedere istoric contează doar ceea ce rămîne, adică ceea ce este adoptat, intensiv și extensiv, și a devenit "competență" lingvistică idiomatică. Inovația - așa cum s-a mai precizat - poate avea explicații fiziologice (ca "alterare") fiind o "particularitate" a unui (unor) vorbitor(i) în acte lingvistice concrete, în timp ce adoptarea acestor alterări, adică transformarea lor din fapte de vorbire punctuale în modele ale tehnicii lingvistice, este un act care trebuie să-și găsească neapărat o motivare funcțională (sistematică) și/sau culturală (extrasistematică).

---

⁴⁰ Din punctul de vedere al epistemologiei integraliste, formulată în liniile sale esențiale în cele CINCI PRINCIPII ALE LINGVISTICII CA ȘTIINȚĂ A CULTURII, este vorba despre *Principiul umanismului*: "Se crede, de multe ori, că interpretarea istorică a faptelor este o interpretare care n-ar trece prin subiect și prin această intuiție a subiectului. În realitate, fiecare interpretare în acest domeniu (...) este o explicație *din punctul meu de vedere*. Prin acest proces hermeneutic, extrem de greu, ne asumăm personalitatea și condițiile istorice ale persoanelor de care vorbim, ca să justificăm faptele lor, să ne întrebăm pe noi înșine ce am fi făcut noi în aceste condiții și de ce noi am fi făcut în aceste condiții același lucru" (Coșeriu, 1992b, p.7).

Aceasta însă nu înseamnă validarea ideii creațiilor “anonime, colective și impersonale”, căci, în realitate, “toate inovațiile lingvistice sînt, în mod necesar, individuale” și, în consecință, schimbarea trebuie explicată întotdeauna ca act creator individual. Din acest punct de vedere, explicarea schimbării coincide cu explicația inovațiilor inițiale, deoarece auditorul (= vorbitorul care adoptă schimbarea) are acces la “noutatea” propusă de vorbitor, în măsura în care reface pe cont propriu traseul expresiv al vorbitorului și, asumînd astfel “poziția” acestuia, îi înțelege necesitatea expresivă. În cadrul acestui “circuit” al schimbării (inovație-adopție) sînt posibile două situații concrete: a) inovația inițială este “întîmplătoare” și b) adoptarea nu este determinată “finalist”, ci doar prin “simpla adaptare la felul de a vorbi al altora”. Cu privire la primul aspect, acesta nu înseamnă decît deplasarea problemei creativității inovației de la vorbitor la ascultător, sau, în termeni generali, de la simpla formă întîmplătoare “inovată” de vorbitor la transformarea acesteia în mod lingvistic nou, motivat printr-o nouă “finalitate expresivă” sesizată de auditor. Referitor la cel de-al doilea aspect, este vorba despre adoptarea în sens extensiv (cultural) și nu despre adoptarea în sens intensiv, care, într-adevăr, acceptă doar o explicație funcțională, dar care, strict vorbind, “nu pretinde altceva decît că un mod lingvistic nou *există* ca fapt de limbă, deoarece cîțiva vorbitori sau mai mulți vorbitori l-au recunoscut ca potrivit pentru o anumită finalitate expresivă” (p.137)⁴¹.

În schimb, generalizarea extensivă, răspîndirea în comunitatea istorică a unui nou mod lingvistic este un fenomen care acceptă și explicații bazate pe “motive de uniformizare lingvistică”, adică “motive culturale «extrinseci»” (p.137).

4.1. Din punct de vedere teoretic, depășirea antinomiei este posibilă prin conceperea limbajului ca activitate creatoare (*enérgeia*) și a limbii ca tehnică istorică a creativității (*dynamis*), iar această ‘răsturnare de perspectivă’, presupune și o abordare diferită a schimbării ca “permanentă constituire a sistemului”.

Astfel, punctul de plecare în explicarea devenirii limbilor nu mai poate fi ‘sistemul’ ca dat “empiric” (ergon) și schimbarea ca “ulterioară” și “exterioară” sistemului, ci, tocmai în sens contrar, “trebuie să plecăm de la schimbare pentru a înțelege formarea sistemului”, deoarece, în planul realității limbii (al limbii concrete), “constituirea» unui mod lingvistic este anterioară stării constituite” (p.237). De aceea, sistemul și constituirea lui trebuie privite împreună în obiectul dinamic ‘limbă’, unde ‘sistematicitatea’ nu se opune ‘dinamicității’ (nu avem “sistem și mișcare”), ci, dimpotrivă, presupune

⁴¹ În privința acestui aspect, N.C.W. Spence, își manifestă dezacordul față de perspectiva integralistă, afirmînd cu privire la “căderea finalei -s în limbile romanice orientale” că: “Totuși pare acceptabil ca omiterea «întîmplătoare» a lui -s provocată de funcționarea mecanismului psiho-fiziologic al vorbirii, să fi fost imitată și extinsă în uz fără a se recunoaște repercusiunile sale asupra funcționării sistemului lingvistic - în caz contrar, reorganizarea n-ar fi fost necesară” (Spence, 1960/1996, p.13). Pe lîngă cele susținute mai sus referitor la caracterul doar aparent întîmplător al schimbării, adăugăm că “faptul” lingvistic denumit “căderea lui -s” nu poate fi interpretat în sens causal, prin recursul la explicații de natură fiziologică, pur și simplu pentru că *prezența* lui -s nu acceptă o asemenea explicație. Dacă -s final ar fi fost doar un zgomot însoțitor în rostirea unor cuvinte, atunci am putea explica abandonarea lui de asemenea la nivel fiziologic. Cum însă -s, *în descriere*, nu este explicat prin materialitate, ci prin funcție, tot așa, abandonarea lui, într-un moment istoric determinat, nu poate fi explicată, *în istorie*, decît funcțional.

dinamicitatea (adică este vorba de “sistem *în* mișcare”), în sensul că, sincronic, limba apare ca sistem, deoarece este “un moment al sistematizării”. Dialectica sistem-mișcare se constată, în realitatea concretă a limbii, în interdependența dinamică dintre cel trei nivele de funcționalitate: normă - sistem - tip lingvistic: ceea ce apare ca devenire în normă este funcționare a sistemului, ceea ce apare ca devenire a sistemului este funcționare a tipului lingvistic, iar ceea ce apare ca devenire a tipului lingvistic se produce “aproape în exclusivitate prin reinterpretarea tipului”⁴² în planul funcționării sale, “care poate fi motivată prin copleșirea a două sau mai multe tipuri în aceeași limbă istorică sau prin interferența a două limbi diferite”⁴³. Interpretarea limbii ca “suma posibilităților” de a o vorbi - posibilități simultan sistematice și dinamice - care “în parte au fost deja realizate istoric (= “normele tradiționale” - n.n.), iar în parte rămân încă de realizat (sistemele și tipurile funcționale - n.n.), - justifică o definiție a tehnicii idiomatice “mai degrabă ca o permanentă «sistematizare» decât ca un sistem închis”⁴⁴. Depășirea antinomiei sincronie - diacronie, în planul obiectului, înseamnă, de fapt, anularea ei prin conceptul de ‘sistematizare’ care elimină: a) conceperea sistemului ca “static”, “imuabil”; b) concepția pozitivistă, “atomistă”, saussuriană, a caracterului asistematic al diacronicului. Prin urmare, în limba ca obiect istoric, nu există un conflict între ‘esență’ și ‘devenire’, adică între finalitate și istoricitate, deoarece, prin dialectica dintre cele două dimensiuni esențiale ale limbajului - creativitatea și alteritatea - “*limba funcționează sincronic și se constituie diacronic*”(p.238).

4.2. În plan epistemologic, depășirea antinomiei nu înseamnă anularea ei, ci, dimpotrivă, menținerea ei ca distincție și interpretarea celor două modalități de abordare: *descriere și istorie*, ținând cont de faptul că cele două momente - funcționarea și devenirea - sunt componente ale aceluiași obiect: *limba concretă*, unde funcționarea tehnicii lingvistice nu se opune constituirii ei și, invers, finalitatea constituirii (sistematice a elementelor și procedeele competenței idiomatice) este tocmai funcționarea lor în activitatea lingvistică concretă. Astfel, chiar dacă descrierea se focalizează asupra funcționării, ea trebuie să se deschidă (rămânând totuși descriere) spre istorie prin: 1) descrierea sistemului ca sistem de posibilități, deschis “către viitor”, adică descrierea a tot ceea ce apare ca “model productiv”, la toate palierele limbii: fonetic-fonologic, lexical, morfosintactic; 2) descrierea “stării de limbă” ca moment al unei deveniri sistematice, ceea ce înseamnă evidențierea “precarității” sistemului manifestată în: “contradicții interne” și “puncte slabe”; 3) descrierea stării de limbă nu numai pe dimensiunea “omogenității”, ci și pe dimensiunea varietății care este, în proiecție sincronică, “un alt reflex al dinamismului limbii”. Descrierea surprinde, însă, doar posibilități de sistematizare ulterioară, (‘precaritatea’, fiind, de pildă, doar o condiție posibilă a schimbării) și, de aceea, “nu captează dinamismul concret al limbii”. Prin urmare, “depășirea efectivă” a antinomiei în acest plan epistemologic, este posibilă doar în istorie, deoarece numai în perspectivă istorică (= “studiu al limbii înseși în calitate de

⁴² Coșeriu, 1983/1992. Cf. și Coșeriu, 1981/2000, p.275-285, Coșeriu, 1992a, p.306-307.

⁴³ Coșeriu, 1993, p.106.

⁴⁴ Coșeriu, 1968/1997, p.139.

obiect istoric”⁴⁵) pot fi reunite ”într-o viziune unică atât «facerea», cât și «funcționarea»“, adică ”întreaga realitate dinamică a limbii” (p.240), descrierea reprezentînd, în acest sens, un ”moment al istoriei” (p.244).

Descrierea și istoria limbilor ca modalități distincte de abordare a limbajului în planul istoric al manifestării sale formează împreună lingvistica istorică sau lingvistica integrală a limbilor care, în ansamblul lingvisticii integrale ”trebuie coordonată cu lingvistica vorbirii și cu lingvistica textului, corespunzătoare altor două niveluri ale aceluiași fenomen” (p.245-246).

BIBLIOGRAFIE

1. Borcilă, Mircea, 2001a, *Eugeniu Coșeriu și bazele științelor culturii*, "Academica", nr.7-8, mai-iunie, 2001, p.22-23.
2. Borcilă, Mircea, 2001b, *Eugeniu Coșeriu, fondator al lingvisticii ca știință a culturii*, "Limba Română", Chișinău, nr.4-8, p.48-55.
3. Coseriu, Eugenio, 1952a, *Sistema, norma y habla*, Montevideo, 1952, în Coșeriu, 1962, p.11-114.
4. Coseriu, Eugenio, 1952b, *La creación metafórica en el lenguaje*, în Coșeriu, 1977, p.66-102.
5. Coseriu, Eugenio, 1955, *Determinación y entorno*, 1955, în Coșeriu, 1962 p.282-325.
7. Coseriu, Eugenio, 1958/1997, *Sincronía, diacronía e historia*, Montevideo, 1958, trad.rom. Nicolaie Saramandu, *Sincronie, diacronie și istorie*, București, Editura Enciclopedică, 1997.
8. Coseriu, Eugenio, 1962, *Teoría del lenguaje y lingüística general*, Madrid, Editorial Gredos, 1962.
9. Coseriu, Eugenio, 1965/1996, *Sincronía, diacronía, y tipología*, 1965, în Coșeriu, 1977, p.186-200; trad.rom. Cristina Surdu, *Sincronie, diacronie și tipologie*, în *Din istoria ideilor lingvistice* (coordonator Ileana Oancea), vol. I, Timșoara, 1996, p.1-17.
10. Coseriu, Eugenio, 1968/1997, *El hombre y su lenguaje*, 1968, în Coșeriu, 1977, p.13-33; trad. rom. Lucian Lazăr, *Om și limbajul său*, în "Revista de filosofie", nr.1-2, 1997, p.133-145.
11. Coseriu, Eugenio, 1972, *Sobre el desarrollo de la lingüística*, în Coșeriu 1977, p.257-264.
12. Coseriu, Eugenio, 1977, *El hombre y su lenguaje*, Madrid, Editorial Gredos, 1977.
13. Coseriu, Eugenio, 1981/2000, *Lecciones de lingüística general*, Madrid, 1981; trad.rom. Eugenia Bojoga, *Lecții de lingvistică generală*, Chișinău, Editura Arc, 2000.
14. Coseriu, Eugenio, 1983/1992, *Linguistic Change Does Not Exist*, trad. rom. Emma Tămăianu, *Nu există schimbare lingvistică*, în "Cercetări de lingvistică", nr. 1, Cluj, 1992, p.9-20.
15. Coseriu, Eugenio, 1992a, *Competencia lingüística*, Madrid, 1992.
16. Coșeriu, Eugeniu, 1993, *Lingvistica istorică și istoria limbilor*, în "Forum", nr. 1-12, p. 103-108.
17. Coșeriu, Eugeniu, 1992b, *Principiile lingvisticii ca știință a culturii*, în "Studia Universitatis Babeș-Bolyai", nr. 1-2, 1992, p. 5-12.
18. Laplace, Colette, 1994, *Theorie du langage et theorie de la traduction*, Paris, Didier Erudition, 1994.

⁴⁵ Înțelegă în acest fel, ca *istorie internă*, istoria limbii trebuie "să includă și să dizolve complet în sine așa-numita «gramatică istorică», aceasta nefiind, în realitate, "nici un fel de disciplină lingvistică", ci doar "simplă listă de «echivalențe diacronice»"(p.241).

19. Saussure, Ferdinand de, 1916/1998, *Cours de linguistique generale*, Paris, 1916, trad. rom. Ferdinand de Saussure, *Curs de lingvistică generală*, 1998.
20. Spence, N.C.W., 1960/1996, *Towards a New Syntesis in Linguistics: the Work of Eugeniu Coșeriu*, în "Archivum Linguisticum", 1960; trad.rom. Lolita Zagaievski, *Către o nouă sinteză în lingvistică*, în "Echinox", nr.10-11-12, p.10-13.
21. Tămâianu, Emma, 2001, *Fundamentele tipologiei textuale - o abordare în lumina lingvisticii integrale*, Cluj, Editura Clusium, 2001.

INTEGRALISM VS. GENERATIVISM - O DEZBATERE METODOLOGICĂ -

DINA VÎLCU

ABSTRACT. This article is meant to sketch a comparison between two important linguistic theories, concerning their way of approaching the methodological aspect of language study. We developed our research starting from a fragment of the book *Knowledge of Language. Its Nature, Origin and Use*. The author of this book, Noam Chomsky, initiated the transformational-generative direction in linguistics. We tried to compare his own and his disciples' point of view about the adequate methods for the study of language with the one elaborated within the integral linguistics, the theory created by Eugeniu Coseriu.

The article is organised in four sections, referring to the aspects discussed by Chomsky in the fragment we mentioned. In each of the sections Chomsky's opinion about the problem considered is presented, then it is analysed from an integral point of view. The place of linguistics among the other sciences is analysed in the first part of our paper. The debate is concerned with placing the study of language in the domain of natural sciences or in the one of cultural sciences. The second section treats about the way in which language is conceived as an object of study within the two theories, especially about the role of syntax and semantics in linguistic research. The truth or falsity character of the sentences elaborated about language and its importance in finding the proper place of linguistics as a science represent the topics of the third section. The last part of our work is concerned with a very important method used in the generative research, the one of formulating hypotheses which are then verified through confronting them with real facts of language. From an integral point of view, this method is considered inadequate for the study of language because it is specific to the natural sciences, which use it for discovering laws about physical objects.

In our article, we are concerned especially with the theoretical fundamentals involved in the two theories, the space provided for examples being limited. Another work of ours, part of the doctorate programme, treats about more methodological aspects and contains more details about the ones discussed here.

Sistemul procedural și metodologic diferă, într-o anumită măsură, de la o școală lingvistică la alta. Studiarea lui se poate dovedi importantă pentru identificarea viziunii pe care o anumită direcție de cercetare o proiectează asupra obiectului său de studiu. Uneori, metodologia e supusă unei examinări critice și în scopul determinării gradului de adecvare pe care ea îl prezintă relativ la studiul limbajului. În stabilirea acestuia, însă, trebuie ținut cont de perspectiva din care limbajul în totalitatea lui sau doar aspecte particulare ale sale sînt investigate. Desigur, nu întotdeauna susținerea punctului de vedere personal sau de direcție justifică aplicarea unor anumite procedee sau respingerea categorică a altora. Însă deseori lingviștii au denunțat metode folosite în diverse școli ca fiind insuficiente sau chiar irelevante relativ la obiectul de studiu. În ce privește metodologia adoptată - ca și în multe alte privințe - gramatica generativ-transformațională se dovedește a fi o teorie interesantă și provocatoare. Unul din aspectele prin care, la apariția sa ca nouă viziune asupra limbajului, ea a încercat să se distanțeze de tot ce considera vetust sau irelevant în

cercetarea de pînă atunci, a fost aplicarea unor metode noi. Acest fapt, alături de altele - precum schimbarea obiectivelor cercetării sau a viziunii asupra gramaticii - a propulsat studierea limbajului într-o direcție într-adevăr diferită de tot ce se realizase pînă atunci. Desigur, noul sistem metodologic a fost preluat cu entuziasm de către mulți cercetători, provocînd, însă, poate în aceeași măsură, reacții critice.

În lucrarea de față încercăm să analizăm cîteva aspecte ale acestei metodologii - neschimbată în principiile ei ultime - și să o confruntăm, în același timp, cu o alternativă profund diferită, aceea a teoriei integraliste. Am ales ca punct de reper un fragment din volumul chomskian *Knowledge of Language*, pe care îl prezentăm în continuare.

"Propozițiile unei gramatici sau propoziția $R(H,L)$ ¹ sînt similare propozițiilor unei teorii fizice care caracterizează anumite entități și proprietățile lor ca abstracție din tot ceea ce se poate dovedi a fi mecanismele ce dau seama de aceste proprietăți [*in abstraction from whatever may turn out to be the mechanisms that account for these properties*]: de exemplu, o teorie din secolul XIX despre valența sau proprietățile exprimate în tabelul periodic. Propoziții despre *I-Language* sau propoziția $R(H,L)$ (cu variante diferite pentru H și L) sînt adevărate sau false în mare măsură așa cum propoziții despre structura chimică a benzenului sau despre valența oxigenului sau despre clor și fluor ca aparținînd aceleiași coloane din tabelul periodic sînt adevărate sau false./.../ Desigur, nu există garanția că acest mod de abordare a problemelor de sub (1) din capitolul 1 [referitoare la natura, originea și uzul limbajului, *n.n.*] este cel corect. Această abordare se poate dovedi a fi greșit orientată chiar dacă ea obține succese substanțiale - tot așa precum teoria valenței etc. s-ar fi putut dovedi total inadecvată, în ciuda succesului substanțial în chimia secolului XIX. E întotdeauna înțelept să se ia în considerare abordări alternative, dacă ele pot fi elaborate, și acest lucru va rămîne adevărat, indiferent ce succese sînt obținute. Situația nu pare diferită, în principiu, de ceea ce găsim în alte zone de cercetare empirică. Voi sugera în mod direct că, în anumite privințe fundamentale, idei anterioare despre *I-Language* au fost greșit orientate și ar trebui înlocuite cu o concepție diferită, însă una formulată în același cadru general. Motivele, oricum, nu derivă din vreo incoerență sau 'defect' [*flaw*] în abordarea generală, ci mai degrabă din considerații empirice de descriere și explicație."²

Fără a considera că pasajul selectat epuizează problematica abordată aici, motivăm alegerea lui prin numărul mare de aspecte metodologice la care se face referire în interiorul său. Fragmentul prezintă, de asemenea, avantajul trecerii în revistă a procedurilor și principiilor aplicate în generativism chiar de către Noam Chomsky. El încearcă să le argumenteze utilitatea furnizînd, în același timp, indicii pentru înțelegerea teoriei în întregul ei. Există, însă, și idei a căror pătrundere și asimilare ne este obnubilată de exprimarea lor absconsă, de dificultatea și complexitatea presupuse chiar la nivelul elaborării lor, sau poate doar de încă insuficienta cunoaștere a doctrinei, pe care trebuie să ne-o asumăm. Fragmentul ales face parte din volumul *Knowledge of Language. Its Nature, Origin and Use*, despre care s-ar putea spune că reprezintă punctul culminant al unei 'a doua revoluții chomskiene' în lingvistică. Atribuirea acestui statut volumului în discuție se bazează pe faptul că în el sînt analizate și dezvoltate ideile care

¹ Propoziția exprimă noțiunea "H știe limba L" în termeni relaționali, adică "implicînd o relație R (= a ști, a avea, sau orice [or whatever])" - cf. Chomsky, *Knowledge...*, p. 22

² Chomsky, *Knowledge...*, pp. 23-24

au făcut ca teoria generativistă să atingă un stadiu superior, dar nu ultim, al evoluției sale: cel al programului "principii și parametri".

Deși această etapă beneficiază de procedee noi și de îmbogățirea substanțială a celor folosite anterior, putem spune că substratul teoretic al metodologiei nu s-a schimbat în trăsăturile sale fundamentale. Se păstrează la momentul "principii și parametri" - ca și în faza actuală a teoriei - convingerea lingviștilor de orientare generativ-transformațională că doar apelul la metodele de cercetare fiziciste poate asigura studiului limbajului "gradul de științificitate" corespunzător. Încercarea de a demonstra această premisă l-a determinat pe Chomsky să caute mereu aspecte ale limbajului în baza cărora să stabilească între acesta și obiectele fizice (ca obiecte de studiu) o relație de echivalență.

Prezenta analiză a metodelor de lucru generativiste, ca și a influenței lor în constituirea limbajului ca obiect de studiu, va insista cu precădere asupra aspectului teoretic, limitînd spațiul detaliilor exemplificatoare. De asemenea, vom contrapune fiecărei concluzii formulate opinia integralistă asupra respectivei probleme. Acest lucru e posibil datorită interesului permanent pe care Eugeniu Coșeriu l-a manifestat față de chestiunea metodologiei, în ce privește justificarea ei teoretică, dar și eficiența sa practică.

1. Ne vom referi în primul rînd la o idee, menționată deja în partea introductivă, pe care o considerăm mai mult decît un aspect oarecare al problematicii metodologice. Este vorba de convingerea generatiștilor că *lingvistica poate dobîndi un loc în sfera adevăratelor științe doar prin aplicarea procedeelelor specifice cercetării obiectelor naturale*. Credem că imensa influență exercitată de această idee în întreaga teorie generativistă ne îndreptățește să-i atribuim putere de principiu.

Investigațiile științifice de orice fel trebuie să fie ghidate, înainte de toate, de obiectivitate și exactitate. Aceasta este, desigur, o convingere unanim împărtășită în domeniul vast al cercetării și este, în același timp, criteriul care 'îi obligă' pe generatiști să adopte fără rezerve metodele de studiere a unor obiecte considerate, în alte teorii, complet străine de natura limbajului. Poate de aceea (mai ales în această etapă a teoriei) Chomsky încearcă să identifice și să izoleze dimensiunea particulară a limbajului care 'se pretează' la o analiză cît mai exactă cu putință. Astfel, el orientează cercetarea în primul rînd asupra 'rădăcinilor biologice' ale limbajului, asupra fondului existent în fiecare individ al speciei umane dotat cu capacitatea de a vorbi (neobstrucționată de vreun impediment de natură malativă sau situațională). Acesta este 'nucleul' la a cărui definiție și descriere trebuie să aspire cercetarea lingvistică. Într-o opoziție (neexplicită) cu latura universală, înnăscută a limbajului, Chomsky situează aspectul relativ al acestuia, impus de structurarea diferită pe care fiecare cultură - fiecare limbă în parte - o aduce în înțelegerea și configurarea lumii.

Opoziția stabilită la nivelul obiectului de studiu e dublată de aceea - implicită - la nivelul studiului însuși. Deoarece dimensiunea care prezintă interes pentru generatiști este aceea a proprietăților ce asigură fiecărui individ puțința de a vorbi, aceasta e supusă investigației, fiind conceptualizată ca *facultate a limbajului*. Studiul ei, avînd ca scop formularea *gramaticii universale*, ar constitui adevărata știință lingvistică. Invocînd o 'tradiție' de ascendență în parte raționalistă, în parte romantică³, Chomsky își arogă

³ Chomsky pretinde a continua o linie de gîndire comună *raționaliștilor și romanticilor* în ce privește limbajul. El atribuie ideii asemănătoare "gramaticianului raționalist" Beauzée, lui John Stuart Mill și lui Wilhelm von Humboldt, ignorînd complet diferențele ireconciliabile impuse de poziția filosofică de principiu, adoptată de fiecare curent în parte.

exclusivitatea continuării ideilor fundamentale ale acesteia cu privire la limbaj. El reia ideea considerării "gramaticii particulare" [a unei limbi] ca "artă" sau "tehnică" prin care se arată cum "limbi date realizează principiile generale ale rațiunii umane"⁴. Aceasta nu posedă calitatea de "știință adevărată" deoarece "nu e bazată doar pe legi necesare universale"⁵.

Dezinteresul marcat pentru studierea limbilor particulare poate fi argumentat și prin renunțarea, în această etapă a teoriei, la una din ipotezele fundamentale ale cercetării anterioare: aceea a achiziției și utilizării de către fiecare vorbitor a unui "sistem de reguli" specific limbii sale. Presupoziția existenței acestui sistem este înlocuită cu ideea primordialității unui set de cunoștințe înnăscute comune tuturor indivizilor. Ele sînt conceptualizate ca *principii*, specifice facultății limbajului și indeniabile, trăsăturile caracteristice idiomurilor fiind reduse la *parametri*. Limbile s-ar constitui pe baza particularizărilor diferite ale unor elemente fundamentale comune, ele avînd, de-acum, în cadrul teoriei, rolul de a furniza dovezi și argumente pentru stabilirea și verificarea principiilor facultății limbajului.

Facultatea *biologică* răspunzătoare pentru capacitatea ființelor umane de a vorbi devine, astfel, obiect *ultim* de studiu în generativism. Aceasta și în virtutea posibilității ca ea să fie caracterizată în presupusele sale trăsături exacte, fixe, ale căror existență sau imuabilitate nu pot fi puse la îndoială.

Trebuie să spunem aici că, privind lucrurile din punct de vedere integralist, obiectul de studiu constituit prin cercetarea generativistă *reprezintă mai puțin chiar decît o parțializare a limbajului*. Nu numai că limbajul este redus la unul din aspectele sale - acest lucru îl face, mai mult sau mai puțin, (aproape) orice teorie lingvistică - dar în generativism el e redus la nivelul său biologic. În viziune coșeriană, acest aspect nu contează pentru lingvistică în calitatea ei de știință a culturii⁶. Ceea ce se poate afla din studierea sa este aproape în totalitate irelevant pentru natura limbajului, care este una culturală, iar aportul lui se reduce la asigurarea suportului fizic, a condițiilor de producere exterioare. Despre o parțializare a limbajului ca obiect de studiu s-ar putea vorbi dacă generativismul ar studia planul universal, planul idiomatic sau pe cel particular. Însă dat fiind că el se oprește la planul biologic, nu mai poate fi vorba de o reducere, ci de o anulare a limbajului ca obiect de studiu.

Chiar acceptînd legitimitatea scopului propus în cadrul acestui tip de cercetare, este evident că în vederea atingerii lui e necesară raportarea continuă la limbile particulare. Or studierea acestora nu se poate realiza cu mijloacele împrumutate din științele naturale. Acestei opțiuni metodologice Eugeniu Coșeriu îi opune o idee direct relaționată cu modul său de a concepe lingvistica. Încă din primii ani de elaborare a doctrinei integraliste, el încearcă să demonstreze existența unei falii imposibil de ignorat sau de depășit între științele culturale și cele naturale. Chiar dacă nu indică, la acest moment, toate procedurile și metodele adecvate studiului limbajului, Coșeriu atrage atenția asupra incompatibilității

⁴ Chomsky, *Knowledge...*, p. 1

⁵ Chomsky, *Knowledge...*, p. 1

⁶ Coșeriu separă *nivelul biologic* de *nivelul cultural* al vorbirii. Toate diferențierile realizate ulterior cu privire la limbaj, esențiale și pentru cercetarea limbajului, nu doar pentru conceptualizarea acestuia, sînt realizate în interiorul nivelului lui cultural. Coșeriu afirmă că "mecanismele vorbirii biologice condiționate nu sînt, în mod direct, obiect al lingvisticii ca știință a culturii realizată în interiorul nivelului cultural al limbajului." - Coșeriu, *Competencia...*, p. 85

unei anumite metodologii cu cercetarea limbajului: "... explicații științifice sînt cele care corespund naturii și realității obiectului studiat și, de aceea, explicațiile materiale ale faptelor culturale nu sunt științifice, ci mistice. /.../ Foarte adesea ne e dat să auzim cum se proclamă aspirația de a transforma științele culturii (printre ele și lingvistica) în 'științe exacte', prin 'științe exacte' înțelegîndu-se științele fizice. Adevărul este însă că o știință e exactă nu pentru că este fizică, ci pentru că corespunde realității obiectului său, și ceea ce trebuie învățat de la științele fizice este tocmai acest principiu. Științele culturii au tipul lor particular de exactitate, și a le asimila cu științele fizice (care au un alt tip de exactitate) nu înseamnă a le face 'exacte', ci înseamnă, dimpotrivă, a le transforma în științe inexacte, adică în false științe."⁷

2. Pornind de la adoptarea metodologiei științelor naturale, de la înțelegerea proprie a limbajului ca obiect de studiu și de la scopurile menite lingvisticii, generatiști consideră că varianta lor de cercetare beneficiază, cel puțin teoretic, de obiectivitatea și exactitatea necesare. Prezența acestor trăsături face posibilă alcătuirea și emiterea *propozițiilor*⁸ despre limbaj. Acestea [propozițiile/2] ar reprezenta încodarea formală a proceselor prin care anumite mecanisme biologice, în anumite condiții, fac posibilă producerea propozițiilor/1 într-o limbă. De asemenea, aceleași condiții permit formularea propozițiilor/2, al căror rol este de a reda trăsăturile esențiale ale limbajului. Aceste propoziții pot fi utilizate apoi ca material în investigații desfășurate în cadrul altor științe, ele fiind relevante mai ales pentru cercetarea creierului uman. Convingerea că formularea propozițiilor/2 e posibilă, chiar necesară (și) pentru a servi unor științe cu adevărat naturale, se bazează tot pe modul de concepere a obiectului de studiu. Limbajul este asociat obiectelor fizice datorită caracterului său de realitate, înțeleasă ca realitate *empirică*.

Dacă am căuta un corespondent al propozițiilor/1 în integralism, acesta ar fi ceea ce Coșeriu denumește *gramatica/1*. Relația de corespondență se poate stabili în virtutea faptului că cele două noțiuni reprezintă, pentru ambele teorii, sfere delimitate în interiorul

⁷ Coșeriu, *Sincronie...*, pp. 166-167

⁸ Pentru acest termen există în generativism cel puțin două sensuri. Folosirea lui trebuie să fie clară, de aceea vom încerca să le identificăm, urmînd să specificăm în text la care dintre ele ne referim de fiecare dată. În primul rînd trebuie făcută diferențierea între *propozițiile* care pot fi generate într-o limbă, pe baza regulilor de producere prezente în mintea fiecărui vorbitor. Acestea sînt parte a obiectului de studiu și vor fi recunoscute în text ca *propoziții/1*. Al doilea sens ar acorda propozițiilor statutul de componente ale teoriei despre limbaj, ele reprezentînd, de data aceasta, judecățile ce pot fi emise asupra obiectului de studiu. Acestea vor fi folosite în textul nostru cu denumirea de *propoziții/2*. La accepția a doua a termenului ne referem cînd afirmăm că el are *cel puțin* două sensuri. Aceasta deoarece nu ne este întotdeauna clar ce înseamnă *propozițiile/2*. Credem că ele pot reprezenta, pe de o parte, formularea, în viziune generativistă, a chiar regulilor prezente în mintea vorbitorilor, a mecanismelor așa cum cercetătorii cred că le-au identificat, redîndu-le într-o încodare formală. Pe de altă parte, tot denumirea de *propoziții* e asociată acelor aserțiuni generale despre limbaj prin care se încearcă o caracterizare a sa cît mai exactă. Considerăm că acesta este sensul cu care e folosit cuvîntul în fragmentul reprodus mai sus, atunci cînd propozițiile lingvisticii sînt comparate cu cele ale unei teorii fizice despre anumite elemente chimice. Oricum, în continuarea lucrării vom apela la distincția pe care am făcut-o, între *propoziții/1* și *propoziții/2*, primele reprezentîndu-le pe cele emise într-o limbă, iar cele din urmă reprezentînd metapropozițiile teoriei despre limbaj.

obiectului de studiu. Mai exact: în generativism propozițiile/1 ilustrează mecanismele sintactice de producere a lor, iar în integralism gramatica/1 se referă exclusiv la operațiile și combinațiile limbii care trec dincolo de structurarea primară ('lexicală') a realității extralinvistice⁹.

Deși aparent cele două noțiuni se referă la același lucru (în principiu la structurarea sintactică implicită în orice limbă), nu se poate găsi un alt aspect care să le fie comun. În primul rând, trebuie menționat faptul că mecanismele presupuse în generativism a sta la baza producerii propozițiilor nu-și găsesc echivalent în teoria integralistă. Gramatica/1 este *techne/saber hacer*¹⁰. E adevărat că unul din meritele doctrinei generativiste îl constituie elaborarea conceptului de *competență*¹¹ reprezentând o cunoaștere dinamică a limbii de către un vorbitor. Cercetarea ulterioară a redus, însă, acest concept la o sumă de mecanisme ce generează structura sintactică a propozițiilor. Prin identificarea lor și a modului lor de funcționare se speră înțelegerea și descrierea facultății umane a limbajului. Și la nivelul limbilor particulare gramatica e, practic, sinonimă cu sintaxa, unitatea ei de bază reprezentând-o propoziția¹². Liliane Haegeman afirmă (în volumul *Introduction to Government and Binding Theory*) că gramatica unei limbi trebuie să cuprindă "totalitatea regulilor și principiilor" formulate cu privire la acea limbă și să constituie "un sistem coerent de reguli și principii care sînt la baza propozițiilor gramaticale ale unei limbi. Spunem că o gramatică generează propozițiile unei limbi."¹³ Ea trebuie să fie adecvată din punct de vedere observațional și descriptiv, adică să stabilească regulile care descriu datele lingvistice, pe de o parte, și să conțină "principiile generale care permit vorbitorului nativ să producă și să interpreteze propoziții în limba lui și să decidă asupra acceptabilității propozițiilor. O astfel de gramatică e o formulare explicită a cunoașterii lingvistice tacite a vorbitorului nativ, a gramaticii sale interne."¹⁴

În integralism, gramatica/1 nu poate corespunde facultății de formare a propozițiilor, deoarece din această facultate nu se pot exclude "competența lexicală (cunoașterea lexicului și a procedeeleor lexicale, ca și a combinațiilor lexicale permise sau cerute), cunoașterea 'lucurilor', cunoașterea intuitivă a principiilor gîndirii etc"¹⁵. Fiecare lexe cuprinde semnificat lexical plus semnificat categorial¹⁶, aici aflîndu-se baza de cercetare afit a semanticii, cît și a gramaticii. Gramatica/2¹⁷ (ca și gramatica/1¹⁸) va fi, deci, în integralism, în primul rînd semantică.

⁹ Coșeriu, *Semantica y gramatica*, p. 130

¹⁰ Coșeriu, *Semantica y gramatica*, p. 130

¹¹ Conceptul a fost elaborat încă în volumul *Aspects of the Theory of Syntax*, fiind opus celui de performanță. Competența reprezintă "cunoașterea vorbitorului-ascultător a limbii sale" iar performanța "folosirea efectivă a limbii în situații concrete". - p. 4

¹² cf. Haegeman, *Introduction...*, p. 25

¹³ Haegeman, *Introduction...*, p. 25

¹⁴ Haegeman, *Introduction...*, p. 7

¹⁵ Coșeriu, *Semantica y gramatica*, p. 131

¹⁶ cf. Coșeriu, *Semantica y gramatica*, p. 138

¹⁷ Gramatica/2 este considerată, în integralism, "descrierea sau investigația" tehnicii de vorbire, conceptualizate ca gramatica/1. Gramatica/1 este recunoscută și ca gramatica-obiect, iar gramatica/2 este gramatica în calitate de metalimbaj. - cf. Coșeriu, *Semantica y gramatica*, p. 130

¹⁸ Aici ar fi necesară, evident, distincția între semantica/1 sau semantica-obiect și semantica/2 sau semantica-știință.

Divergența ireconciliabilă între cele două teorii cu privire la obiectul de studiu (și implicit la studiul însuși) provine, credem, din faptul că ele așează la baza cunoașterii lingvistice structurări diferite. În generativism, organizarea sintactică a propozițiilor e considerată factorul decisiv, fermentul ce face posibilă exprimarea omului prin limbaj. Integralismul acordă structurării lexicale a realității rolul de moment primordial al existenței și funcționării limbajului, ea constituind, deci, și punctul de reper al cercetării lingvistice.

Astfel, în ce privește gramatica/2, Coșeriu atrage atenția asupra faptului că o diferențiere tranșantă între sintaxă și semantică nu e posibilă, iar separarea sintaxei de morfologie e neavenită și irelevantă. În același timp, el propune o divizare a sectoarelor gramaticii după alte criterii, postulând o gramatică constituțională, una funcțională și una relațională¹⁹. Fiind ancorate în palierul istoric al limbajului, cel al limbilor particulare, cele trei tipuri de gramatică sînt în permanentă conexiune cu nivelul universal (prin modurile posibile de realizare a funcțiilor designaționale) și cu cel particular prin studierea funcțiilor idiomatiche în texte.

3. O altă relație de analogie pe care Chomsky încearcă să o stabilească între lingvistică și științele fizice se bazează pe propozițiile (desigur, în sensul de propoziții/2) formulate în cadrul acestor tipuri de cercetare. El susține, în fragmentul la care ne raportăm, că propozițiile despre *I-Language* sînt de aceeași natură cu cele despre structura chimică a benzenului, de exemplu, în virtutea caracterului lor intrinsec de adevăr sau falsitate. De asemenea, tot în *Knowledge of Language*, Chomsky afirmă, relativ la încercarea de caracterizare a conceptului *I-Language*: "Dacă spun că acest sistem are anumite proprietăți, ceea ce spun este adevărat sau fals. Propun, pe scurt, o explicație [*account*] teoretică a proprietăților anumitor mecanisme, o explicație prezentată la un nivel de abstracție la care credem că proprietăți semnificative ale acestor mecanisme pot fi exprimate și principii guvernînd aceste mecanisme și funcțiile lor pot fi elucidate."²⁰

Din punct de vedere integralist, *caracterul de adevăr sau falsitate al propozițiilor nu justifică încadrarea lingvisticii în rîndul științelor fizice*, deoarece el nu reprezintă un apanaj al acestui tip de științe. Contraargumentul la poziția chomskiană se bazează aici pe una dintre cele mai relevante distincții făcute de către Eugeniu Coșeriu în cadrul conceptului de limbaj. Structurarea primară a lumii se realizează prin *logos semantikos*. Toate utilizările (ulterioare) ale limbajului se subsumează uneia din determinările *apofantikos*, *pragmatikos*, *poetikos*²¹. Dintre acestea, doar *logos poetikos*, alături de *logos semantikos*, nu sînt cîtuși de puțin afectate de distincția între adevărat și fals, nici de aceea între existent și inexistent. Prima dintre distincții marchează mai ales ipostaziile logosului apofantic, iar una din cele mai relevante realizări ale acestuia o reprezintă limbajul științific.

¹⁹ Gramatica constituțională descrie "configurarea materială a expresiei gramaticale: 'forma' gramaticală în sens mai larg (inclusiv a grupurilor de cuvinte, a propozițiilor etc.)". Gramatica funcțională "investighează funcțiile diferitelor straturi de structurare gramaticală, verificînd [*comprobando*] paradigmele care funcționează în fiecare din aceste straturi". Gramatica relațională "studiază relațiile între diferitele paradigme în care se exprimă funcții designative analoge". - Coșeriu, *Semantica y gramatica*, pp. 132-133

²⁰ Chomsky, *Knowledge...*, p. 40

²¹ cf. Coșeriu, *Logicismo...*, passim

Orice știință aserțează propoziții adevărate sau false despre obiectul său de studiu. Orice discurs științific se supune logicii apofantice, diferită de aceea a limbajului primar. Coșeriu afirmă că lingvistica poate fi o știință generală, pentru aceasta ea trebuind să-și studieze obiectul din toate punctele de vedere posibile, atât în ce privește esența sa intimă, cât și în ce privește constituirea sa, maniera sa de realizare și toate determinările sale intrinseci și extrinseci²². Aceasta este, credem, condiția principală a cărei realizare (sau cel puțin efortul depus pentru realizarea ei) conferă lingvisticii statutul de știință.

Una din trăsăturile sale este faptul că se emit propoziții adevărate sau false despre obiectul de studiu - o consecință directă a naturii apofantice a oricărui discurs științific. Această caracteristică poate, alături de altele, să plaseze lingvistica la același nivel cu științele naturale, în genul proximal al științei, fără a-i anula, însă, diferența specifică, bazată pe caracterul ei de știință a culturii.

4. În partea finală a pasajului citat mai sus, Chomsky afirmă că *lasă deschise* posibilitățile de cercetare în lingvistică. El admite că modul prezent de abordare a problemelor legate de natura, originea și uzul limbajului ar putea să nu fie corect, în ciuda succeselor (empirice) la care ar duce aplicarea sa. În același timp, el semnalează emiterea, în perioade anterioare ale generativismului, a unor idei greșit orientate cu privire la aspecte fundamentale ale conceptului de *I-Language*. Corecțiile necesare trebuie făcute prin formularea unei noi concepții în același cadru general (*s.n.*), posibilele inadvertențe datorându-se nu abordării de ansamblu, ci unor considerații empirice de descriere și explicație.

În opinia noastră, această concluzie reprezintă o exemplificare a modului de lucru în generativism. Cercetătorii nu pun la îndoială cadrul general al teoriei (incluzând principiile metodologice adoptate în interiorul ei), reconsiderarea unor aspecte izolate fiind suficientă, în opinia lor, pentru a asigura corectitudinea propozițiilor/2 elaborate cu privire la obiectul de studiu. Din punct de vedere metateoretic, această procedură se constituie ca emitere de ipoteze verificate permanent prin confruntarea cu fapte empirice. Generatiști au adoptat-o în mod deschis ca principiu fundamental al modului lor de lucru, ca bază a organizării întregii cercetări a limbajului. Oferim, în continuare, câteva exemple de situații în care această procedură a fost aplicată în vederea soluționării unor probleme mai mult sau mai puțin importante.

Astfel, în *Knowledge of Language*, Chomsky prezintă o situație în care se aplică "procedura standard în studiul gramaticii generative": se presupune că există o stare inițială a facultății limbajului comună englezei și japonezei. E posibil ca investigații asupra japonezei să arate că presuposițiile referitoare la So derivate din studierea englezei sînt inexacte. Precizările făcute prin cercetarea japonezei ar putea duce la modificarea gramaticii postulate pentru engleză. Aceasta deoarece "dovezi" din japoneză pot influența corectitudinea teoriei despre So, avînd repercusiuni indirecte dar foarte puternice asupra alegerii gramaticii care să caracterizeze *I-Language* dobîndit de un vorbitor al englezei²³. O altă ipoteză empirică [*tentative empirical hypothesis*] este considerarea lui *I-Language* ca un sistem de reguli, o realizare specifică a opțiunilor permise de gramatica universală, fixată de experiența prezentă. Sistemul de reguli furnizează fiecărei expresii o structură, pe care o

²² cf. Coșeriu, *La creacion...*, p. 73

²³ cf. Chomsky, *Knowledge...*, p. 38

putem considera un set de reprezentări. Există o reprezentare pentru fiecare nivel lingvistic, unde un nivel lingvistic e un sistem particular al reprezentării mentale. Această structură trebuie să furnizeze orice informație referitoare la o expresie disponibilă persoanei ce cunoaște limba, în măsura în care informația derivă din facultatea limbajului²⁴. Liliane Haegeman se opune ideii potrivit căreia cunoașterea lingvistică internă a vorbitorului nativ ar consta într-un inventar de propoziții. Ea emite "presupoziția" că ființele umane sînt dotate cu un sistem finit de cunoștințe care le permit să construiască și să interpreteze un număr infinit de propoziții.²⁵

Modul de lucru exemplificat aici e acceptat în generativism și în virtutea apartenenței sale la sistemul de metode propriu științelor naturale. Astfel, Andrew Radford compară situația lingvistului care încearcă să studieze și să descopere regulile cunoscute de către un vorbitor cu aceea a fizicianului care cercetează legile (i.e. regulile) ce determină mișcarea planetelor.²⁶ El prezintă, de altfel, succesiunea etapelor cercetării astfel: după strîngerea datelor, trebuie stabilite principiile explicative. (La acest moment, Radford deplînge inexistența unui set de proceduri pe care lingvistul să le poată aplica unui anumit set de date pentru a produce generalizări.) Soluția e emiterea unei presupoziții [*an intelligent, informed guess*] despre principiul sau regula necesară explicării unui fenomen particular.²⁷ Mai exact, "ceea ce face lingvistul este să colecteze un set de date relevant pentru un anumit aspect al competenței, să formuleze o ipoteză, să testeze ipoteza cu mai multe date, să modifice ipoteza după cum e nevoie, să o testeze din nou cu mai multe date, și așa mai departe."²⁸

Observațiile asupra acestei metode sînt poate cele mai serioase obiecții care s-au adus, din interiorul doctrinei integraliste, modului de lucru generativist. Credem că ele se datorează tocmai locului central pe care procedura emiterii de ipoteze și a verificării lor o deține în cadrul teoriei chomskiene. În același timp, respectiva procedură reprezintă, din punctul de vedere coșerian, greșeala majoră care se poate face în studierea limbajului (atîta vreme cît nu se studiază exclusiv latura lui de realizare fizică). Coșeriu semnaleză totală inadecvare a acestei metode la investigarea limbajului: "...în științele umaniste nu poate fi vorba de ipoteze cu privire la universal. Locul, care în științele fizice este rezervat ipotezelor, în științele umaniste îl ocupă 'știința' naturală pe care o are omul despre propriile activități și despre obiectele pe care el însuși le creează."²⁹ Aceasta este o idee pe care Coșeriu o va susține și dezvolta în cercetarea sa ulterioară, elaborînd o adevărată teorie a modului de concepere a limbajului ca obiect de studiu. Conceptul său de *competență lingvistică* e radical diferit de cel cu același nume din generativism, investigarea acestuia orientîndu-se în integralism direct asupra *cunoașterii tehnice* a limbajului de către vorbitor. Nu e necesară, conform acestei doctrine, emiterii de ipoteze pentru a afla ce știe un vorbitor atunci cînd știe o limbă. Misiunea lingvistului este aceea de a transforma

²⁴ cf. Chomsky, *Knowledge...*, p. 46

²⁵ cf. Haegeman, *Introduction...*, p. 9

²⁶ cf. Radford, *Transformational...*, p. 24

²⁷ cf. Radford, *Transformational...*, p. 24

²⁸ Radford, *Transformational...*, p. 27

²⁹ Coșeriu, *Sincronie...*, p. 168

cunoașterea intuitivă a vorbitorului (*cognitia clara distincta inadaequata*) într-o cunoaștere exactă, justificată: *cognitia clara distincta adaequata*³⁰.

Amestecul de principii și ipoteze ce stă la baza cercetării în generativism conferă teoriei o anume instabilitate a obiectului său de studiu, adesea fapte relative la acesta, care păreau deja de domeniul evidenței, fiind infirmate și în cele din urmă excluse din sfera trăsăturilor sale fundamentale. În interiorul doctrinei, schimbările, uneori radicale, sînt considerate un semn al evoluției și progresului. Considerăm, însă, că ele ar trebui privite și ca posibile infirmări ale unor idei cu valoare de principiu, aceasta putînd duce la abandonarea unor linii de cercetare și a unor concluzii ce păreau definitiv stabilite.

În ce privește baza de date empirice, care are menirea de a confirma aceste principii, în integralism ea nu este acceptată în exclusivitatea ei: "În fond, avem a face cu vechea atitudine pozitivistă care identifică problema universală a fiecărei categorii de fenomene cu totalitatea problemelor empirice corespunzătoare și pretinde să găsească soluția problemelor raționale prin acumularea de 'fapte' și de constatări empirice parțiale. Atitudinea în discuție se corelează, totodată, cu obișnuita și naiva scuza pe care pozitivismul o prezintă atunci cînd nu reușește să rezolve în sens pozitivist problemele teoretice, sau cînd ipotezele sale cu privire la aceste probleme se năruie: este scuza că faptele cunoscute sunt încă neîndestulătoare și că soluțiile care se caută vor putea rezulta din cunoașterea unui număr mai mare de fapte."³¹ Convingerea că problemele teoretice se pot rezolva apelînd la cît mai multe fapte empirice este infirmată de exemple ce dovedesc că nici măcar inițierea unui astfel de demers nu e justificată. Astfel, Coșeriu afirmă că nu e posibil să arătăm *ce* este substantivul adunînd un număr cît mai mare de substantive. Pentru a face acest lucru, evitînd includerea în categorie a verbelor, adjectivelor sau a altor obiecte eterogene, este necesar tocmai să știm dinainte ce sînt substantivele.³²

Concluzia ce reiese la finalul acestui subpunct (mult dilatat față de cele anterioare³³, datorită importanței subiectului abordat) are o valabilitate, din punctul nostru de vedere, extinsă la nivelul întregii teorii generativiste. Metodologia adoptată în cadrul doctrinei inițiate de Noam Chomsky a fost, și este în continuare, permanent îmbunătățită. Datorită acestui lucru se poate spera la alcătuirea unui instrumentar și a unui sistem de investigație perfect coerent cu sine însuși, fără 'defecte' în ce privește cadrul general. S-ar ajunge, astfel, la crearea unei doctrine în interiorul căreia totul 'se ține', totul e argumentat iar principiile își găsesc susținere printr-o mulțime de exemplificări concrete.

Singura întrebare care s-ar putea pune în legătură cu acest sistem ar fi: în ce măsură este el adecvat cercetării naturii limbilor și a limbajului, ce poate el susține în afară de rezultatele comune cu cele ale experimentelor fizice menite să demonstreze modul de

³⁰ cf. Coșeriu, *Competencia...*, pp. 230-233

³¹ Coșeriu, *Sincronie...*, p. 169

³² cf. Coșeriu, *Sincronie...*, p. 169; vezi și Searle, *Chomsky's Revolution...*, pentru discutarea problemei circularității

³³ Menționăm că au rămas totuși nediscutate aspecte pe care le considerăm extrem de relevante pentru problematica abordată aici. Unul dintre ele se referă la diferențierea făcută de Coșeriu între conceptele de *general* și *universal*, aceasta repercutîndu-se asupra cercetării bazate pe fapte empirice, atît de mult practicat în generativism. O altă problemă pentru teoria generativistă ar putea fi ridicată dacă s-ar ține cont de distincția între *universalii limbajului* și *universalii lingvisticii*, distincție realizată și argumentată de către Coșeriu chiar cu exemple din teoria generativistă. - cf. Coșeriu, *Los universales del lenguaje*, passim

desfășurare a proceselor biologice ce permit vorbitorilor utilizarea limbajului? Mai cu seamă în Statele Unite ale Americii generativismul pare să fie confirmat, în ultima vreme, datorită unor experimente fizice care susțin exact presupușiunile făcute de către Chomsky și adepții teoriei sale în legătură cu procesele amintite mai sus. Triumful poate fi asumat de către generatiști atâta timp cât el privește înțelegerea acelei părți a facultății limbajului ce privește înzestrarea biologică, dobândită genetic, datorită căreia orice individ (în condițiile de idealizare cunoscute), poate percepe și produce propoziții noi. Personal, rămânem la convingerea că acest aspect este unul marginal al limbajului, nerăspunzător în vreun fel pentru esența lui și irelevant pentru înțelegerea implicării pe care acesta o are în definiția existenței umane.

BIBLIOGRAFIE

- CHOMSKY, Noam 1965 *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge, Massachusetts, The MIT Press
- CHOMSKY, Noam 1986 *Knowledge of Language. Its Nature, Origin and Use*, New York, Westport, Connecticut, London, Praeger
- COSERIU, Eugenio 1992 *Competencia lingüística. Elementos de la teoría del hablar*, Madrid, Editorial Gredos
- COSERIU, Eugenio 1978 *Semántica y gramática*, in *Gramática, semántica, universales. Estudios de lingüística funcional*, Madrid, Editorial Gredos, p.128-147
- COSERIU, Eugenio 1962 *Logicismo y antilogicismo en la gramática*, in *Teoría del lenguaje y lingüística general. Cinco estudios*, Madrid, Editorial Gredos, p. 235-260
- COSERIU, Eugenio 1977 *La creación metafórica en el lenguaje*, in *El hombre y su lenguaje. Estudios de teoría y metodología lingüística*, Madrid, Editorial Gredos, p. 66-102
- COSERIU, Eugenio 1978 *Los universales del lenguaje (y los otros)*, in *Gramática, semántica, universales. Estudios de lingüística funcional*, Madrid, Editorial Gredos, p. 148-205
- COSERIU, Eugenio 1962 *Sincronía, diacronía y historia*, in *Teoría del lenguaje y lingüística general. Cinco estudios*, Madrid, Editorial Gredos
- HAEGEMAN, Liliane 1991 *Introduction to Government and Binding Theory*, Cambridge, Massachusetts, Basil Blackwell
- RADFORD, Andrew 1988 *Transformational Grammar. A First Course*, Cambridge University Press
- SEARLE, John 1974 *Chomsky's Revolution in Linguistics*, in *On Noam Chomsky. Critical Essays*, edit. Gilbert Hartman, New York, Anchor Press, Doubleday, Garden City

TEORIA SEMANTICĂ A LUI EUGENIU COȘERIU ÎN SPANIA

EUGENIA BOJOGA

RESUMEN. Este artículo se propone presentar la repercusión que tuvo la lexemática (es decir la teoría semántica de Eugenio Coseriu) en el ámbito de la lingüística española. La lexemática fue desarrollada en los años '60 y resulta el modelo más complejo en el campo de la semántica europea. A partir del *Estudio del campo semántico 'arar' en Andalucía* (1965) de Gr. Salvador y de la tesis doctoral *El campo semántico de la valoración intelectual en español* de R. Trujillo (1968) el modelo teórico de la lexemática ha sido aplicado a la lengua española, en la investigación de los campos léxicos y de las solidaridades léxicas de este idioma. Al mismo tiempo, Gr. Salvador, B. García Hernández y M. A. Pastor Milán han desarrollado importantes aspectos de la conceptualización teórica, de manera que en el ámbito hispánico es donde mejor se conoce y donde más se ha desarrollado la teoría semántica de E.Coseriu.

A la labor de E.Coseriu y de su escuela lingüística debemos la revitalización y el replanteamiento más serio y exhaustivo que se haya hecho de las estructuras léxicas dentro de la semántica estructural.

(S.Gutierrez Ordoñez, 1996)

Într-o cuprinzătoare dare de seamă prezentată în cadrul Congresului Internațional de istorie a limbii spaniole, desfășurat în 1988 la Madrid, Gregorio Salvador sublinia: "Lexematica istorică a apărut în 1964, odată cu faimosul studiu al lui E.Coșeriu *Pour une sémantique diachronique structurale*, care în versiune spaniolă deschide volumul său *Principios de semántica estructural*. Acest studiu conținea fundamentele lexematicii, trasa căile de cercetare, iar exemplele strălucite ilustrau teoria. Ca și în atâtea alte ocazii, Coșeriu delimita un teritoriu lingvistic și sugera câteva direcții de investigație, stabilind cu o logică implacabilă, în baza datelor cunoscute, un solid corp de doctrină susceptibilă de a fi aplicată la descrierea limbilor, de a fi verificată, îmbogățită și dezvoltată. Dacă îmi revine vreun merit în panorama generală a istoriei limbii spaniole, este acela de a-i fi îndemnat pe discipolii mei de la Universitatea din La Laguna să se situeze pe această platformă teoretico-metodologică a savantului român pentru a începe investigația istorică a unor câmpuri semantice concrete ale limbii noastre, analiza și descrierea structurilor și a varietăților ei funcționale..."¹. Evaluând astfel întemeierea teoretică a lexematicii și justificând aplicarea sa la limba spaniolă, Salvador ne oferă reperele esențiale pentru a investiga impactul lexematicii în Spania. Spre deosebire de alte spații culturale unde a pătruns teoria semantică elaborată de Coșeriu, aici s-a urmărit de la bun început un obiectiv practic: lexematica a fost percepută ca un cadru teoretic propice pentru interpretarea și descrierea faptelor lexicale. Distinsul semantician va crea în acest scop, pe lângă Școala din La Laguna, alte două centre: la Universitatea din Granada și la

¹ Gr. Salvador, *Lexemática histórica*, în *Actas del Primer Congreso Internacional de Historia de la Lengua Española*, Madrid, Arco-Libros, 1988, p.635

Universitatea Complutense din Madrid. Grație efortului lui Gr.Salvador și al discipolilor săi, precum și al altor lingviști, *lexematica spaniolă* – adică semantica limbii spaniole elaborată din perspectiva teoriei lui E.Coșeriu – a devenit o disciplină legitimă în cadrul investigațiilor lexicologice din această țară.

Pornind de la premisa epistemologiei moderne conform căreia valoarea unei teorii științifice se constată și prin impactul acesteia în diferite medii academice, context în care discutarea aspectelor sale principale de către comunitatea științifică internațională se impune de la sine, ne propunem să urmărim în continuare repercusiunea lexematicii lui E.Coșeriu în lingvistica spaniolă.

1. Lexematica sau teoria semantică a lui Eugeniu Coșeriu

1.1. Fundamentarea semanticii structurale s-a impus drept cea mai substanțială contribuție pe care E.Coșeriu o aduce în planul cercetării limbilor istorice. Acest domeniu reprezintă, în aprecierea lui Mircea Borcilă, “sectorul cel mai profund explorat și mai extensiv probat prin investigații descriptive din întregul câmp al cercetării sale lingvistice și, în această privință, «școala de la Tübingen» constituită în jurul profesorului Coșeriu, a devenit cel mai bine cunoscută pe plan internațional”². Wolf Dietrich și Horst Geckeler consideră că teoria semantică dezvoltată de Coșeriu este, indiscutabil, modelul cel mai complet și cel mai coerent propus până în prezent³. Celebrii lingviști germani își sprijină afirmația pe faptul că E.Coșeriu nu se limitează la dezvoltarea unei semantici sincronice, ci fundamentează și o semantică diacronică structurală, cuprinzând în aria de cercetare nu doar structurile paradigmatică, ci și pe cele sintagmatice, precum și domeniul numit în mod tradițional formarea cuvintelor. În plus, concepția semantică a lui E.Coșeriu nu se află în stadiul de simplă teorie, întrucât a fost aplicată deja la franceză, spaniolă, italiană, portugheză, coreeană și la alte limbi.

Deși coincide în parte cu semantica structurală dezvoltată de J.Lyons, A.J.Greimas și B.Pottier, lexematica a fost elaborată independent și reprezintă singura formă a semanticii structurale care prevede toate structurile lexicale dintr-o limbă. Spre deosebire de concepțiile semanticienilor menționați, lexematica nu se rezumă la câmpul lexical, ci cuprinde și clasa lexicală, relațiile de combinare sau sintagmatice, precum și formarea cuvintelor din punctul de vedere al conținutului.

1. 2. Deja în 1964, în primul său studiu, *Pour une sémantique diachronique structurale*, Coșeriu se delimitează de lexicologia și semantica tradițională, prin circumscrierea obiectului de investigație al lexematicii, care se ocupă de studierea relațiilor între conținuturile lexicale ale unei limbi⁴. Spre deosebire de lexicologia tradițională, care nu a fost structurală, adică bazată pe opoziții funcționale – pentru că nu a făcut distincția

² M.Borcilă, *Eugeniu Coșeriu și orizonturile lingvisticii*, în *Revista de lingvistică și știință literară*, 1996, nr.5, p.52

³ Cf.”Cette théorie de la sémantique est, sans aucun doute, le modèle le plus complet et le plus cohérent”; “la sémantique structurale de M.Coșeriu est la plus consistante et la plus satisfaisante proposée jusqu’à présent.” W.Dietrich, H.Geckeler, *Avant-propos*, în *Logos Semantikos: Studia linguistica in honorem de E.Coșeriu 1921-1981*, Berlin, New York, Madrid, 1981, vol.III, p.1-2

⁴ Cf.E.Coșeriu, *Pour une sémantique diachronique structurale*, în *Travaux de Linguistique et de Littérature*, 2, 1, Strasbourg, 1964, p.139-186; versiunea spaniolă în *Principios de semántica estructural*, Madrid, Gredos, 1991, p.11-86.

între semnificat și lucrul desemnat, iar în cadrul semnului lingvistic între expresie și conținut –, savantul adoptă ca bază de pornire punctul de vedere al conținutului semantic ca atare. Interpretând limba ca fiind locul diferențierilor intuitive și adoptând ca principiu fundamental organizarea lingvistică a lexicului, Coșeriu va opta pentru studierea funcției lexicale propriu-zise, adică pentru descrierea structurării primare a experienței prin intermediul “cuvintelor”.

Posibilitatea unei semantici structurale atât sincronice cât și diacronice va fi demonstrată de E.Coșeriu prin identificarea structurilor lexematice care există într-o anumită limbă. În acest scop, el combină teoria câmpurilor conceptuale Trier-Weisgerber cu doctrina funcțională a opozițiilor lingvistice, impunându-se astfel ca primul semantician care aplică principiile structurale la semantica diacronică⁵.

1.3. Pentru a stabili baza și cadrul descrierii lexicului din perspectiva unei investigații coerente, în *Structure lexicale et enseignement du vocabulaire*, fondatorul lexematiei recomandă să delimităm ceea ce e lingvistic de ceea ce e extralingvistic, ceea ce e structurat într-o limbă de ceea ce e facultativ. În consecință, ca o etapă preliminară și indispensabilă în abordarea structurilor lexicale propriu-zise se prezintă următoarele distincții: între “lucruri” și limbaj; între “limbajul primar” și “metalimbaj”; între sincronie și diacronie; între “tehnica discursului” și “discursul repetat”; între “arhitectura” și “structura” limbii; între sistemul și norma limbii; între relațiile de semnificație și relațiile de desemnare⁶.

1.4. Operând distincția crucială între semnificație, desemnare și sens – ca reprezentând trei tipuri diferite de conținut lingvistic, semnificatul fiind structurarea într-o limbă a posibilităților de desemnare –, Coșeriu delimitează semnificatul lexical de semnificatele categorial, instrumental, sintactic și ontic, circumscriind astfel obiectul de studiu al lexematiei care este investigația conținutului lexical⁷. Faptul că *lexematica* se ocupă în exclusivitate de semnificatul lexical (i.e., de structurarea relațiilor de semnificație într-o limbă funcțională) îi asigură acestei discipline un loc distinct în cadrul semanticii actuale. Prin aceasta ea se deosebește, totodată, de alte discipline lexicologice numite de asemenea structurale, dar care se referă la semantică în sensul larg al termenului: “Aceste puncte de vedere (onomasiologic și semasiologic – n.n.) sînt perfect legitime, dar ele sînt diferite de punctul de vedere lexematic, care se referă numai la relațiile lexicale ale aceleiași limbi funcționale (adică ale aceluiași sistem lingvistic)”⁸.

1.5. În studiile *Lexikalische Solidaritäten*⁹ și *Les structures lexematiques*, E.Coșeriu va defini structurile ce pot fi identificate în lexicul unei limbi. Astfel, examinînd relațiile de conținut din domeniul lexicului (sau al vocabularului), relații pe care le numește *lexematice*, lingvistul român deosebește două mari tipuri de structuri: paradigmatică și sintagmatică.

⁵ Apud H.Geckeler, *Zur Wortfelddiskussion. Untersuchungen zur Gliederung des Wortfeldes “alt-jung-neu” im heutigen Französisch*, München, 1971, p.20.

⁶ Cf.E.Coșeriu, *Structure lexicale et enseignement du vocabulaire*, în *Actes du premier colloque international de linguistique appliquée*, Nancy, 1966, p.175-217; în versiune spaniolă în *Principios de semántica estructural*, p.87-142.

⁷ E.Coșeriu, *El estudio funcional del vocabulario (Compendio de lexemática)*, în *Gramática, semántica, universales. Estudios de lingüística funcional*, Madrid, Gredos, 1978, p.207.

⁸ E.Coșeriu, *Les structures lexematiques*, în *Probleme der Semantik*, Wiesbaden, 1968, p.3-16; în versiune spaniolă în *Principios de semántica estructural*, p.164.

⁹ E.Coșeriu, *Lexikalische Solidaritäten*, în *Poetica*, 1, 1967, p.293-303; în versiune spaniolă în *Principios de semántica estructural*, p.143-161.

Cu privire la structurile paradigmatică, care, din punctul de vedere al vorbirii, sînt relații *in absentia*, Coșeriu distinge două tipuri: primare – cîmpul lexical și clasa lexicală – și secundare – modificarea, dezvoltarea și compoziția.

În cadrul structurilor sintagmatică, numite și solidarități, care din punctul de vedere al vorbirii sînt relații *in praesentia* sau de combinare, Coșeriu reperează trei tipuri: afinitatea, selecția și implicația.

1.6. Prezentînd doar schematic concepția semanticii integrale, menționăm că în Spania, spre deosebire de alte spații culturale, au circulat de timpuriu volumele *Principios de semántica estructural*¹⁰ și *Gramática, semántica, universales*¹¹, ceea ce înseamnă că lexicologii spanioli au avut acces direct la studiile de semantică ale lui E. Coșeriu.

2. Repercusiunea lexematicii în Spania

2.1. Pentru a urmări impactul semanticii coșeriene în această țară, vom preciza că demersul nostru nu este conceput din perspectiva unui program ideal al lexematicii integrale¹². Noi ne propunem să prezentăm o panoramă succintă a rezultatelor înregistrate de semanticienii spanioli care au aplicat modelul teoretic elaborat de E. Coșeriu. În acest context, ne vom limita doar la studiile care se referă la limba spaniolă, valorizarea lexematicii în alte domenii constituind tema unui alt articol. Vom menționa, totuși, contribuțiile cele mai importante din domeniul limbilor clasice: studiile de semantică descriptivă realizate de școala lui F.Rodríguez Adrados referitoare la greaca veche, printre care se remarcă investigațiile cercetătorilor E.Gangutia¹³ și M. Martínez Hernández. Totodată F. R. Adrados a pledat în paralel cu E.Coșeriu pentru abordarea structurală a lexicului¹⁴, iar în cadrul analizei semice a propus noțiunea de *polarizare*, demonstrîndu-i necesitatea operațională în baza unor exemple din greaca veche¹⁵. Pe de altă parte, B.García Hernández¹⁶, prin volumul *El campo semántico de 'ver' en la lengua latina*, a inaugurat o serie de studii lexematice în domeniul limbii latine, teoretizînd asupra unor aspecte conceptuale, cum ar fi distincția între *cîmpul semantic* și *cîmpul lexical*. Prin urmare, putem afirma cu toată certitudinea că teoria semanticii integrale s-a bucurat în Spania de o receptare extrem de generoasă, fiind asumată de către hispaniști, clasiști, angliști etc. pe măsura elaborării ei de către E. Coșeriu. Deja în 1965 Gr. Salvador publică prima interpretare a unui cîmp lexical – *Estudio del campo semántico 'arar' en Andalucía* – din

¹⁰ E. Coseriu, *Principios de semántica estructural*, Madrid, Gredos, ed. I-a, 1977

¹¹ E. Coseriu, *Gramática, semántica, universales. Estudios de lingüística funcional*, Madrid, Gredos, ed. I-a, 1978

¹² O astfel de raportare a lexematicii ne întîmpină la E.Coseriu în *Defensa de la lexemática. Lo acertado y lo erróneo en las discusiones acerca de la semántica estructural en España*, în *Panorama der Lexikalischen Semantik*, G.Narr Verlag, Tübingen, 1995, p.113-124

¹³ Cf. E.Gangutia, *Vida-Muerte de Homero a Platón. Estudio de semántica estructural*, apud *Algunas cuestiones de semántica estructural diacronica*, în *Revista española de lingüística*, 1972, nr.2

¹⁴ Cf. F. R. Adrados: "...semnificatul unei unități lingvistice nu se definește pur și simplu prin distribuție și nici măcar prin considerarea simultană a contextului extraverbal, ci de asemenea și în același timp prin paradigma în care se include", *La investigación del significado, tarea de la nueva lingüística*, în *Homenaje a Rafael Lapesa*, Madrid, Gredos, 1972, p.501

¹⁵ Cf. F. R. Adrados, *Estructura del vocabulario y estructura de la lengua*, în *Estudios de Lingüística general*, Barcelona, 1969, p. 46-52

¹⁶ Cf. B. García Hernández, *El campo semántico de 'ver' en la lengua latina*, Salamanca, 1976

perspectiva semanticii structurale, iar în 1968 R. Trujillo susține teza de doctorat *El campo semántico de la valoración intelectual en español*. Aceste lucrări constituie, de fapt, primele aplicări ale lexematicii la faptele unei limbi particulare, servind apoi ca modele pentru numeroase alte studii lexematice.

3. Adoptarea cadrului conceptual al lexematicii în descrierea câmpurilor lexicale

3.1. Valorizarea lexematicii în Spania are ca o primă componentă aplicarea fundamentelor sale teoretice la descrierea paradigmelor de conținut, în primul rând, a câmpurilor. Adoptarea cadrului teoretico-metodologic al semanticii coșeriene în cercetările propriu-zise a certificat posibilitățile aplicative ale modelului propus, contribuind în același timp la dezvoltarea unor aspecte conceptuale importante ale lexematicii.

Deși lui Gr.Salvador îi aparține contribuția cea mai substanțială în dezvoltarea structurilor sintagmatice¹⁷, iar discipola sa Paloma Pernas este autoarea unei monografii pe această temă, atenția lexicologilor spanioli a fost focalizată în special asupra câmpului lexical și a descrierii acestei structuri de bază a lexicului. Reprezentanții Școlii spaniole de semantică au realizat un ansamblu de teze de doctorat și aproape tot atâtea monografii despre diverse câmpuri lexicale astfel încât, grație acestor investigații și rigorii științifice a autorilor respectivi, s-a constituit *lexematica istorică a limbii spaniole*. Preluând afirmația lui Gr.Salvador, “într-o perioadă în care faptele de limbă erau disprețuite pe seama teoriei, iar multe alte studii de semantică deviaseră spre o speculație facilă fără prea multă însemnătate, o serie de lucrări ca acelea realizate de lingviștii spanioli – în baza fundamentelor teoretice și metodologice coșeriene, dar fără a neglija tradiția filologică autohtonă – și-au propus să descrie lexicul structurat al limbii spaniole”¹⁸.

În continuare ne vom referi la cele mai relevante lucrări din acest domeniu, dat fiind că investigațiile realizate în scopul interpretării unor câmpuri concrete ale limbii spaniole sînt extrem de numeroase.

Dacă trecem în revistă bibliografia despre studiile de lexematică, se pare că sîntem într-un moment în care – fiind descoperit deja “remediul teoretic magic” (M.A. Pastor Milán) al posibilității de structurare a lexicului, de abordare sistematică a sa –, avem legitimitatea de a face bilanțul dezvoltării teoriei și al rezultatelor practice. Astfel, vom constata că cele mai interesante teze de doctorat realizate de reprezentanții Școlii de semantică de la Universitatea din La Laguna se concentrează asupra următoarelor segmente ale lexicului limbii spaniole: câmpul semantic al ‘valorizării intelectuale’ (Ramon Trujillo, 1968)¹⁹, cel al ‘vîrstei’ (Inmaculada Corrales, 1970²⁰), câmpul lexical al ‘vorbirii’ (Antonio Escobedo Rodríguez, 1973²¹), câmpul semantic al ‘dimensiunii’ (Cristobal Corrales, 1975²²), câmpul semantic al ‘sportului’ (Maximiano Trapero, 1976²³).

¹⁷ Gr.Salvador, *Las solidaridades lexemáticas*, în *Revista de Filología de la Universidad de La Laguna*, nr.8-9, 1989-90, p.339-365

¹⁸ Gr.Salvador, *Lexemática histórica*, p.636

¹⁹ R. Trujillo, *El campo semántico de la valoración intelectual en español*, La Laguna, 1970

²⁰ I. Corrales Zumbado, *El campo semántico ‘edad’ en español*, La Laguna, 1982

²¹ A. Escobedo Rodríguez, *El campo léxico ‘hablar’ en español*, Granada, 1992

²² C. Corrales Zumbado, *El campo semántico ‘dimensión’ en español*, Santa Cruz de Tenerife, 1977

²³ M. Trapero, *El campo semántico ‘deporte’ en español*, Santa Cruz de Tenerife, 1979

Cît privește contribuția Școlii de semantică de la Universitatea din Granda, cea mai emblematică este teza elaborată de María Ángeles Pastor Milán despre câmpul lexical referitor la verbul *asir* (susținută în 1987)²⁴ care, spre deosebire de celelalte lucrări, conține o parte teoretică impresionantă, autoarea luînd în discuție fundamentele conceptuale ale lexematiei, precum și justificarea acesteia în comparație cu alte teorii.

Relativ numeroase sînt investigațiile realizate, sub îndrumarea lui Gr.Salvador, și la Universitatea Complutense din Madrid, care au avut ca obiectiv: câmpul lexical al 'femeii' (Juan Ramón Lodares²⁵), câmpul semantic al 'valorizării estetice pozitive' (Isabel Rey Rodríguez²⁶), câmpul semantic al 'sănătății' (José Rasero Machacón²⁷), câmpul semantic al 'tristeții' (María del Mar Venegas García²⁸), câmpul semantic al 'alimentației' (Purificación Serranía²⁹), câmpul semantic al 'vederii' (Ana María Rodríguez³⁰), câmpul lexical al 'valorizării mirosului' (Rosario González Pérez³¹), câmpul semantic 'gras-slab' (Aurora Salvador Rosa³²) ș.a. Aceste monografii studiază cu o bază documentară impresionantă dezvoltarea structurilor respective pe parcursul istoriei limbii spaniole, adică din sec.XII pînă în sec.XX, fiind aproape întotdeauna diacronice. Unii autori procedează cronologic: iau ca referință primele secole de existență a limbii spaniole și prin metoda prospectivă stabilesc "evoluția" câmpului. Alții își însușesc metoda istorică retrospectivă, pornind de la analiza detaliată a configurării câmpului în actualitate spre origini și urmăresc secol după secol structura respectivă pînă în zorii limbii spaniole.

Două din tezele consultate de noi – *Estudio lexemático contrastivo entre español y coreano* de Lim Hyo-Sang³³ și *Semántica contrastiva de los campos léxicos en español y en chino* de Tu Tung Men³⁴ – reprezintă o descriere comparativă a anumitor câmpuri lexicale din perspectivă sincronică. Concluzia celor doi autori este că investigația contrastivă între limbi total diferite – cum ar fi spaniola și chineza sau spaniola și coreana – se dovedește a fi destul de interesantă și extrem de relevantă.

²⁴ M. A. Pastor Milán, *Indagaciones lexemáticas. A propósito del campo léxico 'asir'*, Granada, 1990

²⁵ J. Ramon Lodares, *El campo léxico 'mujer' en español*, Madrid, Universidad Complutense, 1988

²⁶ I. Rey Rodríguez, *El campo semántico de la valoración estética positiva (siglos XII-XIX)*, 3 volume, Madrid, Universidad Complutense, 1988

²⁷ J. Rasero Machacón, *El campo semántico 'salud' en el Siglo de Oro*, Cáceres, Universidad de Extremadura, 1987

²⁸ M. del Mar Venegas García, *El campo semántico 'tristeza' en español*, Madrid, Universidad Complutense, 1989

²⁹ P. Serranía, *El campo semántico 'comer' en español*, Madrid, Universidad Complutense, 1991

³⁰ A. M. Rodríguez, *El campo semántico de 'ver' en español*, Madrid, Universidad Complutense, 1990

³¹ R. González Pérez, *El campo léxico de la valoración del olor en español*, Madrid, Universidad Complutense, 1991

³² A. Salvador Rosa, *El campo semántico 'grueso-delgado' en español*, Madrid, Universidad Complutense, 1993

³³ Lim Hyo-Sang, *Estudio lexemático contrastivo entre español y coreano*, Madrid, Universidad Complutense, 1989

³⁴ Tu Tung-Men, *Semántica contrastiva de los campos léxicos en español y en chino*, Madrid, Universidad Complutense, 1993

3.2. Tezele de doctorat, care au fost, în majoritate, publicate ulterior sub formă de monografie, conțin de regulă un capitol în care autorii prezintă premisele teoretice de la care se revendică și fundamentele metodologice care au stat la baza fiecărei cercetări. Deși unii cercetători, precum M. A. Pastor Milán sau A. Escobedo Rodríguez acordă un spațiu extins - primele două capitole din teză - problemelor de ordin teoretic, cei mai mulți preferă să expună în capitolul introductiv principiile metodologice sau să mediteze asupra unor aspecte conceptuale controversate pe parcursul studiului. Toți autorii însă își asumă conceptul de 'cîmp' elaborat de E.Coșeriu, ceea ce înseamnă că baza descrierii și a studierii acestei structuri paradigmatică a constituit-o de fiecare dată lexemata.

3.2.1. I. Rey Rodríguez, de exemplu, în *El campo semántico de la valoración estética positiva en español (siglos XII-XIX)* (un studiu de 1300 de pag.), subliniază: "Pentru descrierea acestui cîmp am urmat în mod fundamental premisele teoretice și metodologice ale lui E.Coșeriu, deoarece ele constituie formularea cea mai avansată și cea mai completă care a fost propusă pînă în prezent în investigația semantică. L-am urmărit îndeaproape pe acest autor în propria sa concepție și în aplicarea metodei structurale la studiul aspectului semantic al unei limbi"³⁵. Escobedo Rodríguez își delimitează obiectul de studiu în felul următor: "Pentru E. Coșeriu structurile lexematice identificabile în vocabularul unei limbi sînt paradigmatică și sintagmatică. Primele se divizează, la rîndul lor, în primare și secundare. Prin structură paradigmatică primară Coșeriu înțelege acea structură «ai cărei termeni se implică reciproc, fără ca vreunul dintre ei să fie primar față de ceilalți». Cîmpurile lexicale sînt incluse de Coșeriu în structurile paradigmatică primare. Un cîmp lexical este, deci, pentru el, «o structură paradigmatică primară constituită din unități lexicale care își repartizează o zonă de semnificație comună și se află în opoziție imediată unele cu altele». Noi, în dezvoltarea investigației noastre, avem în vedere definiția ilustrului lingvist român, fără a uita că un cîmp lexical este un sistem care poate fi ordonat, așa cum se întîmplă în cazul nostru, în mai multe subsisteme cu arhisememele lor respective"³⁶.

3.2.3. M.A. Pastor Milán în monografia deja citată ia în dezbateri anumite aspecte ale teoriei cîmpului. Referindu-se la principiile generale ale lexematiei, semanticiana susține, pe bună dreptate, că noțiunea unificatoare și generatoare din punct de vedere operațional a întregii teorii coșeriene o reprezintă cîmpul lexical. Astfel, în opinia sa, în definiția cîmpului dată de Coșeriu se precizează următoarele: "În primul rînd, punctul de plecare, «originea» cîmpului care reprezintă «un conținut lexical continuu dat în limbă prin cuvinte». În al doilea rînd, acest conținut trebuie să constituie «o paradigmă lexicală» în sensul investit de structuralism. Plecînd de aici, se fixează procesul de formare a acestei paradigme prin repartizarea conținutului lexical în mai multe «unități». În sfîrșit, unitățile cîmpului se află «în opoziție reciprocă imediată prin intermediul unor trăsături minimale de conținut, acesta fiind procedeul final care structurează definitiv cîmpul»"³⁷.

3.2.4. R. González Pérez, în *El campo léxico de la valoración del olor en español*, propunîndu-și să investigheze zona de semnificație care corespunde valorizării mirosului în spaniolă de-a lungul istoriei (din sec.XIII pînă în sec.XX), își justifică întîi de toate fundamentele metodologice: "Despre principiile teoretice ale semanticii structurale s-a

³⁵ I.Rey Rodríguez, *El campo semántico de la valoración estética positiva en español*, p.2-3

³⁶ A.Escobedo Rodríguez, *El campo léxico 'hablar' en español*, p.10

³⁷ M.A.Pastor Milán, *Indagaciones lexemáticas*, p.33

scris foarte mult, de aceea nu vom repeta ceea ce este arhicunoscut deja. Un studiu *lexematic* (subl.n.) pornește de la considerarea lexicului ca un ansamblu structurat de semne, divizibil în sisteme și subsisteme în interiorul cărora fiecare lexem își dobândește valoarea sa prin opoziție cu celelalte semne care integrează sistemul sau subsistemul respectiv. Reperetele în care se înscrie un studiu *lexematic* au fost stabilite de E.Coșeriu în ale sale «Principios de semántica estructural». Recomandările metodologice pe care savantul le propune se rezumă la o serie de reducții și dihotomii orientate spre menținerea studiului lexicului în cadrul limitelor lingvisticului”³⁸.

3.2.5. Tot astfel și Tu Tung Men, discipola din Taiwan a lui Gr. Salvador, circumscriind cadrul teoretic preliminar al cercetării, precizează că va adopta concepția semantică integrată, dat fiind că “E. Coșeriu a stabilit în mod clar definiția câmpului lexical: «Un câmp lexical este, din punct de vedere structural, o paradigmă lexicală care rezultă din repartizarea unui conținut lexical continuu între diferite unități date în limbă ca cuvinte și care se opun în mod imediat unele altora prin intermediul unor trăsături distinctive minime»”³⁹.

3.2.6. Yolanda González Aranda, într-o monografie publicată recent la Universitatea din Almería, afirmă că obiectivul cercetării sale l-a constituit investigația semantică a unor forme verbale care exprimă ‘deplasarea în spațiu’, urmărind această paradigmă de la originile limbii spaniole pînă în prezent. În acest context, autoarea menționează: “Pentru descrierea acestui câmp semantic am urmat în mod fundamental principiile teoretice și metodologice ale lui Eugeniu Coșeriu, dat fiind că reprezintă formularea cea mai avansată și mai completă din cîte au fost făcute în domeniul investigației semantice”⁴⁰.

3. 3. Pe lîngă probleme de delimitare teoretică și circumscriere metodologică a ariei de investigație, unii cercetători iau în discuție și alte aspecte conceptuale cu care s-au confruntat pe parcursul cercetării. Astfel, în abordarea câmpurilor lexicale intervine adeseori fenomenul de neutralizare, alături se manifestă sinonimia sau se constată existența unor unități poliparadigmatice.

3.3.1. M. del Mar Venegas García semnaleză, bunăoară, că un factor important în câmpul de care s-a ocupat l-a constituit sinonimia: “Deși prestigioși lingviști, cum ar fi Coșeriu sau Pottier, nu o acceptă, studiarea câmpului lexical al ‘tristeții’ a scos în evidență existența sinonimiei, faptul că există lexeme – de exemplu, *angustia*, *congoja*, *ansia* sau *compasión*, *piedad*, *misericordia* – care pot fi substituite în orice context fără ca să fie afectat conținutul denotativ”⁴¹. Totodată, autoarea identifică în cadrul istoriei câmpului studiat unități poliparadigmatice: “unități ale căror semnificante pot să apară în alte câmpuri semantice sau în terminologii cu valori diferite”, precum și “lexeme punte” de tipul *dolor*, *pena*, *pesar*.

3.3.2. I. Rey Rodríguez, investigînd o arie de conținut destul de vastă de-a lungul întregii istorii a limbii spaniole, recurge la o distincție fundamentală din lingvistica integrală: “O limbă istorică (adică o limbă delimitată istoric și identificată în mod normal

³⁸ R.González Pérez, *El campo léxico de la valoración del olor en español*, p.4

³⁹ Tu Tung Men, *Op. cit.*, p.9-10

⁴⁰ Y. González Aranda, *Forma y estructura de un campo semántico (a propósito de la sustancia de contenido ‘moverse’ en español)*, Almería, 1998, p.12

⁴¹ M. del Mar Venegas García, *El campo semántico ‘tristeza’ en español*, p.16

printr-un 'adjectiv propriu'), în viziunea lui E. Coșeriu, nu este o tehnică omogenă a discursului, ci un ansamblu complex de tradiții ale vorbirii [...], un ansamblu de dialecte, stiluri și nivele de limbă. O limbă funcțională este o limbă delimitată în cadrul limbii istorice, fiind omogenă din aceste trei puncte de vedere: e o limbă sintopică, sinstratică și sinfazică. Se numește funcțională pentru că e limba care funcționează în mod imediat în vorbire”⁴². Astfel, semanticiana își justifică propria sa opțiune pentru spaniola exemplară, ca reprezentând o anumită limbă funcțională.

Menționînd că paradigma pe care o descrie are o “istorie” destul de complexă, Rey Rodríguez observă cu acuitate că delimitarea lexemelor acestui cîmp cade sub incidența problemei normei lingvistice: “Credem că acest concept teoretic are o importanță specială în descrierea «comportamentului» semantic al unor lexeme din cîmpul nostru. După Coșeriu, norma este un sistem de realizări obligatorii; în cazul nostru, norma este înțeleasă ca un ansamblu de modele sociale și culturale, influențînd comportamentul semantic al anumitor lexeme în ce privește sexul ființei umane. Așa, de exemplu, *hermoso*, *bello* sînt utilizate doar pentru femei, precum și *lindo*, *bonito*, *precioso*; în schimb, *galán*, *gentil hombre* sînt lexeme specializate în a exprima calitatea estetică la bărbați”⁴³. Semanticiana conchide că limitele pe care le impune norma sistemului contribuie la faptul ca anumite lexeme, prin integrarea treptată a unor seme, să devină fenomene sistematice, adică să treacă de la nivelul normei la cel al sistemului.

3.4. Unii autori – I. Corrales, C. Corrales Zumbado, J. Ramón Lodares, R. Gonzalez Pérez ș.a. – dedică un capitol din teză structurării latine a cîmpului, ajungînd la concluzia că în primele secole de documentare romanică complexitatea nuanțată a structurării latine se estompează; apoi, această structură se reface treptat, dar nu ca o recompunere a celei latine, ci mai curînd ca o recreere din perspectiva noilor necesități expresive ale vorbitorilor, explicabile printr-un nou context istoric și social. Odată cu această recreere se simte nevoia unor unități lexicale noi, care sînt luate iarăși din latină, pe cale cultă, astfel încît unele opoziții latine uneori sînt recompuse.

3.4.1. R. González Pérez, studiind segmentul de conținut care corespunde valorizării mirosului în spaniolă, prezintă și configurarea paradigmei respective în latină. Comparînd paradigma spaniolă cu cea din latină, autoarea analizează “evoluția” paradigmei de-a lungul istoriei, justificîndu-și modul de abordare astfel: “Pentru a înțelege mai bine fenomenele care afectează structura cîmpului nostru în spaniolă, am considerat că trebuie să mergem pînă la latină”⁴⁴.

3.4.2. Cercetătorii care în studiile lor compară spaniola cu latina, stabilesc o mare diversitate a structurării semantice a acelorași cîmpuri într-o limbă și în alta și deci, o diferență notabilă. În afară de reducerea sau amplificarea numărului de unități lexicale care funcționează într-un anumit cîmp, se remarcă în general modificarea întregului sistem de relații lexicale, dat fiind că suprapunerea cîmpurilor, existența unităților poliparadigmatice, a conexiunilor care se produc în planul conținutului afectează arii mai extinse decît cele delimitate drept cîmpuri lexicale cu un nucleu comun de semnificație. C. Corrales demonstrează, bunăoară, că de la latina clasică la *Cantar del Mio Cid* filologul e lipsit de material documentar: “Acest cîmp în spaniola medievală are o structură destul de

⁴² I. Rey Rodríguez, *El campo semántico de la valoración estética positiva en español (siglos XII-XIX)*, vol.I, p.4

⁴³ *Ibidem*, p.12-13

⁴⁴ R.González Pérez, *El campo léxico de la valoración del olor en español*, p.14

simplă, termenii săi avînd o semnificație generalizată, fără să fi formalizat încă arhisememul lor, ceea ce contrastează cu cîmpul respectiv din latină, destul de bogat și abundent. În primele secole ale istoriei sale, spaniola nu prezintă o continuitate a latinei. În sec. XII și XIII din sistemul dimensional latin rămîn doar unitățile de bază. Începînd cu secolul următor, al XIV-lea, începe o «reconstrucție» lentă ce va avea ca model și ca sursă de lexeme de fiecare dată latina care continua să fie limbă de cultură și 'cod' prestigios pentru știință⁴⁵.

3.4.3. Concluzia generală a cercetătorilor este că la începuturile limbii spaniole complexitatea latină se reduce în mod vădit în nuanțe și, deci, și în opoziții. În cazul cîmpului studiat de Corrales se reduce la un trio lexical *alto-luengo-ancho*, lexeme care își asumă dubla funcție de adjective și substantive, avînd ca adjective, opoziția antonimică în *bajo*, *corto* și *angosto* sau *estrecho*, ceea ce reprezintă deja o diferențiere funcțională clară în raport cu latina. Pe de altă parte, reconstrucția structurilor semantice – care dispărușeră în primele secole de existență a limbilor romanice –, se prezintă ca un joc de relații care diferențiază noile unități ale cîmpului de vechile structuri latine, ceea ce se constată și în descrierea cîmpului lexical *mujer*, realizată de J. Ramón Lodaes. D. Corbella, analizînd cîmpul semantic latin 'crinis' căruia în spaniolă i-a corespunde *pelo* în semnificatul său colectiv, conchide că nici unul din cuvintele latine nu avea același semnificat ca "moștenitorul" său spaniol⁴⁶.

3.4.4. Tot astfel, I. Corrales în lucrarea sa despre cîmpul semantic 'edad' a scos în evidență faptul că în spaniolă, spre deosebire de latină, această distincție nu a funcționat niciodată în mod clar, iar atunci cînd se întîlnește, nu este echipolentă, ci privativă, lexemele cîmpului fiind: *infancia*, *niñez*, *puercia*.

În acest sens, dicționarele, scriitorii latinizanți, afluența constantă a cultismelor, consideră Salvador, au orientat și au ajustat în spaniolă restructurarea cîmpurilor semantice estompate în latină. Dar rezultatul aproape niciodată nu a fost identic, deși există o considerabilă varietate istorică chiar în cadrul limbii spaniole, avansuri, reveniri, modificări prin adăugarea unor unități noi sau prin simpla schimbare a relațiilor existente, o trăsătură desemantizîndu-se, alta semantizîndu-se.

3.5. Dat fiind că tezele la care ne referim au la bază o abordare diacronică, unele tratează și problema schimbării semantice; cele mai multe însă se referă în mod implicit la acest fenomen. Ca bază metodologică, autorii și-au însușit și în acest sens concepția coșeriană. Astfel, mentorul acestor investigații, Gr.Salvador, precizează: "prin schimbare semantică înțeleg, ca și Coșeriu, schimbarea care presupune o alterare în relațiile funcționale în cadrul planului conținutului indiferent dacă se produce sau nu o alterare paralelă și în planul expresiei. Așa-numitele schimbări semantice tradiționale nu erau totdeauna schimbări propriu-size, în sens strict *lexematic*, dat fiind că prin schimbare se înțelegeau substituirile de semnificat ale unui anumit cuvînt, adică erau schimbări semasiologice sau erau schimbări de semnificant, pentru a exprima un semnificat concret, altfel spus, erau schimbări onomasiologice"⁴⁷.

3.5.1. Printre cei care tratează explicit problema schimbării este și M. del Mar Venegas García care menționează că "într-o cercetare diacronică este important să

⁴⁵ C. Corrales Zumbado, *El campo semántico 'dimensión' en español*, p.308

⁴⁶ D.Corbella, *Estudio del léxico del "Libro de Apolonio"*, La Laguna, 1984

⁴⁷ Gr.Salvador, *Lexemática histórica*, p.637

considerăm modificările care se produc în sistemele semantice opozitive, în acest sens fiind clasic studiul lui E. Coșeriu *Pentru o semantică diacronică structurală* în care sînt diferențiate schimbările semantice de cele onomasiologice și semasiologice”. Autoarea deduce, în spirit coșerian, că dacă nu se produce nici o modificare în relația conținuturilor, ne aflăm în fața unei simple substituiri, nu în fața unei schimbări semantice funcționale, dat fiind că exemplele lui Coșeriu se bazează pe achiziționarea sau pierderea unei trăsături pertinente în trecerea de la latină la limbile romanice. “Dar schimbările semantice nu se produc numai prin “achiziția” sau pierderea unor seme, ci de asemenea prin modificarea poziției pe care o dobîndesc lexemele în cadrul cîmpului. Astfel, în cîmpul “Tristeza”, *melancolia* are semnificatul de ‘tristeza intensă’ și trăsătura ‘intensidad fuerte’ pe parcursul sec. XVII, iar prin opoziție graduală se opune lui ‘tristeza’ de intensitate medie; spre sf. sec XVIII, “melancolia” menținînd acest semnificat, dezvoltă altul în care apare trăsătura ‘vago’, ‘suave’ prin care se opune lui “tristeza” prin opoziție graduală de intensitate, doar că în altă extremă a axei conținutului”⁴⁸.

3.5.2. La schimbarea semantică se referă și I.Rey Rodríguez, însă indirect, pornind de la fenomenul neutralizării care e “fundamental pentru interpretarea și înțelegerea funcționării reale a cîmpurilor lexicale”. Semanticiana afirmă, pe bună dreptate, că “neutralizarea se află la baza unui tip de schimbare semantică – extensiunea semnificatului prin pierderea unui sem specific (astfel, în cîmpul nostru *bonito* la sf.sec XVIII și *primor*, *primoroso* în sec.XIX)”⁴⁹.

3.5.3. Dacă adăugăm cîmpurile interpretate de cercetătorii spanioli la cele descrise de Coșeriu, constată Salvador, s-ar putea deduce că în dezvoltarea structurilor semantice din latină în limbile romanice a predominat anularea unor trăsături distinctive, desemantizarea lor, dispariția unor unități lexematice prin reducerea lor și a rețelei de relații din fiecare cîmp. Nu întotdeauna însă s-a întîmplat așa, iar numărul de cîmpuri semantice ale căror structuri s-au diversificat în spaniolă, în comparație cu latina, trebuie să fie cel puțin tot atît de bogat ca și al celor simplificate⁵⁰.

3.6. Cît privește metodele aplicate de cercetători în delimitarea prealabilă a fiecărui cîmp, acestea pot fi reduse la două: 1) stabilirea unui inventar al lexemelor, utilizînd în acest scop dicționarele etimologice sau de sinonime și 2) constituirea treptată a cîmpului prin integrarea lexemelor, plecînd de la opozițiile minime de conținut.

3.6.1. Astfel, M. del Mar Venegas García în *El campo semántico ‘tristeza’ en español (siglos XII - XIX)*, pentru a delimita cîmpul respectiv selectează lexemele din “Diccionario ideológico” al lui Casares și “Diccionario de uso” de María Moliner. Deși recunoaște că această metodă este discutabilă, pentru că dicționarele nu prezintă sistemul unei limbi funcționale, ci oferă date generale cu privire la o limbă istorică (în consecință, definițiile corespund unor criterii logice, nu lingvistice), autoarea crede că e metoda cea mai sigură, dat fiind că “în fiecare perioadă, glosarele și dicționarele ne-au servit pentru confirmarea existenței unor unități noi pe care le-am comparat cu apariția acestora în anumite contexte”. Venegas García menționează că pe lîngă această metodă esențialmente structurală, a introdus alte aspecte care ar putea să o îmbogățească: “În studiul lexemelor ne-am referit la unele probleme de etimologie, foarte importante în cîmpul nostru, pentru

⁴⁸ M. Venegas García, *Op.cit.*, p.24

⁴⁹ I. Rey Rodríguez, *Op. cit.*, p.9

⁵⁰ Gr.Salvador, *Lexemática histórica*, p.639

a vedea cum acționează mecanismele metaforice care reprezintă una din căile de pătrundere a unităților în câmp”⁵¹.

3.6.2. Și R. González Pérez își “extrage” lexemele dintr-un corpus constituit din dicționare, texte scrise (din care se obțin contextele, fișele lexicale). Pe parcurs însă a adoptat analiza în trăsături distinctive, propusă în lexematică, deoarece în felul acesta se configurează subsistemele semnificative în care se grupează câmpul supus cercetării: “un subsistem constituit din termenii de polarizare pozitivă și altul din termenii de polarizare negativă. Apoi este studiat fiecare lexem în cadrul subsistemului căruia îi aparține, în funcție de opozițiile pe care le stabilește cu restul unităților din câmp”⁵².

3.6.3. Mult mai fidelă metodei sugerate de Coșeriu este Aurora Salvador Rosa care, în excepționala sa investigație *El campo semántico 'grueso'-'delgado' en español*, dedică un capitol “Delimitării câmpurilor semantice”. Autoarea se întreabă cu privire la proprietățile pe care unitățile lexicale trebuie să le prezinte pentru a face parte dintr-o paradigmă semantică. Mai întâi, există o valoare lexicală comună a câmpului, care se subdivizează apoi în valori mai mici, lexemele opunându-se prin diferențe minime de conținut. În realitate, este vorba de două “proprietăți” distincte ale câmpului. Pentru manifestarea celei de-a doua, este indispensabilă prima: un element lipsit de valoarea lexicală comună nu va putea să o subdivizeze cu celelalte lexeme în valori mai mici: “În stabilirea câmpului pornim, așa cum spune E.Coșeriu, de la valoarea lexicală comună a câmpului. Această valoare se stabilește anticipat, plecând de la unele lexeme care o conțin. Din momentul în care constatăm existența primei opoziții între două lexeme cu un nucleu comun de semnificație cele două condiții necesare pentru stabilirea unui câmp semantic sînt îndeplinite, dat fiind că deja știm că celelalte elemente care se vor integra în câmp, vor fi afectate de această primă opoziție”⁵³. Semanticiana menționează că, ceea ce își propune, plecând de la definiția câmpului dată de E.Coșeriu “nu este, în mod substanțial, diferit de ceea ce Coșeriu însuși sugerează în studiul său *Structuri lexematice*. Astfel, el propune construirea graduală a câmpului, plecând de la două sau trei lexeme. Din primul moment vor fi identificate așadar, trăsăturile distinctive minime, precum și valoarea comună a câmpului. După aceea se vor stabili noi opoziții între termenii analizați și alții noi. Valoarea comună, înfrînd într-o nouă opoziție, poate fi analizată în trăsături distinctive minimale. Prin urmare, Coșeriu ne sugerează să plecăm de la cunoașterea primei proprietăți, care este cea de bază și determinantă, implicit de la zona de conținut a cărei extensiune și organizare internă vrem să o descriem, ceea ce va constitui valoarea câmpului comună tuturor lexemelor”⁵⁴.

3.6.4. Tot astfel, Tu Tung-Men își însușește metoda analizei prin intermediul opozițiilor: “Cît privește posibilitățile opozițiilor semantice, Coșeriu a demonstrat prin exemple ilustrative că există trei tipuri de opoziții lexematice: 1) opoziții graduale; 2) opoziții echipolente (cum sînt numele de culori); 3) opoziții privative”. Autoarea subliniază că “pentru câmpurile pe care le tratăm în această teză este foarte util în special punctul de vedere al ‘opozițiilor privative’”⁵⁵.

⁵¹ M. del Mar Venegas García, *op. cit.*, p.8

⁵² R. González Pérez, *op. cit.*, p. 19

⁵³ A. Salvador Rosa, *El campo semántico 'grueso-delgado' en español*, p.30

⁵⁴ *Ibidem*, p.32

⁵⁵ Tu Tung Men, *op. cit.*, p.13

3.7. Etapele “de lucru” adoptate în descrierea câmpului de fiecare autor nu diferă în mod substanțial. R. González Pérez, de exemplu, pledează mai întâi pentru stabilirea corpusului și a surselor de documentare. Odată circumscris domeniul de studiu – adjectivele din sfera semnificativă a valorizării mirosului – , al doilea pas constă în delimitarea unităților care aparțin acestui domeniu.

3.7.1. I. Rey Rodríguez, în *El campo semántico de la valoración estética positiva en español (siglos XII-XIX)*, mărturisește că a plecat mai întâi de la funcționarea reală a fiecărui lexem care face parte din acest câmp, de unde derivă unele caracteristici ale studiului: “Am prezentat funcționarea fiecărui lexem în cadrul unui corpus, pe care l-am dorit cât mai amplu și mai reprezentativ pentru fiecare perioadă. Apoi am studiat nu doar comportamentul semantic dominant al fiecărui lexem, ci toate uzurile documentate ale acestora oricât de diferite ar fi fost, semnălnând tendința dominantă. Uneori am descris comportamentul unui lexem în cadrul idiolectului unui scriitor. Deși această metodă pare lipsită de relevanță structurală, credem că poate explica modul în care funcționează realmente lexicul în cadrul unei limbi istorice”⁵⁶.

3.7.2. Cel mai explicit formulează însă aceste etape A. Escobedo Rodríguez, menționînd că E.Coșeriu, în *Pour une sémantique diachronique structurale*, care reprezintă “*Carta Magna* a semanticii structurale”, expune principiile prin intermediul cărora putem studia câmpurile lexicale. Astfel, cele trei principii indispensabile acestui studiu sînt următoarele: “1) Delimitarea și organizarea unei substanțe prin intermediul unităților funcționale care sînt diferite în limbi diferite; 2) stabilirea opozițiilor distinctive, adică faptul că unitățile funcționale se prezintă formînd grupuri în care aceste unități sînt în parte identice, funcționînd în virtutea trăsăturilor lor diferențiale, ca membri opozitivi ai altor grupuri; 3) analiza unităților funcționale în elemente diferențiale (trăsături distinctive)”⁵⁷.

3.7.3. Așadar, din câmpurile investigate pot fi deduse etapele punctuale pe care le-au urmat semanticienii de fiecare dată în demersul lor, acestea fiind: delimitarea externă a câmpului, configurarea sa internă, analiza lexemelor câmpului. Prima etapă presupune circumscrierea zonei de semnificație, ceea ce unii numesc impropriu “referent”. După precizarea domeniului de investigație și a delimitării externe a câmpului, cercetătorii trec la identificarea câmpului propriu-zis, adică la determinarea unităților care aparțin structurii respective, utilizînd metoda opozițiilor. Cu aceasta are loc configurarea câmpului, stabilindu-se în continuare modul cum sînt ordonate lexemele, ceea ce depinde de numărul de dimensiuni semantice care funcționează în câmp (și de modul cum sînt combinate unele cu altele) și, în al doilea rînd, de tipurile formale de opoziții.

3.8. Aproape toate lucrările se referă la spaniola peninsulară și cuprind perioadele cheie din istoria limbii, adică: sec. XII-XIII, apoi secolul de Aur, sec. XVII și sec. XIX. Însușindu-și în majoritate abordarea diacronică, autorii împărtășesc opinia că această perspectivă are avantajul de a oferi o viziune de ansamblu asupra constituirii fiecărui câmp de-a lungul istoriei limbii spaniole.

3.8.1. Ca fapt singular remarcăm lucrarea semanticienei M.A. Pastor Milán – *Indagaciones lexemáticas. A proposito del campo léxico 'asir'* – care, adoptînd aceiași metodă diacronică, spre deosebire de ceilalți autori, se referă și la spaniola din America în cadrul

⁵⁶ I. Rey Rodríguez, *op. cit.*, p.3

⁵⁷ *Ibidem*, p.33

căreia lexemele investigate se structurează în mod total diferit, făcînd parte din cu totul alt cîmp lexical. Astfel, dacă în spaniola peninsulară *coger* are semnificația de a 'apuca ceva, a prinde cu mîina', în spaniola din America Latină același lexem desemnează actul sexual⁵⁸.

3.8.2. Studiarea cîmpului semantic 'gordo'-'flaco' de către A. Salvador Rosa este făcută dintr-o perspectivă inedită și anume cea a idiolectului. Natura concretă a idiolectelor, faptul că ele constituie adevărate limbi funcționale, permite, după părerea autoarei, să stabilim o conexiune imediată între structura lexicală - cîmpul în relațiile sale - și funcționarea sa efectivă la vorbitori, "acești vorbitori de elită, scriitorii, care creează limba în fiecare epocă". Astfel, în partea a III a lucrării, Salvador Rosa a urmărit 22 de idiolecte ce confirmă următorul fenomen: numărul de termeni care constituie vocabularul activ al fiecărui scriitor studiat e mult mai mic decît unitățile care formează cîmpul în perioada considerată. De exemplu, în Evul Mediu din 32 lexeme ale cîmpului *grueso-delgado* Arcipreste de Hita folosește 6. În epoca clasică Cervantes va utiliza cele mai multe adjective din cîmpul studiat: 22 din numărul total de 65. În sec. XVIII paradigma are deja 99 unități, din care Padre Isla va folosi 17. Galdós, în sec. XIX, ajunge la 66, din 134 de lexeme documentate. Scriitorii din sec. XIX și cei din generația '98 utilizează mai multe adjective din cîmpul investigat decît scriitorii actuali. Indicele cel mai mare în actualitate autoarea îl constată la Carlos Fuentes și la Bioy Casares⁵⁹.

3.8.3. Unii autorii - C. Corrales, R. Lodares, R. González Pérez - au folosit de asemenea anchetele, care s-au dovedit a fi o metodă eficientă pentru a cunoaște anumite aspecte ale structurării semnificației. Astfel, C. Corrales Zumbado utilizează ancheta, observînd cum vorbitorul definește *alto* sau *ancho*, în funcție de cum consideră figura, vertical sau orizontal. R. González Pérez recurge la anchetă pentru a stabili frecvența anumitor unități în sincronie și pentru a constata tipurile de opoziții care predomină în cadrul unui grup concret de vorbitori, opinînd că "ancheta servește pentru a verifica anumite tendințe ale semnificatului în sincronie"⁶⁰.

3.8.4. În altă ordine de idei, menționăm că nu toți semanticienii au abordat cîmpurile pe care le-au investigat din perspectivă tipologică. Astfel, printre puținii care se referă la tipologia cîmpurilor lexicale din lexematică este și R. González Pérez care precizează: "Urmînd abordările teoretice ale lui E. Coșeriu, vom lua ca punct de plecare, tipurile formale de opoziții care se prezintă în interiorul paradigmei noastre. Criteriul formal al opozițiilor între lexeme, împreună cu proprietatea semantică la care se referă această opoziție (care a fost numită 'dimensiune') ne vor servi la stabilirea tipologiei cîmpului nostru. Conform dimensiunilor sale, un cîmp lexical poate fi unidimensional sau pluridimensional. Studiul tipologiei cîmpurilor și conceptul de "dimensiune" se relaționează cu problema deja tradițională a limitelor unui cîmp (cînd delimităm un cîmp lexical, urmărim două obiective: delimitarea domeniului studiat și a unităților care fac parte din acest cîmp)"⁶¹.

Astfel, pentru a caracteriza acest cîmp din punct de vedere tipologic, cercetătoarea se bazează pe opozițiile care se stabilesc între lexeme: "Vom pleca de la schema lui Coșeriu, adaptînd-o la datele noastre. Grupul nostru face parte dintre paradigmele care aproape că nu

⁵⁸ M. A. Pastor Milán, *Op. cit.*, p.57

⁵⁹ A. Salvador Rosa, *Op. cit.*, p.560

⁶⁰ R. González Pérez, *Op. cit.*, p. 20

⁶¹ *Ibidem*, p.62-63

își schimbă direcția opozițiilor de limbă de-a lungul istoriei. În forma conținutului său, câmpul se menține practic invariabil în diferitele stări sincronice pe care le traversează, observându-se o amplificare progresivă a termenilor care se disting între ei prin trăsături ce țin de normă și care îi situează în diferite limbi funcționale (este vorba mai ales de diferențe de registru). Între a doua jumătate a sec. XV și începuturile sec. XVI în acest câmp pătrund termeni noi, iar odată cu prima jumătate a sec. XIX câmpul nostru prezintă configurația actuală. În această perioadă (sec. XV-XIX) derivarea a avut un rol important în crearea unui lexic nou⁶².

3.8.5. Și I. Rey Rodríguez face apel la tipologie: “Pentru descrierea trăsăturilor pertinente care structurează și, prin urmare, permit crearea opozițiilor în câmpul nostru, vom folosi conceptul de ‘dimensiune’ și pe cel de ‘sem’: «O dimensiune este punctul de vedere sau criteriul unei opoziții, adică, în cazul unei opoziții lexematice, proprietatea semantică la care se referă această opoziție: conținutul cu privire la care ea se stabilește și care nu există decât în virtutea faptului că este suport implicit al unei distincții funcționale», afirmă Coșeriu în *Hacia una tipología de los campos léxicos*”⁶³.

3. 9. Ca o implicație teoretică a acestor cercetări este afirmația lui I. Rey Rodríguez care consideră pe deplin justificată critica făcută vechiului concept al lexicului ca “mozaic” ce ar acoperi fără fisuri toată realitatea, precum și conceptului de câmp semantic ca un ansamblu închis de lexeme perfect izolat și diferențiat de restul: “Într-adevăr, delimitarea lexemelor ce formează un câmp constituie o problemă dificilă. Pe parcursul cercetării ne-am confruntat cu un număr extrem de mare de lexeme care aparțin deopotrivă și altor câmpuri. De altfel, Coșeriu însuși afirmă: “Un lexem poate funcționa în mai multe câmpuri deodată, fără ca să existe diferențe de nivel între aceste câmpuri”⁶⁴. Acest fapt s-a manifestat pe deplin în multe din câmpurile studiate.

Astfel, în ce privește lexemata diacronică, Gr.Salvador afirma, în darea de seamă la care ne-am referit, că rămân de nedepășit observațiile coșeriene referitoare la reducția romanică la ‘unchi’ și ‘veri’, precum și la câmpul semantic al rudeniei, dispariția opozițiilor lexicale între culorile mate și culorile deschise ș.a. Trebuie să recunoaștem că exemplele furnizate în această privință de Coșeriu erau variate și instructive, deși în mod obligatoriu simplificate. Mult mai variate însă le oferă seria de monografii realizate de semanticienii spanioli, ceea ce ne permite să afirmăm, consideră Salvador, că principiile formulate de Coșeriu se mențin ferme, consolidându-se în multe aspecte prin aplicarea lor. Ele scot în evidență în același timp dificultățile – enunțate de savant – pe care le comportă studiul diacronic al structurilor lexicale, dificultăți ce provin din complexitatea acestora, din existența unor structuri diverse pentru același câmp semantic în limbi funcționale diferite, din posibilitățile de varietate semantică ce se prezintă în vorbire, precum și din apariția constantă a sensurilor contextuale care ajung sau nu să se cristalizeze în semnificate în cadrul sistemului limbii⁶⁵.

Credem că am putea conchide că deși aceste studii cuprind doar o parte a lexicului limbii spaniole, fiind numeroase segmentele care urmează încă să fie descrise, lexemata

⁶² *Ibidem*, p. 72

⁶³ I. Rey Rodríguez, *op. cit.*, p.27

⁶⁴ *Ibidem*, p. 65

⁶⁵ Cf. Gr.Salvador, *Lexemática histórica*, p.638

și conceptul său generator de câmp lexical, se dovedesc a fi în continuare perfect valabile pentru interpretarea semnificatului lexical și a structurării acestuia.

4. Aspecte ale dezvoltării teoriei semantice a lui E. Coșeriu

4.1. Un alt segment al repercusiunii lexematicii în Spania, extrem de relevant din punct de vedere epistemologic, îl reprezintă dezvoltarea conceptuală a unor aspecte importante ale teoriei propriu-zise. Aplicarea lexematicii la descrierea faptelor de limbă spaniolă a constituit pentru lingviștii spanioli un stimulent de a medita asupra modelului teoretic propus de Coșeriu.

4.2. Astfel, în studiul *Lexemas puente y lexemas sincréticos*, Gr. Salvador preia o idee coșeriană⁶⁶ și o dezvoltă prin interpretarea unor exemple de unități lexicale poliparadigmatice care pot fi întâlnite în spaniolă. Revenind așadar la problema suprapunerii și a interferenței unor câmpuri, a unităților lexicale ce aparțin unor ansambluri sau subansambluri diferite, Salvador consideră că nu s-a meditat îndeajuns asupra acestor unități și asupra specificității lor. Bunăoară, nimeni nu a remarcat faptul că aceste unități diferă de sincretismul lexical. Mai mult, existența lor a fost ca și presupusă și nu au fost aduse exemple care să fie explicate în mod clar și care să confirme existența acestora, deoarece “în lexematică, în general, ca în orice teorie lingvistică recentă, s-a acordat mai multă atenție speculației teoretice decât aplicării practice”⁶⁷. De aceea, Salvador își propune să prezinte exemple de unități lexicale poliparadigmatice care ar confirma apartenența simultană a aceluiași element semantic la structuri lexicale diferite. Analizînd, în acest sens, *pared* și *cerca*, demonstrează în mod convingător că aceste lexeme fac parte din câte două câmpuri lexicale. Astfel, celebrul semantician deduce posibilitatea existenței unor *lexeme puente* sau a unor unități lexicale care aparțin mai multor paradigme⁶⁸.

Descriind paradigma lui *pared* din care fac parte *muro*, *tabique*, *tapia*, *muralla* ș.a., unde *pared* figurează ca arhilexem și poate substitui oricare alt lexem, Salvador consideră că, din punct de vedere teoretic, nu e dificil să presupunem că în loc de a construi acest nucleu semantic cu respectivele trăsături distinctive, construim alt nucleu, schimbînd unele din semele care funcționează în paradigmă, în felul acesta situîndu-ne în alt câmp semantic. Prin urmare, ne confruntăm cu faptul că unele din unitățile lexicale care fac parte din această paradigmă, ar putea să aparțină și altora. Distinsul semantician opinează că un astfel de fenomen este întru totul posibil, demonstrînd că există lexeme puente sau unități lexicale ce aparțin nu doar unui singur câmp semantic, ci mai multor paradigme lexicale (*tapia*, *muro* și *calumnia* sînt unități poliparadigmatice). Pe de altă parte, e posibil ca termenul ‘sincretism’ să fie rezervat cazului în care coincidența de semnificante se prezintă în semnele care funcționează în aceeași paradigmă. Semnalarea cazurilor de sincretism în polisemie și a necesității de a le distinge în mod clar de unitățile poliparadigmatice contribuie la o înțelegere mai bună a structurilor lexico-semantice. Autorul susține că studierea atentă a câmpurilor semantice ale unei limbi istorice – din perspectivă sincronică și diarmonică – în diversele sale limbi funcționale, reprezintă unica posibilitate de a descoperi aceste *lexeme*

⁶⁶ Ideea că “un lexem poate funcționa în mai multe câmpuri în același timp, fără ca să existe diferență de nivel între aceste câmpuri” o întâlnim la Coșeriu în *Las estructuras lexemáticas, Principios de semántica estructural*, p.175

⁶⁷ Gr.Salvador, *Semántica y lexicología del español. Estudios y lecciones*. Madrid, Paraninfo, 1985, p.42.

⁶⁸ *Ibidem*, p.48

punte în structurarea lexicului și totodată, posibilitatea de a deduce din fapte, unele legi de structurare semantică, ceea ce ar permite consolidarea bazelor unei lexematici generale. Gr.Salvador are convingerea că tocmai “conștientizarea acestor fapte și a distincției respective va facilita interpretarea structurilor lexemactice și va elucida dificultățile, mai curînd aparente decît reale, cu care se confruntă analiza semantică a lexicului”⁶⁹.

4.3. Contribuția cea mai importantă a lui Gr.Salvador în dezvoltarea teoretică a lexematiei, în opinia lui Coșeriu, o reprezintă cea referitoare la solidaritățile lexicale⁷⁰. Cert e că studiul coșerian *Lexikalisches solidaritäten* l-a îndemnat pe Salvador să descopere un alt tip de solidaritate, cu o frecvență mult mai mare în limbă, pe care a numit-o *solidaritate semantică*. Astfel, în *Las solidaridades lexemáticas* el menționează că solidaritățile de tipul *caballo alazán* nu sînt “implicații” (motivate printr-un lexem), ci “selecții” (motivate printr-un cîmp), în acest caz prin cîmpul “cal”, în sensul că sînt valabile și pentru *yegua, potro, rocín* etc. Cum se știe, această interpretare diferă de cea propusă de Coșeriu (care face distincția între *lexeme, arhilexeme și hipolexeme*), conform căruia în cazul lui *x alazán*, unitatea (lexemul) *x* este tocmai *caballo* (în timp ce *yegua, potro* funcționează ca hipounități). Tot așa, Salvador afirmă că în solidaritățile de tipul *perro-ladRAR, caballo-relinchar, buey-mugir*, nu există solidaritate lexicală idiomatică, adică *ladRAR, relinchar, mugir* se disting prin semele lor constitutive (corespunzătoare proprietăților fizice ale fenomenelor desemnate) și nu prin seme adiționale de tipul “spus despre x”. Prin urmare, “ladRAR” nu e pur și simplu “voz de animal, dicho de los perros”, nici nu se spune în alt mod dacă se aplică altor animale, ci se spune doar despre cîini pentru că doar pe cîini îi cunoaștem ca “lătrători”. În opinia lui Salvador, solidaritatea sintagmatică ar fi determinată, în consecință, de “cunoașterea lucrurilor”, sau ar putea fi vorba de o solidaritate “unilaterală” de tipul *morder con los dientes* (care ar implica în “ladRAR” un sem constitutiv “propio de los perros”)⁷¹. Nu doar pe deplin convingătoare, ci necesară din punct de vedere teoretic și metodologic, consideră E.Coșeriu⁷², este distincția pe care Salvador o face între *solidaritățile lexicale* (cum ar fi *burro-platero, caballo-alazán*) care implică doar semnificante diferite pentru semnificate practic identice (cu privire la semele “constitutive”) și *solidaritățile semantice* (cum ar fi *vino seco, agua dulce, agua blanda, hijo político*) care, în combinații diferite, implică semnificate diferite (ale termenilor determinați) și în ceea ce privește semele “constitutive” care, de asemenea, se prezintă ca “afinități”, “selecții” și “implicații”.

4.4. Valorificînd termenul coșerian de *dimensiune*, M. Ángeles Pastor Milán pledează pentru introducerea unui nou concept, acela de *nucleu semantic*. Semanticiana afirmă că prin *nucleu semantic* se înțelege “realitatea designativă la care se referă un cuvînt sau un ansamblu de cuvinte”. Dat fiind că *nucleul semantic* tinde să fie un concept operațional, autoarea îi justifică importanța și legitimitatea în domeniul lexematiei prin faptul că “servește ca bază atît pentru definirea unităților cîmpului, cît și pentru configurarea

⁶⁹ Gr.Salvador, op.cit., p.50

⁷⁰ Demersul lui Salvador a stimulat-o, la rîndul său, pe Paloma Pernas Izquierdo să studieze în mod sistematic un amplu sector lexical în monografia *Las solidaridades del español (Selecciones e implicaciones)*, Madrid, Universidad Complutense, 1992.

⁷¹ Gr.Salvador, *Las solidaridades lexemáticas*, în *Revista de filología de la Universidad de La Laguna*, 8-9, 1989-90, p.339-365.

⁷² Cf. E.Coșeriu, *Defensa de la lexemática*, p.120

acestui⁷³. Întrucît în construirea unor cîmpuri lexicale se pleacă de la o realitate designativă, realitate care include "x" unități, descrierea cîmpului ar presupune stabilirea relațiilor lingvistice între unitățile respective. Reprezentînd un procedeu convențional, nucleul semantic este delimitat astfel pentru fiecare cîmp lexical în parte, constituind criteriul unificator ce servește ca bază pentru definirea unităților și pentru formarea cîmpului.

Autoarea consideră că nucleele semantice se formează prin gruparea diferitelor sensuri care au fost documentate în dicționare sau în studiile de lexicologie. Astfel, se elaborează o rețea a tuturor sensurilor consemnate, de ex. *tomar* face referință la cinci nuclee semantice: *asir*, *alcanzar* sau *atrapar*, *dirigirse a un lugar*, *ocupar un espacio*, *aceptar*. *Coger* – la patru nuclee semantice: *asir*, *elegir*, *escoger*, *irse*.

4.5. În studiul *Sí, hay sinónimos* Gr.Salvador reia problema sinonimelor în contextul lexematicii sincronice. Pornind de la ideea că negarea sinonimiei constituie un acord de principiu între semanticienii tradiționaliști și cei moderni, menționează că "nici măcar Coșeriu, campion și maestru indiscutabil al noii tendințe, de la care aproape totdeauna trebuie să plecăm și cu care aproape totdeauna trebuie să fim de acord, nu acceptă sinonimia"⁷⁴.

Celebrul semantician face parte dintre cei care au susținut mereu că există sinonime, deoarece dacă există cuvinte substituibile în orice context, fără a se modifica conținutul denotativ, atunci înseamnă că, într-adevăr, există sinonime. În acest sens, Salvador furnizează exemple concrete de sinonime, deși criteriile de diferențiere a acestora nu sînt foarte clare, dat fiind că nu este vorba de criterii lingvistice în sens strict – nu afectează limba ca sistem – , ci de criterii normative, iar folosirea unui termen sau altul, în fiecare pereche, poate fi simptomatică sau poate aduce valori stilistice, dar nu mai mult. Nu sînt nici măcar lexeme care aparțin unor limbi funcționale diferite, deși, pot fi în cazul lui *amigdalitis*, *estío* sau *zafa*. Dacă ne asumăm, împreună cu Salvador, premisa că limba funcțională în unitatea sa cea mai simplă poate fi constituită dintr-un idiolect, adică sistemul lingvistic al unui singur vorbitor, putem accepta că există sinonime și într-un idiolect, adică cuvinte care pot fi utilizate de către vorbitor în mod indistinct nu pentru a desemna, ci pentru a semnifica un lucru: semnificante ce corespund în toate cazurile aceluiași semnat lingvistic, nu stilistic. Există, așadar, sinonime în limba funcțională (cele din limba istorică nu au fost negate de nimeni): "În idiolectul meu cuplurile *amigdalitis-anginas*, *estío-verano*, *barriga-vientre*, *pipí-orina* sînt perechi de sinonime absolute, dat fiind că în fiecare caz este vorba de două semnificante cu un semnat identic, fără ca sememele lor să indice o trăsătură diferențiatoare minimă. Astfel, cred că afirmația mea inițială poate fi considerată ca fiind demonstrată – că există într-adevăr sinonime"⁷⁵.

Salvador precizează că există sinonime nu doar în limba istorică și în cea funcțională, ci că există inclusiv cîmpuri semantice în care acumularea sinonimică e constantă și aproape obligatorie. Exemplele lingvistului sînt, și de data aceasta, concludente. Astfel, în așa-numita limbă standard, în spaniola generală, există mai multe adverbe de îndoială: *acaso*, *tal vez*, *quizás*, *a lo mejor*, *posiblemente*, *probablemente*, toate fiind substituibile reciproc.

⁷³ M.A.Pastor Milán, *Núcleos semánticos de 'coger' y 'tomar' a lo largo de la historia del español...* în *Actas del I Congreso de la Lengua Española*, vol.I, Madrid, 1988, p.961.

⁷⁴ Gr.Salvador, *Semántica y lexicología del español*, p.56.

⁷⁵ *Ibidem*, p.62.

4.6. Un alt aspect dezbătut pe larg în lingvistica spaniolă îl constituie conceptul de câmp. Ca bază de discuție se ia definiția dată de E.Coșeriu, întrebările cheie fiind: poate fi vorba de o identitate conceptuală între câmpul lexical, câmpul semantic și cel lexematic? Care este relevanța conceptelor respective? Unii cercetători, precum A. Escobedo Rodríguez, M. Á. Pastor Milán, consideră că între termenul de 'câmp lexical' și cel de 'câmp semantic' nu există nici o diferență. B.García Hernández, în schimb, face o diferență tranșantă între câmpul lexical și câmpul semantic: "Ansamblul de semanteme în care se analizează un continuum semnificativ constituie un câmp semantic, iar ansamblul de lexeme care îl exprimă reprezintă un câmp lexical". Pentru acest autor unitatea de conținut o reprezintă *semantemul* prin care se desemnează orice unitate funcțională de conținut, fără a se face referire la planul expresiei. Când se face referire la planul expresiei, semantemele se realizează ca morfeme, lexeme sau sintagme. Evident, "semantica funcțională studiază orice unitate semnificativă, ea nu se limitează la nivelul lexicului, adică la cel al lexematicii, lexemele reprezentând cel mai mare număr de unități și sisteme semnificative"⁷⁶.

În opinia lingvistei M.A.Pastor Milán acest concept constituie noțiunea de bază, generatoare și unificatoare din punct de vedere operațional a întregii teorii lexematice, numită de asemenea teorie a câmpului: "În cadrul a ceea ce se numește semantică structurală europeană (adică cea care urmează, în mod fundamental, postulatele lui E.Coșeriu), între utilizarea adjectivelor 'lexical' și 'semantic' nu există nici o diferență substanțială, ambii termeni sînt folosiți în egală măsură. E. Coșeriu și discipolii săi germani, cum ar fi H.Geckeler, utilizează termenul de 'câmp lexical', în școala spaniolă se preferă termenul de 'câmp semantic'. Dar atît într-un caz cît și în altul, realitatea conceptuală la care se face referire este aceeași. Am putea să ne gîndim la o diferență cu privire la gradul de abstractizare și să interpretăm câmpul lexical ca ansamblu de lexeme care sînt prevăzute pentru a fi studiate, iar câmpul semantic – ca structură configurată deja. O atare diferență pare însă lipsită de sens"⁷⁷. Această identitate însă nu pare să fie atît de clară pentru toți lingviștii. Un exemplu ilustrativ în acest sens ar fi utilizarea termenilor respectivi de către J.Dubois care nu vede nici o diferență între *câmpul lexical*, *câmpul semantic*, *câmpul semasiologic* și cel *distribuțional*.

Distinsa semanticiană precizează că din moment ce denumirea disciplinei noastre este *lexematica*, am putea, în consecință, accepta denumirea de *câmp lexematic*. Dar, dacă reflectăm mai bine, ajungem la concluzia că nu e deloc necesar: "Conceptul de câmp nu pare să fie aplicat în alte domenii, în afară de cel al lexicului, prin urmare, termenul cel mai simplu și cel mai clar pare a fi cel de *câmp lexical*. Cu toate acestea, utilizarea altor termeni (*câmp semantic*, *câmp lexematic*) sînt opțiuni sinonimice întru totul legitime. Pe de altă parte, a vorbi de câmpuri semasiologice, distribuționale sau asociative, înseamnă a vorbi de «relații parțiale în cadrul structurării lexicale»⁷⁸. M. A. Pastor Milán insistă asupra faptului că multiplele definiții care și-au propus să aproximeze acest fenomen, adeseori sînt echivoce. În acest context, una din cele mai elaborate definiții "continuă să fie – spunem continuă deoarece este cea mai citată –, cea a lui E.Coșeriu, care e formulată astfel: «Un câmp lexical este, din punct de vedere structural, o paradigmă care se bazează pe distribuirea unui conținut lexical continuu în diferite unități date în limbă sub formă de

⁷⁶ B.García -Hernández, *Estudio estructural del campo semántico de "dormir" en latín*, în *Athlon. Saturata Grammatica in honorem Francisci R.Adrados*, Madrid, Gredos, 1984, p.159-160

⁷⁷ M.A.Pastor Milan, *Indagaciones lexemáticas*, p.29

⁷⁸ M.A.Pastor Milán, *Algunas precisiones terminológicas y conceptuales sobre semántica léxica*, în *Estudios. Homenaje al Profesor Alfonso Sancho Sáez*, Granada, 1989, p.426

cuvinte și care se află în opoziție imediată prin intermediul unor trăsături distinctive minime de conținut»⁷⁹. Nu atât de clarificatoare ca aceasta, crede Pastor Milán, este definiția propusă de Lyons, bunăoară.

Schema de construire a unui câmp pe care o indică E.Coșeriu și pe care și-o însușesc semanticienii spanioli, este completată cu unele nuanțări pe care le aduc definițiile numite de M.A. Pastor Milán parțiale. Analiza acestora din urmă se dovedește a fi instructivă, dat fiind că "ele constituie un fel de rezumat al dezvoltării studiilor lexematice, inclusiv al aspectelor problematice ale disciplinei"⁸⁰.

5. Legitimarea lexematicii ca disciplină semantică

5.1. În contextul lingvisticii spaniole lexematica a fost recunoscută ca soluția cea mai viabilă și modelul cel mai complet din câte au fost propuse în cadrul semanticii structurale europene. După publicarea unei serii întregi de monografii despre anumite câmpuri lexicale ale spaniolei și după discutarea amplă a anumitor aspecte ale semanticii coșeriene, lexematica s-a impus ca o disciplină lexicologică independentă în sistemul de predare a materiilor filologice din această țară. În consecință, fundamentele teoretice și reperate metodologice ale acestei discipline au fost asumate de foarte mulți semanticieni spanioli.

5.2. Astfel, din 1983, *lexematica* în calitate de ramură lexicologică distinctă pătrunde în manualele de semantică, fiind prezentată ca teoria cea mai solidă în acest domeniu. Gr.Salvador, în *Semántica y lexicología del español* pledează pentru prima dată în mod explicit în favoarea termenului de *lexematică*: "Spun *lexematică* (subl.n.), adoptînd fără rezerve denumirea utilizată de E.Coșeriu, deoarece semantica e un termen deja polisemantic încît e mai bine să facem abstracție de el, iar semantica structurală cu atît mai puțin explică lucrurile, dat fiind că sub această sintagmă sînt reunite aspecte atît de diferite cum ar fi jocurile interpretative ale lui Katz și Fodor, teoria europeană a câmpurilor semantice, uneori și gramatica. Optez deci pentru *lexematică* fără alte explicitări și voi utiliza de asemenea conceptele de *lexem* și *arhilexem* cu sensul unitar de semn lingvistic, compus din semnificant și semnificat, așa cum le folosește Coșeriu"⁸¹.

5.3. M. Á. Pastor Milán, în *Indagaciones lexemáticas. A propósito del campo léxico "asir"*, pornind de la faptul că "obiectivul *lexematicii* continuă să fie același, adică studiul lexicului", consideră că, indiscutabil, "în lumina *lexematicii* problemele au fost soluționate mult mai bine decît în alte moduri de abordare; de aceea în prezent cunoaștem mult mai mult cu privire la mecanismele semnificative sau modurile de semnificare lexicală"⁸². În acest context, semanticiena, profesoară la Universitatea din Granada, își propune să dezvolte principiile metodologice ale *lexematicii*: "Ținînd cont de considerațiile teoretice pe care le-am făcut, precum și de premisele expuse, ni se pare justificat să ne întrebăm cu privire la existența unor principii specifice ale *lexematicii*. E.Coșeriu, în lucrarea sa *El estudio funcional del vocabulario*, semnalează faptul că «principiile generale ale *lexematicii* sînt cele ale oricărui studiu funcțional al limbilor». E logic, prin urmare, să credem că concretizarea acestor principii reclamă faptul de a lua în considerare specificitatea obiectului de studiu,

⁷⁹ *Ibidem*, p.429

⁸⁰ *Ibidem*, p.430

⁸¹ Gr.Salvador, *Semántica y lexicología del español*, p.42

⁸² M.A.Pastor Milán, *Indagaciones lexemáticas. A proposito del campo léxico "asir" en español*, p.23

adică lexicul. Aceste principii sînt următoarele: a) principiul funcționalității (cu corolarul semnificatului unitar și cu proba comutării); b) principiul opoziției (cu corolarul analizei unităților lingvistice în trăsături distinctive); c) principiul sistematicității care se referă la supoziția că într-un sistem lingvistic aceleași diferențe se prezintă, de obicei sau adeseori, în mod sistematic; d) principiul neutralizării care introduce o excepție în ceea ce privește funcționarea concretă a opozițiilor idiomatice”⁸³.

În consecință, M. A. Pastor Milán susține existența unei discipline științifice numită *lexematică*, invocînd în acest sens contribuțiile pe care le-au adus semanticienii spanioli prin descrierea multor cîmpuri lexicale concrete.

5.4. Antonio Escobedo Rodríguez, în *El campo léxico 'hablar' en español*, afirmă că înainte de a începe studiul acestui cîmp va expune, pe scurt – dat fiind că sînt arhicunoscute –, premisele teoretice care au stat la baza descrierii cîmpului: “Studiind componentele cîmpului, o vom face din punctul de vedere al conținutului și numai al conținutului; dacă uneori vom ține cont de expresie, va fi doar ca punct de referință, deoarece, cum spune Coșeriu, prima condiție a unei *lexematici diacronice* (ca și a unei *lexematici descriptive*) este să ne situăm din punctul de vedere al conținutului ca atare și să considerăm expresia tocmai ca expresie, adică, numai ca manifestare și garanție a existenței distincțiilor lexicale”⁸⁴.

5.5. Tot astfel, Salvador Gutierrez Ordoñez, în *Introducción a la semántica funcional*, în capitolul intitulat sugestiv *Eugenio Coseriu* acordă un spațiu extins concepției semanticii integrale: “Efortul lui E. Coșeriu și al școlii sale îi datorăm revitalizarea și rediscutarea cea mai serioasă și cea mai exhaustivă, din cîte au fost propuse, a structurilor lexicale în cadrul semanticii structurale. Coșeriu respinge ipoteza mozaicului în lexic și admite existența unor lacune și a unor suprapuneri, stabilind domeniul în care trebuie să se dezvolte lexicologia structurală: în limbajul primar (nu în metalimbaj), în sincronie (nu în diacronie), în tehnica discursului (nu în discursul repetat), în cadrul unei limbi funcționale (nu al limbii istorice), la nivelul sistemului (nu al normei, nici în vorbire) și în semnificație (nu în desemnare)”⁸⁵.

5.6. În *Los campos léxicos del español. Teoría y practica* M.Á. Pastor Milán opinează că teoria semantică a lui Coșeriu a constituit și constituie în continuare fundamentul cel mai sigur pentru descrierea acestei structuri de bază a lexicului⁸⁶. Pe de o parte, autoarea pledează în sprijinul teoriei lexematice care a atins deja legitimitatea sa științifică, pe de altă parte, eficacitatea acestei teorii constă în capacitatea de a da răspuns noilor probleme pe care practica cîmpului lexical le scoate în evidență și de a integra totodată probleme mai “vechi”, adică tradiționale ale lexicului, cum ar fi relațiile de omonimie, de polisemie, de sinonimie, așa-numitele izomorfisme lexicale etc.

5.7. Dovada cea mai concludentă de pătrundere a lexematicii în Spania o reprezintă faptul că *lexematica spaniolă* a devenit o sintagmă uzuală în lingvistica din această țară. Aceasta presupune implicit asumarea distincțiilor și a conceptelor coșeriene din acest domeniu, cum ar fi distincția crucială între semnificație și desemnare, conceptele

⁸³ Ibidem, p.23-24

⁸⁴ A. Escobedo Rodríguez, *El campo léxico 'hablar' en español*, Granada, 1992, p.25

⁸⁵ S. Gutierrez Ordoñez, *Introducción a la semántica funcional*, Madrid, ed. a II-a, 1996, p.100

⁸⁶ Cf. M.Á. Pastor Milán, *Los campos léxicos del español. Teoría y práctica* în *Cien años de investigación semántica: de M. Breal a la actualidad. Congreso Internacional de Semántica*. Madrid, Ed. Clásicas, 2000, vol. 1, p. 672

de 'lexem' și 'arhilexem', de 'sem', 'dimensiune'. S.G.Ordoñez, sintetizînd efortul colegilor săi, subliniază: "ca și în alte domenii ale teoriei lingvistice, observațiile lui E.Coșeriu referitoare la semnificație sînt pline de perspicacitate. El ia în considerare dimensiunea dublă a semnului: cea care mediază între semnat și semnificant și relația structurală între semnificatele lingvistice (pe care o numește semnificație). Semnificația se opune desemnării; relațiile de semnificare sînt relații între semnificatele semnelor lingvistice. Desemnarea se restrînge la relațiile între semnele lingvistice și obiectele realității la care acestea se referă și pe care le reprezintă în discurs"⁸⁷.

Configurarea lexematicii ca disciplină independentă în cadrul lexicologiei înseamnă, de fapt, că lingviștii spanioli au perceput lexematica lui E. Coșeriu ca fiind contribuția majoră la fundamentarea și dezvoltarea teoretică a semanticii structurale.

* * *

Așadar, în receptarea lexematicii distingem un nivel de suprafață – care poate fi constatat în foarte multe țări – reperabil în referințele de ordin general la studiile de lexematică sau în citarea teoriei semantice coșeriene ca pe o alternativă la soluțiile existente. În Spania însă receptarea semanticii coșeriene a mers mult mai departe, atingînd nivelul de adîncime prin seria de monografii despre anumite cîmpuri lexicale ale acestei limbi, prin discutarea modelului coșerian și dezvoltarea sa și prin configurarea lexematicii ca disciplină semantică independentă. Astfel încît se poate aprecia că semanticienii spanioli reușesc să realizeze o contribuție substanțială la impunerea lexematicii pe plan mondial. Chiar dacă tezele și monografiile prezentate se limitează doar la anumite aspecte ale lexicului limbii spaniole – ceea ce reprezintă doar un segment din enorma extensiune a aproape infinitelor structuri lexicale – important este că lucrările respective dezvoltă investigația semantică în direcția indicată de E. Coșeriu și certifică posibilitățile reale de aplicare a modelului teoretic al lexematicii la studiul structural al unei limbi istorice concrete. Prin urmare, contribuția lingviștilor spanioli confirmă valabilitatea teoriei semantice elaborate de E. Coșeriu, fixînd-o și dîndu-i legitimitatea binemeritată. Totodată, credem că aceste contribuții teoretice și practice ar putea alcătui un inestimabil corpus de sugestii și învățăminte pentru o nouă orientare a studiilor de lexematică a limbii române.

---

⁸⁷ S.G.Odroñez, *Op.cit.*, p.65-66.

CUVINTELE ȘI “VIATA” LOR - PRIMATUL ISTORIEI ÎN LIMBĂ -

RODICA FRENȚIU

RESUMÉ. Les mots et leur “vie”. La primauté de l’histoire dans la langue. Le présent article tâche de présenter l’histoire de la langue, suivant le cadre offert par la linguistique intégrale d’Eugenio Coseriu, comme une “histoire interne” dans laquelle, en établissant l’étymologie d’un mot, par exemple, on pourrait prendre en considération des critères extralinguistiques aussi.

Qu’on ait parfois attribué, au cours du temps, à un seul et même mot plusieurs interprétations étymologiques représente un fait très connu. C’est seulement en comprenant la langue dans ses rapports avec la culture matérielle et spirituelle d’une communauté de sujets parlants que les chercheurs de la langue pourraient s’expliquer également tout ce qui, dans la parole, est déterminé non pas par la connaissance idiomatique, mais par la connaissance extralinguistique.

Il découle de ces prémisses que la linguistique historique est la “science linguistique intégrale” de la langue, et son objet de recherche est vu, dans cette science, sous l’angle de toutes ses déterminations internes et externes. La linguistique historique devient ainsi “histoire d’une tradition”, c’est-à-dire “histoire de la culture”.

*Limba n-are oase și oase sfârîmă.
Proverb românesc*

0. Limba, fenomen spiritual și fapt cultural care se manifestă în istorie, funcționează și se percepe concret în vorbire, o activitate universală, care se realizează prin indivizi particulari, ca membri ai unei comunități istorice¹. Într-o tentativă de definire, limba ar fi tot ceea ce au concretizat în vorbire tradițiile și vorbitorii acelei comunități lingvistice².

Realitatea fenomenului lingvistic a cunoscut, în timp, mai multe abordări, perspective de cercetare (începînd cu Aristotel și pînă la lingvistica integrală) ce stau sub semnul ideologiei vremii respective. Spre exemplu, pentru secolul al XIX-lea, secolul lingvisticii istorice (gramatica comparată, istoria limbilor, gramatica istorică), limba a devenit un obiect de studiu de pe o poziție pozitivistă, influențată fiind în mod direct de principiile evoluționismului și naturalismului ce dominau în epocă. Aplicate cele două

¹ Cf. Eugeniu Coșeriu, *Sincronie, diacronie și istorie. Problema schimbării lingvistice*, Versiune în limba română de Nicolae Saramandu, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 41.

² Cf. Alexe Procopovici, *Mic tratat de lingvistică generală*, Cernăuți, Editura Revistei Filologice, 1930, p. 120.

principii din științele naturii la cercetarea limbii, ele au condus înspre acordarea unei

atenții deosebite “istoriei” (înțeleasă, normal, în sens pozitivist), în prejudiciul descrierii³ și, pe de altă parte, considerarea limbii ca un organism natural, cu o “evoluție” proprie⁴. S-a ajuns, atunci, să se vorbească despre “viața limbilor” și “viața cuvintelor”, fiind înțelese, însă, aceste metafore într-un sens autonomizat și reificat.

Începutul secolului al XX-lea a adus, în schimb, în domeniul de cercetare al științelor umaniste și culturale o nouă ideologie, “ideologia antipozitivistă”, sub influența și ca reflex la noile teorii filosofice vehiculate de momentul respectiv. Înlocuind principiile pozitiviste cu cele antipozitiviste, disciplinele umaniste se văd așezate într-o altă lumină de cercetare. Astfel, în lingvistică, este aplicat “principiul universalității faptului individual” și este acceptată “cunoașterea intuitivă a vorbitorilor”, descoperindu-se “în faptele de vorbire, practic infinite, *limba*: valoarea pe care o are fiecare din aceste fapte în limba respectivă”⁵. Relația între limbă și vorbire se clarifică și ea: limba nu se construiește, arbitrar, pe baza vorbirii, ci ea “poate fi dedusă din vorbire, fiindcă se realizează în aceasta”⁶. Iar aportul adus de istorie la cercetarea fenomenului limbii este înțeles într-un cu totul alt mod de studiul lingvistic de tip “idealist”. Ea, istoria, trebuie să raporteze, permanent, “istoria faptelor idiomatice (și funcțiile gramaticale) la istoria formelor de cultură și la unele mutații în modul de gândire”⁷, creîndu-se un nou curent de înțelegere și interpretare a faptelor de limbă.

Principiul “stării de lucruri” sau al “esențialității statice”, opus principiului evoluționismului, aplicat științei limbii, are drept corespondent în lingvistică opoziția sincronie și diacronie⁸. Considerîndu-se limba ca un act creator, *enérgeia*, în planul cercetării limbii, antinomia sincronie / diacronie, cum a fost ea formulată de către F. de Saussure, ar putea fi depășită, înțelegînd că, în realitatea limbajului, “sincronia este funcționare și diacronia este dezvoltare”⁹, cele două momente fiind, în fapt, doar unul singur. Disciplina lingvistică “mai generală” ce ar cuprinde, în studierea limbii, atît perspectiva sincronică, cît și cea diacronică, va fi, așadar, *istoria*¹⁰, o istorie care conține “descrierea” limbii și care utilizează “tot ce s-a constatat în descriere”¹¹, integrînd această descriere într-o dimensiune mai vastă, culturală. Istoria va putea fi acum înțeleasă în specificitatea sa. În încercarea de a descifra “viața” unui cuvînt, devenim conștienți de faptul că această “viață” a cuvintelor nu poate să existe în afara unei comunități istorice, în

³ Cf. Eugeniu Coșeriu, *Lecții de lingvistică generală*, Traducere din spaniolă de Eugenia Bojoga, Cuvînt înainte de Mircea Borcilă, Chișinău, Editura Arc, 2000, p. 28.

⁴ *Ibidem*, p. 30.

⁵ *Ibidem*, p. 58.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, p. 61.

⁸ *Ibidem*, p. 72.

⁹ *Lingvistica integrală. Interviu cu Eugeniu Coșeriu realizat de Nicolae Saramandu*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996, p. 30.

¹⁰ Cf. Eugeniu Coșeriu, *Sincronie, diacronie și istorie. Problema schimbării lingvistice*, p.14.

¹¹ *Ibidem*, p. 82.

afara vorbitorilor ei. Într-un asemenea cadru teoretic, etimologia unui cuvânt, spre exemplu, nu mai poate fi redusă la o simplă înregistrare de forme, ci ea trebuie să fie o "reconstituire și o reinterpretare a unei situații originare"¹², altfel spus, cercetarea etimologică devine o încercare de a înțelege modul în care o inovație (în formă sau în semnificat) a fost creată și adoptată de o comunitate istorică. În același spirit, anticipând "lingvistica istorică integrală"¹³, își urma în primele decenii ale secolului trecut activitatea Școala lingvistică clujeană, al cărei mentor a fost Sextil Pușcariu. Cercetările întreprinse de *Muzeul Limbii Române* stau mărturie în acest sens.

Dacă limba presupune "dezvoltarea unei tradiții" care creează expresii ce vor primi în timp "anumite funcțiuni"¹⁴, în această mișcare a limbii, "interdependența" între "dezvoltarea" ei și aceea a culturii și civilizației este de necontestat¹⁵. Vasile Bogrea, ilustru reprezentant al *Muzeului Limbii Române* de la Cluj, și-a întemeiat toată activitatea de cercetare filologică pe convingerea că tradiția unui popor nu poate fi căutată decât în limba sa: "Viața cuvintelor e așa de strâns legată de a poporului pe care le întrebunțează, încît vicisitudinile lor biografice - genealogia, evoluția, migrația, cariera lor - luminează, adese, colțuri întunecate ale istoriei naționale. - Studiul lor poate însemna, în același timp, un apreciabil aport la istoria culturii, în genere."¹⁶. Acceptînd că un cuvânt nu e un material mort, ci un "reflex spiritual" în care pulsează viața vorbitorilor, dacă cel care îl studiază are "un simț istoric și o înțelegere lingvistică"¹⁷, lingvistica istorică a unei limbi se redescoperă ca o știință istoric-culturală.

¹² Idem, *Lecții de lingvistică generală*, p. 78.

¹³ Concept preluat din lingvistica integrală coșeriană. Pentru definirea lui, vezi Eugen Coseriu, *Lingvistica istorică și istoria limbilor*, în "Forum", nr. 11-12, 1993, p. 103-104.

¹⁴ Al. Procopovici, *op. cit.*, p. 69.

¹⁵ Cf. *Ibidem*, p. 87.

¹⁶ Vasile Bogrea, *Opere alese*, Volum îngrijit de Mircea Borcilă, Ion Mării, Vasile Pavel, Dumitru Apetri și Vasile M. Ungureanu, Chișinău, Întreprinderea Editorial-Poligrafică *Știința*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1998, p. 1.

¹⁷ Sextil Pușcariu, *Cercetări și studii*, Ediție îngrijită de Ilie Dan, Prefață de G. Istrate, București, Editura Minerva, 1974, p. 229.

1. Limbajul, activitate umană universală realizată individual, se prezintă întotdeauna și cu necesitate sub forma 'limbii', definite de către Coșeriu ca "tradiția istorică a unei comunități istorice"¹⁸. Sextil Pușcariu, deschizătorul unei 'noi căi' în lingvistica românească¹⁹, releva și el, în cercetările lui, că "nu numai omul e stăpîn pe limba lui, ci și limba e stăpînă pe cei ce o vorbesc"²⁰, explicînd aceasta prin faptul că limba îi conduce pe vorbitorii ei "să urmeze cu gîndurile lor drumurile bătute de înaintași, să economisească timp și energie în căutarea expresiilor celor mai potrivite, luînd de-a gata clișeele moștenite de la părinți"²¹. Împrejurările geografice și sociale²² sînt reflectate de limbă, după cum limba, la rîndul ei, poate da informații asupra trecutului unei comunități istorice și lingvistice. Legătura de necontestat "între limba și toată viața unui popor"²³, face, în cele din urmă, ca un cercetător al limbii să devină, inevitabil, "și un scrutător al sufletului omenesc"²⁴.

1.1. Zăbovim asupra etimologiei cuvîntului *dac*. Pentru I. I. Russu *dac* și-ar avea originea în i.e. *dha-k, cu radicalul *dhe 'a pune, a așeza'²⁵. Kretschmer propune pentru lexemul *dac* o rădăcină i.e. *dhau 'a apăsa, a strînge, a sugruma'²⁶. Plecînd de la consemnarea lui Strabon (304: VII, 3, 12), potrivit căreia *dacii își ziceau daoi și comparînd daoi cu frigianul daos 'lup'*, Mircea Eliade va încerca să-și argumenteze teoria potrivit căreia *dacii, asemănător unei întregi lumi arhaice, au fost un popor cu o "concepție religioasă arhaică"*²⁷, fapt cu puțință de dovedit prin aceea că și-a tras denumirea etnică de la numele unui animal. Să mai amintim numai o altă propunere de etimologie pe care o face C. Daicoviciu, după care termenul *dac* ar proveni din *daca 'cuțit, pumnal'²⁸, etimologie pe care o acceptă și H. Daicoviciu²⁹, deși cel din urmă istoric menționat pare să încline și înspre etimologia propusă deja de Kretschmer și reluată de Vl. Georgiev, în anii '60. Ariton Vraciu va combate, la rîndul lui, soluția lui I. I. Russu, ezitînd, însă, în a se pronunța ferm pentru una sau alta din interpretările etimologice ale numelui de *dac* cunoscute pînă la el³⁰.

¹⁸ *Ibidem*, p. 103.

¹⁹ Vezi Mircea Borcilă, "Noua cale" a lingvisticii istorice în "Limba română", an V, nr. 5, 1995, Chișinău.

²⁰ Idem, *Limba română, I, Privire generală*, Prefață de G. Istrate, Note, Bibliografie de Ilie Dan, Editura Minerva, București, 1976, p. 156.

²¹ *Ibidem*.

²² În lingvistica integrală acestea s-ar constitui în nivelele de varietate ale unei limbi istorice: varietatea diatopică (în spațiu), diastratică (socio-culturală) și diafazică ("stilistică"). Vezi în acest sens Eugeniu Coseriu, *Prelegeri și conferințe*, Iași, 1994, p. 58.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Dacoromania*, IV, 2, p. 1314.

²⁵ I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, ediția a II-a, București, Editura Științifică, 1967, p. 108.

²⁶ P. Kretschmer, *Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache*, Göttingen, 1896, p. 388, 221, 214, apud Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-Han. Studii comparative despre religiile și folclorul Daciei și Europei Orientale*, Traducere de Maria Ivănescu și Cezar Ivănescu, București, Editura Humanitas, 1995, p. 11.

²⁷ Mircea Eliade, *op. cit.*, p. 11-15.

²⁸ C. Daicoviciu, *Dacica. Studii și articole privind istoria veche a pămîntului românesc*, Cluj, 1969.

²⁹ H. Daicoviciu, *Dacii*, București, 1972, p. 20-12.

³⁰ Ariton Vraciu, *Limba daco-geților*, Timișoara, Editura Facla, 1980, p. 45, 46-90.

În încercarea noastră de a arăta în ce măsură un cuvînt reflectă viața unui popor, am găsit, credem, și alte puncte de sprijin în favoarea propunerii de etimologie făcute de Kretschmer și preluate de către Eliade, care a dovedit cum, din punctul de vedere al istoriei religiilor, acest fapt lingvistic și-ar putea ilustra valabilitatea. Ceramica neolitică (de la Valea Lupului) cuprinde diferite statuete care redau modelul carnasierului, după cum există și ceramică ce are incizat pe pereții exteriori motivul aceluiași carnasier³¹. Etnografia și folclorul, depozitul sensibilității unui neam, au păstrat memoria animalului mitic în motivul ornamental de pe scoarțe, numit "colți de lup"³², sau în calendarul popular al lupului³³. Ca orice simbol, lupul cunoaște în mentalitatea țărănească două valențe: una benefică și alta malefică. Cea benefică ar fi legată, în lumea vie, de purificarea pe care el o poate realiza prin schimbarea numelui unei persoane despre care se crede că s-ar afla pe patul morții sau prin alăptatul copiilor bolnavi cu un piept îmbrăcat în piele de lup, iar în lumea morților, el poate deveni călăuzitor al dalbului de pribeag³⁴. Valența malefică a lupului în gândirea populară ar putea fi redată de măștile legate de ritualul începutului de an, cînd există credința că, în această trecere de la anul vechi la anul nou, morții se întorc sub forma moroilor, a strigoilor și a vîrcolacilor.

Și, totuși, pentru ca omul modern să fie interesat de toată această moștenire, ar trebui ca ea să fie prezentă sub forma unei cărți. Ne amintim, atunci, nuvela lui Vasile Voiculescu, *În mijlocul lupilor*, sau romanul lui Bujor Nedelcovici, *Îmblînzitorul de lupi*.

2. Vorbirea într-o limbă presupune o permanentă facere de semnificații noi, care au o dimensiune istorică (de facere în timp) și sincronică (la un moment dat)³⁵. Limba se creează permanent și istoria unei limbi ar fi tocmai înregistrarea acestor aspecte ale dinamicii vorbirii. Într-o istorie a limbii, plecînd de azi înspre origini, ne-am putea explica mai bine schimbările lingvistice, deoarece limba este un sistem în mișcare care nu există în afara vorbirii, o vorbire care e istoric sistematică.

Limba ca produs cultural se dezvoltă și ea ca orice alt fapt cultural. Schimbările care apar în limbă și care nu sînt altceva decît "obiectivarea istorică a creativității"³⁶, înțeluse dintr-o perspectivă culturală, sînt aspecte mentale, care se manifestă, mai întîi, ca inovație individuală, putînd apoi să se generalizeze și la alți vorbitori. Transmiterea acestei inovații individuale de către interlocutorul care a preluat-o devine un fapt de limbă general prin adoptarea și răspîndirea ei de la un vorbitor la altul³⁷. Cele două dimensiuni esențiale ale limbajului avute în vedere de către Coșeriu, *creativitatea și intersubiectivitatea*, se regăsesc în mecanismul în care o inovație individuală se poate naște și generaliza³⁸.

³¹ Vezi Ion Horațiu Crișan, *Civilizația geto-dacilor*, vol. II, București, Editura Meridiane, 1993, p. ; Radu Florescu, *Arta dacilor*, Editura Meridiane, București, 1968, ilustrația 53.

³² Vezi Constantin Prut, *Calea rătăcită. O privire asupra artei populare românești*, București, Editura Meridiane, 1991, ilustrația 39.

³³ Vezi Ion Ghinoiu, *Vîrstele timpului*, București, Editura Meridiane, 1988, p. 79-86.

³⁴ Vezi *Cîntecul zorilor: Și-ți va mai ieși / Lupul înainte, / Ca să te-nspăimînte. / Să nu te-nspăimînți / Frate bun să-l prinzi, / Că lupul mai știe / Seama codrilor / Și-a potecilor. / Și el te va scoate / La drumul de plai / La un fecior de crai / Să te ducă-n rai / C-acolo-i de trai; [...]* în vol. *Antologie de literatură populară*, București, 1953, p. 183.

³⁵ Cf. Eugeniu Coșeriu, *Sincronie, diacronie și istorie. Problema schimbării lingvistice*, p. 61.

³⁶ Eugeniu Coșeriu, *Lingvistica istorică și istoria limbilor*, p. 105.

³⁷ Sextil Pușcariu, *Din perspectiva dicționarului* (III), în *Cercetări și studii*, p. 279.

³⁸ Vezi Eugeniu Coșeriu, *Sincronie, diacronie și istorie. Problema schimbării lingvistice*, p. 70-95.

Sextil Pușcariu, luînd în discuție o schimbare fonologică³⁹, și anume fenomenul rotacizării (trecerea lui *l*- intervocalic la *r*, în cuvintele de origine latină)⁴⁰, preciza că nu e necesar ca un vorbitor să audă toate cuvintele în care s-a petrecut această modificare fonologică; e suficient să audă unul sau două exemple în care s-a manifestat această schimbare lingvistică, pentru ca el să-și poată crea o formulă generală, pe care să o poată aplica și în alte cazuri⁴¹. În aceeași perioadă, însă, Ovid Densusianu obiecta că fenomenul trebuie să aibă loc în fiecare formă în parte, pentru ca această regulă să poată fi însușită⁴². Problema schimbării lingvistice nu e, însă, una a considerării fiecărui caz particular, în care o formulă poate fi aplicată, ci această, la început, inovație individuală, ar trebui văzută ca o posibilitate orientată către viitor⁴³. Intuitiv, inovația acceptată de interlocutor, poate deveni un model, o formulă tehnică, aplicabilă în mai multe situații similare celor auzite⁴⁴. Cînd această formulă intuitivă nu mai este productivă (vezi *milă*, *silă*, *boală*, cuvinte românești de proveniență slavă⁴⁵), putem interpreta că un nou *sistem static succesiv*⁴⁶ a apărut în gramatica istorică românească.

3. Schimbarea lexicală, alături de cea fonologică, ar trebui să intre și ea în atenția lingvisticii istorice. Funcția semnificativă a limbajului s-ar integra, atunci, în cea culturală, în sens mai larg, deoarece “tot ce gîndim și facem este influențat în mod fatal de felul în care lumea s-a reogîndit în limba noastră.”⁴⁷.

³⁹ Vezi Sextil Pușcariu, *art. cit.*, p. 239: “Subt termenul *legi fonologice* înțelegem în special acele schimbări de rostire care nu mai sînt incidentale, ci obicinuite, repetîndu-se în mod regulat și constant și cuprinzînd întregul ‘material lingvistic’, adecă toate cazurile cu aceeași structură; ele pot fi individuale, adecă să se găsească numai în graiul unui singur om; de obicei însă sînt colective, extinzîndu-se asupra unui întreg grup geografic sau social de indivizi grăitori”. Acest termen a fost preluat și de Alexe Procopovici în *Mic tratat de lingvistică generală*, p. 137: “[...] *legilor fonetice*, cărora le-am putea spune cu un termen mai potrivit *legi fonologice*, întru cît sînt reflexul unor evoluții diacronice”.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 240.

⁴¹ Vezi și Alexe Procopovici, *Mic tratat de lingvistică generală*, p. 135: “Studiul faptelor lingvistice a arătat că forma nouă asupra căreia se fixează un fonem într-un cuvînt, pe urma transformării sale, apare de obicei, cu o regularitate aproape impecabilă, în toate cazurile în cari acel fonem se găsește în aceleași condițiuni ca în cuvîntul respectiv”.

⁴² Ovid Densusianu, *Opere*, Ediție îngrijită de B. Cazacu, V. Rusu și I. Șerb, II, *Lingvistica. Histoire de la langue roumaine. I. Les origines II. Le seizième siècle*, Ediție critică și note de V. Rusu, Prefață de B. Cazacu, București, Editura Minerva, 1975, p. 409.

⁴³ Cf. Eugeniu Coseriu, *Sincronie, diacronie și istorie. Problema schimbării lingvistice*, p. 238.

⁴⁴ Cf. *Ibidem*, p. 225.

⁴⁵ Coord. Florica Dimitrescu, *Istoria limbii române. Fonetică, Morfosintaxă, Lexic*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978, p. 90.

⁴⁶ Cf. Eugeniu Coseriu, *Introducere în lingvistică*, Traducere de Elena Ardeleanu și Eugenia Bojoga, Cuvînt înainte de Mircea Borcilă, Cluj, Editura Echinox, 1995, p. 75.

⁴⁷ Alexe Procopovici, *Limba și viața*, 1939, p. 8.

3.1. Al. Rosetti propunea ca etimologie pentru cuvîntul românesc *Sînziene* latinescul *Sanctus Johannes*⁴⁸, gîndindu-se, probabil, la accepțiunea creștină a termenului, de 'Nașterea lui Ioan Botezătorul'. Dicționarul Academiei derivă acest lexem din latinescul *sanctus dies Johannis*⁴⁹, pentru ca DEX-ul⁵⁰, la rîndul lui, să dea aceeași etimologie pentru acest cuvînt. Ambele articole de dicționar consemnează, însă, pe lîngă semnificația de 'nume de plantă', de 'nume de sărbătoare' (păgînă și creștină) și aceea de 'iele'. Încercînd să înțelegem viața acestui cuvînt, ne dăm seama că e relativ ușor să urmărim cu gîndul cum, în timp, o sărbătoare păgînă, Drăgaica, a fost înlocuită de una creștină, dar, acceptînd etimologia cuvîntului menționată mai sus, nu ne mai vine deloc la îndemînă să ajungem la semnificația de 'zîne' a acestui lexem românesc.

Credem că ar trebui căutată o altă etimologie. Vasile Pârvan deriva acest cuvînt de la latinescul *Sancta Diana*⁵¹, presupunînd că Diana daco-romană ar fi aceeași divinitate cu Artemis-Bendis a tracilor (Herodot, IV, 33), fapt care n-a fost încă dovedit cu certitudine de către istorici și arheologi. Nu este, însă, nici o îndoială, "că sub numele roman al Diane s-ar ascunde, sintetizată sau nu, o zeită aborigenă"⁵², fiindcă rom. *zîna* are propusă în dicționare derivarea etimologică (probabilă) de la lat. *Diana*⁵³. Cultul zeiței Diana, zeița lunii și a vîntătorii, se pare că a supraviețuit în folclorul românesc datorită suprapunerii acestuia peste o divinitate străveche, al cărei cult coboară pînă în epoca matriarhatului prearic⁵⁴. Zeitatea feminină Bendis, prototip al unei zeițe a fecundității⁵⁵, a fost înlocuită de Diana romană, cultul transmișîndu-se de-a lungul timpului pînă în prezent. Spre exemplu, în Maramureșul istoric, poate fi înfîlnit și azi un obicei foarte interesant, legat de noaptea de Sînziene, și anume acela al "umblatului cu făclia". Dacă bărbații își aprind în această noapte făcliile cu rășină făcute peste zi, într-un ritual de purificare și de protejare împotriva forțelor răului atît a propriului lor trup, cît și a semănăturilor casei, fetele satului, la miezul nopții, se scaldă într-un loc știut numai de ele, ca să fie frumoase și curate, așa cum este și Sînziiana, frumusețeaua verii. (Ea se scaldase, deja, în acea apă, de cu seară, îmbrăcîndu-se, apoi, într-o cămașă lungă, albă, din florile care-i poartă numele)⁵⁶. Noaptea de Sînziene este, apoi, după unele tradiții folclorice românești noaptea în care se deschid cerurile, iar, după altele, noaptea în care înfloresțe (cu o floare strălucitoare), iarba fiarelor⁵⁷.

⁴⁸ Vezi Al. Rosetti, *Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVIII-lea*, București, Editura Pentru Literatură, 1968, p. 138.

⁴⁹ Vezi *Dicționarul limbii române* (DLR), serie nouă, tomul X, București, Editura Academiei Române, 1990, p. 8373.

⁵⁰ Vezi *Dicționarul explicativ al limbii române*, ed. a II-a, București, Editura Univers enciclopedic, 1996, p. 954.

⁵¹ Cf. Vasile Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1926, p. 163.

⁵² Mircea Eliade, *op. cit.*, p. 76.

⁵³ Vezi DEX, p. 1182.

⁵⁴ Vezi Maria Gimbutas, *Civilizație și cultură. Vestigii preistorice în sud-estul european*, Traducere de Sorin Paliga, Prefață și note de Radu Florescu, București, Editura Meridiane, 1989, p. 62, 82-106.

⁵⁵ Vezi Radu Florescu, *op. cit.*, p. 51, ilustrația 32 (Bendis de la Piatra Roșie).

⁵⁶ Vezi Ion Bogdan, Mihai Olos, Nicoară Timiș, *Calendarul Maramureșului*, Baia-Mare, 1980, p. 83-85.

⁵⁷ Vezi Victor Kernbach, *Universul mitic al românilor*, București, Editura Științifică, 1994, p. 305.

Un argument suplimentar pentru revizuirea etimologiei rom. *Sinziana* oferite de dicționarele noastre ar fi un termen derivat de la rădăcina *zîn-*, și anume *zănatic*. Semnificația primă a acestui cuvânt ar fi, după Aurel Scriban, aceea de ‘luat de zîne’ (cf. lat. *dianaticus*)⁵⁸, urmînd ca apoi, în timp, cuvîntul să fi căpătat semnificația actuală de ‘zăpăcit, smintit, bezmetic’.

3.2. Un alt exemplu care ar putea ilustra că viața cuvintelor este “strîns legată de a poporului care le întrebuițează”⁵⁹ este denumirea populară a lunii decembrie, *luna lui Undrea* (*Îndrea* sau *Andrea*). Această formă românească se explică foarte ușor prin derivarea ei de la numele sfîntului Andrei, numele sărbătorii din 30 noiembrie, care, după cum se poate vedea, a dat numele lunii următoare. Întrebarea pe care și-au pus-o imediat istoricii limbii a fost legată de momentul cînd a intrat acest cuvînt în limba română: avem acest nume propriu din calendarul slav sau datorăm existența acestui lexem în limbă influenței neogrecești de mai tîrziu?! O încercare de răspuns la această întrebare, oferită de Ovid Densusianu, arată astfel: “Să presupunem că în epoca bizantină, deci anterioară celei slave, ar fi pătruns la noi ANDREAS ? Mi se pare riscat, pentru că nu avem dovadă că din epoca latină, numele acestui sfînt ar fi fost popular. Iată cum se presintă cu părți mai clare, altele mai nelămurite ...”⁶⁰

Făcînd apel la istorie, lucrurile devin, însă, ușor de urmărit. Se vorbește, în ultimul timp, în lucrările de specialitate, despre creștinismul românesc de origine apostolică, legat de numele sfîntului Andrei⁶¹. Așadar, gr. *Andreas* a pătruns în limba locuitorilor Daciei Pontice încă din primele secole ale erei creștine (o dată cu alți termeni din lumea romană păgînă), cînd Sfîntul Andrei propovăduia cuvîntul Evangheliei la Gurile Dunării.

Desigur că aceste probleme rămîn în continuare deschise cercetării. Ele sînt fapte de limbă dificil de elucidat, care necesită multă zăbavă. Vasile Bogrea vedea în încercarea de a rezolva filiația înțelesurilor unui cuvînt o luptă între un “cugetător” asupra limbii și nenumărate întrebări. Pentru ilustrul clasicist, sensul unui cuvînt ar fi “un lanț desfăcut”, care cere să i se rînduiască verigile “după criteriile de geneză și diferențiere treptată, în care cronologia și logica joacă, neapărat, rolul de căpetenie, dar pot da adesea greș, dacă sînt lăsate singure”⁶².

⁵⁸ Aurel Scriban, *Dicționarul limbii românești (etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincializme)*, Institutul de arte grafice “Presa bună”, Iași, 1939, p. 1431.

⁵⁹ Vasile Bogrea, *Pagini istorico-filologice*, Cu o prefață de acad. Constantin Daicoviciu, Ediție îngrijită, studiu introductiv și indice de Mircea Borcilă și Ion Mării, Cluj, Editura Dacia, 1971, p. 3.

⁶⁰ Ovid Densusianu, *Limba romînă în secolul al XVI-lea. Lexicul*, Universitatea din București, Facultatea de Litere și Filosofie, 1932-1933, p. 198.

⁶¹ Vezi Mircea Păcurariu, *Istoria bisericii ortodoxe române*, ediția a doua, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1991, p. 63- 64, unde se inventariază documentele primelor secole creștine, în care se consemnează creștinarea de către Apostolul Andrei a locuitorilor Daciei Pontice și Nicolae Gudea, Ioan Ghiurco, *Din istoria creștinismului la români. Mărturii arheologice*, Oradea, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei, 1988, p. 92-110 (*Despre creștinismul timpuriu în Imperiul Roman în secolele I-III d.H.*).

⁶² Vasile Bogrea, *op. cit.*, p. 139.

4. Limba în ființa ei reală este istorie, iar gramatica istorică și istoria limbii ar trebui înțelese nu ca o istorie externă, ci ca o “istorie internă”⁶³ a limbii. Cîteva dintre argumentele⁶⁴ aduse de lingvistica integrală în sprijinul acestei concepții ar fi: varietatea și omogenitatea limbii pot fi avute în vedere, în același timp, numai de către istorie; istoria poate lua, apoi, în considerare o limbă în devenirea ei, neignorînd tensiunea dintre structurile diacronice concurente (“vechi” și “noi”) și, ceea ce ni se pare deosebit de important, numai istoria ar putea înțelege limba în raporturile sale cu celelalte forme ale culturii materiale și spirituale ale comunității de vorbitori. Istoria poate explica, așadar, tot ceea ce în vorbire este determinat nu prin cunoașterea idiomatică, ci prin cunoașterea extralingvistică. Urmînd aceste considerente, lingvistica istorică (gramatica istorică și istoria limbii) este “știința lingvistică integrală”⁶⁵, al cărei obiect de cercetare, limba, este văzut în toate determinările lui interne și externe. Lingvistica istorică devine, astfel, “istoria unei tradiții, adică istorie a culturii”⁶⁶.

---

⁶³ Cf. Eugeniu Coșeriu, *Sincronie, diacronie și istorie. Problema schimbării lingvistice*, p. 241.

⁶⁴ Cf. Idem, *Lingvistica istorică și istoria limbilor*, p. 106-107.

⁶⁵ Cf. Eugenio Coseriu, *Lingvistica istorică și istoria limbilor*, p. 107-108.

⁶⁶ Idem, *Sincronie, diacronie și istorie. Problema schimbării lingvistice*, p. 241.

DESPRE STATUTUL METAFOREI CA FUNCȚIE TEXTUALĂ ÎN LINGVISTICA TEXTULUI

LOLITA ZAGAEVSCHI

SUMMARY. On Metaphor as a Textual Function in Textlinguistics. The paper briefly outlines the theoretical background for the study of texts on basis of integral linguistics. Some considerations are made concerning the particular status of the poetic text, and the typology of metaphors. An emphasis is given to the specific understanding of metaphor in text, as opposed to metaphor in language (conceived as different levels) in connection with the notion of *textual function*.

0. Introducere

Propunem în cele ce urmează o discuție a statutului posibil al *metaforei* (cu tipurile ei) ca *funcție textuală*, în accepțiunea din lingvistica textului de orientare coșeriană. În subsidiar, ne vom referi la circumscrierea limitelor 'raționale' ale unui demers de acest fel, justificat de lingvistica textului.

În acest sens vom explicita, mai întâi, perspectiva asumată în demersul nostru, anume, din unghiul lingvisticii textului ca *hermeneutică a sensului*, amintind, în acest cadru teoretic, ipoteza 'articulării sensului', și vom încerca să specificăm, pe cât posibil, caracterul particular al textului literar. Ne propunem să precizăm, apoi, conținutul conceptului de *funcție textuală*, în abordarea integralistă a textului și să punem în evidență, în acest cadru, fecunditatea metodologică a tipologiei metaforelor elaborată de M. Borcilă pe bazele metaforicii bliagene. În final, vom indica posibile soluții pentru integrarea metaforei (aici, nespecificată tipologic) în tabloul funcțiilor textuale.

1. Despre demers

1.1. Lingvistica textului ca hermeneutică a sensului

Structurarea pe paliere de cercetare în interiorul lingvisticii integrale a textului se organizează în corespondență cu viziunea de ansamblu asupra cercetării din planul idiomatic. Paralelismul dintre planurile de considerare a limbilor și a textelor se întemeiază pe afirmația că limbile istorice, ca și textele, sînt 'indivizi' și trebuie studiate ca atare (Coseriu 1997:143).

Din punctul de vedere al tripartiției epistemologice a palierelor de cercetare în domeniul lingvisticii textului distingem palierul *teoriei textelor*, palierul *lingvisticii generale a textului* și cel al *lingvisticii textului* (în sens restrîns)¹. Așa cum sînt explicitate obiectivele

¹ Vezi reprezentarea schematică a paralelismului în Coseriu 1997:144. "La teoria dei testi indica quale posizione spetta ai testi all'interno della sfera linguistica, così come la teoria linguistica deve fornire una fondazione teorica per delimitare i piani delle singole lingue e con ciò anche l'ambito teorico per la grammatica generale. Sul piano della linguistica del testo generale [...]: costruire cioè una lista dei procedimenti possibili e della loro delimitazione rispetto ad altri procedimenti, come la grammatica generale coglie i possibili procedimenti idiolinguistici, li delucida ed eventualmente rinvia anche al loro effettivo ricorrere in determinate lingue. La linguistica del testo, nel suo impiego effettivo, consiste nella descrizione, interpretazione ed eventualmente nella esposizione della storia di un testo particolare; sotto tale aspetto essa è la "grammatica" del testo", *ibidem*.

acestei din urmă discipline, înțelegem că ele includ, în ordinea logică, o componentă analitică și una descriptivă². Demersul pe care ni-l propunem aici, după clarificările teoretice de perspectivă, ar fi unul din unghiul *lingvisticii textului* în sens restrâns, ca studiu ("descriere, interpretare și, eventual, prezentare a istoriei unui text particular") al unui anumit text, pornind de la o analiză a textului în singularitatea lui (palier corespondent cu gramatica [descriptivă a] unei limbi), în vederea formulării unor concluzii în planul *lingvisticii generale a textului* (palier corespondent, în planul cercetării idiomatice, cu gramatica generală)³.

Dintre concluziile referitoare la statutul lingvisticii textului în accepțiunea sa integralistă, avînd ca obiect de studiu textul ca "ceva individual", reținem observația cu privire la ceea ce se poate realiza în domeniul lingvisticii generale a textelor: "Per la nostra linguistica del testo [...] può esservi solo una *generalità verso l'alto*". Si può accertare solo quel che diversi testi hanno in comune; la validità generale a cui può aspirare questa linguistica del testo concerne dunque le comunanze possibili di alcuni testi, di molti, o, al limite, di tutti."⁴

Anticipînd ceea ce urmează a fi discutat referitor la funcțiile textuale, precizăm că tot așa cum în studiul limbilor nu se pot construi decît liste de procedee deja cunoscute, dar nu se pot enumera toate funcțiile idiolingvistice imaginabile, la fel și în interpretarea textelor nu se poate vorbi despre procedee universale de producere și interpretare a textelor⁵.

Deși nu există o tehnică de descoperire a sensului care să funcționeze în mod similar unui algoritm (*discovery procedure*), și trebuie să se țină cont și de faptul că putem să nu înțelegem totul, sau să înțelegem mai puțin decît un altul, cu toate acestea, tot ceea ce este înțeles poate fi justificat prin existența obiectivă a relațiilor ce constituie sensul. "L'analisi testuale consiste nella successiva giustificazione che controlla quel che già si è compreso, e perciò non è in nessun modo arbitraria, in nessun modo può giungere a risultati arbitrari" (Coseriu 1997:146). Astfel, se accentuează caracterul obiectiv al sensului: "il senso è un che di obiettivo, viene cioè obiettivamente attraverso i relativi procedimenti nel testo; tutto ciò, inoltre, che si è indicato come "senso del testo", anche i contesti a cui il testo si riferisce, è dato obiettivamente" (Coseriu 1997:146).

În aceste condiții, cercetarea noastră poate să-și ia ca punct de pornire următoarea afirmație: întrucît funcțiile textuale ca unități de constituire a sensului, cu articularea lor ierarhică, pot fi decelate în planul conținutului textual, avînd drept corespondent în expresia textului unitățile constituționale, acestea [funcțiile textuale] pot fi identificate doar printr-un **demers hermeneutic**⁶.

² Vezi, în acest sens, distingerea celor trei paliere epistemice - teoretic, descriptiv și analitic - în cadrul paralelismului menționat, în Tămăianu 2001:32, după Coseriu 1977c:319; 2000:244.

³ "En el caso de la relación entre la lingüística general de los textos y la interpretación de un texto, ocurre, pues, exactamente lo mismo que en caso de la relación entre la gramática general, que se refiere a las posibilidades funcionales del lenguaje, y la gramática de una lengua determinada, donde deben comprobarse las posibilidades funcionales efectivamente realizadas." Coseriu 1977b:204.

⁴ Coseriu 1997:183-184. Vezi, *infra*, despre feluri de procedee care pot fi generalizate.

⁵ Coseriu 1997:143. Vezi și *infra*: "Non vi sono regole universali per la comprensione o addirittura la "produzione" dell'individuale".

⁶ "Il compito di questa linguistica del testo consiste nell'accertamento e nella giustificazione del senso dei testi. [...] Giustificare il senso nel testo significa allora ricondurre il contenuto già compreso ad una determinata espressione, mostrare che al significato del macrosegno nel testo corrisponde una espressione specifica. Sotto questo aspetto la linguistica del testo qui trattata è interpretazione, è ermeneutica." Coseriu 1997:182-183.

1.2. Ipoteza (teoria) articulării sensului

În *Lingvistica textului* coșeriană se menționează teoria "articulării sensului" ca o componentă indispensabilă a cercetării sensului textual, specificînd că ea n-a fost elaborată detaliat și nici postulată în mod explicit⁷. Ceea ce se afirmă e doar: "Siamo partiti dall'assunto che nell'ambito dei testi vi siano "piani della strutturazione" così come nell'ambito delle lingue. Ne segue che, nella comprensione di un testo, procediamo come nella comprensione di una frase con l'unica differenza che, a causa della grande complessità, il rischio di commettere errori è gran di lunga maggiore sul piano dei testi che non sul piano delle frasi" (Coseriu 1997:157-158). Este evident că, aici, "l'unica diferență" are în fundal distincția între planul idiomatic și cel textual, cu toate consecințele sale.

În aceste condiții, "traiectul său, strategiile euristice și aparatul conceptual nu pot fi, deocamdată, dezvoltate în formă concretă, iar sugestiile soluției integraliste provin în special din "schizmele interpretative" coseriene"⁸.

În același volum, E. Coșeriu, într-o analogie cu relaționarea conținuturilor lingvistice între diverse "straturi" ale structurării idiolingvistice, similară cu cea la care ne-am referit mai sus, afirmă: "Si deve supporre che le cose non stiano diversamente sul piano del senso. E presumibile che anche i segni testuali [...] non si lasciano "assommare" semplicemente in unità di senso maggiori. Si dovrebbe una volta esaminare a fondo quali sono le "pietre da costruzione" di unità di senso più complesse e come queste pietre da costruzione si lasciano connettere in unità di senso più elevate. Ciò facendo si giungerebbe, da una unità minima ancora da definire, al "paragrafo", e dal "paragrafo" al "capitolo", dal "capitolo" all'opera intera." (Coseriu 1997:153).

Astfel, așa cum s-a arătat, atît identificarea unităților minimale (și maximale) de sens, cît și modalitatea de organizare a acestora în structuri ierarhice rămîn de văzut în fiecare caz aparte, presupunînd posibilitatea de a distinge procedee și strategii textuale, care sã poată completa "listele" deschise de funcții și procedee valabile pentru texte în general. Acest tip de demers este utilizat și de tipologia integralistă a textelor, urmărind relevanța tipologică a fasciculelor de funcții și procedee textuale. Problema deschisă rămîne însă pînă unde este posibil acest tip de demers în cadrul lingvisticii textului: "[...] Intuiția **articulării sensului** (*Gliederung des Sinns*) se impune justificată și desfășurată la nivel teoretic, urmărind în special o întemeiere hermeneutică a conceptului de *unitate maximală a sensului*, precum și a *strategiilor semantice ale articulării* în unități de rang superior" (Tămăianu 2001:179).

1.3. Textul poetic în cadrul lingvisticii textului

1.3.1. Specificul acestui tip de text sub aspectul plenitudinii funcționale a limbajului ca atare

Textul literar este postulat ca obiect privilegiat de studiu pentru lingvistica textului, dat fiind că el constituie locul manifestării plenare a posibilităților limbajului de a "face

⁷ Mențiuți, ca "teorie", apar la p.153, apoi, ca "problemă" și "ipoteză", la p.157-158, cu exemplificarea din *Don Quixote*.

⁸ Mai departe: "[...] este din principiu imposibil a construi un algoritm procedural valid de identificare/delimitare/recunoaștere (prin unități, mărci, procedee materiale etc.) a *unităților sensului* și a principului lor de articulare." Tămăianu 2001:102, vezi și fragmentele citate mai sus din Coseriu 1997 și 1987:373-383.

sens"⁹. "[...] El lenguaje poético resulta ser, no un uso lingüístico entre otros, sino lenguaje simplemente (sin adjetivos): realización de todas las posibilidades del lenguaje como tal" (Coseriu 1977b:203). Se afirmă că limbajul poetic este tocmai cel care nu are vreo determinare ulterioară și este locul desfășurării funcționale depline. Din acest unghi, limbajul-ca-atare (limbajul prin excelență) coincide, într-un anumit sens, cu limbajul poeziei. Plenitudinea funcțională, în acest caz, include actualizarea tuturor relațiilor semnifice: cele bühleriene (manifestare, apel, reprezentare) și cele evocative (Coseriu 1997:139, 140).

Problema relației "limbaj - poezie" este prezentată sub două aspecte: ca "identitate esențială" și ca "identitate inacceptabilă"¹⁰. În primul caz, argumentele sînt cele avansate deja de Croce: *dacă* privim subiectul creator ca absolut, putem echivala limbajul cu poezia ca fiind unitate a intuiției și expresiei, "pura creación de significados (que corresponden al "ser de las cosas)"; atît limbajul, cît și poezia sînt anterioare distincțiilor adevăr/neadevăr, existență/inexistență; poezia, ca și limbajul, este "aprehensión de lo universal en lo individual, objectivación de los contenidos intuitivos de la conciencia".

În al doilea caz, trebuie să ținem seama, pe de o parte, de dimensiunea alterității limbajului (pe lîngă cea a obiectivării intuiției) - subiectul vorbitor ca subiect "relativ"; pe de altă parte, nu se poate trece cu vederea faptul că limbajul structurează "lumea", pe cînd poezia creează alte lumi. Vom reveni asupra acestui aspect, extrem de relevant pentru discuția noastră.

Statutul creatorului de poezie constituie și subiectul uneia dintre observațiile formulate de Coseriu în contextul unei discuții critice a "funcției poetice" la R.Jakobson ("osservazioni generali formulate in modo relativamente apodittico"): "È certo che nella poesia è in gioco sempre solo una dimensione, la dimensione cioè obiettiva, per meglio dire la obiettivazione del soggetto, non la dimensione dell'alterità [...] Giacchè la poesia è l'attività di un soggetto universale, il poeta assume la soggettività universale nell'istante in cui sta poetando [...] Ciò vale, almeno, per l'essenza stessa della poesia; e non solo per l'essenza della poesia, ma per l'essenza dell'arte in generale" (Coseriu 1997:91).

1.3.2. Specificul textului poetic sub aspectul conținutului

Dacă lingvistica textului își propune să studieze posibilitățile de sens date prin limbaj, iar textul literar constituie, ca loc al manifestării plenitudinii funcționale a limbajului, model și obiect privilegiat, dar nu exclusiv¹¹, al acestei discipline, specificul textului poetic nu poate fi explicat într-un asemenea cadru teoretic. Se pot face, totuși unele observații.

În *Lingvistica textului*, E.Coșeriu, analizînd "funcția poetică" din cadrul modelului lui R.Jakobson (discuție la care ne-am referit mai sus), afirmă: "Anche nella poesia, anzi soprattutto nella poesia, abbiamo a che fare con un particolare contenuto; la poesia non può ridursi alla mera strutturazione, al *come* del messaggio." (Coseriu 1997:89). Și mai departe: "Il concentrarsi sul *come* di quel che viene detto, l'accento posto sul messaggio per se stesso", è sicuramente un fenomeno di cui **bisogna tener conto nell'interpretazione dei testi** [...]." (Coseriu 1997:89) [subl.ns.].

⁹ "Dato che i testi letterari corrispondono in larga misura alla piena possibilità di sviluppo del senso, l'oggetto di questa linguistica del testo è in primo luogo la *letteratura, il testo letterario*." Coseriu 1997:183. Vezi, în acest sens, și Coseriu 1977b:202-204.

¹⁰ Aici și citatele imediat următoare sînt din Coseriu 1977b:201-207.Vezi și Coseriu 1997:139-142.

¹¹ "[...] en los restantes tipos de textos hay que especificar las "automatizaciones" ("desactualizaciones") que intervienen en cada caso." Coseriu 1977b:204. Vezi și Coseriu 1997:77, 141, 183.

Astfel, dacă, pe de o parte, autonomia planului textual (în general) este demonstrată tocmai prin existența unui conținut specific al acestui plan, și anume, sensul¹²; iar, pe de altă parte, se recunoaște specificul conținutului textului poetic, prin urmare, se recunoaște și statutul aparte al textului poetic între alte texte (nu numai sub aspectul plenitudinii funcționale a limbajului). Mai mult, *trebuie* să ținem cont de el în interpretarea textului, deci, și în demersul nostru pe temeiurile lingvisticii integraliste a textului, întrucât, așa cum am arătat, demersul nu poate fi decât unul hermeneutic. Însă acest caracter specific nu poate fi argumentat și fundamentat în cadrul lingvisticii textului, fapt explicit recunoscut în cele ce urmează. "Il problema qui delineato è estremamente complesso e dovrebbe essere affrontato in un'opera di poetica e di estetica" (Coseriu 1997:90).

Revenim aici la distincția "limbaj - poezie": **"el lenguaje es aprehensión y estructuración del "mundo", pero no es interpretación del mundo, ni creación de mundos posibles**. En cambio, la poesía es siempre absoluta y, precisamente, crea también otros mundos posibles" [subl.ns.]¹³. Poezia ca "absolutizare" a limbajului are loc, însă, în planul *sensului textului*, care este doar făcut posibil de/în limbaj. "Los textos no pueden tampoco interpretarse simplemente como manifestaciones del lenguaje como tal, sino sólo como una modalidad superior de lo lingüístico, en la que el lenguaje como tal se convierte en expresión para contenidos de otro nivel". Anume această **modalitate superioară a lingvisticii** constituie obiectul de studiu al lingvisticii textului, mai exact: modalități, procedee prin care limbajul ca atare se constituie în expresie pentru conținuturi de nivel superior.

Altă sugestie care ne-ar putea ghida orientarea în zona acestui conținut specific al planului textului o găsim în distincția coșeriană¹⁴ între sensul care poate fi "numai "comunicativ", informativ, empiric sau "vital", în cazul în care sensul coincide cu semnificatul și designatul¹⁵, și sensul "artistic sau literar ("simbolic)", "creație simbolică". În aceeași ordine de idei menționăm distincții similare în texte coșeriane cu referire la vorbire poetică / "uz lingvistic non-poetic"¹⁶ sau texte literare / texte non-literare (Coseriu 1997:183). Cele două modalități ale sensului par a se constitui ca poli ai creației de sens, întrucât exemplul dat în textul coșerian se situează undeva într-o zonă intermediară: "Pe de altă parte, există forme ale "literaturii" în care faptele semnificate și cele desemnate sînt "vitale"; astfel, romanul polițist care, exceptînd cazurile în care se ridică la nivelul literaturii artistice, ne interesează în sens practic, prin faptele înseși pe care le narează și nu ca creație simbolică. [...] Aceasta, în ciuda faptului că cel care povestește faptele poate să prezinte o interpretare

¹² "La vera e propria fondazione dell'autonomia del piano dei testi, e con ciò anche la fondazione della linguistica del testo, non può essere se non una fondazione funzionale. Già solo il fatto che vi sia una specie di contenuto che è appunto un contenuto dei testi, un contenuto per i testi, legittima l'assunto dell'autonomia del piano del testo". Coseriu 1997:77.

¹³ Acesta și următorul citat în Coseriu 1977b:206-207.

¹⁴ Citatele din acest paragraf sînt luate din Coseriu 2000:247.

¹⁵ Vezi și Coseriu 1997:77: "Giacché anche questo riferirsi-semplicemente-ad-una-realtà-empirica, questo non-avere-nessun-senso-ulteriore, è a sua volta una specie di senso. Anche questi segni testuali vengono interpretati seguendo il loro senso, per lo più presupponendo che il senso, in tali casi, sia semplicemente obiettivo (ciò vale soprattutto per il linguaggio scientifico)".

¹⁶ "È lecito parlare di riduzione in effetti solo nel caso dei diversi modi di uso linguistico non poetico, giacché in questo vengono superate, o anche "disattualizzate", molte funzioni linguistiche compiutamente presenti nel parlare poetico". Coseriu 1997:141.

proprie a acestora, scoțînd în evidență un detaliu sau altul, adică prezentîndu-ne un text pînă la un anumit punct "literar" (Coșeriu 2000:247-248). Remarcăm relevanța acestei observații cu privire la polarizarea internă a zonei modalităților de sens pentru cercetarea textual-tipologică pe baze integraliste, care valorifică sugestia în ceea ce privește distingerea "forme de gradul I" a discursului, în termeni humboldtieni¹⁷. Întrucît adevărata justificare a autonomiei planului textual constă în existența unui conținut specific, diferit de conținuturile celorlalte două planuri ale limbajului - semnificate și designații -, reținem, în ceea ce privește organizarea internă a zonei sensului textual, că sensul ce se apropie de polul artistic sau literar este *interpretare* a faptelor desemnate, chiar *creație simbolică*.

2. Funcție textuală

Drept punct de pornire al discuției vom lua presupuziția dublei semioze în text¹⁸, care postulează că semnificatele și designatele într-un text constituie un semnificant de gradul doi pentru conținutul specific care este *sensul*. Orice element (unitate) al (a) constituției textului (ca semnificant textual) care contribuie la construcția sensului poate fi considerat(ă) ca avînd o *funcție textuală*¹⁹.

Amintim aici doar că trebuie făcută distincția între funcțiile din planul textului²⁰ și funcțiile din celelalte planuri ale limbajului: elocutional și idiomatic. Cu toate că uneori există funcții idiomatice specifice pentru a realiza o anumită funcție textuală (ex.: *frază interogativă* pentru *întrebare*), ele nu se pot confunda. În acest caz, funcțiile idiomatice, constatabile în constituția textuală, sînt cele care *exprimă* funcția textuală respectivă.

Întrucît problema identificării funcțiilor textuale și a modalităților lor de expresie se pune în planul sensului, i.e. al conținutului specific textual, așa cum arată în repetate rînduri, pe baza referințelor coseriene, E.Tămăianu 2001:73-74, un rol decisiv are distincția între funcțiile textuale propriu-zise (categorii ale sensului) și modalitățile (unitățile, procedeele) de realizare a acestora²¹.

Încă în *Linguistica textului*, E.Coseriu propune o posibilă paradigmatică a funcțiilor textuale după anumite criterii²². Deși sugestia nu este elaborată detaliat și

¹⁷ Tămăianu 2001:91-99. A se vedea, *ibidem*, o pertinentă discuție despre "construcția de sens cu salt minimal, în **vorbirea "designativă" sau obiectiv-"științifică"**".

¹⁸ Despre **constituția textuală** și dublul raport semiotic constitutiv pentru text, vezi Coseriu 1997:75-77.

¹⁹ "[...] *esortazione, risposta, rifiuto, replica, preghiera, constatazione, obiezione, ordine, esempio, insinuazione, allusione, rivolgere la parola, saluto, menzogna, opinione, considerazione, supposizione, chiarimento, scherzo, ironia ecc.* - funzioni del parlare in una situazione determinata. Proponiamo di chiamarle *funzioni testuali*." Coseriu 1997:72-73.

²⁰ "[...] non di rado vengono poste domande per identificare tali funzioni testuali. A: *Era una domanda o una affermazione?* B: *No, era semplicemente una constatazione.* Oppure: A: *È una preghiera?* B: *No, è un ordine!*" Coseriu 1997:73. Remarcăm aici propunerea de a cerceta care sînt funcțiile textuale cu denumiri proprii, deja identificate într-o limbă, eventual, într-un studiu comparativ.

²¹ "Sin embargo, nada es materialmente "previsible", ni siquiera la unidad material del texto, pues la unidad propiamente dicha (unidad de "sentido") puede estar dada justamente por la falta de unidad material." Coseriu 1977b:204.

²² "Da un canto occorre tener conto di funzioni testuali implicite le quali sono date sulla base di *presupposizioni testuali* con funzioni come: rifiuto, accettazione, allusione, risposta [...]; d'altro canto occorre tener conto di funzioni testuali esplicite che non sono date sulla base di *presupposizioni testuali*, come: rivolgere la parola, istruzione, esortazione, informazione [...]." Coseriu 1997:206.

criteriile de clasificare nu sînt încă definitive²³, ea poate servi drept model pentru alte posibile propuneri de acest tip. În acest sens ar fi interesant de văzut unde s-ar integra, în această paradigmatică, funcțiile textuale ale metaforei, pe care ar urma să le identificăm în text, ca funcții textuale pentru texte în general.

Funcțiile textuale constituie punctul de plecare și baza pentru tipologia textelor, dat fiind că tipologia integralistă operează "în zona speciilor și fasciculelor de procedee și funcții textuale" (Tămăianu 2001:74).

3. Metafora

În ceea ce urmează, vom face doar cîteva referiri la tipologia metaforelor, într-o abordare semantică structural-funcțională, așa cum a fost elaborată, în numeroase studii²⁴, de M.Borcilă, pe bazele teoriei limbajului fundamentate de E.Coșeriu și ale metaforicii filosofice a lui L.Blaga. Ne vom focaliza, apoi, asupra *metaforei în text*.

Distincția importantă care nu trebuie pierdută din vedere este cea dintre *metafora din planul limbajului* și *metafora din planul sensului* (aceasta din urmă fiind, în termeni blagieni, "plasticizantă" sau "revelatoare").

Metafora din limbaj este o manifestare a **creativității în limbaj**²⁵. Funcția ei este de a realiza structurarea primară a experienței în lumea dată, în și prin mijloace lingvistice²⁶. "În sensul cel mai general, baza de pornire pentru o situație funcțională adecvată a procesului metaforic "în cadrul limbajului", cum ar insista Blaga, o reprezintă înscrierea legitimă a acestui proces în spațiul relaționării intime a semnificației (sau 'semnificatului') limbii la "intuiția inedită" a vorbitorului și în finalitatea designării (prin semnul lingvistic) a unui "fapt experiențial" nou și pregnant individualizat sau particularizat"²⁷. Metafora din planul sensului, dincolo de limbajul propriu-zis, este o manifestare a **creativității cu mijloace de limbaj, dar cu o finalitate diferită** de cea a limbajului. Funcția acesteia nu constă în a desemna o nuanță (a experienței) necaptată anterior, ci de a da o interpretare lumii, de a revela o latură ce vizează modul experienței și, în forma sa extremă, de a crea lumi.

²³ "Come principio fondamentale di suddivisione ci si potrebbe basare sulla distinzione tra funzioni testuali *dialogiche*, come *domanda/risposta*, e funzioni testuali *non-dialogiche*. All'interno di queste due gruppi si potrebbe quindi procedere secondo i consueti principi della classificazione; mancano tuttavia ancora i criteri per operare in tal senso." Coseriu 1997:206.

²⁴ Cităm aici doar două studii esențiale: M.Borcilă, *Bazele metaforicii în gândirea lui Lucian Blaga*, în "Limbă și literatură", 1996, I, p.28-39; i d e m, *Între Blaga și Coseriu. De la metaforica limbajului la o poetică a culturii*, în "Revista de filosofie", 1997, 1-2, p.147-163.

²⁵ "La "lengua" no es nunca enteramente suficiente para expresarnos en cada caso particular, dado que nuestras intuiciones (el contenido cognoscitivo al que tenemos que dar forma de lenguaje) no son nunca idénticas a otras anteriores. La creación es, pues, constante en el lenguaje; no caracteriza sólo el momento inicial de un símbolo [...], sino todo acto de hablar." Coseriu 1977a:75.

²⁶ "La alegría, la tristeza, el dolor y el miedo del hombre, su manera de considerar el mundo y su actitud hacia él, todo esto se refleja en la palabra, en el acto de creación lingüística. El hombre conoce, y al mismo tiempo piensa y siente, estableciendo analogías inéditas, en la intuición como en la expresión, analogías que contienen y manifiestan su modo peculiar de tomar contacto con la realidad." Coseriu 1977a:100.

²⁷ Borcilă 1997:156. Vezi, *ibidem*, p.156-158, explicitatea "mecanismului" semantic caracteristic drept "formă de manifestare specifică a operației generice a 'determinării'".

În *planul sensului*, așadar, în funcție de finalitățile decelate în cadrul celei de-a doua modalități metaforice, putem vorbi despre alte două tipuri de metafore: metafora lingvistică a sensului și metafora poetică. În metafora lingvistică a sensului procesul semantic nu este orientat spre redescoperirea referinței, ca în metafora din planul vorbirii, ci **inferă** ceva dincolo de semnificat și designație, un *sens*. În acest caz este legitim să punem problema unei funcții textuale implicite, întrucât procesul semantic este, de la bunul început, orientat spre un efect de sens. Evident, acesta din urmă trebuie descoperit (interpretat) în fiecare caz în parte. Subliniem încă o dată aici că în ceea ce privește lingvistica textului integralistă, ea nu poate studia decât posibilitățile sensului în limbaj, nu sensul în sine, pentru că, așa cum afirmă Coseriu 1977b:206-207, limbajul structurează experiența, dar nu o interpretează și nu creează lumi²⁸. Limbajul dă posibilitatea, termenii și procesul pentru interpretarea lumii, dar aceasta se desfășoară doar la nivelul sensului, adică în afara limbajului propriu-zis, în acea "modalidad superior de lo lingüístico" (Coseriu 1977b:207).

Trebuie menționat aici că acest tip de metaforă lingvistică a sensului este similar, ca "mecanism", cu metafora din limbaj, dar ca funcție, finalitate, aparține, indiscutabil, planului sensului²⁹. Anume de aceea, așa cum vom arăta în continuare, metaforele dintr-un text sînt interpretate din perspectiva sensului textual³⁰. În ceea ce privește metafora poetică, amintim aici doar că, în acest caz, funcționează principiul "poetic", "care conduce întregul proces metaforic spre *transgresiunea într-un "orizont de semnificație" posibil dincolo de "semnificația obișnuită a faptelor"* (Borcilă 1997:160), legitimarea teoretică a acestui principiu în domeniul metaforologiei fiindu-i atribuită lui L.Bлага³¹. O ultimă observație se cuvine a fi făcută referitor la faptul că lingvistica integrală furnizează cadrul conceptual cel mai adecvat pentru situarea metaforei de tip 'poetic', prin postularea autonomiei planului textual, datorită existenței conținutului specific corespondent - sensul. ""Convertirea" semnificatelor și a designatelor "prin mediul limbajului" în simple "semnificante" pentru un *sens dincolo de acestea* îngăduie, într-adevăr, și o cuprindere a aspectului decisiv al *transgresiunii semantice* ("orizontice") și certifică, fără îndoială, posibilitatea acelei "sporiri a semnificației faptelor", care caracterizează, în ultimă instanță, "mecanismul" creației metaforice în "poezie" (Borcilă 1997:161).

4. Funcții textuale ale metaforei

Cel mai important aspect, de care trebuie să se țină seama la studiul metaforelor într-un text literar, este că acestea funcționează în mod diferit față de metaforele din limbaj. Metafora din planul limbajului descrie (re-descrie) lumea, iar metaforele din planul textului, deci, al sensului, spun ceva despre ea. Metafora în planul sensului nu există pentru ea însăși, ci pentru a contribui la sensul textual, integrîndu-se într-o structură

²⁸ Proverbul, la fel ca și zicătorile, fabulele și alegoriile, este, în general, o metaforă lingvistică de sens, fiind un text care interpretează lumea. Aici, într-o formă primă, sensul se construiește pe baza cunoașterii generale a lumii, a experienței. Sensul este inferat din ceea ce există, dar nu transformă radical ceea ce există.

²⁹ Vezi Borcilă 1987.

³⁰ Așa cum am arătat în **1.3.2.**, 'adevăratur' sens textual este, cel puțin, interpretare a faptelor prezentate, dacă nu creație de lumi.

³¹ Vezi Borcilă 1996.

corespunzătoare rețelei de sens din palierul respectiv. Astfel, orice ocurență metaforică în text nu poate fi studiată (interpretată) decât din perspectiva contribuției acesteia la edificiul global al sensului textual. La analiza textuală se dovedește, invariabil, că metafora din text (indiferent de tipul ei) nu apare singură, ci intră în relații - fie cataforice, fie anaforice - cu elemente relevante pentru sens din imediata vecinătate în text³².

Rămîne de văzut, așa cum am menționat mai sus, care este locul metaforei între alte unități funcționale cu funcții textuale, cu eventualele diferențe specifice. Dat fiind că o paradigmatică a funcțiilor textuale este încă, mai degrabă, în stadiu de proiect, identificarea locului metaforei (al tipurilor de metafore) între alte funcții textuale rămîne o propunere de cercetare pentru viitor.

În ce privește diferența specifică, soluția ar putea veni din luarea în considerare a finalității discursive a textului, în sensul formei de gradul I din tipologia textelor propusă de E. Tămăianu³³. Din acest unghi de vedere e legitim să presupunem că din perspectiva unei finalități "poetice" globale (în accepțiunea precizată aici) și dat fiind caracterul specific al conținutului unui text poetic (literar)³⁴, chiar și unitățile funcționale din constituția textului se "împărtășesc", într-un anume fel, din acest specific³⁵.

Una dintre problemele cu care ne confruntăm o constituie legitimitatea preocupării cu un anumit tip de funcționare a metaforei poetice (de tip II), în cadrul unei lingvistici a textului, și anume, ca unitate de alt nivel decât ca simplu element al constituției textuale³⁶ investit cu o funcție textuală (cum ar fi funcțiile evocative). Demersul nostru pornește de pe temeuriile conturate de lingvistica textului, dar, urmîndu-l pînă la capăt, acesta iese din perimetrul schițat și se îndreaptă spre zone, cercetarea cărora intră sub "jurisdicția" altor discipline. "Lingvistica textului nu își asumă ca sarcină faptul de a explica esența de creație radicală sau absolută a textului poetic, ci îl studiază sub aspectul său de "loc de manifestare" pleneră a lingvisticului" (Tămăianu 2001:178)³⁷. Sarcina maximală ar reveni **poeticii** ca disciplină ce are drept obiect de studiu realizarea sensului.

Putem constata aici, totuși, o distincție clară de nivel între funcțiile evocative și funcțiile textuale. "Qualunque nome si voglia dare alle diverse relazioni che sussistono tra

³² În încercarea noastră de a urmări contribuția metaforelor la articularea edificiului sensului, am putea utiliza sugestia dintr-o lucrare care cercetează domeniul textualității la palierul tipologicului, parafrazîndu-l pe Ion Barbu și afirmînd că sarcina noastră ar consta tocmai în trecerea de la "filmul servil al panoramelor locale" la ridicarea de "hărți generale" ale textului în planul conținutului său specific (I. Barbu, *Traduceri*, p.299).

³³ Vezi și referirea din secțiunea **1.3.2. "Privite din unghiul procesului de articulare a sensului, finalitățile sau intențiile de bază se realizează ca moduri discursive sau modalități ale sensului** ("Arten von Sinn"), în cadrul cărora decelăm un pol al vorbirii în modalitate poetică (sensul cu salt maximal față de semnificatele și designatele textuale) și un pol al vorbirii în modalitate "obiectivă" (sensul cu salt minimal, [...] salt care tinde la zero) [...]. Tămăianu 2001:94.

³⁴ Vezi secțiunea **1.3.**

³⁵ Vezi observațiile referitor la forma textuală de gradul 2, cu trimiteri la viziunea energetică humboldtiană asupra modurilor discursive: "*finalitatea determină, își subsumează și motivează procedeele constitutive ale textului.* [...] Deși "diferențele intrinseci" se manifestă, pe cale de efect sau consecință, și în caracteristici recognoscibile la suprafața de "detalii" constituționale ale textului, i.e. în "termeni, forme și construcții gramaticale", separarea modurilor [*poetic și prozaic*] ține de esența necuantificabilă a "*tonalității întregului*, situată în natura lor profundă". Tămăianu 2001:99-100.

³⁶ Vezi nota 32.

³⁷ Vezi **1.3.2.**

il segno actualizzato e il suo ambiente, queste possono sempre solo *contribuire* al senso del testo. [...] si tratta, come per l'evocazione, di una *funzione segnica*; il senso è tuttavia una *funzione testuale*" (Coseriu 1997:137).

În acest context Coseriu subliniază importanța contextului lingvistic pentru înțelegerea așa-numitelor *figurae* din retorică - o observație care merită toată atenția și, de aceea, o reproducem în întregime: "Cosi le *figurae* dell'antica retorica vanno intese come procedimenti testuali (procedimenti produttivi e/o interpretativi) nei quali il ruolo del contesto viene preso in considerazione in modo sistematico. Queste *figurae* hanno comunque un valore limitato: vengono passate per una tecnica universale valida per ogni testo, cosa che non possono essere, poiché **sono invece tagliate generalmente per un unico tipo di contesto, ossia per il contesto linguistico immediato**" (Coseriu 1997:137) [subl.ns].

Fără să intrăm într-o discuție referitor la raportul dintre metafore și *figurae*³⁸, în accepțiunea din acest citat, menționăm că această observație prezintă interes pentru studiul textual al metaforelor. Dat fiind că, în ceea ce privește mecanismul de funcționare al metaforelor, pornim de la semnificatele și designațiile implicate, pare legitim să considerăm că, și aici, baza discuției o constituie planul idiomatic, respectiv, contextul lingvistic imediat din text³⁹. Se pare că, indiferent de textul care va fi analizat, planul limbii este cel care "dă tonul" într-o asemenea interpretare, anume pe fundalul său (suspendabil) proiectându-se procesul semantic implicat de metaforă. Aceasta ne poate conduce la concluzia că metaforele, ca procedee textuale, sînt, într-o primă etapă, dependente de acest fel de context și se raportează la el. Chiar și în cazul metaforelor "revelatoare", care, prin instituirea unei "ecvații" între termenii săi, suspendă orizontul lumii experiențiale și instituie (creează) o nouă lume, cu elemente constitutive (semnificate și designații) noi, punctul de pornire al acestui proces este, de asemenea, ancorat în contextul lingvistic imediat⁴⁰. Insistăm aici asupra acestui aspect și pentru a marca diferența față de perspectiva de abordare a fenomenului metaforic de către cognitiștii în linia de studiu deschisă de G.Lakoff⁴¹.

Aici se constată și diferența esențială între demersul *lingvisticii textului*, care pornește de la constituția textuală, și cel al *poeticii*⁴², care urmărește desfășurarea textului, prin strategii semantice specifice, dintr-un nucleu metaforic (ambele discipline situându-se sub semnul studiului semanticii textului). Într-un anume sens, tocmai ceea ce face posibil studierea metaforelor în cadrul *lingvisticii* textului este considerarea lor ca procedee

³⁸ Menționăm doar cîteva contribuții, din diverse perspective, la studiul relației **text - figură**: Coteanu 1989, Măgureanu 1989, Neț 1985, 1987, 1988, Zafiu 1998.

³⁹ Fără însă a limita discuția la contextul lingvistic. "Abitualmente il senso sorge attraverso il contesto indiretto e attraverso la combinazione di diversi contesti immediatamente linguistici o extralinguistici". Coseriu 1997:138.

⁴⁰ Fie și doar în sensul cel mai general: "la lingua resta il punto di partenza in quel senso generale [...]: nella misura in cui la lingua (una o più lingue) in ciascun testo serve da veicolo del segno, da strumento di mediazione dei contenuti trattati, essa rappresenta in ogni caso il "grezzo materiale" semiotico in cui il senso si viene articolando". Coseriu 1997:182.

⁴¹ O succintă propunere în acest sens a fost prezentată de noi într-o comunicare la Colocviul internațional "Lecturi coseriane", ed. a II-a, Chișinău, 21-22 mai 2001; în curs de apariție la "Revista de lingvistică și știință literară", Chișinău.

⁴² În accepțiunea elaborată de M.Borcilă. Vezi, în special, Borcilă 1993, 1994, 1997.

specific textuale⁴³, posibile *în și prin limbaj*, cu raportare, într-un moment inițial, la contextul idiolingvistic, dar cu finalitate diferită de cea a limbajului propriu-zis.

Dat fiind că am stabilit că metafora, ca procedeu textual, prin însuși mecanismul ei, este generatoare de sens și, deci, în mod inerent, aparține domeniului de studiu al lingvisticii textului ca hermeneutică a sensului, trebuie să facem o distincție necesară și să nu atribuim studiul acesteia așa-numitei "gramatici transfrastice" ca lingvistică a textului într-o anumită limbă, așa cum o definește Coseriu⁴⁴. În această ordine de idei este interesantă observația coseriană că anumite norme ale textelor pot fi limitate (empiric) sau condiționate de posibilitățile limbilor particulare, în care se realizează textele, dar, și în acest caz, problema se pune în planul textului, nu în planul idiomatic⁴⁵. Remarcăm aici că problema corelației dintre posibilitățile idiomatice de structurare a textelor, adică studiul textului ca nivel de structurare idiolingvistic, și cercetarea funcțiilor, procedeele și normelor textului ca nivel autonom al limbajului constituie un teren fertil de investigație⁴⁶, cu condiția disocierii clare a planurilor în discuție.

5. Încheiere

Această modestă contribuție constituie un segment dintr-o cercetare mai amplă și de mai lungă durată. În articolul de față am propus atenției mai degrabă o încercare de a circumscrie problema și de a introduce clarificări preliminare în domeniul circumscris. Fără îndoială, este necesară o discuție amănunțită a funcțiilor textuale specifice ale celor două tipuri de metafore, susținută de ample analize de text. Intenția noastră a fost doar aceea de a asigura premisele unui demers legitim în acest sens.

BIBLIOGRAFIE

- Borcilă, Mircea, 1987. *Paradoxul funcțiilor metaforice în poezia lui Blaga*, în "Tribuna", 4 iunie, p.2.
 Borcilă, Mircea, 1993. *Teoria blagiană a metaforicii "nucleare"*, în "Steaua", 8-9, p.58-59.
 Borcilă, Mircea, 1994. *Semantica textului și perspectiva poeziei*, în "Limbă și literatură", II, p.33-38.
 Borcilă, Mircea, 1996. *Bazele metaforicii în gândirea lui Lucian Blaga*, în "Limbă și literatură", XLI, vol.I, p.28-39.
 Borcilă, Mircea, 1997. *Între Blaga și Coseriu. De la metaforica limbajului la o poetică a culturii*, în "Revista de filosofie", XLIV, nr.1-2, p.147-163.

⁴³ "Sono testuali nel senso che non possono essere ridotte alle funzioni degli altri due piani del linguaggio." Coseriu 1997:73.

⁴⁴ Coseriu 1997:36-49, 187-212; 1992:192. Vezi și distincția între *microstructura* și *macrostructura* textului, adică între structura lingvistică particulară și structura textului ca atare, în Coseriu 1992:193.

⁴⁵ "Las normas que constituyen esos textos ["noticia", "silogismo", "soneto"] no están simplemente por encima de la lengua particular, sino que ni siquiera pertenecen a la estructura lingüística particular. Se refieren exclusivamente a la estructuración de esos textos como tales en cada lengua. Naturalmente, puede que esas normas estén restringidas o condicionadas por las posibilidades de las respectivas lenguas particulares. Pero se trata sólo de restricciones empíricas que no afectan al carácter de las normas de no pertenecer a la lengua particular." Coseriu 1992:195.

⁴⁶ Vezi referirea la o cercetare similară pentru limba japoneză, realizată de Y.Ikegami, în Tămăianu 2001:48-49.

- Coseriu, Eugenio, 1977a. *La creación metafórica en el lenguaje*, în *El hombre y su lenguaje*, Madrid, Gredos.
- Coseriu, Eugenio, 1977b. *Tesis sobre el tema "lenguaje y poesia"*, în *El hombre y su lenguaje*, Madrid, Gredos.
- Coseriu, Eugenio, 1977c. *Determinación y entorno*, în *El hombre y su lenguaje*, Madrid, Gredos.
- Coseriu, Eugenio, 1987. *Die Ausdruckslücke als Ausdrucksverfahren (Textlinguistische Übung zu einem Gedicht von Kavafis)*, în *Sinnlichkeit in Bild und Klang. Festschrift für Paul Hoffmann zum 70. Geburtstag*, H. Delbrück (ed.), Stuttgart, Akademischer Verlag Stuttgart.
- Coseriu, Eugenio, 1992. *Competencia lingüística*, Madrid, Gredos.
- Coseriu, Eugenio, 1997. *Linguistica del testo*, Roma, La Nuova Italia Scientifica.
- Coșeriu, Eugeniu, 2000. *Lecții de lingvistică generală*, Chișinău, ARC.
- Coteanu, Ion, 1989. *Coerență, coeziune, figură*, în *SCL*, 5, p.423-426.
- Mancaș, Mihaela, 1977. *Al. Philippide "Promontorii"*, în "Limbă și literatură", vol.1, p.211-217.
- Mancaș, Mihaela, 1988. *Coerența textului și figura retorică*, în *SCL*, nr.4, p.297-305.
- Mancaș, Mihaela, 1990. *Text și figură în postumele lui Lucian Blaga*, în *SCL*, nr.3, p.223-242.
- Măgureanu, Anca, 1989. *Ce este o figură? Pe marginea clasificării figurilor*, în *SCL*, nr.6, p.513-525.
- Neț, Mariana, 1985. *Aspecte ale relației text - figură în discursul poetic*, în *SCL*, nr.5, p.431-438.
- Neț, Mariana, 1987. *Text și figură*, în *SCL*, nr.6, p.479-490.
- Neț, Mariana, 1988. *Figura - funcție a textului poetic*, în *SCL*, nr.2, p.125-132.
- Tămăianu, Emma, 2001. *Fundamentele tipologiei textuale. O abordare în lumina lingvisticii integrale*, Cluj-Napoca, Clusium.

ASPECTE TIPOLOGICE ALE DIMENSIUNII SPAȚIO-TEMPORALE ÎN *FLORI DE MUCIGAI* DE TUDOR ARGHEZI

OANA BOC

RESUMÉ. Aspects typologiques de la dimension spatio-temporelle dans *Flori de mucigai* de Tudor Arghezi. Cet article se propose à révéler quelques aspects d'ordre typologique de la dimension spatio-temporelle et, en même temps, à identifier les principes dynamiques et les modalités textuelles de la construction du sens et implicitement de l'univers poétique de *Flori de mucigai* de Tudor Arghezi.

În articolul de față ne propunem o considerare de ansamblu a tipului de model al lumii instituit în *Flori de mucigai* de Tudor Arghezi, pornind de la premisa, furnizată de concepția integralistă și valorificată de Mircea Borcilă din perspectiva teoriei metaforice blagiene¹, că definitorie pentru "poezie" (în accepțiunea largă a termenului) este creația de lumi. "Ca activitate a subiectului <relativ> (dotat cu <alteritate>), limbajul este aprehensiune și structurare a <lumii>, dar nu e interpretare a lumii, și nici creație de lumi posibile. În schimb, poezia e întotdeauna absolută și, tocmai, *crează și alte lumi posibile.*"² (sublin. n. O.B.) (Coșeriu, 1977, p.207). Lumile textelor literare (și în sens larg ale textelor culturale) nu sunt lumi date, ci create prin chiar procesul de instituire a sensului, proces orientat tipologic la nivelul discursiv cel mai profund.

Mircea Borcilă stabilește un set de criterii tipologice pe care le situează "la un nivel suficient de adânc încât să poată capta mecanismele fundamentale ale creației de sens cultural." (Borcilă, 1987, p. 186) și disociază patru tipuri de coduri poetice diferite (semantic, sintactic, semantico-sintactic și asemantico-asintactic), valorificând astfel în acest cadru conceptual al tipologiei textuale, teoria lotmaniană a codurilor culturale.

Modelele lumii instituite prin text sunt astfel încadrabile într-o tipologie: un model al lumii de tip sintactic, constituit pe un model cronotopic monoplan, în care elementele se adăunează, se concatenează pe un plan unic, "analog lumii fenomenale" și un model al lumii de tip 'simbolic', 'semantic', bazat pe un model cronotopic biplan, scindat între o lume fenomenală și o altă lume dizanalogică și ireductibilă la această lume fenomenală (presupunând "un model al unor lumi multiplu semiotizate și axiologic ierarhizate") (Borcilă, 1981, 1987)

Pornind de aici, vom încerca să relevăm câteva aspecte de ordin tipologic ale dimensiunii spațio-temporale instituite, precum și unele principii dinamice în construirea sensului și implicit a lumii poetice din *Flori de mucigai*. De asemenea, vom identifica unele modalități textuale prin care se instituie acest model al lumii, apreciind că un asemenea demers este relevant pentru considerații tipologice.

Demersul nostru este pus de la început sub semnul lingvistului, întrucât urmărirea strategiilor specifice prin care se creează prin intermediul limbajului un obiect semantic independent de lumea fenomenală (analogic sau dizanalogic față de aceasta)

¹ A se vedea în acest sens Mircea Borcilă, 1981, 1987, 1996, 1997

² În acest context conceptul de "lume posibilă" este total diferit de cel impus în teoria logică

implică în primul rând considerarea semnificatelor limbii și a designațiilor construite de text ca intrinsec constitutive sensului, potrivit concepției integraliste (“..fra *designazione, significato e senso* sussiste il seguente rapporto: *designazione e significato, ossia cio che i segni linguistici denominano, presi insieme costituiscono nel testo l’espressione di una unita di contenuto superiore, di natura piu complessa: l’espressione del senso*”, Coșeriu, 1997/1978, p. 75). În acest sens credem că imaginarul textual nu poate fi definit în afara lingvisticului³.

1.0. Dacă fiecare text literar instituie un model al lumii prin integrarea și pe baza unei dimensiuni spațio-temporale proprii⁴, imaginarul textual și tipul de model al lumii se definesc și în funcție de această dimensiune cronotopică instituită. Considerăm cronotopul în accepțiunea dată de Bahtin, ca dimensiune a imaginației și nu ca dimensiune prin care percepem și structurăm lumea (sau ca dimensiune a sensibilității receptive), întrucât în literatură timpul “se condensează, se comprimă, devine vizibil din punct de vedere artistic”, iar spațiul “se intensifică, pătrunde în mișcarea timpului, a subiectului, a istoriei”. (Bahtin, 1982).

Ne vom opri în continuare asupra a două poeme din volumul *Flori de mucigai*, profund distincte sub aspect tematic: *Flori de mucigai* și *Ceasul de apoi*, poeme care condensează dimensiunea cronotopică specifică întregului ansamblu poetic și în care sunt schematizate datele referențiale fundamentale ale lumii textuale construite în acest ciclu de versuri, urmând să relevăm apoi câteva implicații de ordin tipologic ale dimensiunii cronotopice instituite.

1.1. *Configurări spațio-temporale în poemul Flori de mucigai*

Flori de mucigai, poemul care deschide ciclul de versuri cu același titlu poate fi considerat mai mult decât un manifest poetic, o esențializare a modelului lumii “florilor de mucigai”, o concentrare a coordonatelor spațio-temporale ale acestei lumi.

Întreaga construcție textuală este pusă sub semnul titlului poemului, coincident cu titlul ciclului de versuri. Din primul vers (“*Le-am scris cu unghia pe tencuială*”) se creează impresia de continuitate discursivă prin utilizarea anaforică a pronumelui al cărui referent este identificat cu certitudine în sintagma titlu, dar care rămâne sub semnul ambiguității în ceea ce privește conținutul, atât sub aspectul implicațiilor metaforice cât și ca referință globală la întregul ansamblu poetic al *Florilor de mucigai*. Dimensiunea cronotopică se prefigurează încă din primele versuri.

*Le-am scris cu unghia pe tencuială
Pe un perete de firidă goală
Pe întuneric, în singurătate,
Cu puterile neajutate*

³ Astfel, ne delimităm de acele orientări ale poeziei care susțin autonomia și primordialitatea imaginii considerând dimensiunea lingvistică doar un mijloc de expresie a acesteia. De exemplu, Jean Burgos (1988) explorează lumile textual-poetice ținând cont de itinerariile de profunzime, de temele organizatoare ale imaginarului, dar lăsând în suspensie dimensiunea lingvistică a poemelor și orientându-se spre o “libertate a imaginii”, spre o autonomie a acesteia în raport cu lingvisticul, prin asumarea unei perspective mai mult antropologice și fenomenologice.

⁴ În acest sens a se vedea și Carmen Vlad (2000, p. 120). Autoarea definește spațio-temporalizarea internă drept “proces dependent de acele mijloace lingvistice prin a căror utilizare orice text își poate construi coordonate spațiale și temporale proprii, organizate în rețele”.

*Nici de taurul, nici de leul, nici de vulturul
Care au lucrat împrejurul
Lui Luca, lui Marcu și lui Ioan.*

Spațiul imaginat este unul închis, claustrat, opac, firida fiind fereastra falsă prin care lumina, ca opusă întunericului, nu poate pătrunde. “Singuratarea” este explicitată ca singuratarea a omului într-o lume monoplană, nescindată ontologic, o lume a “întunericului” din care lipsește revelația sacrului. *Taurul, leul și vulturul*, animale emblematice ale evangheliștilor (*Luca, Marcu și Ioan*) sunt evocate tocmai pentru a fi negate. Simbolul transcendent este astfel actualizat pentru a i se afirma inexistența, aceasta realizându-se la nivel idiomatic printr-un cumul de negații (*neajutate, nici, nici*). Neimplicarea într-o cronologie (“*Sunt stihuri fără an*”) nu presupune abolirea succesivității temporale, evadarea din timpul care curge și refugiul într-un timp absolut, ci dimpotrivă o concentrare maximă a liniarității temporale într-un spațiu extrem de limitat, spațiul închisorii. Limitarea spațialității impune această condensare temporală:

*Sunt stihuri fără an,
Stihuri de groapă,
De sete de apă
Și de foame de scrum,
Stihurile de acum.*

“*Groapa*” este deopotrivă spațiul întunecos, condensat, dar și o metonimie a morții ca eveniment biologic, ca loc al trupului după moarte. De fapt evenimentul morții este figurat în acest volum ca momentul suprem al degradării trupului uman, accentul fiind pus întotdeauna pe corporalitate, pe materie și nu pe spiritualitate.

Sintagma “*sete de apă*” care inițial ar putea părea o tautologie își luminează înțelesul prin sintagma simetrică “*foame de scrum*”, în opozițiile pe care le actualizează la nivelul sistemului de semnificații al limbii române: ‘*sete*’/ ‘*foame*’, ‘*apă*’/ ‘*foc*’. ‘*Focul*’ este substituit metonimic în cadrul acestei opoziții printr-o relație de contiguitate, prin efectul devastator asupra materiei (‘*scrum*’). Semnificația focului ca element vital este astfel redusă la efectul său destructiv.

Așadar, lumea *florilor de mucigai* (schematizată în primul poem și dezvoltată în fiecare text poetic din acest ciclu de versuri) este o lume a schimbărilor, a succesiunii evenimentelor în sensul decadentei și al morții, într-un spațiu definit exclusiv prin această temporalitate, un spațiu închis în care lumina de ‘dincolo’ nu poate pătrunde sau nu poate fi recunoscută.

*Când mi s-a tocit unghia îngerească
Am lăsat-o să crească
Și nu a mai crescut -
Sau nu o mai am cunoscut.*

‘Urâtul’, ‘grotescul’, ‘monstruosul’, ‘trivialul’, ‘macabru’ etc., ilustrate în poemele din acest volum, sunt “valori poetice de subversiune” (Balotă, 1979, p. 216), semne ale unei “anti-estetici” (antilirism, antiromantism, antipurism) declarate: “*Și m-am silit să scriu cu unghiile de la mâna stângă.*”

Poetul închide căile de acces spre un plan ontologic secund, al esențelor, al transcendentului prefigurând chiar din acest poem un model al lumii monoplan, model nuanțat și dezvoltat în toate poemele ciclului *Flori de mucigai*.

1.2. Configurații spațio-temporale în poemul *Ceasul de apoi*

Considerăm că organizarea formală a acestui text poetic, diferită de a celorlalte poeme din acest volum, este extrem de relevantă pentru dinamica instituirii sensului, de aceea este necesară reproducerea integrală a textului.

*În cer,
Bate ora de bronz și de fier.
Într-o stea
Bătu ora de catifea.
Ora de păslă bate
În turla din cetate.
În ora de lână
Se-aude vremea bătrână.
Și se sfâșie
Ora de hârtie.
Lângă domnescul epitaf
Bate glasul orei de praf.
Aznoapte, soră,
N-a mai bătut nici o oră.*

La nivel formal construcția acestui poem este parțial coincidentă cu ceea ce Jean Molino (Molino, 1988) numea “construcție prin variație”, mai precis “variații prin repetiții și paralelisme”⁵. Variația este generalizată în text pornind de la un element stabil, de la o formulă parțial fixă. Această variație nu se realizează numai la nivel formal, ci are implicații la nivel semantic, contribuind esențial la instituirea sensului. Asocierile, repetițiile și paralelismele formează arhitectura poemului, iar succesiunea elementelor implică o dinamică progresivă a instituirii sensului. Schematic construcțiile simetrice se prezintă astfel:

ceasul de apoi		
spatialitate	temporalitate	actiune
<i>în cer</i>	ora de bronz și de fier	<i>bate</i>
<i>într-o stea</i>	ora de catifea	<i>bătu</i>
<i>în turla din cetate</i>	ora de păslă	<i>bate</i>
<i>în</i>	ora de lână	<i>se aude vremea bătrână</i>
-	ora de hârtie	<i>se sfâșie</i>
<i>lângă domnescul epitaf</i>	<i>glasul</i> orei de praf	<i>bate</i>
<i>(...)</i>	nici o oră	<i>n-a mai bătut</i>

Pornind de aici putem formula următoarele observații:

1. Textul se dezvoltă prin paralelisme, prin recurența schemelor sintactice și a sintagmei fixe “ora + determinare”.

2. În cadrul câmpurilor referențiale, ca unități minimale de sens, elementele nu sunt interșanjabile, succesiunea termenilor ce organizează progresia nu este arbitrară (deși nu reprezintă o ordine a realității și nici nu este reclamată logic), ci este impusă de textul însuși în procesul instituirii sensului.

⁵ Jean Molino realizează o tipologie a textelor poetice după criteriile ale construcției formale, ale organizării ansamblului, dar, din păcate, restrictivă și slab relevantă pentru dimensiunea sensului poetic.

3. Spațiul deschis se închide progresiv și prin focalizări succesive într-o perspectivă descendentă dinspre cosmic spre terestru : “cer” – “stea” – “turla din cetate” – “domnescul epitaf” (ca topos metaforic al creației umane, mai precis ca reflecție artistică asupra morții) și în final coborârea în spațiul închis al infirmeriei actualizat printr-o relație de contiguitate cu apelativul “soră”, dar și prin considerarea coerenței ciclului de versuri (unde este frecventă imaginea morții și a infirmeriei).

4. Segmentul lexical variabil determinant este incompatibil semantic cu determinatul său, realizându-se prin aceasta o plasticizare, o reprezentare sinestezică a temporalității, o concretizare prin determinări materiale și sugestii auditive. Acest proces de concretizare a conceptului abstract de temporalitate se produce prin atragerea în procesul constituirii sensului a unor lexeme ce desemnează materialitatea, substanța perceptibilă. Perspectivei descendente din câmpul referențial al spațialității (v. supra) îi corespunde în câmpul referențial al temporalității o dinamică a dematerializării progresive. Substanța suferă o pierdere succesivă în rezistență (*bronz, fier - catifea*), în calitate (*catifea - pâslă*), în consistență (*lână, efect al destrămării pâslei, - hârtie - praf*). Sensul este unul al degradării treptate a rezistenței materiei, ajungând la fragilitate și în final la inconsistență sau chiar la evanescență, dublând simetric perspectiva descendentă a spațialității, dinspre cosmic spre terestru (terestru fiind în final focalizat pe ipostaza umanului).

5. Și sub aspectul sonorității se constată o degradare, o scădere în intensitate. O dată atins planul terestru, ora nu mai “bate”, ci “se aude” (deși impersonal, verbul reflexiv-pasiv implică un agent al acțiunii a cărui individualitate rămâne ambiguă, nefiind recuperată nici contextual), “se sfâșie” sau, în final, cel care “bate” este “glasul orei de praf”, realizându-se prin semul /+ uman/ constitutiv subsantivului “glas” o modificare substanțială în chiar conținutul verbului. Recursul la această categorie de verbe ale percepției auditive nu contribuie așa cum ne-am fi așteptat la atribuirea unei perspective, percepția nefiind clar atribuită, ci, dimpotrivă, ambiguizează prin sugestia unei percepții generice care va fi anulată în final.

6. O data cu restrângerea perspectivei spre terestru se produce o spațializare a timpului prin prepozițiile cu sens locativ *în și lângă* (“*În ora de lână...*”, “*Lângă domnescul epitaf...*”). Timpul ca abstracțiune și categorie universală este astfel transformat pentru om⁶.

7. Simetria constitutivă a textului este ruptă în final, iar această ruptură ia multiple forme.

Dubla negație din final (forma negativă a verbului și determinarea substantivului “oră” cu adjectivul pronominal negativ “nici o”) constituie punctul maxim al inconsistenței temporale, ca rezultat al procesului de de-materializare progresivă, și de asemenea, momentul anulării totale a perceptibilității temporale, moment care reprezintă de fapt schematizarea unei lumi, aceea a *florilor de mucigai*. Negația este aici rezultatul unui proces de de-construcție, dar care presupune o mișcare simetrică de re-construcție, de instituire a unei lumi. Este lumea în care atemporalitatea, timpul care nu se schimbă, timpul absolut, cosubstanțial cu “ceasul de apoi” nu este accesibil omului. Este o lume a “firidei” în care “afară” poate să existe, dar semnificația negației este aceea că nu se deschide nici o cale de

⁶ Elizabeth Traugott demonstrează faptul că timpul se spațializează în limbaj, relațiile temporale fiind “lingvistic concepute ca plasare a evenimentelor pe o linie a timpului, adică prindere a timpului și localizare a lui față de o axă” (Traugott, 1973/1981, p171)

acces spre acest “dincolo”, spre această lume dizanalogică în raport cu lumea fenomenală, semnificatul ontic negativ implicând “o stare de lucruri pe care nu o constatăm” (Coșeriu, 1995, p. 70).

Finalul condensează mărcile situației enunțative spațio-temporale: adverbul deictic “aznoapte” și substantivul apeletiv “soră” care în acest context funcționează și el deictic. Deși dezambiguizarea perspectivei nu se realizează în totalitate, prin aceste deictice se substituie percepția generică (neatribuită până în acest moment) printr-o *percepție personalizată*, prin adoptarea unei perspective interne a lumii schematizate în final, perspectiva introdusă prin tehnica dialogică instauratoare a umanului.

Pe lângă rolul deictic, de marcă a situației comunicative, adverbul “aznoapte” orientează sensul textual prin asumarea temporalității din perspectiva umanului. Omul se raportează la temporalitate prin segmentarea acesteia prin limbaj (“aznoapte” este un moment temporal prin raportare la un reper, marchează anterioritatea față de un moment actual), timpul devenind un dat experiențial prin chiar posibilitatea “prinderii” lui prin limbaj⁷. Astfel, timpul lumii instituite în *Flori de mucigai* este timpul care trece, marcat de succesiune, de schimbare, care nu se raportează la un timp absolut, universal, de o esență ontologică radical diferită. Este un timp din care nu se poate evada, corelat cu un spațiu închis până la claustrare.

Este timpul unui model al lumii de tip monoplan, un timp omogen, nescindat ontologic și în care nu pătrund semnale ale unei dimensiuni cronotopice transcendentă, de o natura diferită ca substanță - câmpurile referențiale instituite în procesul metaforic nu configurează o dimensiune cronotopică dizanalogică, ci un timp progresiv ireversibil corelat cu un spațiu închis relevând astfel o dimensiune cronotopică analogică în raport cu lumea reală.

8. “Ceasul de apoi” este definit în termeni constatativi negativi, nu este revelat ca o esență (definită pozitiv) cum se întâmplă în poeme de tip simbolic. (De exemplu, în *Taina inițiatului* de L. Blaga există indicii textuale ale unei structuri cronotopice bipolare prin constituirea unor cadre și câmpuri referențiale cronotopice diferite ca substanță, semnându-se astfel, prin procedee textuale o scindare ontologică a planurilor. Nu vom exemplifica decât prin câteva elemente ale mitului creștin care figurează acest câmp referențial în poemul lui Blaga: “ziua din urmă”, “sicietile s-au desfăcut în adânc”, “ziua de apoi”).

Însăși sintagma “ceasul de apoi” (care reprezintă esența creștinismului) este deconstruită în acest poem arghezian, transformată la nivel lingvistic: “ceasul” este substituit printr-o relație de contiguitate prin sinonimul său paradigmatic “ora”, iar “de apoi” ca spațio-timp sacru, posterior inaccesibil nici măcar intuitiv din perspectiva lumii fenomenale este substituit printr-o paradigmă a materialității perceptibile (“de bronz”, “de fier”, “de catifea” etc.) organizată într-o progresie a degradării, postulându-se astfel schimbarea drept atribut al timpului decadentei, al morții, opus timpului absolut (timp al non-schimbării).

2.0. Întreaga lume a *florilor de mucigai* este definită de dimensiunea cronotopică instituită în aceste două poeme, *Flori de mucigai* și *Ceasul de apoi*, (unul deschizând, iar celalalt încheind simetric ciclul de versuri), poeme care pot fi considerate *nuclee metaforice* prin faptul că sintetizează coordonatele esențiale ale lumii imagine instituite. Textele poetice din acest volum desfășoară cele două nuclee metaforice poematice care le

⁷ Coșeriu realizează o considerare a temporalității din perspectiva lingvisticului (Coșeriu, 1988)

încadrează simetric. Lumea construită în *Flori de mucigai* se definește ca fiind una analogică lumii reale, și prin imaginile care surprind o umanitate imperfectă și veridică tocmai prin această imperfecțiune, prin exacerbară slăbiciunilor și a defectelor umane, contribuind astfel la crearea “iluziei realității”.

Cele două poeme analizate (v. supra) configurează un model al lumii care va fi dezvoltat în toate poemele din acest volum, modelul unei lumi monoplane, o lume închisă, nescindată ontologic, în care nu există decât ceea ce omul își poate reprezenta și poate umple cu conținut intuitiv. Restul este definit ca negație sau ca stare de lucruri neconsată.

Moartea însăși reprezintă în lumea *florilor de mucigai* numai un eveniment care trebuie consemnat, înregistrat: “*Aduceți cerneala: / Se face socoteala. / Aznoapte cu luna și plopii, / Opt bolnavi au dat ortul popii*” (**Dimineata**); “*In colț un condei / Înseamnă cadavrul și-al unei femei*” (**Dimineata**); “*Bezna rece, zidul rece / Mai muriră paisprezece*” (**Serenadă**); “*Din condică zece s-au șters / Vărsați în univers*” (**Mortii**). Moartea este un eveniment biologic pe care omul *florilor de mucigai* nu face decât să-l constate sec, detașat și care nu declanșează nici un fior metafizic, un eveniment care atinge mai ales trupul, imaginea morții fiind figurată prin descrieri de un realism uneori grotesc: “*Trei nopți șobolanii l-au ros / Și gura-i băloasă-i ca de sacă. // Când cioclu-l ridică-n spinare / Ion parcă-ar fi de pământ. / De-l pui poate sta în picioare. / Dar brațul e moale și frânt.*” (**Ion Ion**), “*Cu toții-s în pieile goale, / Au bube cleioase pe șale, / Noroie de sânge pe piept și picioare. / A morții atroce și grea impudoare / Dezvăluie cinic ce vor / In viață, organele lor*” (**Dimineata**). Moartea este o simpla plecare (“*Unde-i sufletul lui? / Nu știu. A plecat*”, **Cântec mut**), o călătorie care se termină în groapa comună (“*Drum bun! Către groapa comună*”, **Mortii**) sau într-o lume imaginată ca fiind cosubstanțială lumii fenomenale, cu aceleași atribute ale temporalității și ale corporalității: “*Râni vinete, semne infame / Vor fi vindecate la cer*” (**Mortii**). Temporalitatea este aproximată în termenii lumii reale: “măine seara”, “diseara”. Celalalt tărâm nu este substanțial diferit de această lume, se supune aceluiași coordonate temporale (“*Căci măine seară, poate chiar diseară, / Pe la aprinsul stelelor de ceară, / Mai treceți o data / La judecată.*” **Mortii**). Judecata de apoi este și ea o ocurență a judecății la care au fost deja supuși.

Din perspectiva culturală “ceasul de apoi” reprezintă nucleul unei lumi substanțial diferite, esențial inaccesibile din perspectiva lumii fenomenale. Codul cultural ar impune, prin această sintagmă, actualizarea unui model cronotopic profetic și construirea în procesul de poesis discursiv a unei lumi metaforic dedublate. Dar în volumul *Flori de mucigai* această accepțiune culturală nu este asumată în procesul instituirii sensului în direcția unei finalități ‘revelatoare’⁸ ce ar presupune orientarea acestui proces ca “‘revelare’ a unor <esențe ale lumii>, obscurizate de diversitatea ei fenomenală” (Borcilă, 1987, p. 188), ci în direcția finalității ‘plasticizante’ sau ‘expresive’ ce presupune “o intensificare a percepției”. Finalitatea ‘plasticizantă’ se realizează fie prin definirea acestei esențe diferite

⁸ Pentru disocierea ‘finalității revelatoare’ în raport cu ‘finalitatea plasticizantă’ ca “orientări ale procesului de poesis discursiv” vezi Borcilă, 1987, p.188-189. Acest fundament teoretic al tipologiei textelor poetice (și în sens larg al textelor culturale) este valorificat într-un cadru conceptual mai larg al tipologiei textuale de către Emma Tămâianu în *Preliminarii la o tipologie textuală. O abordare în perspectiva lingvisticii integrale* (teză de doctorat). Din perspectiva textual-tipologicului ca orientare a creației de sens, autoarea consideră finalitățile ‘plasticizantă’ și ‘revelatoare’ ca fiind forme mai determinate ale finalităților constitutive ale logosului semantic (pragmatic, apofantic și poetic) și decurgând din acestea.

ca absență, ca realitate neconstată perceptibil (Flori de mucigai, Ceasul de apoi), fie prin prezentarea ei ca fiind o realitate cosubstanțială lumii cognoscibile (Mortii), posibil de reprezentat chiar sinestezic (v. Cântec mut). Sensul poemelor din *Flori de mucigai* se orientează spre reconstrucția în plan verbal a experienței din lumea fenomenală, instituind astfel un model al lumii de tip sintactic.

BIBLIOGRAFIE

- Tudor Arghezi, 1980 - *Versuri*, vol. I, II, București
- M. Bahtin, 1982 - *Probleme de literatură și estetică*, București
- Nicolae Balotă, 1979 - *Opera lui Tudor Arghezi*, București
- Mircea Borcilă, 1981 - *Types sémiotiques dans la poésie roumaine moderne*, în Paul Miclau, Solomon Marcus, *Sémiotique roumaine*, București, p.19-35
- Mircea Borcilă, 1987 - *Contribuții la elaborarea unei tipologii a textelor poetice*, în "SCL" (XXXVIII), nr.3, p.185-196
- Mircea Borcilă, 1992 - *Contribuții la definirea tipului poetic al textelor lui Blaga*, în "CL", nr. 2
- Mircea Borcilă, 1997 - *Intre Blaga și Coșeriu. De la metaforica limbajului la o poetică a culturii*, în "Revista de filosofie", XLIV, nr.1-2, pp. 147-163
- Jean Burgos, 1988 - *Pentru o poetică a imaginarii*, București
- E. Coșeriu, 1977 - *Tesis sobre el tema "lenguaje y poesia"*, în E. Coșeriu, *El hombre y su lenguaje*, Madrid
- E. Coșeriu, 1988 - *Tempo e linguaggio*, în E. Coșeriu, *Undici conferențe sul tempo*, Pisa, 1988; traducere în limba română de Ana Covaciu în "Echinox", XX, nr. 5
- E. Coșeriu, 1994 - *Prelegeri și conferințe*, Iași
- E. Coșeriu, 1997 - *Linguistica del testo. Introduzione a una ermeneutica del senso*, Roma
- Jean Molino, 1988 - *Introduction à l'analyse de la poésie*, Paris
- Emma Tămăianu, 2001 - *Preliminarii la o tipologie textuală. O abordare din perspectiva lingvisticii integrale*, (teză de doctorat), Universitatea "Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca
- Elizabeth Traugott, 1981 - *Semantica generativă și conceptul de discurs literar*, în Mircea Borcilă & Richard McLain, *Poetica americană*, Cluj-Napoca p. 158-175
- Carmen Vlad, 2000 - *Textul aisberg*, Cluj-Napoca

STATUTUL TIPOLOGIC AL DISCURSULUI POLITIC ÎN PERSPECTIVA LINGVISTICII INTEGRALE

NICOLETA NEȘU

ABSTRACT. The Typological Status of the Political Discourse in the Light of Integral Linguistics. Our present investigation tries to legitimate the status of the political discourse on the grounds of integral linguistics' principles. We focus on the idea that from this particular point of view the political discourse represents a distinct type of text only on extralinguistic basis.

Unul dintre domeniile privilegiate ale cercetărilor cu orientări diverse reunite, începând cu deceniul al șaselea al secolului al XX-lea, sub egida teoriei/ lingvisticii textului sau discursului, îl constituie abordarea tipologică a textelor. Această abordare își propune, în mod declarat, să obțină o clasificare a textelor în tipuri fundamentale, pe baza a două categorii mari de criterii tipologice ce se regăsesc în majoritatea cercetărilor din domeniu: în primul rând, este vorba despre criterii ce iau în considerare situația de comunicare, "ritualică", a tipului respectiv - "criterii pragmatice sau ale utilizării"; în al doilea rând, este vorba despre criterii ce iau în considerare structurarea clasei respective de texte - "criterii sintactico-semantic". Ca urmare, tipul textual se instituie fie pe baza unuia dintre aceste criterii, predominant, fie, de cele mai multe ori, la intersecția celor două grile. Această ultimă situație presupune, în fapt, combinarea a două categorii diferite: scopul, sau finalitatea (pragmatică) a textului, pe de-o parte, și mărcile (lingvistice) prin care această finalitate este "transpusă" în structura textului respectiv, pe de altă parte. Clasificarea textelor în funcție de primul criteriu duce la identificarea tipurilor textuale de genul "discurs politic", "discurs publicitar", "discurs juridic", "scrisoare de dragoste", "poem" etc., în timp ce aplicarea celei de-a doua grile ne pune în posesia tipurilor textuale "nativ", "descriptiv", "expozitiv", "argumentativ" etc. Cum afirmam și mai sus, toate aceste încercări de tipologizare recunosc că, în realitate (= textele ocurență), nu există un "tip pur", ci, dimpotrivă, textele propriu-zise prezintă o "îmbinare" de mai multe tipuri, îmbinare, însă, în interiorul căreia, se observă un tip dominant și unul sau mai multe recesive. Este evidentă, credem noi, influența modelului semiotic propus de Ch. Morris (1938, 1946) care, în conturarea diferitelor "tipuri textuale", proceda tocmai prin combinarea criteriului semantic, al dimensiunilor semnificației, cu cel pragmatic, al utilizării. Morris însuși afirma că nu poate fi vorba însă de unicitatea unui mod de semnificare, ci doar de dominația unui aspect (vezi Morris, 1946: 125-128).

În general, în practica analizei acestor tipuri textuale se întâlnește, destul de frecvent, tendința de a considera criteriul pragmatic, al utilizării, ca supraordonat celui sintactico-semantic. Acest fapt se concretizează în luarea în considerare în primul rând a finalității textului respectiv, a orientării lui spre un "scop" bine precizat, de natură pragmatică și, abia apoi, într-un pas următor, luarea în considerare și analizarea "strategiilor" de natură sintactico-semantică, de construcție, pe care textul se clădește pentru a-i putea fi recunoscut "scopul" propus.

Spre deosebire de aceste propuneri de tipologizare și pornind de la premise filosofice antipozitiviste, lingvistica integrală situează problema tipologicului pe alte

coordonate și o prezintă (deși doar tangențial) în alți termeni. Nu face, însă, obiectul investigației noastre prezente întreaga problematică a tipologiei textuale, nici locul pe care ea îl ocupă în grandiosul proiect integralist (pentru detalii, vezi E. Tămâianu, 2001). De aceea, ne vom rezuma la a preciza că: 1. discuția asupra tipurilor textuale în viziune integralistă trebuie să-și asume în totalitate fundamentele epistemologice ale paradigmei antipozitivistice în care el se înscrie și 2. că acest lucru presupune situarea discuției în viziunea de ansamblu asupra limbajului ca activitate creatoare de semnificații, la trei niveluri (universal, istoric și individual), prin trei tehnici specifice (competența elocuțională, idiomatică, expresivă), rezultând trei conținuturi specifice (designație, semnificație și sens - pentru aprofundare și detalieri, vezi M. Borcilă, 1988 și E. Tămâianu, 2001).

Luând în considerare aceste aspecte ca puncte de plecare în dezbaterea statutului tipologic al textelor în general, și al textului politic în particular, nu putem decât să subscriem afirmației conform căreia în lingvistica integrală "tipologicul nu poate fi definit decât ca *modalitate* a creației de sens" și că putem vorbi despre tipologia textuală numai începând cu *un al doilea pas, "cel al modalităților de instituire a sensului"* (E. Tămâianu, 2001, p. 36-37) corespunzătoare unui nou semnificant, de grad secund, născut din semnificatele și desiginatele unităților textuale și trecând dincolo de ele.

Se pune întrebarea, justificată credem noi în acest context, asupra legitimității, a existenței, chiar, a ceea ce, frecvent numim prin sintagma *text/discurs politic ca tip de text*. Coșeriu definește text/discursul ca act de vorbire sau serie de acte de vorbire coerente, realizate de individ într-o anumită situație (Coșeriu, 1993, p. 62; Coșeriu, 1994, p. 31; Coșeriu, 2000, p. 236), la palierul individual. Acestuia îi corespunde ca tehnică competența expresivă, adică un "*saber* care se referă la a vorbi în situații determinate și cu privire la anumite lucruri, cu anumiți interlocutori" (Coșeriu, 1994, p. 36). Trebuie subliniat faptul că prin "tehnică", Coșeriu înțelege "acea cunoaștere, acea știință care se manifestă în activitate, care este o știință sigură, însă *intuitivă* (sublin. ns. N.N.), nu reflexivă sau justificată" (Coșeriu, 1994, p. 36). Discutând acest concept de competență expresivă (palier al competenței lingvistice, în general), Coșeriu atinge și problema "textelor tradiționale" sau a "tradiției de texte" - "există, deci, tradiții ale textului, și există, se înțelege, norme, pentru *tipuri de texte tradiționale* (sublin. ns. N.N.), independente de comunitățile lingvistice și independente de o anumită limbă; /.../ este vorba de norme textuale, de norme specifice pentru construirea unui anumit tip de discurs" (Coșeriu, 1994, p. 37). Într-un alt studiu (Coșeriu, 1993, p. 62), Coșeriu afirmă "/.../ textele sunt condiționate situativ (vezi și Coșeriu, 1997, p. 67), urmând <tradițiile textuale> ce nu aparțin unei limbi date: așa, bunăoară, o povestire, o comunicare etc. sunt *tipuri generale de texte* (sublin. ns. N.N.), ce nu se lasă definite în termenii unei limbi concrete" (vezi și Coșeriu, 1997, p. 55: "Tipi di testi come, ad esempio, lettere d'amore o trattati scientifiche possiedono una propria *tradizione* (sublin. ns. N.N.) che non coincide con una determinata tradizione storica del parlare"). Toate acestea ne conduc la precizarea că cea care poate da socoteală (și) de problema statutului tipologic al textelor pornind tocmai din punctul *intuiției* pe care orice vorbitor o are cu privire la diferitele categorisiri ulterioare ale textelor este competența expresivă.

Trebuie menționate aici și alte păreri aparținând unor orientări ce pleacă de la premise diferite față de cele ale integralismului, dar în care se recunoaște, de asemenea, rolul *intuiției*, al capacității oricărui vorbitor de a porni într-o "investigație tipologică" de la o abilitate "primară" de a recunoaște un anumit tip de text. De exemplu, van Dijk (1972, p. 297-298) consideră că "any native speaker of a language will in principle be able to make a distinction between a poem and a handbook of mathematics, between an article in the newspaper and a questionnaire. This implies that he has the *initial ability* (sublin. ns. N.N.) to differentiate the universe of texts and to recognize different types of texts. We shall claim /.../ that this fundamental ability is part of linguistics competence", sau Sumpf (1969, p. 46) care este de părere că în problema tipurilor "il s'agit d'une catégorisation relativement *intuitive* (sublin. ns. N.N.) grâce à laquelle ensuite un système de propositions devient possible".

În opiniile altor cercetători, aparținând tot unor orientări diferite, regăsim a doua parte a ceea ce formează competența expresivă; la Coșeriu, pe lângă capacitatea intuitivă, competența expresivă înseamnă și capacitatea apropiării la situația în care se produce textul - de exemplu, P. Charaudeau (1992, p. 155-156) afirmă că "on ne parle pas de la même façon dans une situation de *conversation* ou de *conférence*; on n'écrit pas de la même manière un *essai*, un *texte administratif* ou une *lettre*" și exemplele pot continua.

Cu toate aceste posibile apropieri, viziunea integralistă asupra tipologiei textuale diferă, în esență, față de celelalte abordări tocmai prin faptul că, dincolo de punctul de plecare - intuiția - și dincolo de necesitatea ca un text să fie "apropiat" situației de comunicare, textul este o activitate - nu un produs - și, ca urmare, el nu poate fi "prins" în niște scheme, în niște tipare abstracte de construcție a sa, cu atât mai puțin de construcție a sensului său. De aceea, se vorbește, mai degrabă, așa cum arătam și mai sus, de "tradiții de texte" care nu sunt circumscrise unei limbi istorice date și care se lasă doar descrise la nivelul normelor lor textuale, specifice. Ni se pare relevantă pentru concepția lingvisticii integrale asupra tipologiei discuția privitoare la justificarea întemeierii "tipului" de text "politic". Ne vom referi în acest moment al prezentei lucrări la studiul coșerian *Limba și politică* (1987/1996), studiu în care se încearcă, prin deconstrucția și analiza minuțioasă a elementelor obținute, o posibilă definiție a textului politic ca "tip" distinct de text și precizarea perspectivei din care putem vorbi despre "tipul" de text amintit. În demersul său, Coșeriu pleacă de la sublinierea faptului că sintagma "limbajul politicii" poate avea cel puțin trei înțelesuri sau trei accepții diferite:

a/. ca *lexic politic* (= terminologia utilizată în desemnarea noțiunilor și a instituțiilor politice, specifică, în parte, fiecărei țări);

b/. ca *mod de utilizare*, adică uzul lingvistic determinat de atitudini și/sau ideologii politice, cu precizarea că nu este vorba despre "limbaje speciale", nici despre "schimbări" în limbă, ci este vorba despre chiar uzul lingvistic (*Sprachverwendung*), adică despre "moduri de a folosi limbajul, de modalități ale vorbirii, nu ale limbilor și, anume, de modalități subiective și, în același timp, orientate spre faptele extralingvistice, adică de modalități determinate de atitudinile adoptate de către vorbitori, prin intermediul cuvintelor, față de lucrurile desemnate" (Coșeriu, 1996, p. 13).

c/. ca utilizare a limbajului în "discursuri"/ "texte" politice, urmărindu-se eventualele trăsături lingvistice specifice unui astfel de tip de text. Din acest punct de vedere, textele politice pot fi studiate în trei sensuri diferite: 1. ca orice texte, "adică în calitate de documente, ca surse de informație istorică sau istorico-culturală, inclusiv în ceea ce privește concepțiile și ideologiile politice" (Coșeriu, 1996, p. 16) - în cadrul filologiei. Aici, Coșeriu este de părere că, pentru modul de abordare filologic, există doar "clasa textelor" în general și, ca urmare, pentru studiul filologic al textelor, textul politic nu prezintă nimic specific și nici nu reclamă metode speciale de analiză. Filologia, ca disciplină auxiliară a istoriei, poate să culegă informație politică din orice text, fie el chiar și literar sau poetic.

2. ca exemple tipice de discursuri "eficiente", orientate spre "valoarea practică a eficacității - în cadrul lingvisticii generale a textului. Aici Coșeriu este de părere că textul politic, la fel ca orice alt tip textual "este determinat, cu privire la procedeele sale de bază, prin finalitatea sa și prin funcțiile care corespund unei asemenea finalități" (Coșeriu, 1996, p. 15). Finalitatea ultimă a unui asemenea text este "eficacitatea practică", iar funcția care corespunde acestui tip de finalitate este funcția "de apel" (din modelul bühlerian) concentrată asupra ascultătorului, pe care trebuie să-l determine să acționeze sau să adopte o anumită atitudine. Lingvistica generală a textului este cea care poate delimita clasa textelor determinate de valoarea eficacității lor practice, dar, spune Coșeriu, asemenea texte există la orice nivel al vieții practice, în orice domeniu al relațiilor interumane, "de la dragoste până la comerț, de la sport până la învățământ, nu numai în viața și activitatea politică propriu-zisă" (Coșeriu, 1996, p. 17). Ca urmare, procedeele lingvistice ce susțin această finalitate practică nu sunt specifice doar textelor politice, ci oricărui astfel de text, înzestrat cu o asemenea finalitate;

3. individual, în cadrul stilisticii vorbirii sau a lingvisticii textului ca hermeneutică a sensului. Nici aici textele politice nu formează o clasă aparte, pentru că, pentru hermeneutica sensului, orice text reprezintă un individ și nu un exponent al unei clase. Analiza textelor ca indivizi poate doar să sublinieze influența unor asemenea factori externi (i.e. "politic") asupra construcției textului respectiv și nu să traseze limitele unei "clase" de asemenea texte. Concluzia la care Coșeriu ajunge în urma acestei minuțioase desegmentări a tipului de text politic (și care, ca metodă de abordare, credem noi, poate fi verificată și aplicată și discuției despre orice alt tip de text) este că "în nici una din aceste forme studiul discursurilor politice *nu prezintă* nimic ce i-ar fi specific și care ar reclama metode sau tehnici speciale de analiză, interpretare și descriere/.../ discursurile politice nu constituie o clasă prin *forma* sau *structura lor lingvistică*, ci numai prin *conținutul lor extralingvistic* (sublin. ns. N.N. - Coșeriu, 1996, p. 16-17). De fapt, el afirmă și în *Linguistica del testo* că "il senso all'interno dei testi è espresso non solo linguisticamente, ma anche estralinguisticamente" și tocmai de aceea "la linguistica del testo, che noi consideriamo quella <vera e propria>, deve anolare *al di là della sfera linguistica*" (Coșeriu, 1997, p. 185).

Această deschidere a lingvisticului spre extralingvistic se materializează, cel puțin în cazul tipului de text analizat, în luarea în considerare a finalității lui (practice, în cazul de față) și a funcțiilor ce corespund acestei finalități. Această îmbinare va selecționa procedeele principale ce stau la baza construcției de sens. Ca urmare, determinarea "politic" din sintagma "tip textual politic" este de natură extralingvistică și orientează tipul de text considerat ca atare, spre utilizarea sa ulterioară, dincolo de construcția și/sau

modalitățile de instituire a sensului, fiind mai degrabă o etichetare a tipului de acțiune specifică situației de comunicare proprie tipului respectiv. Or, "adevăratul" textual-tipologic ar trebui să se situeze, așa cum arătam mai sus, la nivelul noului semnificant global, de grad superior, care este sensul. Atât determinările primului tip de criterii (pragmatic) cât și cele ale celui de-al doilea tip (semantico-sintactic) din încercările "clasice" de tipologizare a textelor (în speță pragmatice) nu se ridică la nivelul acestui nou semnificant, ci ele se opresc undeva fie la nivelul tipurilor de acțiuni și al principalelor tipuri de situații de comunicare aferente care orientează finalitatea globală a textului (primul criteriu), fie la nivelul textului material propriu-zis, reflectând doar constituția semnificantului textual (al doilea criteriu).

Înțelegerea tipologiei textuale în acest mod și plasarea ei la nivelul construcției de sens derivă din conceperea limbajului, în pură linie aristotelică, ca "logos semantikós", concepție ce postulează primordialitatea funcției semnificative în raport cu eventualele determinări ulterioare ale vorbirii (i.e. ale limbajului în uz). Discutând viziunea aristotelică asupra limbajului, (vezi și Coșeriu, 1994, p. 11), Coșeriu explică aceste determinări ulterioare, aceste finalități discursive pe care lingvistica integrală le preia, ca pe niște determinări suplimentare prin care "Aristotel a construit bazele pentru problematizarea ulterioară a limbajului" (Coșeriu, 1994, p. 16). Acestea sunt:

- *finalitatea apofantică* (științifică sau rațională) - "logos apophantikós" - "cei care înțeleg că limbajul este expresia gândirii raționale înțeleg limbajul ca logos semantic și apofantic" (Coșeriu, 1994, p. 16). "De aceea, limbajul științific este limbaj cu încă altceva, cu o determinare suplimentară /.../ fiindcă nu tot limbajul este apophantikós (afirmativ și negativ)" (Coșeriu, 1994, p. 15).

- *finalitatea pragmatică* (practică) - logos pragmatikós - "cei care înțeleg limbajul ca instrument de comunicare, instrument al interacțiunii între oameni, înțeleg limbajul ca logos semantic cu determinare suplimentară pragmatică" (Coșeriu, 1994, p. 16).

- *finalitatea poetică* - logos poietikós. "Cei care înțeleg că limbajul este în esență identic cu poezia afirmă că determinările semantică și poetică sunt identice, că este o identitate între *semanticitate* și *poeticitate*" (Coșeriu, 1994, p. 16); "determinarea poetică este, de asemenea, și ea ulterioară" (Coșeriu, 1994, p. 15). Aceste determinări "ulterioare (științifică, practică sau poetică) țin de intenția sau atitudinea exprimată de vorbitor prin actele determinate (texte) indicând orientarea construcției de sens într-una din aceste direcții" (Coșeriu, 1994, p. 16). Ca urmare, putem considera textul politic ca făcând parte din această categorie a *textelor practice*, categorie în care logoului semantikós i se adaugă o determinare ulterioară de ordin pragmatic - persuadarea (sau eficacitatea). În acest context larg al textelor orientate spre persuadarea auditorului (texte cu puternică finalitate practică), textele politice nu reprezintă nicidecum un "subtip" atâta timp cât ele nu prezintă procedee *lingvistice* specifice de construcție a textului, determinarea "politic" adusă tipului general "practic" fiind susținută doar de argumente aparținând extralingvisticului.

Un alt aspect relevant în încercarea de caracterizare tipologică a textului politic este analiza funcțiilor textuale specifice lui. Prin funcții textuale, ca deosebite de cele ale vorbirii sau cele idiomatice, Coșeriu înțelege "funzioni del parlare in una determinata situazione di funzione che concernono volta per volta lo scopo di parlare" (Coșeriu, 1997,

p. 72; vezi și p. 206 *op. cit.*). Ca urmare, "un text consistă nu pur și simplu din propoziții, cum se crede de obicei, ci din propoziții care îndeplinesc o anumită funcție textuală. E mai bine să se spună că ceea ce e exprimat prin aceste funcții (și nu coincide numai decât cu propoziția) este tocmai o parte componentă a textului. Dacă textul constă dintr-o singură propoziție, nu e drept să se creadă că ea epuizează textul. Acesta e redat printr-o propoziție care exprimă o anumite funcție textuală condiționată situativ. Prin urmare, una și aceeași propoziție a unei limbi poate să îndeplinească funcții textuale cu totul diferite." (Coșeriu, 1993, p. 64). Recunoscând că "la paradigmatica di queste funzioni testuali non è ancora stata fissata, né per i testi in generale, né per i testi comme piani strutturati idiolinguisticamente" (Coșeriu, 1997, p. 206), Coșeriu separă totuși *funcțiile textuale implicite*, prin care el înțelege funcțiile ce sunt date pe baza presupuzițiilor textuale ("di funzioni testuali implicite le quali sono date sulla base di presupposizioni testuali", Coșeriu, 1997, p. 206) de *funcțiile textuale explicite*, prin care înțelege funcțiile ce sunt independente de presupuzițiile textuale („di funzioni testuali esplicite che non sono date sulla base di presupposizioni testuali", Coșeriu, 1997, p. 206). Din prima categorie fac parte funcții textuale precum "respingere", "acceptare", "aluzie", "răspuns", "asertiune", "afirmație", "exemplu", "replică", "contestare", "constatare", "întrebare", "ironie", "opinie", "glumă", "insinuare", "negare" (Coșeriu, 1997, p. 206), iar din a doua categorie, funcții textuale precum "instrucțiune", "îndemn", "informație", "ordin", "rugămintă", "explicație", "salut", "precizare", "protest", "sfat", "promisiune", "dorință" etc. (Coșeriu, 1997, p. 206). Coșeriu mai precizează că un posibil principiu fundamental de clasificare a lor s-ar putea baza pe distincția funcții *textuale dialogice* (ex.: întrebare/ răspuns) și *funcții textuale non-dialogice* (Coșeriu, 1997, p. 206). Ceea ce este, însă, sigur este că aceste funcții textuale nu pot și nu coincid cu funcțiile frazale (Coșeriu, 1997, p. 207), pentru că trebuie neapărat făcută distincția categorii ale vorbirii/ categorii idiomatice/ categorii (funcții) textuale. Așa cum orice limbă poate exprima categoriile vorbirii prin categorii glotice, total diferite, așa și una și aceeași propoziție dintr-o limbă poate îndeplini funcții textuale diferite (Coșeriu, 1993, p. 63-64). De remarcat este și faptul că textul poate să posedă categorii ce să nu aibă forme specifice de expresie în limbile concrete (ex.: "obiecția", "răspunsul"). De asemenea, spre exemplu, propozițiile interogative pot, în text, să exprime și altceva decât întrebarea propriu-zisă - de exemplu, îndoiala. Fenomenul are loc și viceversa, dacă luăm în considerare faptul că o întrebare poate fi exprimată și altfel decât printr-o frază interogativă tipică. "De aceea, astfel de categorii ale limbilor concrete cum sunt <modul imperativ>, <negarea>, <forma interogativă>, trebuie să fie net delimitate de categorii ale textului ca <îndemn>, <refuz>, <întrebare>, <răspuns>, <obiecție > ș.a.m.d. " (Coșeriu, 1993, p. 64).

Așa cum remarca și Donatella di Cesare (vezi nota 30, p. 72, din Coșeriu, 1997), "questa nozione (de funcție textuală, nota ns. N.N.) richiama de vicino quella di <forza illocutoria> presente nella teoria degli atti linguistici". Într-adevăr, deși de pe baze conceptuale filosofice total diferite, opuse chiar, există un paralelism între funcția textuală, așa cum o vede Coșeriu și forța ilocutionară (inițial la Austin și preluată apoi de Searle), văzută, prin raportare la locuție și perlocuție, ca fiind ceea ce se realizează atunci când "performăm" un act de vorbire. De asemenea, afirmațiile lui Coșeriu referitoare la diferitele moduri de exprimare a imperativului, sau a interogativului în text, prin

"corespondere cu contextul" (vezi Coșeriu, 1993, p. 63-64; Coșeriu, 1997, p. 73-74) ne duce cu gândul la teoria actelor indirecte de vorbire (vezi din nou Searle) în care locutorul performează un act ilocuționar primar prin intermediul unuia secundar, cu dorința ca intenția sa ilocuționară ce a stat la baza performării actului primar să-i fie recunoscută de cel cărui i se adresează. Nu ne propunem aici un studiu în paralel al acestor două teorii; am insistat doar asupra acestor apropieri fecunde, credem noi, cu atât mai mult cu cât textul politic, așa cum am arătat în cercetări anterioare (vezi studiul *Aspecte pragmatice ale interpretării discursului politic*, în curs de apariție în *Analele Universității din Craiova*), se lasă foarte bine descris din perspectiva actelor de vorbire, în special a celor indirecte. Din acest unghi al funcțiilor textuale, textul politic prezintă niște trăsături care l-ar putea individualiza în cadrul mai larg al textelor cu eficacitate practică. Este vorba aici despre funcții precum "ascundere a gândirii", "falsificarea intenționată a lucrurilor", "nerespectarea adevărului însă cu aparența de a-l spune fie fără posibilitatea de verificare a celor spuse, fie folosindu-se de posibilitatea ca cele spuse să fie interpretate și în alt mod, într-un sens <inocent>, ceea ce îi este propriu insinuării" (Coșeriu, 1996, p. 15). Este limpede că aceste trăsături care sunt puse în slujba "eficacității" sale persuasive individualizează textul politic, pe de-o parte, față de alte texte practice și îl disting, pe de altă parte, față de textele poetice sau științifice. Ca urmare, limbajul politicii sau al politicianilor are această caracteristică principală a "ascunderii gândirii", a "insinuării", care reprezintă un "fapt de discurs, de text, nu un fapt de limbaj, pur și simplu sau de limbă" (Coșeriu, 1996, p. 15). Putem susține această opinie și prin alte exemple: discutând modalitățile prin care un principe își poate păstra puterea, Machiavelli îi recomanda o "aparență de sinceritate", "o aparență de compasiune" și "o aparență de religiozitate" (sublin. ns. N.N.), principiile neavând voie să se sustragă uneia dintre aceste trei virtuți (Machiavelli, 1946, p. 151); la scurtă vreme după sfârșitul celui de-al doilea război mondial, G. Orwell afirma că "limbajul politic /.../ are misiunea de a face din minciună adevăr, din crimă o faptă respectabilă, de a-i da trecerii aparența de stabilitate (Orwell, 1968, p. 139). Merită amintită în acest context și părerea lui C. Sălăvăstru care, dintr-o perspectivă diferită de cea lingvistică, din perspectiva sociologiei politice, vorbește de anumite "libertăți" pe care discursul politic și le asumă în specificitatea sa: pe lângă "amplitudinea angajamentului problematic" și "raționalitatea manipulării" prin discursul politic, este vorba și despre "deschiderea procedurală" a acestui tip de discurs, libertate ce s-ar concretiza tocmai în "posibilitatea valorificării unor proceduri și mecanisme dintre cele mai diferite", ce nu par a fi îngăduite nici unui alt tip de discurs. Libertatea pe aceste direcții pare a fi maximală în raport cu alte tipuri de discurs (științific, filosofic) (Sălăvăstru, 1999, p. 115; pentru detalieri, vezi p. 105-146). De la această "libertate" a insinuării, a ascunderii și a falsificării adevărului ca funcții textuale predominante în discursul politic până la strategiile de manipulare mai este doar un pas.

În sfârșit, perspectiva semnică în descrierea textului de tip politic, ni se pare extrem de relevantă în scopul propus, și anume acela de a stabili "statutul" textului politic ca "tip" de text în lingvistica integrală. Aceasta distinge clar între "le funzioni del segno <nella lingua>, dunque del segno virtuale", și "quelle del segno <nel testo>,"

dunque del segno attuale" (Coșeriu, 1997, p. 132). Cu alte cuvinte, semnul lingvistic funcționează ca semn actualizat doar în planul textual, iar modul său de funcționare discursivă se materializează în și prin rețeaua de relații în care el se găsește și care contribuie, în totalitate, la instituirea sensului în text. Pornind de la schema funcțiilor bühleriene pe care le preia și le interpretează (i.e. funcția reprezentativă/referențială, expresivă și apelativă), Coșeriu mai adaugă un set de relații semnifice complexe, în care semnul lingvistic din text este implicat, relații ce se constituie în funcțiile semantice de evocare (Coșeriu, 1997, p. 132). Acestea sunt:

1. Relații cu alte semne (Coșeriu, 1997, p. 97-108)
  - a. relații cu semne izolate;
  - b. relații cu grupe sau categorii de semne;
  - c. relații cu sisteme întregi de semne.
2. Relații cu semne din alte texte (Coșeriu, 1997, p. 108-110)
  - a. discursul repetat;
  - b. "zicerile proverbiale".
3. Relații între semne și "lucruri" (Coșeriu, 1999, p. 110-117)
  - a. imitarea prin intermediul substanței semnului [onomatopeea (directă), articularea (indirectă), sinestezia];
  - b. imitarea prin intermediul formei semnului.
4. Relații între semne și "cunoașterea lucrurilor" (Coșeriu, 1997, p. 119-121).
5. Cadrele ("întorni") (Coșeriu, 1997, p. 121-131).

Așa cum afirmam și mai sus, aceste relații ale semnului contribuie, toate, ca posibilități ale sensului, la instituirea lui, dar predominanța unora dintre ele în anumite categorii de texte sau absența lor pot duce la un început de diferențiere tipologică a textelor. Din acest punct de vedere, semnalăm câteva dintre posibilele specificități ale textului politic, fără pretenția de a le fi epuizat:

1. Spre deosebire de textele științifice sau poetice, textul politic ca tip de text practic se articulează în jurul funcției de apel (centrată asupra interlocutorului/ auditor);
2. Unele discursuri politice - în speță cele electorale - recurg adesea la relația 2b, utilizând proverbe, zicători, maxime celebre, dictoane, chiar mituri și metafore ca strategii specifice de influențare (relația textului politic cu miturile a constituit subiectul unei cercetări anterioare, *Limbaajul politicii și politica limbajului* (I), în curs de apariție în vol. "Biblioteca și cercetarea").
3. un anumit text politic, individual, se relaționează la toate celelalte texte ce stau sub "constrângerile" unei anumite doctrine ideologice al cărei exponent este (vezi și C. Sălăvăstru, 1999, p. 147-170, despre tipurile de "constrângeri" impuse discursului politic, cea ideologică figurând printre altele, precum credibilitatea sau interesul politic).
4. este relevantă în cadrul relației semnelor cu "lucrurile" și discuția asupra terminologiei politice din studiul amintit (1996, p. 13-15) unde Coșeriu vorbește despre așa-numitul "limbaj al nazismului", sau despre "limbajul comunismului", arătând că nu este vorba de limbaje speciale, nici de semnificate diferite, ci doar de valori subiective exprimate prin intermediul cuvintelor, față de "lucrurile" desemnate. Ele corespund

evocării și trimit la o altă funcție a limbajului - efectivitatea sa (Wirkung) într-o anumită comunitate lingvistică, în relațiile sociale, în viața publică. Ea se poate defini ca fiind o "apreciere a lucrurilor evocată și reflectată în cuvinte, ca expresie (indirectă) a atitudinii față de lucruri, instituții, idei, persoane și grupuri, adică, tocmai ca manifestare a unor convingeri, sentimente, ideologii" (Coșeriu, 1996, p. 14). Deși această funcție nu poate fi limitată doar la utilizarea sa în limbajul specific politicii, totuși "în domeniul politic asociațiile cuvintelor cu anumite imagini ale lucrurilor și cu anumite atitudini față de lucruri ar fi, poate, prin intensitatea însăși a pasiunilor politice, mult mai evidente" (Coșeriu, 1996, p. 14-15).

5. de asemenea, tot în manieră diferită în textele politice față de un text științific, spre exemplu, se prezintă relația dintre semne și "cunoașterea lucrurilor", interpretarea lor din perspectivă proprie, specifică fiecărei culturi în parte. Aici s-ar înscrie și încercările de motivare a specificului discursului politic occidental european față de cel american și chiar a specificului unui discurs politic aparținând națiunilor diferite, în contextul larg european. Diferențierile provin, desigur, din viziunile diferite asupra lumii oferite de respectivele limbi și culturi, clădite și izvorâte din alte realități istorice și sociale, din scopuri și aspirații specifice, din practici și tradiții culturale distincte etc.

6. tot față de textele științifice, spre exemplu, în textele politice se actualizează cadrele (= situativ, regional, contextual și al universului de discurs), unele dintre acestea având un rol important în construcția sensului textual (mai ales contextul istoric, cel cultural, precum și universul de discurs). În discutarea problemei actualizării diferitelor relații semnifice în texte, trebuie menționat că, spre deosebire de modurile discursive științifice și practic (și politic), modul discursiv poetic reprezintă, în concepția lingvisticii integrale, zona maximală a actualizării tuturor relațiilor de semn.

Am încercat pe parcursul prezentei investigații să punctăm câteva doar dintre principalele probleme pe care le ridică fundamentarea tipologică a textului politic, din perspectiva lingvisticii integrale. Am efectuat acest demers conștient fiind de originalitatea și singularitatea acestei direcții lingvistice în panorama actuală a câmpului de investigație. Soluțiile la care se poate ajunge, însă, pe această cale, reprezintă, credem noi, o alternativă solidă, viabilă și demnă de luat în considerare, la celelalte încercări (în speță pragmatice) de legitimare a unei tipologiei textuale.

BIBLIOGRAFIE

1. BORCILA, Mircea, 1988 - *E. Coșeriu și orizonturile lingvisticii*, în "Echinox" (XX), nr. 5, p. 1, 4-5.
2. CHARAUDEAU, Patrick, 1994 - *Grammaire du sens et de l'expression*, ed.II, Hachette, Paris.
3. COȘERIU, Eugen, 1993 / 1973 - *Lingvistica: starea ei actuală* în :Revistă de lingvistică și știință literară", nr. 1, Chișinău, p. 61-69 (trad. din limba rusă de M. Gambinschi).
4. COȘERIU, Eugen, 1994 - *Prelegeri și conferințe*, supliment al Anuarului de lingvistică și istorie literară, Iași.

5. COȘERIU, Eugen, 1996/1987 - *Limba și politică* în "Revistă de lingvistică și știință literară", nr. 5, Chișinău, p. 10-29 (trad. din limba spaniolă de E. Bojoga).
6. COȘERIU, Eugenio, 1997/1978 - *Linguistica del testo*. Introduzione a una ermeneutica del senso, La Nuova Italia Scientifica, Roma, edizione italiana a cura di Donatella Di Cesare.
7. COȘERIU, Eugen, 2000 - *Lecții de lingvistică generală*, trad. din limba spaniolă de E. Bojoga, Chișinău, Ed. Arc.
8. van DIJK, T. A., 1972 - *Some Aspects of Text Grammars*, The Hague, Mouton.
9. MACHIAVELLI, Nicolo, 1946, *Principiile*, București, Editura Fundației Regale.
10. MORRIS, Charles, 1946 - *Signs, Language and Behaviour*, Englewood Cliffs, Prentice Hall.
11. ORWELL, George, 1968 - *Politics and the English Language*, în *The Collected Essays (Part IV)*.
12. SĂLĂVASTRU, Constantin, 1999 - *Discursul puterii*, Iași, Ed. Institutului European.
13. SUMPF, J., 1969, *Les problèmes des typologies*, în *Langage*, 13, Didier - Larousse, Paris.
14. TĂMĂIANU, Emma, 2001 - *Fundamentele tipologiei textuale*, O abordare în lumina lingvisticii integrale, Cluj-Napoca, Ed. Clusium.
15. VLAD, Carmen, 2000 - *Textul aisberg*, Cluj-Napoca, Ed. Casa Cărții de Știință.

VALORIZAREA INTEGRALISMULUI ÎN LINGVISTICA JAPONEZĂ. CÎTEVA REPERE

EMMA TĂMÂIANU-MORITA

ABSTRACT. The Valuation of Integralism in Japanese Linguistics. An

Outline. The main aim of this paper is to delineate an overall assessment of the significance that can be assigned to Eugenio Coseriu's work within the realm of Japanese linguistics. We were able to identify two different aspects of this relationship: (a) on the one hand, the pertinence of Japanese as an object of scientific description and explanation within Coseriu's work, with special emphasis on direct contributions brought by the founder of *integral linguistics* to the functional explanation of this language; (b) on the other hand, the relevance of integral linguistics in the process of a conceptual (re)construction of linguistic science in Japan. Some further dissociations in each of these areas are also introduced and succinctly discussed. In the end, we highlight the principal lines of what we believe to be a necessary conjunction between the integralist framework for understanding language activity, and the investigation of Japanese.

0. Într-un cu totul remarcabil studiu explicativ la seria *Operele Alese* ale lui Eugeniu Coșeriu în traducere japoneză (*Addenda*, nr. 5-8), Kennosuke Ezawa notează: "Cît de multe limbi înțelege Coșeriu, cît de mulți savanți cunoaște, cît de multe publicații în domeniu îi sînt familiare, cît de multe arii tematice îi suscită interesul, cît de multe proiecte îl implică zilnic - toate acestea ne oferă într-adevăr prilej de uimire. Celor care îl cunosc îndeaproape li se pare adesea firesc să afirme "Coșeriu știe totul", chiar dacă faptul în sine nu este cu puțință. Credem însă că nu la fel de mulți sînt aceia care înțeleg *natura* cunoașterii uimitor de vaste a lui Coșeriu, ori *rațiunea* căutării acestei cunoașteri. După cum se observă imediat la lectura lucrărilor sale, în cazul lui Coșeriu *cunoașterea* nu este simplă acoperire extensivă a domeniului lingvisticii, bazată pe colectarea de date individuale; nu este nici o compilație de cunoștințe din diverse discipline care studiază limbajul; în sfîrșit, nu este nici simplă organizare și sistematizare abstractă a faptelor din diverse limbi. Ce este, atunci, această cunoaștere? Este o cogniție orientată în profunzime și conformă realității limbajului - este, altfel spus, cunoaștere epistemică *realistă*." (Ezawa 1983:338-339).

Considerăm că perspectiva de interpretare a esenței integralismului accentuată în pasajul de mai sus este clarificatoare și în ceea ce privește relația operei coseriene cu spațiul lingvistic nipon, așa cum poate fi ea atestată direct în studiile indicate în bibliografie (Coseriu 1979, 1982, 1987, 1989, 1994, 1995) și validată, în plus, prin textele accesibile cititorului de limbă japoneză (vezi *Addenda*). Astfel, fără a ocupa, în aria obiectuală a cercetărilor coseriene, un loc central din punct de vedere extensional ori cantitativ, limba japoneză își revendică un statut privilegiat prin pregnanța utilizării ei ilustrative în demersul constructiv-teoretic. În mod similar, fără a fi fost asimilat, pînă în prezent, în zona "mainstream" a lingvisticii japoneze contemporane, integralismul este recunoscut drept o soluție alternativă *radicală* de reconstrucție epistemică a investigației orientate, dincolo de "suprafața" faptelor lingvistice individuale, înspre *explicarea* limbajului în esența sa.

1. Titlul articolului de față conține o ambiguitate intenționată, prin intermediul căreia ne propunem să semnalăm disocierea a două coordonate principale sub care ni se prezintă relația supusă examinării. Prima coordonată poate fi sintetizată în formularea “lingvistica integrală și lingvistica *limbii* japoneze”, iar cea de-a doua - în formularea “lingvistica integrală și lingvistica *lingviștilor* japonezi”. Luînd în considerare conținutul contribuției coseriene pe fiecare din cele două coordonate, precum și perspectivele posibile din care se poate ea valoriza, sîntem în măsură să sistematizăm următoarea hartă generală a demersului evaluativ:

I. Lingvistica integrală și lingvistica *limbii* japoneze (prezența limbii japoneze ca obiect al descrierii și explicației lingvistice în cadrul studiilor coseriene).

I.A. După extensiunea obiectului și finalitatea cercetării, contribuțiile coseriene vizînd în mod direct limba japoneză pot fi înscrise în două tipuri principale de demers:

- (1) Elaborare explicativă sistematică: ex. sistemul diatezei (interpretarea construcțiilor de *ukemi* și *shieki*) (Coseriu 1979);
- (2) Sugestii de interpretare a unor fapte lingvistice, fără elaborare completă: de ex., rolul semantic-gramatical al particulelor tematice și al celor zise “de caz”, impersonalitatea verbului japonez, statutul funcțional al cuplului de verbe *kuru/kureru* (Coseriu 1979, 1987, 1989, 1994).

I.B. La rîndul lor, fiecare din cele două tipuri de contribuții pot fi evaluate și dezvoltate din două *perspective*:

- (1) Elaborarea fundamentelor unei gramatici funcționale a limbii japoneze și contribuții descriptive în cadrul acesteia (Coseriu 1979, 1989);
- (2) Evidențierea relevanței pe care o poate dobîndi structurarea gramaticală specifică a limbii japoneze în demersul de circumscriere teoretică și de ilustrare a unor concepte și teze fundamentale ale lingvisticii integrale, cum ar fi: distincția semnificat/designat, disocierea tipurilor de semnificate, diferențierea *gramaticii limbii* de *gramatica utilizării limbii*, formularea principiilor gramaticii funcționale, problematica universalii lingvistice (Coseriu 1979, 1982, 1987, 1989, 1994, 1995).

II. Lingvistica integrală și lingvistica *din Japonia* (contribuții și influențe ale integralismului privind lingvistica japoneză ca domeniu disciplinar).

II.A. Contribuții la cunoașterea lingvisticii japoneze în spațiul occidental (“gramatica utilizării limbii” a lui Tsugio Sekiguchi - Coseriu 1994, 1995).

II.B. Influențe asupra constituirii aparatului conceptual și terminologic al lingvisticii prin intermediul traducerii operei coseriene în limba japoneză (*Addenda*, nr. (1) - (9)).

II.C. Adoptarea viziunii integraliste asupra limbajului în cercetările proprii ale unor lingviști japonezi.

Simpla enumerare a coordonatelor de mai sus este suficientă, credem, pentru a

evidenția singularitatea contribuției coșeriene, atît sub aspectul amplitudinii, cît și, mai ales, sub aspectul solidității întemeierii teoretice. Ele nu reprezintă, însă, doar schița orientativă pentru o evaluare comprehensivă a ceea ce integralismul a "produs" deja în interiorul spațiului lingvistic nipon, ci pot fi privite, în egală măsură, drept linii generale ale unei deschideri productive înspre dezvoltări explicative și descriptive ulterioare.

Intenția articolului de față este doar aceea de a ilustra modalitatea unui asemenea demers evaluativ / constructiv, susținîndu-i, implicit, necesitatea și relevanța. În cele ce urmează, ne vom limita la examinarea succintă a cîtorva dintre zonele enumerate mai sus, și anume: fundamentarea abordării funcționale în gramatica limbii japoneze (*infra*, **2.**), recuperarea critică a lingvisticii lui Tsugio Sekiguchi (*infra*, **3.**) și semnificația traducerii în limba japoneză a operei coșeriene, sub raport conceptual și terminologic (*infra*, **4.**).

2. Fundamentarea abordării funcționale în gramatica limbii japoneze.

2.0. După cum se știe, abordarea integralistă a planului idiomatic diferă în mod radical de abordările derivate din gramaticile universaliste (ca cele propuse în generativism și cognitivism) ori din gramaticile pur/dominant formale (ca gramaticile logice ori gramaticile anumitor școli structuraliste). Înainte de toate, la temeiul lingvisticii funcționale se află o serie de disocieri teoretice esențiale: separarea planurilor limbajului (universal, istoric, particular); delimitarea planului idiomatic și, în cadrul acestuia, distincția dintre "arhitectura" și "structura" limbii; definirea conceptului de 'limbă funcțională' cu palierele sale de structurare (normă, sistem, tip); disocierea tipurilor de universalii obiective (universalii esențiale, posibile și empirice).

2.1. Specificul gramaticii funcționale în raport cu celelalte orientări este reperabil într-o primă instanță în condiția de a formula descrierile și explicațiile dintr-o *perspectivă internă* fiecărei limbi, în opoziție cu proiecția mecanică a unor concepte (clase, categorii, funcții sintactice etc.) definite exclusiv după structura limbilor europene și ridicate nemotivat la rang de 'universalitate'. O asemenea înțelegere motivează numeroase demonstrații întreprinse de Eugeniu Coșeriu în demersul de construcție funcțională a gramaticii japoneze. Sînt, în acest context, demne de menționat cîteva susțineri ce decurg dintr-o reinterpretare radicală a faptelor de structurare idiomatică:

(a) În limba japoneză distincția tranzitiv/intranzitiv nu reflectă, ca în limbile europene, o opoziție între "acțiuni" tranzitive și "acțiuni" intranzitive, ci trebuie interpretată ca o opoziție între "proces (întîmplări) exoactive" și "proces (întîmplări) endoactive" (Coseriu 1979:41-43).

(b) Japoneza nu prezintă structurări idiomatic-specifice pentru 'agent' și 'obiectul unei acțiuni', neexistînd ca atare nici funcția sintagmatică de "subiect", nici cele de "complement direct" sau "complement indirect". Dacă nu există o structurare idiomatică proprie pentru 'acțiune' și 'agent', urmează că în limba japoneză nu există o diateză "activă" propriu-zisă, ci numai o diateză "neutrală" - membrul nemarcat în sistemul diatezei, cel care "intră în joc" acolo unde nu se exprimă o diateză specifică (Coseriu 1979:43).

(c) Deosebirea dintre particulele limbii japoneze și mijloacele instrumentale din limbile europene (ex. prepozițiile) nu este una simplă formală (particulele sînt postpoziții), ci una de funcție semantic-gramaticală: anume, particulele nu indică *roluri verbale* (situarea participanților față de acțiunea designată de verbul-predicat), ci

roluri textuale sau enunțiale care nu decurg direct din natura verbului-predicat. De pildă, *ga* nu marchează un ipotetic "subiect" sau caz "nominativ", ci este "instrument de relaționare tematică" a enunțului, întocmai ca și *wa*, cu care, de altfel, se corelează într-o progresie a *specificării* (restrîngerii designaționale a) temei; *ni* nu marchează un ipotetic "obiect indirect" sau caz "dativ", ci indică direcționarea de tip spațial a procesului designat de verb (Coseriu 1979:41-43).

2.2. În perspectiva lingvisticii funcționale, domeniul gramaticii este delimitat în interiorul structurării idiomatice prin intermediul distincției primare dintre funcția limbajului de "a numi" (*ὀνομαξεν*) și funcția de "a zice" (*λέγειν*), care fundamentează separarea lexicului de gramatică. Semnificatul lexical privește exclusiv faptul *numirii*, funcția denominativă pură, în timp ce semnificatul gramatical (cu cele patru subtipuri ale sale - categorial, instrumental, sintactic, ontic) constituie organizarea semantică proprie *zicerii* într-o limbă. Sarcina gramaticii funcționale este așadar "aceea de a stabili în fiecare caz ce anume *zice* limba considerată, în și prin ea însăși, prin intermediul opozițiilor ei gramaticale, și de a stabili pentru fiecare limbă "Weltanschauung"-ul gramatical ce îi este propriu: sistemul specific în care ea structurează lumea evenimentelor și a relațiilor care fac obiectul "zicerii" (Coseriu 1989, secțiunea **2.2.**, p. 30 în versiunea în limba română). Exemplificarea acestui obiectiv se face cu analiza în detaliu a structurării gramaticale specifice în enunțul japonez "Kodomo-wa kuru" (secțiunea **2.4.1.** a aceluiași studiu).

O ilustrare convingătoare a adecvării superioare la realitatea limbii a demersului funcțional în comparație cu abordările de tip "universalist" sau logic-formal îl constituie modul în care însăși distincția primară enunțată mai sus clarifică natura categorială - controversată - a verbului japonez (Coseriu 1979:39-41). Rezumăm traiectul argumentației coșeriene:

Din impersonalitatea absolută a verbului în japoneză nu derivă un presupus caracter "nominal" (cum reflectă eventuala echivalare a unei forme ca "yomu" cu "(das) Lesen", "citire(a)", ci caracterul său pur *denominativ*. Astfel, dacă în limbile indoeuropene cuvintele se prezintă încă la nivelul lexicului cu semnificatul lexical deja organizat prin grila semnificatului categorial (i.e. orice cuvînt există determinat potențial ca 'substantiv', 'verb' etc.), în schimb, la nivelul lexicului ca atare verbul japonez doar *numește*, în timp ce semnificatul categorial apare numai în *zicere*, ca funcție enunțială. De aceea, în lexic "yomu" are un statut analog mai degrabă lui "lesen" ca formă generică ce denominează întreaga paradigmă corespondentă (cu opoziții de număr și persoană), cu deosebirea - importantă - că "yomu" nu își subsumează o paradigmă similară, ci delinează *el singur* un continuum nediferențiat după număr și persoană în domeniul semantic unde germana situează paradigma corespondentă. Pe de altă parte, "yomu" actualizat enunțial își vedește semnificatul categorial de verb (impersonal), corespunzînd germ. "man liest", fr. "on lit", sau, mai exact, germ. "es wird gelesen", rom. "se citește". Semnificatul său gramatical poate fi explicat ca "es ist (es besteht, es gibt) lesen", "es geschieht (einem) lesen", "il y a lire", "are loc (se petrece) faptul de a citi".

2.3. La temeiul abordării funcționale stă conceptul de **semnificat** ca intuiție unitară

a unui "mod de a fi" ce nu rezultă din aditîia tuturor variantelor designaționale atestate, ci, dimpotrivă, reprezintă baza omogenă a oricăror variante designaționale *atestate* sau *posibile*. Cu alte cuvinte, semnificatul (inclusiv cel gramatical) nu este nici reductibil la, nici deductibil din designarea "lucrurilor" (a "stărilor de fapt"). În schimb, explicitarea epistemică a unei structurări la nivelul semnificatului se poate valida prin aceea că reușește să explice coerent (să justifice) variante designaționale heterogene, separînd, după caz, organizarea semantică (i.e. organizarea lingvistică propriu-zisă) de contribuția adusă de "cunoașterea lucrurilor" la interpretarea enunțurilor. Și această trăsătură se regăsește în abordarea sistemului gramatical japonez, după cum relevă exemplul cu care încheiem scurta noastră prezentare.

În general modelele descriptive ale diazezei în limba japoneză nu permit integrarea unitară a utilizărilor construcției *ukemi* în așa-numitele accepții de 'onorific' (ex. "Mainichi shinbun-wo *yomaremasu* ka", "Citiți ziarul în fiecare zi?"), 'potențial' (ex. "Kono *yasô-wa taberaremasu*", "Aceste ierburi se mănîncă, sînt comestibile") și 'spontan' ("Sore-wo miru-to *nakarete-kuru*", "Cînd vezi așa ceva îți vine să plîngi"), tratîndu-le drept utilizări "atipice", "marginale", "derivate" ori "speciale". Prin contrast, construcția teoretică propusă de Coșeriu nu numai că le explică drept variante contextuale (*kontextbedingte Varianten*) ale aceluiași semnificat gramatical, ci, mai mult, demonstrează că dintr-un anumit punct de vedere structura zisă 'a spontaneității' manifestă construcția *ukemi* în chiar funcția ei fundamentală (Coseriu 1979:50-55).

3. Recuperarea critică a lingvisticii lui Tsugio Sekiguchi.

3.0. Utilizînd cadrul conceptual al lingvisticii integrale, Coșeriu stabilește locul lui Sekiguchi în panorama lingvisticii actuale prin caracterizarea epistemică a demersului elaborat de lingvistul japonez (obiect, obiective, posibilități și limite) și formularea sarcinilor ce vizează dezvoltarea lui ulterioară sub raport teoretic, metodologic și descriptiv.

3.1. Lingvistica limbii în înțelegere integralistă cuprinde, pe lîngă disciplinele dedicate structurării semnificatului propriu-zis, și studiul "accepțiilor" semnificatului (al tipurilor de uz), adică lingvistica *vorbirii prin intermediul unei limbi* (sau *gramatica utilizării limbii în vorbire*). De acest tip este *gramatica "formelor semnificaționale"* (*imikeitai*) construită de Tsugio Sekiguchi: ea nu reprezintă o gramatică a limbii ca atare (a *semnificatelor*), ci o "Grammatik des Sprechens **mittels einer Sprache**, genauer, Grammatik der **Sprachverwendung**" (Coseriu 1994:60). Unitățile fundamentale pe care această gramatică le identifică și le descrie în vorbirea într-o limbă (germana la Sekiguchi) sînt **tipuri de uz** ("Verwendungstypen"): ele "nu sînt nici semnificate idiomatice, nici designații extralingvistice ci, întocmai ca în uzul real al limbii, «designație-și-sens» simultan și nediferențiat" (Coseriu 1994:60).

Astfel, volumul despre prepozițiile limbii germane (Sekiguchi 1943/1994) este organizat după unități cum ar fi: "*von* al 'identității'", "*von* al 'autorului'", "*an* al 'realizării parțiale'", "*an* al 'experimentării'". Descrierea cuprinde:

(i) regulim și comportamentul morfo-sintactic al fiecărei unități;

(ii) examinarea detaliată a modului în care "forma semnificațională" rezultă din interacțiunea semnificatului gramatical cu semnificatele lexicale în enunțuri-tip;

(iii) observații contrastive (cu japoneza, franceza etc.).

Extensiunea și complexitatea descrierii determină evaluarea de către Coșeriu a contribuției lui Sekiguchi drept cea mai coerentă, nuanțată și cuprinzătoare gramatică a utilizării unei limbi existentă la ora actuală (Coseriu 1994:61).

3.2. După Coșeriu, construirea unei gramatici a 'formelor semnificaționale' își validează utilitatea datorită contribuției sale (a) la *coerența* descrierilor din gramaticile limbilor particulare, prin disocierea semnificatelor gramaticale ca atare de variantele lor de utilizare, precum și (b) la *completitudinea* investigației asupra limbilor particulare, prin faptul că poate servi în caracterizarea lor la palierul organizării tipologice. De asemenea, elaborarea acestui tip de gramatică reprezintă o pre-condiție necesară pentru cercetarea întemeiată a domeniului textualității: "O gramatică detaliată a utilizării limbii este treapta premergătoare indispensabilă pentru o lingvistică a textului construită coerent și complet, precum și, mai ales, pentru o lingvistică a tipurilor de texte" (Coseriu 1994:61).

3.3. Ni se pare însă că aportul cel mai pregnant al lui Coșeriu la valorizarea operei lui Sekiguchi constă, dincolo de clarificarea temeiurilor ei teoretice, în trasarea explicită a *limitelor* acestei gramatici, precum și în formularea *sarcinilor* pentru extinderea și dezvoltarea ei coerentă în interiorul domeniului astfel delimitat (Coseriu 1994:61-64).

4. Semnificația traducerii în limba japoneză a operei coșeriene, sub raport conceptual și terminologic.

4.0. Considerațiile de față se focalizează asupra celor 4 volume de *Opere alese* publicate la editura Sanshūsha (**Addenda**, nr. 5-8), care cuprind 30 de studii în versiunea japoneză realizată de o echipă de 14 traducători. Putem afirma fără teamă de a greși că acesta reprezintă cel mai ambițios și remarcabil proiect de traducere a operei coșeriene realizat pe plan mondial pînă la ora actuală. El a luat formă și s-a concretizat între anii 1976 și 1983, în urma unor substanțiale întâlniri de lucru între autor, editor și echipa de traducători (vezi Ezawa 1983:348), constituindu-se, în ultimă instanță, într-un model exemplar de demers interpretativ.

4.1. Volumele se remarcă printr-o judicioasă organizare tematică ce acoperă *întreaga* arie a lingvisticii integrale (lingvistica vorbirii în plan universal, lingvistica vorbirii în planul istoric, lingvistica textului), făcînd-o astfel accesibilă cititorului de limbă japoneză *în ansamblul ei și în datele esențiale* - situație fără paralel în vreun alt spațiu lingvistic decît cel al limbilor prevalente ale originalelor (germană și spaniolă). Fără îndoială, faptul este posibil datorită dezvoltării speciale a concepției coșeriene, care, spre deosebire de alte orientări, nu a cunoscut nici răsturnări de paradigmă teoretică, nici mutații de obiect și obiective, ci vedește, dimpotrivă, o continuitate fără fisură din anii '50 și pînă în prezent.

Strategia și soluțiile traducerii, precum și explicarea limitărilor (empirice) inevitabile în cadrul unei astfel de întreprinderi sînt cuprinse într-un bogat aparat critic, din care nu lipsește, pentru fiecare concept tematizat, o definiție sintetică și lista echivalentelor în toate limbile originalelor coșeriene (germană, spaniolă, italiană, franceză). Din acest punct de vedere, putem afirma că volumele conțin, imbricat în note, un adevărat glosar de lingvistică integrală.

4.2. Fără îndoială, cea mai formidabilă provocare cu care s-au confruntat traducătorii o reprezintă transpunerea edificiului conceptual al lingvisticii integrale în echivalențe terminologice cărora li se impun mai multe cerințe cruciale:

(1) *Exactitate*: să reflecte fidel disocierile și delimitările între concepte, precum și rețelele relaționale în care ele se situează.

(2) *Adecvare*: să evidențieze raportul special cu tradiția lingvisticii și a filosofiei limbajului, respectînd filiația preluării și redefinirii, în teoria proprie, a unor concepte de

bază, cum ar fi cele din tradiția semiotică (*semnificant, semnificat, semn*), cele din structuralismul saussurian (*sincronie, diacronie, valoare*), cele din fenomenologie etc.. Pe de o parte, acestea trebuie recunoscute de cititor ca fiind relaționate la izvoare (ele înseși aflate în afara spațiului cultural japonez). Pe de altă parte, însă, trebuie pusă în lumină în același timp tocmai opera de clarificare, întemeiere critică și redefinire înfăptuită în textele coșeriene, adesea în sensul recuperării unei intuiții corecte care a fost obliterated prin reducții sau erori provenite din interpretări dogmatice.

(3) *Coerență*: să echivaleze unitar concepte prezente în originale de limbi diferite. Această operație, în principiu simplă, este îngreunată în practică din cauza diversității limbilor originale, precum și din cauza intricării organice a originalelor, unde, pe lângă conceptele tematizate ca atare în fiecare studiu, se regăsesc în complexe recurențe numeroase concepte dezvoltate în alte puncte ale operei coșeriene.

(4) *Transparență*: echivalarea nu presupune un simplu împrumut ori o simplă adaptare a termenilor din limbile originalului, ci faptul de a face *conținutul* termenului accesibil cititorului japonez și în mod imediat, prin semnificat și expresie (grafică). Este vorba aici despre un efort de simetrizare cu strategia coșeriană de a utiliza cu valoare terminologică termeni prezenți și în vorbirea uzuală, adică termeni care exprimă cunoașterea intuitivă a vorbitorului însuși despre limbaj. Acest efort se manifestă în predilecția pentru alegerea unor cuvinte japoneze 'genuine', - nu construite din rațiuni traductologice, ci identificabile ca atare în vorbirea reală -, și marcarea transformării lor în *termeni* (transformarea din expresie a cunoașterii intuitive în expresie a cunoașterii reflexive).

4.3. Strategia dominantă pentru îndeplinirea acestor cerințe ni se pare a consta în următorul ansamblu de procedee:

(i) termenul coșerian este echivalat printr-un cuvânt japonez 'genuin', ale cărui caractere grafice exprimă nemijlocit conținutul;

(ii) unde este cazul, se propune și o citire suplimentară, reprezentînd adaptarea termenului din original;

(iii) termenul din original sau chiar secvențe de dimensiuni superioare, cum ar fi sintagme sau fraze, sînt, în plus, citate ca atare, în segmente parantetice.

Vedem această strategie aplicată, de pildă, în echivalarea unei triade conceptuale de bază a integralismului:

"katsudô" cu citirea [enérgiea] și originalul în spaniolă "actividad";

"chikara" cu citirea [dynamis] și originalul germ. "Potenz";

"sakuhin" sau mai apropiatul "shosan" cu citirea [ergon] și originalul sp. "producto".

Uneori, cerința de **transparență** prevalează, ducînd procedeele al doilea chiar mai departe: de acest fel este soluția adoptată de Tadao Shimomiya în traducerea sa la *Determinación y entorno* (vol. 4, p. 81-121), unde ambii termeni din cuplul conceptual «limbă»/«limbaj» sînt transpuși prin intermediul *unuia și aceluiași* cuvînt 'genuin' ("genjo"), diferențiat doar prin citirile suplimentare [langue]/[langage] - variantă preferată încercării de a crea un termen "artificial" suplimentar pentru "limbaj".

Ni se pare că versiunea japoneză este *exemplară* deoarece aduce în prim-plan natura *terminologică* a cuvîntului în cauză, pe care cititorul neavizat, ori cel aflat la un prim contact cu textul original, (i) fie nu o sesizează (luînd termenul drept cuvînt din vorbirea uzuală), (ii) fie, dacă o sesizează, riscă să nu realizeze că în gîndirea coșeriană el a suferit un proces de reinterpretare și redefinire. Ca exemple pentru prima situație, menționăm: "(taikei no) jitsugen" ("realización (del sistema)"), "hanasu koto" ("hablar"), "katsudô" ("actividad"), "hanashikata" ("modo de hablar").

Exemple pentru al doilea tip de situație sînt: "rekishigengogaku" ("lingüística histórica"), "ninshiki" ("Erkenntnis"), "keishikiteki" ("formal"), "gengoteki keisei" ("sprachliche Gestaltung").

4.4. Fără îndoială, procedee ca cele evidențiate mai sus nu sînt specifice traducerii textului coșerian, ci procedee 'normale' pentru orice traducere de text filosofic, științific sau tehnic în limba japoneză. Ceea ce dorim să subliniem este în primul rînd *consecvența* aplicării lor în cazul de față, validînd astfel traducerea textelor coșeriene drept rezultat și mărturie a unui proces interpretativ maximal. Din această perspectivă, putem conchide că versiunea japoneză capătă valoare de reper exponențializat întru înțelegerea concepției coșeriene, așa cum ar fi de dorit să se afle la îndemîna oricărui cititor, nu numai a celui de limbă japoneză.

5. Nu vom încheia prezenta schiță de evaluare a statutului integralismului în raport cu spațiul lingvistic nipon fără a semnală cîteva direcții de investigație care pot aduce substanță suplimentară fertilei conjuncții configurate aici:

(1) elaborarea unei gramatici funcționale comprehensive a limbii japoneze, deschisă și aplicărilor didactice;

(2) extinderea exegezei privitoare la "situația actuală" a integralismului lingvistic prin examinarea subdomeniilor în care orientarea integralistă a fost adoptată de lingviști japonezi, cu analiza rezultatelor și a dezvoltărilor propuse în acest proces;

(3) identificarea punctelor de convergență cu viziunea integralistă asupra limbajului în cadrul unor cercetări din lingvistica japoneză efectuate pornind de la baze teoretice diferite - întreprindere ce vizează atît eventuale clarificări reciproce, cît și o mai limpede reliefare a virtualităților constructive ale integralismului.

BIBLIOGRAFIE

- Coseriu, Eugenio, 1979. *Verbinhalt, Aktanten, Diathese. Zur japanischen Ukemi-Bildung*, în K. Ezawa & K.H. Rennsch (ed.), *Sprache und Sprechen. Festschrift für Eberhard Zwirmer zum 80. Geburtstag*, Tübingen, Niemeyer, p. 35-55.
- Coseriu, Eugenio, 1982. *Naturbild und Sprache*, în J. Zimmermann (ed.), *Das Naturbild des Menschen*, München, Fink, p. 260-284.
- Coseriu, Eugenio, 1987. *Bedeutung, Bezeichnung und sprachliche Kategorien*, în "Sprachwissenschaft", 12, I, p. 1-23.
- Coseriu, Eugenio, 1989. *Principes de syntaxe fonctionnelle*, în "Travaux de linguistique et de philologie", XXVII, Strasbourg-Nancy, p. 5-46; trad. în limba română de E. Tămăianu: *Principii de sintaxă funcțională*, în "Dacoromania", serie nouă, I, 1994-1995, nr. 1-2, p. 29-68.
- Coseriu, Eugenio, 1994. *Sprachtheorie und Grammatik bei Sekiguchi*, studiu explicativ la Sekiguchi 1943/1994, Tübingen, Niemeyer, p. 59-64.
- Coseriu, Eugenio, 1995. *Die gegenwärtige Lage in der Sprachforschung: Einzelsprachliche und Sprachverwendungsforschung*, în E. Coseriu, K. Ezawa & W. Kürschner (ed.) *Sprachwissenschaftsgeschichte und Sprachforschung. Ost-West Kolloquium Berlin 1995. Sprachform und Sprachformen: Humboldt, Gabelentz, Sekiguchi*, Tübingen, Niemeyer, p. 3-34.
- Ezawa, Kennosuke, 1983. *Coseriu gengogaku no tokushoku to igi ni tsuite [Despre caracteristicile și semnificația lingvisticii coseriene]*, studiu explicativ în *Ningen no gaku toshite no gengogaku. Coseriu gengogaku-senshū*, vol. 4, Tokyo, Sanshūsha, p.337-348.
- Sekiguchi, Tsugio, 1943/1994. *Deutsche Präpositionen. Studien zu ihrer Bedeutungsform* (traducere în

limba germană a lucrării *Imikeitai wo chûshin to suru doitsugo zenchishi no kenkyû*, Tokyo, 1943), Tübingen, Niemeyer.

ADDENDA: LUCRĂRI COȘERIENE TRADUSE ÎN LIMBA JAPONEZĂ

- (1) *Ippan-gengogaku nyûmon* [Lección de lingvistică generală], Tokyo, Sanshûsha, 1979.
- (2) *Gengo-chirigaku nyûmon* [Geografia lingvistică], în lucrările conferințelor "Nihon-hôgen-kenkyûkai 1976-1979", Tokyo 1979; republicat în ediție revizuită în 1981.
- (3) *Gengo to ningen* [Omul și limbajul său], în "Energiea", 6, Tokyo, p. 97-115.
- (4) *Utsuriyukukoso kotobanare. Synchronie - diachronie - historia* [Sincronie, diacronie și istorie], Tokyo, Kronos, 1981.
- (5-8) *Ningen no gaku toshite no gengogaku. Coseriu gengogaku-senshû*, Tokyo, Sanshûsha:
  - vol. 1, *Kôzôteki imiron* [Semantică structurală], 1982.
  - vol. 2, *Gengotaikei* [Sistemul lingvistic], 1981.
  - vol. 3, *Bunpô to ronri* [Gramatică și logică], 1981.
  - vol. 4, *Kotoba to ningen* [Omul și limbajul său], 1983.
- (9) *Humboldt to gendaigengogaku* [Humboldt și lingvistica modernă], în "Energiea", Tokyo, 1984, p. 74-81.

EUGENIU COȘERIU ȘI 'RĂSTURNAREA LINGVISTICĂ' - O (NOUĂ) DESCHIDERE SPRE POSTMODERNITATE -

CORNEL VÎLCU

RESUMÉ. Cet ouvrage représente notre commentaire d'un fragment de texte humboldtien, concernant la relation qui s'établit entre l'objet, le sujet et le langage (en tant que *langue* - que nous avons considérée ici sous ses aspects *historique* et *fonctionnel*) participant à la constitution des phénomènes, dans le sens post-kantien ou phénoménologique du terme. Notre thèse principale, c'est que Guillaume de Humboldt a 'annoncé', il y a presque deux siècles, la façon dont nous (appartenants au temps de la postmodernité) envisageons aujourd'hui cette constitution comme collaboration de trois 'actants' ontologiques. De ces trois actants, le 'monde' et le 'moi' ont fait depuis longtemps carrière dans la réflexion philosophique. Mais l'importance du langage (qui, en vertu de son arbitrarité, ne peut être d'aucune façon conceptualisé comme instrument de la 'réflexion' du monde ou de l'expression de l'*égo*) n'est parvenue à faire sujet de débat que grâce à la spéculation structuraliste et poststructuraliste. En notre effort d'interprétation, nous avons invoqué d'un côté l'autorité d'Edmund Husserl et de sa phénoménologie transcendantale, de l'autre celle de Ferdinand de Saussure et du structuralisme pour ainsi dire 'ortodoxe'. Mais le concept fondamental qui nous a guidés (même si non pas de façon explicite) en notre recherche appartient à Eugène Coseriu: il s'agit de la *fonction significative* en tant que *création de signifiés*. Nous croyons que dans ce concept la théorie 'philosophique' de l'*égo* absolu et la théorie 'linguistique' du signifiant parviennent à une synthèse qui seule pourrait fournir le point de départ des recherches scientifiques appartenant au paradigme de l'âge postmoderne.

O. Întregul text care urmează¹ este, propriu-zis, un comentariu la un foarte scurt fragment humboldtian. În traducerea lui Ștefan Augustin Doinaș², el sună astfel:

Orice mod al percepției subiective a obiectelor trece cu necesitate în constituirea și folosirea limbii. De fapt, cuvântul se naște din această percepție, și nu este o copie a obiectului în sine, ci a imaginii acestuia născută în sufletul nostru. Cum subiectivitatea este inevitabil amestecată în orice percepție obiectivă, se poate considera, independent de limbă, că orice individualitate umană este ca un punct de vedere propriu în ceea ce privește viziunea despre lume. Dar ea devine și mai mult prin limbă, *căci la rîndul lui cuvîntul devine un obiect în raport cu sufletul, și vine să aducă o particularitate suplimentară nouă, ce se distinge de subiect, în*

¹ Acest articol a fost redactat, într-o primă formă, pentru - și prezentat la - un colocviu științific organizat de Academia din Chișinău (*Lecturi coșeriene*, ediția a II-a, 21-22 mai 2001). Respectiva variantă a textului a generat, însă, numeroase - și, trebuie s-o recunoaștem, îndreptățite - nelămuriri, legate mai cu seamă - după opinia noastră - de unele precizări care ar fi trebuit făcute 'la fața locului' și care lipseau, mai ales datorită timpului restrîns acordat comunicării. Anumite observații pe care profesorul Eugeniu Coseriu a avut amabilitatea să le facă *ad-hoc*, o serie de discuții relativ polemice cu prof. Mircea Borcilă și asist. Lucian Lazăr (cărora le mulțumim pe această cale), ca și o lectură aprofundată a unor texte coșeriene (în speță, *Forma y sustancia...*) și husserliene (mai ales *Idées...*) ne-au determinat la redactarea acestei a doua variante, una mai amplă și, sperăm noi, mai explicită.

² în HUMBOLDT, *Fragmente...*, p.161

așa măsură încât în concept există de acum încolo trei lucruri: amprenta obiectului, felul în care ea este primită în subiect și efectul pe care îl produce cuvântul ca sunet lingvistic. Acest efect produs de cuvânt este cu necesitate dominat, în fiecare limbă, de o analogie constantă, și, cum în fiecare națiune o subiectivitate omogenă își exercită deja acțiunea sa asupra limbii, în fiecare limbă există o viziune particulară asupra lumii. (s.n.)

Intenția noastră este să explicităm - în spirit declarat coșerian - modul cum gândirea humboldtiană anticipează un tip de înțelegere a fenomenalității, a lumii și a realului caracteristic postmodernității.

1. τα ὄντα ὡς εἰσὶν λεγείν; *die Sachen sagen wie sie sind*; a spune lucrurile așa cum sînt: iată ideea inaugurală și scopul declarat ale lingvisticii integrale, într-o formulare de sorginte platoniciană, totuși înșelătoare pentru urechea - fie ea și 'științifică' - neobișnuită a-și pune problema orizontului (filosofic) presupozitional *din* care ea se rostește. Tot astfel cum fraza-lemnă a fenomenologiei transcendente, *Nach den Sachen selbst!* (*La lucrurile însele!*) a fost interpretată uneori, într-o înțelegere prea grăbită, drept declararea necesității de acces la obiectivitatea pură (concepută, însă, prekantian, naturalist și 'hyletic'), teamă ne este că expresia aleasă de Eugenio Coseriu drept caracteristică întreprinderii integraliste în... integralitatea ei riscă lecturi superficiale care ar putea denatura grav imaginea acestei doctrine lingvistice.

Două precizări trebuie făcute, înainte de a desfășura propriu-zis demersul nostru:

(i) Cunoașterea științifică este, în opinia coșeriană, rezultanta unei reflexivizări, a unei ridicări la un nivel pe care l-am putea numi - împreună cu Heidegger - *întemeiat-justificativ*³ a ceea ce e deja cunoscut la modul originar-intuitiv. Cu referire la știința lingvistică, ea e trecerea de la *cognitio clara distincta inadaequata*, deci de la *saber lingüístico (dynamis)* al vorbitorului la o *cognitio adaequata*⁴. Obiectele primare ale științei (*lucrurile, faptele* despre care se afirmă că trebuie spuse așa cum sunt), ale oricărei științe⁵, nu pot fi deci concepute drept preexistente, constituite în afara conștiinței; ele sunt fenomene în sens kantian, nu lucruri-în-sine.

³ Privitor la cele trei tipuri heideggeriene de întemeiere (*Stiften, Bodennehmen, Begründen*), v. *Repere...*, p. 65-66

⁴ COSERIU, *Competencia...*, p. 230

⁵ O *aparență* gravă problemă survine aici: o 'tensiune' între tripartita coșeriană (clasică) a tipurilor de obiecte și științe și monismul inerent abordării noastre fenomenologice. Nu e, însă, greu de remarcat că e vorba despre *paliere* diferite: constituirea fenomenologică, triadică în ce privește participanții în act, dar unică tocmai *ca* act, ne oferă fenomenele în prezența lor primară, antepredicativă; asupra acestor date origine (pur semnificative, ținînd de *logos-ul semantikos*), științele aparținînd diferitelor *regiuni* (în sensul husserlian al termenului) aplică propriile moduri de sesizare a obiectului. Acesta e *văzut*, de exemplu, în științele naturii drept exterior actelor experimentatorului și prins într-un conex determinist (de aici, criza fundațională generată de 'dispariția spectatorului' și indeterminism), iar în științele logico-matematice drept obiect 'abstract' de construcție după niște reguli fixe (indecidabilitatea - care trădează limitele constitutive ale formalizării - reprezentînd, în acest domeniu, sursa crizei). Cît despre științele culturii (care tratează despre obiecte ale libertății, guvernate de finalități și aprehendate întrucîtva 'din interior', prin cunoașterea originară), acestea se află, încă, din păcate, *in statu nascendi* - tocmai fiindcă știința primă în acest sens, lingvistica, nu e înțeleasă de propriii ei teoreticieni și practicanți drept știință a culturii.

(ii) De aceea, $\tau\alpha\ \acute{\omega}\nu\tau\alpha$, tradus mai sus prin *lucruri*, nu trebuie înțeles aici drept denominând obiecte-subzistente (de tipul *pietrei* prezente în sine într-un ansamblu de lucruri ale unei naturi extrasubiective); el acoperă, când e utilizat referitor la limbaj, ansamblul fenomenelor ce țin de cunoașterea intuitivă a vorbitorului în cele trei planuri ale limbajului. Iar când e interpretat într-un sens mai larg-epistemic, termenul denumește *fapte* în sensul cel mai general, deci nu doar substanțe individuale, ci și calități, relații, multiplicități, etc. - așa cum sunt ele configurate de cogniția științifică.

"Lucrurile" despre care vorbește aici Eugeniu Coșeriu nu sunt, în nici un caz, 'obiecte' în sensul conferit lor de către științele pozitivistice (care în același timp se recomandă pe ele însele drept singurele științe cu adevărat științifice⁶). Nu e vorba despre niște empirii, în sensul unor lucruri constituite în natură, i. e. exterior actelor sintetice ale subiectului, și în afara acțiunii 'cosmicizante' a limbajului. Într-o perioadă când lingvistica mai e percepută de majoritatea practicanților și simpatizanților ei drept o știință de alt ordin decât cel al culturii⁷, tocmai diferența uriașă de întemeiere dintre integralism și celelalte orientări riscă să fie obnubilată de ceea ce Eugeniu Coșeriu numește aici obiecti(vi)tate.

Or, ne pare evident că *sursa* cea mai importantă a concepției coșeriene privitoare la acest aspect o reprezintă tradiția humboldtiană, interpretarea de către filosoful german al limbajului a relației dintre *subiect*, *lume* și *limbă*. Această concepție - și odată cu ea cruciala contribuție a autorului ei la evoluția dezbaterii spirituale europene - poate fi înțeleasă sau explicată, după opinia noastră, în două moduri diferite:

1.1. Un prim mod, mai 'decis', mai radical/ revoluționar, ar fi să afirmăm că pe traseul 'perceptual' de la lumea exterioară la cea interioară subiectului se interpune limbajul. Nu putem avea o imagine (nici chiar primară, spontană) a obiectelor, decât deja *mediată, organizată, interpretată* de către limbaj. E ca și când, revenind la celebra răsturnare kantiană, ale cărei date ne sunt tuturor familiare, am înlocui cele douăsprezece categorii (universale) ale intelectului cu mult mai numeroasele categorii semantice ale limbajului, care nu mai au valabilitate universală, ci diferă în funcție de limbă⁸. O schematizare - intenționat-naivă - a noii viziuni introduse de către Humboldt ar arăta astfel:

⁶ COȘERIU, *Lecții...*, p. 49

⁷ v. COȘERIU, *Lecții...*, mai cu seamă cap. IV - *Lingvistica între pozitivism și antipozitivism*

⁸ Formularea 'ca și când', cu care începe fraza noastră, nu poate, desigur, să scuze uriașa simplificare pe care ea o cuprinde. Suntem conștienți că am comis aici - spre a putea trece mai departe cu argumentația noastră - o reducere care îi nedreptățește atât pe Kant, cât și pe Humboldt; dar, pentru abordarea problemei în chestiune, e necesară o muncă de mult mai mare lărgime - ea constituie un subiect posibil pentru o lucrare doctorală, sau pentru o carte. Sunt de aprofundat, mai întâi, chestiunea schematismului transcendent kantian, ca și chestiunea relației dintre imaginația reproductivă și cea productivă; apoi, la Humboldt, relația dintre relativitatea *de facto* a limbajului și totuși universalitatea lui ca facultate; în fine, sunt de aprofundat abordările coșeriene ale chestiunii universalilor limbajului și ale relației dintre ceea ce tradiția filosofică numește 'categorii' și semnificatul categorial. Toate acestea trebuie, însă, să rămână în suspensie, pentru elaborări ulterioare.

"înainte" de Humboldt		"după" Humboldt	
'obiecte'	'eu'	'obiecte'	'eu'
'lucruri'	'suflet'	'lucruri'	'suflet'
'lume'	'spirit'	'lume'	'spirit'
'realitate'	'minte'	'realitate'	'minte'
'natură'	'subiect'	'natură'	'subiect'
.....	.....	.....	.....
	limbaj	limbaj	(limbaj)
	'alter'		'alter'

Adică: limbajul nu mai intervine doar atunci când vreau să-mi 'exprim' gândirea, să 'transmit' ceva altcuiva; ci el îmi influențează în mod decisiv însăși *'percepția', asimilarea lumii*. Deci: nu mai întîi 'gîndesc' și apoi 'formulez' gândirea în cuvinte, pentru a o putea împărtăși; limbajul participă la însăși *constituirea gîndirii*.

Acest mod de a lua în considerare rolul 'limbii' e cel care a caracterizat evoluțiile structuraliste și poststructuraliste în domeniul (și uneori depășind în ambiții teritoriul) științelor limbajului. Lingvistica - dar o lingvistică văzută doar sub dimensiunea ei idiomatică - și-a revendicat, în baza acestei viziuni, rolul de știință-pilot a oricărei epistemologii cu pretenție de valabilitate. Acesta e și motivul pentru care, atunci când s-a trecut - inițial, într-o încercare de a elibera eul de tirania 'limbii' concepută drept o *închisoare*, drept agent al unei terori invizibile - la atacarea noțiunii înseși de *structură*, (cum s-a întîmplat la modul cel mai acut, spre exemplu, în *deconstrucția* derrideană), din disoluția aceasta a rezultat o întregă tematică referitoare la *sfrîșitul filosofiei*.

1.2. Cel de al doilea mod de a înțelege conceptualizarea humboldtiană a răsturnării lingvistice, mod sugerat în repetate locuri în opera filosofului german al limbajului (cu o claritate remarcabilă, însă, în fragmentul citat la începutul articolului de față), e cel potrivit căruia obiectul, subiectul și 'limba' sunt dispuse triadic în jurul 'conceptului' (prin concepte vom înțelege aici entitățile punctiforme, efemere, dar dotate cu conținut, prin care se desfășoară actul gîndirii noastre). Viziunea aceasta e întrucîtva mai rezonabilă, întrucît limbajul nu mai e ceva întru totul arbitrar care se interpune brutal între noi și lume: se acceptă că lumea, limbajul și subiectul se influențează reciproc în mod continuu, se 'varsă' unul (una) în celălalt (cealaltă), într-o perpetuă coexistență dinamică, triadică. Ce se cîștigă, însă, aici, în acceptabilitate, se pierde în claritate științifică, deoarece însăși natura heraclitică, de desfășurare continuă a acestei interinfluențe obligă discursul despre oricare din cele trei entități luată separat să sucombe în vag. Conceptul unei realități veșnic neașezate, al unei realități ce nu e niciodată dată și stabilă, ci *se face* perpetuu, e, desigur, un concept cel puțin neliniștitor pentru o cunoaștere ce, prin definiție, are nevoie de certitudine. Dar tocmai aceasta e caracteristica datorită căreia postmodernitatea, ca vîrstă spirituală⁹ a umanității, pare a reprezenta o epocă nouă, 'nemaîntîlnită' în istoria - cel puțin în cea nouă cunoscută - a științelor.

⁹ Iar nu ca perioadă 'postindustrială' (mod de înțelegere care uită indeterminarea de esență dintre 'economie' și *spirit*), sau ca postmodernism, amalgam de mode și tendințe și concept contradictoriu, pentru că nu posedă o *esență*.

2. În continuare, orientându-ne din nou atenția asupra fragmentului humboldtian citat la începutul lucrării noastre, vom încerca să reexaminăm - dintr-un unghi de vedere îmbogățit de cunoașterea integralismului lingvistic - constituirea fenomenologică a ceea ce în conștiința noastră naivă (sau 'naturală' în sensul condamnat de Husserl și urmașii săi) e considerat un *obiect empiric*.

Am ales *tocmai* acest tip de obiect din două motive principale:

(i) la un asemenea obiect (prototip, proto-obiect [*Urgegenstand*]¹⁰ al cunoașterii naturale, cum îl caracterizează părintele fenomenologiei) se referă, din câte înțelegem, Wilhelm von Humboldt;

(ii) urmărim a demonstra, împreună cu filosoful german al limbajului, că, exact acolo unde realismul naiv își așează întemeierea (sau, pentru a fi mai exacti, refuză a o chestiona) e posibilă - în cazul nostru, chiar necesară - o dublă critică: în primul rând, o critică de tip kantian în sensul cel mai ortodox; în al doilea rând, o critică a criticii kantiene, prin care mitul sistematic al celor douăsprezece categorii ale intelectului să fie substituit de o analiză a semnificațiilor ca apartenenți, în fiecare caz, unei anumite limbi (în sens istoric și/sau funcțional).

2.1. Nu există o cunoaștere a lucrului 'însuși' sau a 'lucrului în sine'. Obiectul așa-zis empiric (vom rămîne la exemplul invocat mai sus, al unei *pietre*) nu se constituie *ca* obiect în afara conștiinței (sau, dacă o astfel de constituire există/ e posibilă, noi nu avem cum ști. Judecata asupra posibilității/ realității acesui tip de constituire va trebui deci să fie *suspendată*¹¹). Cognoscibil e doar fenomenul 'piatră' - ansamblul de moduri de configurare prin care obiectul apare spațio-temporal¹² *intuiției* mele. Cît despre identitatea-cu-sine (pe care o vom numi de aici încolo *ipseitate*¹³) a obiectului, ea își are originea într-un act sintetic al eului. În 'percepția' mea, piatra nu-i decît un ansamblu fluctuant de 'senzații', care nu pot reprezenta în ele însele sursa pentru nici o unitate formală.

¹⁰ " ... cuvîntul 'obiect' [*Gegenstand*] servește drept acoladă pentru tot felul de configurații de altfel solidare, cum ar fi 'lucru', 'proprietate', 'relație', 'stare de fapt', 'grup', 'ordin' etc; acești termeni nu pot fi, evident, confundați unul cu celălalt, dar trimit de fiecare dată la un tip de obiectivitate care are, ca să spunem așa, privilegiul proto-obiectivității [*Urgegenständlichkeit*] și prin raportare la care toate celelalte tipuri fac figură, într-o oarecare măsură, de simple derivate. În exemplul nostru [ontologia naturii, n.n.], acest privilegiu aparține în mod natural lucrului însuși, în opoziție cu proprietățile lucrului, cu relația etc." - HUSSERL, *Idées...*, pp. 38-39.

¹¹ Această suspendare fiind celebra 'punere în paranteze' sau *epoché* fenomenologică

¹² E de la sine înțeles că e nu e vorba aici despre spațiu/ timp mundane, obiective, ci despre formele kantiene ale intuiției pure.

¹³ A se vedea diferențierea între cele două sensuri ale identității, în COȘERIU, *Forma y sustancia...*, p. 198; diferențierea identitate vs. ipseitate în COȘERIU, *Determinación...*, p. 293-294. De asemenea, e interesant de examinat comentariul - în intenția lui antikantian - al lui HUSSERL, în #43 din *Idées...* E evident că nu avem de-a face, în acest din urmă caz, cu o discuție privind ipseitatea obiectului în sine, ci cu una care anunță subtilul concept husserlian ceva mai târziu de *transcendență de imanență intențională* [*Transzendenz irealen Beshlossenseins* - în traducerea franceză Levinas & Peiffer, *transcendance d'inhérence irréelle*] (v. HUSSERL, *Meditații...*, p. 57)

E suficient să recitim cu atenție celebrul fragment cartezian referitor la o bucată de ceară pusă la topit¹⁴, pentru a ne da seama că, întotdeauna, izolarea unui obiect ca diferit de 'restul lumii' și 'identic-cu-sine' este un act în fond *liber* al subiectului, subiect înțeles, aici, în mod absolut. Firește, ca subiect istoric, dotat cu alteritate, voi fi tentat, sau înclinat să consider - ca apartenent unei comunități 'naive' - piatra drept *subzistentă*; în calitate de, să zicem, microfizician, aș cunoaște, însă, și natura ei de *cîmp* de entități și relații. În ambele cazuri și în toate cazurile posibile, decizia de a-i atribui unitate sau multiplicitate, oricît de *motivată* empiric mi-ar părea ea, aparține de fapt (pentru că și *de drept*) subiectului.

Mai mult decît atît: chiar fixat în ipseitatea sa și menținut în calitate de 'ghid transcendentă'¹⁵, obiectul nu e, *ca atare*, nimic mai mult decît un 'pur X' lipsit de determinări și, deci, de identitate (sau, cum ar spune Husserl, împrumutînd un concept aristotelian, simplul $\tau\acute{\omicron}\delta\epsilon$ $\tau\acute{\iota}$ fără substrat material). Deși, deja, obiect nu al intuiției (ca variantă pasivă a intenționalității), ci al constituirii transcendente, el, scos din ansamblul de relații cu 'restul lumii', *demundaneizat*, *redevine incognoscibil*¹⁶.

Or, o ieșire din acest aparent cerc vicios trece obligatoriu, credem noi, prin conceptul integralist de *designație*. Două aspecte fundamentale sunt de analizat aici:

a) Designația (designarea)/ designatul nu trebuie nicidecum identificate cu ceea ce lingvistica pragmatică, de exemplu, numește referință/ referent (eventual accentuînd: referent real vs. referent virtual¹⁷). Operația designativă *nu* ține, în esența ei, de instrumentalizarea limbajului pentru a exprima situații 'de fapt' sau 'reale'. *Dimpotrivă*, prin ceea ce Eugenio Coșeriu numește *entornos*, situația este instrumentalizată pentru a exprima ceea ce discursul 'vrea' să spună. În calitatea lor de act, respectiv entitate ținînd de/ rezultată din *funcția semnificativă*¹⁸, designarea și designatul sunt insensibile la probe apofantice. De aceea, fenomenologic vorbind, designatul e relevant pentru o tematică a *constituirii* obiectului intențional, și nicidecum pentru una a 'reflectării' unui 'dat' empiric.

¹⁴ În cea de-a doua din cele șase *Meditații metafizice* - cea care descrie natura spiritului uman ca fiind mai cognoscibilă decît faptele corporale.

¹⁵ HUSSERL, *Meditații...*, # 21

¹⁶ Lucian Lazăr ne atrăgea atenția că, heideggerian vorbind, *lumea* în totalitatea ei deschisă (ca aură transcendentă a *Dasein*-ului, sau înțelegere anticipatoare a totalității) *precede* orice cunoaștere a obiectelor particulare. Subliniem faptul că aderența noastră la această idee e totală; dar lucrarea de față a trebuit să urmeze traseul humboldtian, și să mai afirme o dată că intuiția așa-zis primar-empirică (la fel ca și orice alt tip de donație) e, în fond, constituiere; sau, cu splendida expresie a lui Paul Ricoeur: "On pourrait dire alors que dans la these du monde je vois sans savoir que je donne." (*Introduction du traducteur*, in HUSSERL, *Idées...*, p. xix)

¹⁷ Din punct de vedere integralist, noțiunea de *referent virtual* reprezintă o contradicție în termeni. Nu poate exista un altfel de referent decît referentul actual, dar actualitatea nu trebuie înțeleasă aici drept spațio-temporalitate contemporană obiectivă, ci drept apartenență la actul lingvistic, unică sursă a 'lumii' la care el 'referă'.

¹⁸ Care, desigur, este creație de *semnificați*; dar designația fiind actualizare a semnificațiilor, iar aceștia din urmă, prin definiție, liberi de orice constrîngere 'mimetică' în raport cu stările de fapt, e evident că analiza apofantică a designațiilor devine absurdă. Există, desigur, o 'cunoaștere a lucrurilor' ce ține de competența elocutională; dar ea cunoaște întotdeauna lucrurile așa cum le-a structurat deja (v., de ex., COȘERIU, *Ființă...*, p. 4); există, de asemenea, o 'logică B', apofantică (v. COȘERIU, *Logica...*, p. 16); dar analiza acestei funcții a discursului ține de lingvistica textului, este, așadar, o convenție de *sens*.

b) Lucru și mai important: designatul e în primul rând actualizarea unui/unor semnificați. Or, acest fapt - care, din punctul de vedere al lingvisticii integrale, constituie o evidență primară - ne readuce la tematica humboldtiană a relativității și la conceptul de *formă (internă) a limbii*.

2.2. Ceea ce, în considerațiile precedente, am numit 'ipseitate' (identitate cu sine a obiectului ca 'pur X' transcendental) s-a dovedit a constitui, în ultimă instanță, rezultatul profund fragil, pîndit de instabilitate, al unei decizii la urma-urmelor arbitrare. Dar ceea ce, în fapt, ne interesează în cogniție nu e niciodată această ipseitate, ci *identitatea* obiectelor, altfel spus, diferențierea obiectului față de 'restul lumii' și, ulterior, posibila lui identitate, *în anumite privințe, cu alte obiecte*¹⁹.

Or, *forma formans* sau categoriile - în esența lor istorice - prin care subiectul *recunoaște ceva drept ceva* sunt date de humboldtiana *innere Sprachform*, sau de semnificați, în sens funcționalist și/ sau istoric:

a) Semnificația luată în sens *funcționalist* (constituită opozițional) are calitatea de formă vidă necesară unei categorii: integral definibilă prin poziția din sistemul *absolut exhaustiv* idiosincronic, ea este propriu-zis cea care oferă spațiul de posibilitate pentru ceea ce fenomenologia numește 'umplere' (*Erfüllung*) intențională. Intuirea existenței acestui 'pol' al (sau a acestei constituirii 'negative' a) semnificației justifică "afirmația, aparent paradoxală, a lui F. de Saussure, potrivit căreia 'în limbă nu există decît diferențe', iar 'o unitate este ceea ce o distinge de altele'.²⁰"

b) Semnificația luată în sens istoric apare, în schimb, ca un 'plin' *intuitiv* în cunoașterea originară a vorbitorului; este motivul pentru care limba (începînd chiar de la nivelul sunetelor²¹) este formă și substanță totodată, sau *substanță formată* și model de posibilitate pentru o continuă acțiune formativă a 'datului' experiențial.

c) Opinia noastră în raport cu fundamentele fenomenologiei transcendente este, de aceea, că nu există propriu-zis *intuiție categorială* sau *eidetică*²², ci 'doar' semnificație constituită *totodată* ca formă vidă (deci 'categorie', pură

¹⁹ Cu greu am putea sublinia îndeajuns contribuția excepțională pe care o aduce aparent contradictoria (dar, poate și de aceea, celebra) formulare a lui HUSSERL: "fiecare fapt, în virtutea propriei sale esențe, ar putea fi altul" (*Idées...*, p. 17). Teme esențiale ale fenomenologiei, cum sunt intuiția eidetică sau procedeul variației imaginare - obligatoriu ca metodă de căutare a *Eidos Ego*-ului - se anunță aici.

²⁰ COȘERIU, *Lección...*, p. 192. E obligatoriu, însă, pentru buna înțelegere a principiului opoziționalității, să redăm aici continuarea imediată a textului citat: "Ceea ce totuși nu înseamnă că în limbă ar exista numai diferențe goale, 'fără termeni pozitivi', deoarece diferențele înseși sînt pozitive: ele sunt trăsături determinabile. E adevărat că o unitate poate să rămînă delimitată exclusiv negativ, fiind 'ceea ce alte unități nu sînt'; dar aceasta are loc tocmai pentru că alte unități sînt 'ceva'. În plus, este vorba despre specificul delimitării: chiar un cîmp fără împrejmuire proprie este în mod indirect împrejmuire, dacă toate cele care îl înconjoară sînt împrejmuite." COȘERIU, *loc. cit.*

²¹ Nu întîmplător, în *Forma y sustancia...*, p. 169, Eugeniu COȘERIU utilizează, în contrapondere cu ideea limbii ca formă pură, tocmai fenomenologia, și anume tocmai definiția husserliană a intuiției eidetice. (v. și HUSSERL, *Idées...*, pp.17-18)

²² Aceasta este, desigur, afirmația cea mai gravă, cea mai puternică a lucrării noastre; ea spune, în subsidiar, că devine necesară o reconstrucție lingvistică (integralistă, sau pur și simplu posthumboldtiană) a fenomenologiei.

potențialitate, posibilitate de actualizare infinită) și ca donație, 'plin' intuitiv²³. La aceasta trebuie însă obligatoriu adăugat că *energeia* lingvistică permite oricând (prin definiție) depășirea radicală a *dynamis*-ului ca *hylé* și *morphé* totodată.

Revenind, după acest lung ocol, la problema noastră, cea a constituirii 'pietrei', va trebui să spunem: în realitatea constituirii, *identitatea* precede orice ipseitate; ba mai mult: ipseitatea nu reprezintă decît un caz-limită, spre care actualizarea tinde asimptotic, dar care nu poate fi realizat, din simplul motiv că obiectul transcendent 'însuși' e 'purul X' pomenit mai sus²⁴. Or identitatea obiectelor e ireperabilă - de fapt: imposibil de *susținut* - în absența semnificatului ("Din punct de vedere psihologic, făcînd abstracție de exprimarea ei prin cuvinte, gîndirea noastră nu este decît o masă amorfă și indistinctă. Filosofii și lingviștii au fost întotdeauna de acord că, fără ajutorul semnelor, am fi incapabili să distingem două idei în mod clar și constant. Luată în sine, gîndirea este ca o nebuloasă în care nimic nu este delimitat în mod necesar. Nu există idei prestabilite și nimic nu e distinct înainte de apariția limbii."²⁵).

Polul semnificației - sau al limbajului în realizarea lui istorică și funcțională, deci ca *limbă* -, pol ignorat (sau considerat drept secundar), în linii generale, de tradiția filosofică și epistemologică înaintea... structuralismului, se vedește astfel a fi cel puțin la fel de important ca și ceilalți doi poli implicați aici, cel al obiectului și cel subiectiv.

2.3. Investigația noastră nu se poate încheia, însă, fără a 'face dreptate' tocmai agentului care operează sinteza, și anume *subiectului*. În fond, insistența lui Wilhelm von Humboldt asupra ideii că limbajul este act (*Energeia*), iar nu operă (*Ergon*), solicită din parte-ne înțelegerea a cel puțin două aspecte: mai întîi, că nu e vorba despre un dat static, ci despre o desfășurare dinamică; apoi, că (lucru la fel de esențial) nu e vorba despre ceva situat 'în fața mea', ca subiect, ci de o activitate *a mea*. Sau, fenomenologic vorbind: toate actele donatoare și toate obiectele intenționale (acestea din urmă 'ca' transcendente) se constituie *immanent* sferei monadice a subiectului.

Or tipul de conținut lingvistic niciodată dinainte dat, ci care face obiectul unei perpetue constituirii în act este, conform definiției integraliste, *sensul*. Subiectul înțeles în singularitatea lui ireductibilă este *singurul autor de drept* al acestei dimensiuni a limbajului²⁶. El operează cu semnificate ca sursă a oricărei identități, și desiginate ca obiecte intenționale - iar amîndouă aceste tipuri de conținut au 'și' o existență intersubiectivă; dar sensul, riguros vorbind, *nu se transmite*, ci se construiește. Subiectul este așadar 'locul' de desfășurare primară a energiei lingvistice, sau locul *libertății spirituale*²⁷ prin definiție.

²³ E de amintit, aici, opinia - întru totul întemeiată - potrivit căreia Humboldt (pentru care cuvîntul nu e nici în întregime arbitrar, nici întru totul motivat, fapt pentru care el se situează *între* semn și imagine sau simbol) trebuie plasat la jumătatea distanței între semiotica de tip peircean și semiologia de tradiție saussureiană - cf. di CESARE, p. xxxviii- xxxix

²⁴ Deci 'ghidul transcendent' cel 'adevărat' nu poate fi o ipseitate, ci doar o identitate pe care subiectul transcendent al însuși o menține.

²⁵ SAUSSURE, p. 126

²⁶ Dimensiune paradoxală și, prin excelență, dimensiunea esențială: sensul este 'fundamentul' pe care se edifică orice activitate a mea și orice prezență; dar tot sensul este conținutul cel mai fulgurant al limbajului, esență heraclitică menită să ne aducă mereu aminte afirmația humboldtiană poate cea mai revoluționară pentru istoria filosofiei, și anume că *ființa spiritului este act* (HUMBOLDT, *Fragmente...*, p. 162)

²⁷ Expresie, aici, evident tautologică.

2.4. Pentru a rezuma linia argumentației noastre din acest paragraf: la constituirea fenomenalității participă trei actanți ontologici. Primul dintre acești constituenți (primul pomenit de către Humboldt - 'amprenta lăsată de obiect' - datorită necesităților demonstrației, dar e evident că în constituirea fenomenologică reală nu se poate stabili nici ordine cronologică, nici una a importanței) este **obiectul**: dar nu ca fapt empiric, ci ca obiect intențional, mai degrabă al constituirii decât al donației. Acestui pol al fenomenalității i-am asociat noțiunea coșeriană de *designat*, insistînd asupra diferențierii de esență dintre o teorie a designației ca actualizare a semnificațiilor și orice teorie a referinței. Un al doilea constituent, în ordinea dată de Humboldt, e **subiectul** - "felul cum ea [amprenta, *n.m.*] este primită în subiect". El nu e niciodată un receptacul pasiv²⁸, subiect de percepție al unei realități constituite extrasubiectiv; dimpotrivă, el e sursă a oricărei sinteze și producător liber al oricărei mundaneității. Polului subiectiv i-am asociat, dintre tipurile integraliste de conținut lingvistic, *sensul*, insistînd asupra ireductibilității sale la ceva dinainte 'dat', ca și asupra unui anume solipsism heraclitic al desfășurării acestei dimensiuni a limbajului. În fine, ultimul actant ontologic introdus aici în discuție este **limbajul**, sursă (intersubiectiv-istorică și funcțională) prin definiție a oricărei inteligibilități și material indispensabil pentru constituirea atît a subiectului, cît și a 'lumii' sale. Răsturnarea lingvistică (*the linguistic turn*) humboldtiană e tocmai aducerea în lumina conștiinței științifice și filosofice a acestui al treilea actant ontologic, căruia i-am asociat aici, firește, *semnificația* ca nivel al conținutului lingvistic, insistînd asupra importanței acestui concept pentru o necesară rediscutare a ceea ce fenomenologia de tradiție husserliană numește intuiție eidetică.

3. Nu putem încheia însă articolul nostru fără a lămuri intenția subtitlului referitor la postmodernitate. Înțelegem acest termen²⁹ ca definind acea 'vîrstă' a istoriei spirituale a umanității ce trebuie caracterizată tocmai prin conștientizarea inevitabilei intervenții, în constituirea oricărei fenomenalități autentice, a unui al treilea actant ontologic³⁰, pe lîngă demult (re)cunoscutele *subiect* și *obiect*. Cu alte cuvinte, postmodernitatea este acea epocă a cunoașterii științifice forțată să accepte critica lingvistică a ideilor de cogniție 'pură' și de real 'pur' totodată³¹.

²⁸ Oferim aici un alt fragment humboldtian, care ar fi meritat și el cu prisosință să facă obiectul unui comentariu aprofundat: "Activitatea subiectivă din gîndire *produce* un obiect, întrucît nici o idee nu poate fi considerată drept o contemplare receptivă a unui obiect deja prezent. Activitatea simțurilor trebuie să fie combinată în mod sintetic cu operația intimă a intelectului, și din această asociere este eliberată ideea. Prin raportare la forța subiectivă implicată, ea [ideea, *n.m.*] devine apoi obiectul, care este perceput din nou, și care revine astfel la forța subiectivă [*which then reverts to the subjective force*]. Pentru acest scop limbajul este indispensabil, fiindcă, atunci cînd, în efortul lui intelectual [*its intellectual striving*], el își croiește drum printre buze [*past the lips*], produsul lui își găsește calea înapoi [*wends its way back*] în urechea vorbitorului. Conceptul este astfel trecut [*shifted over*] într-o stare de obiectivitate, fără a-și pierde subiectivitatea. Numai limbajul e capabil de aceasta." (*Linguistic variability...*, p. 35)

²⁹ Pe care îl opunem termenului *postmodernism* (v., *supra*, nota 8)

³⁰ Acest 'actant' se 'ascunde' sub diferite nume: *Terț* la Peirce, istoricitate sau, mai tîrziu, *limbă* ca o *casă a ființei*, la Heidegger; *structură* - statică, sau, dimpotrivă, dinamizată pînă la auto-de(con)strucție - la toți urmașii, fie ei ortodocși sau contestatari, ai lui Saussure; intruziune a *condițiilor experiențiale* - în sensul 'dispariției spectatorului' - în științele microfizice ale naturii etc. Pentru noi, însă, el este *limbajul-ca-limbă* - și, ca atare, nu e ceva care ar fi 'tăcut' pînă la începutul postmodernității și care ar începe să se arate abia azi; ci am avut nevoie de o lungă pregătire a ochiului minții pentru a vedea ceea ce a fost, în fapt și de drept, mereu prezent.

³¹ Aceasta este linia de demonstrație urmărită, în cele două cărți incluse în bibliografia noastră, de către Aurel CODOBAN

O astfel de epocă are nevoie, mai mult ca oricare alta, de o teorie a limbajului care să se fi eliberat ea însăși de prejudecățile pozitivistice de tip prekantian, ca și de cele 'intenționaliste'³² ale fenomenologiei transcendente ortodoxe. În ce ne privește, nu cunoaștem decât o singură astfel de teorie: ea nu este alta decât *lingvistica integrală* ca autentică știință a culturii³³. Iar sensul întregii noastre intervenții a fost cel de a preveni o înțelegere eronată a filosofiei și a poziției epistemice (humboldtian-) coșeriene: fiindcă, citită și interpretată în termenii unei filosofii apuse, doctrina integralistă devine, din stimul de esență revoluționară, un simplu obstacol în calea oricărei științe realmente contemporane.

BIBLIOGRAFIE

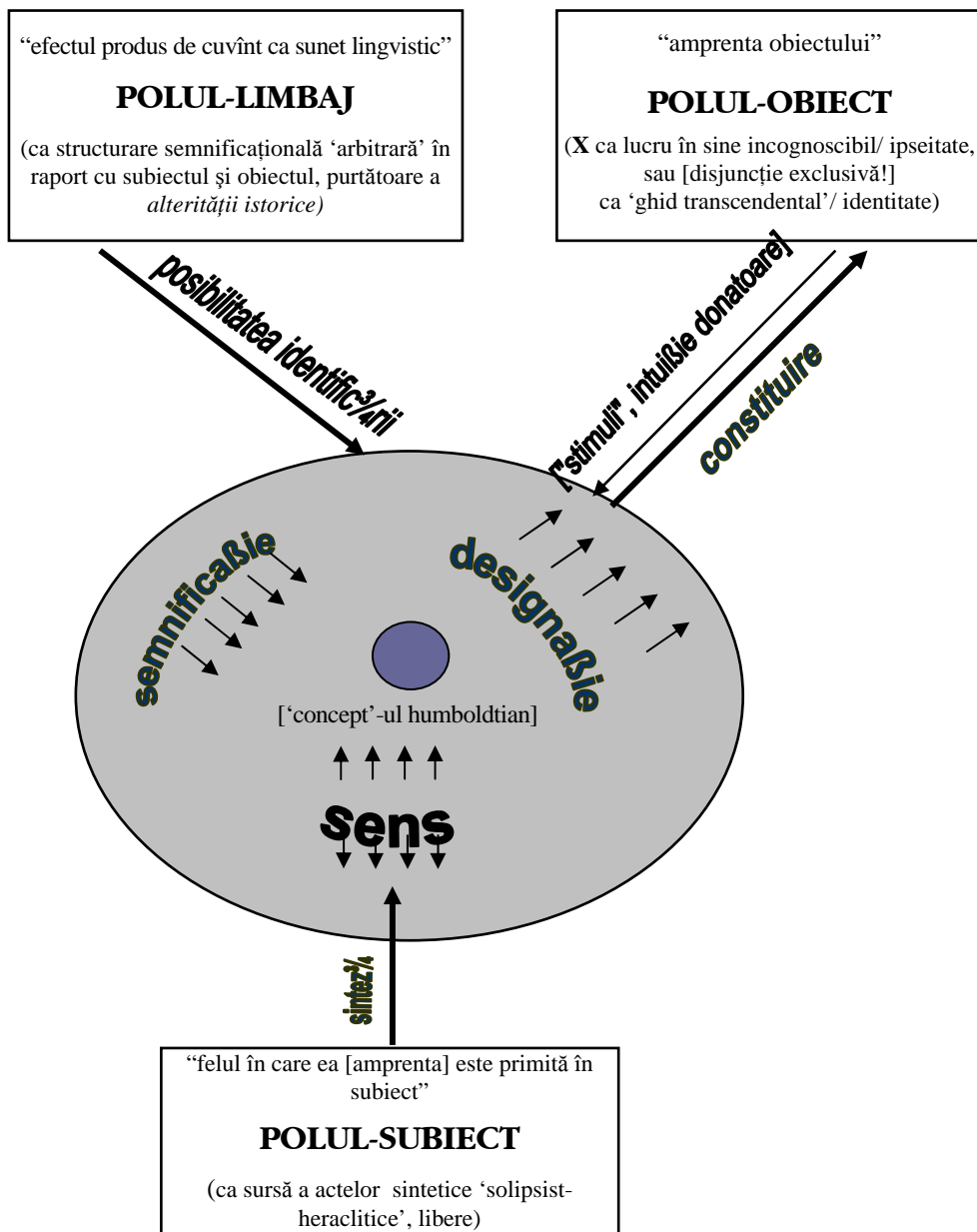
- BORCILĂ, Mircea, 2001 *Eugeniu Coșeriu, fondator al lingvisticii ca știință a culturii*, în "Limba română", Revistă de știință și cultură, nr. 4-8, anul XI, Chișinău, p. 48-55
- di CESARE, Donatella, 1991 *Introduzione*, in von Humboldt, Wilhelm, *La diversità delle lingue...*, Editori Laterza, p. XII-XCVI
- CODOBAN, Aurel, 1984 *Structura semiologică a structuralismului*, Editura Dacia, Cluj-Napoca
- CODOBAN, Aurel, 2001 *Semn și interpretare. O introducere postmodernă în semiologie și hermeneutică*, Cluj, Editura Dacia
- COSERIU, Eugenio, 1967 *Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje*, in *Teoría del lenguaje y lingüística general*, Segunda edición, Madrid, Ed. Gredos S.A., p. 116-234
- COSERIU, Eugenio, 1967 *Determinación y entorno*, in *Teoría del lenguaje y lingüística general*, ed. cit.
- COSERIU, Eugenio, 1987 *Logica del lenguaje y logica de la gramática*, in *Gramática, semántica, universales. Estudios de lingüística funcional*, Madrid, Ed. Gredos, p. 15-49
- COSERIU, Eugenio, 1992 *Competencia lingüística. Elementos de la teoría del hablar*, Madrid, Ed. Gredos
- COȘERIU, Eugeniu, 1996 *Ființă și limbaj* (interviu consemnat de Lucian Lazăr), în "Echinox", nr. 10-12, anul XXVIII, Cluj, p. 3-6

³² Introducem aici acest barbarism spre a acuza, în primul rând, prejudecata husserliană privitoare la existența unei intuiții pure și a unor *Eidos*-uri pure, unificate prin simpla intenționalitate - prejudecată care face ca fenomenologia de esență husserliană să rămână, prin definiție, *dualism (subiect/ obiect) redus - în mod artificial - printr-un monism (intențional)*. [v. și VILCU, *Fenomenologie...*]. Tot sub semnul acestui intenționalism (care neagă componenta *semnificațională*, în sensul conferit acestui termen de către integralismul coșerian) stă după părerea noastră, și curentul *cognitivist* în lingvistică.

³³ "Lingvistica interpretată ca o autentică știință a culturii, coerentă în toate aspectele sale, reprezintă, de aceea, sarcina prezentului și a viitorului." - COȘERIU, *Lección...*, p. 80

EUGENIU COȘERIU ȘI 'RĂSTURNAREA LINGVISTICĂ'

- COSERIU, Eugenio, 1997 *Linguistica del testo*. Introduzione a una ermeneutica del senso, La Nuova Italia Scientifica, Roma
- COȘERIU, Eugeniu, 2000 *Lecții de lingvistică generală* (trad. din spaniolă de Eugenia Bojoga), Chișinău, Editura ARC
- COPOERIU, Ion, 2000 *Aparență și sens. Repere ale fenomenologiei constitutive*, Cluj-Napoca, Editura Dacia
- DESCARTES, René, 1927 *Discours de la méthode*, suivi des *Méditations métaphysiques*, Paris, Ernest Flammarion, éditeur
- HEIDEGGER, Martin, 1998 *Repere pe drumul gândirii*, București, Editura Politică
- HEIDEGGER, Martin, 1999 *Introducere în metafizică*, București, Editura Humanitas
- von HUMBOLDT, Wilhelm, 1971 *Linguistic Variability and Intellectual Development* Coral Gables, Florida, University of Miami Press,
- von HUMBOLDT, Wilhelm, 1988 *Fragmente lingvistice*, in "Secolul XX", nr. 325-327, p. 161-164
- HUSSERL, Edmund, 1950 *Idées directrices pour une phénoménologie*, Tome premier - Introduction générale à la phénoménologie pure, Paris, Editions Gallimard
- HUSSERL, Edmund, 1993 *Scrieri filosofice alese*, București, Editura Academiei Române
- HUSSERL, Edmund, 1994 *Meditații carteziene*. O introducere în fenomenologie, București, Editura Humanitas
- de SAUSSURE, Ferdinand, 1998 *Curs de lingvistică generală*, Ediție critică de Tullio de Mauro, Colecția Collegium, Iași, Editura Polirom
- VÎLCU, Cornel, 2001 *Fenomenologie, limbaj, cultură*. Un survol teoretic, in "Echinox", nr. 5-6, p. 4

Lingvistica integrală. Interviu cu Eugeniu Coșeriu, realizat de Nicolae Saramandu, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996.

Perspectiva citirii unui interviu (cu un om de cultură) ne pregătește, în general, pentru lectura câtorva pagini de revistă, menite să întregască o imagine, în linii mari formată, asupra respectivei personalități. Cu atât mai mult, când cel interviuat e un lingvist, orizontul nostru de așteptare reclamă puncte de reper ale traseului lui spiritual, conturarea unui fundal științific, poate indicii despre o nouă viziune asupra limbajului, iar uneori răspunsuri la probleme controversate sau rămase nelămurite. Adesea, interviurile sînt adunate în volume, făcînd deliciul cititorului pasionat de cunoașterea integrală a unei personalități sau ispitit de nevoia de a găsi confirmări ale propriilor intuiții. Mai rar, însă, ne aflăm în fața unor interviuri ce se întind pe zeci sau sute de pagini, iar atunci ne așteptăm, probabil, ca în vastul material ce ne stă la dispoziție să găsim răspunsuri la multe din întrebările noastre.

Un astfel de interviu constituie conținutul volumului *Lingvistica integrală*, apărut la Editura Fundației Culturale Române, București, 1996. Acesta a fost acordat în 1993, la Tübingen, de către marele lingvist Eugeniu Coșeriu, fiind consacrat de către Nicolae Saramandu. Volumul cuprinde, de asemenea, fragmente dintr-un interviu anterior, desfășurat cu aceiași protagoniști, în 1974, precum și o listă a lucrărilor profesorului Coșeriu apărute în România și în Republica Moldova pînă în 1993.

Un interviu de o asemenea amploare presupune, credem, din start, avantaje și neajunsuri. Pentru a evidenția cel mai important dintre avantajele sale, vom arunca o privire la mai sus pomenita listă de lucrări coșeriene publicate pe pămînt românesc.

Eugeniu Coșeriu a plecat din țară în 1940. Italia, primul său popas geografic și spiritual, a însemnat începutul unei cariere impresionante, marcate, de-a lungul a peste o jumătate de secol, de publicarea a sute de articole și zeci de volume, de o importanță indeniabilă pentru lingvistica mondială. Or, lista lucrărilor coșeriene apărute în România (trei pagini în *Lingvistica integrală*), însumează articole, conferințe susținute cu dife-

rite prilejuri (în general acordarea de distincții și titluri) și doar patru volume: unul prezentînd *Prelegeri și conferințe* susținute de Eugeniu Coșeriu în anii 1992-1993 la Universitățile din Iași, Suceava și Chișinău (Iași, 1994) și trei traduceri: *Limba română în fața Occidentului. De la Genebrardus la Heróas. Contribuții la cunoașterea limbii române în Europa occidentală* (Cluj-Napoca, 1994); *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică. Trei studii* (Chișinău, 1994), și *Introducere în lingvistică* (Cluj-Napoca, 1995). Pentru omul de litere familiarizat, chiar în mai mică măsură, cu covârșitoarea operă integralistă, editată constant în ultima jumătate a secolului trecut, din America Latină pînă în Japonia, titlurile pe care le-am menționat vor apărea, pe bună dreptate, ca o reprezentare modică, din punct de vedere atât cantitativ, cât și calitativ, a ceea ce exista deja publicat sub semnătura Eugeniu Coșeriu. Volumele și studiile cu adevărat deschizătoare de drumuri, schimbătoare de paradigmă, rămăseseră accesibile publicului interesat în limbile în care fuseseră scrise (spaniolă, germană, italiană etc.) sau în numeroasele traduceri ce au urmat originalelor. În acest foarte sărac peisaj al titlurilor coșeriene publicate în România, nu putem decît să apreciem apariția unuia nou, în 1996, chiar dacă el nu era unul dintre cele mult așteptate, ale volumelor cruciale pentru receptarea și înțelegerea integralismului.

Un potențial avantaj ar fi și forma în care puțin cunoscuta - la noi - doctrină a mai lansat, cu acest prilej, o 'ancoră' în lumea culturală românească. Un interviu e, evident, mai accesibil, poate chiar mai îmbietor pentru omul de litere care încearcă să se familiarizeze cu elementele unei teorii asupra limbajului (desigur, n-ar trebui să fie așa și pentru un lingvist). Deci, volumul editat în 1996 ar fi putut atinge două ținte prin apariția sa: furnizarea de informație nouă pentru lingviști, pe de o parte; 'vulgarizarea' teoriei coșeriene pentru uzul oamenilor de cultură în general, pe de altă parte. Pe lîngă acestea, nu trebuie să lăsăm la o parte nici descoperirea 'aventurii spirituale', a drumului formării unei personalități remarcabile, care se alătură operei științifice con-

struite pe principii deontologice ferme.

Dacă ar fi să ne referim la neajunsurile popularizării integralismului în acest fel, ne-am întoarce, paradoxal, la aspectul pe care am început prin a-l lăuda: expunerea principalelor puncte de reper ale teoriei lingvistice în forma dialogică a interviului. Aspectul negativ se evidențiază, credem, dacă privim lucrurile tocmai din perspectiva lingvistului, a 'profesionistului' doritor de cât mai multă și cât mai exactă informație. Credem că nu greșim afirmând că ea trebuie să fie obținută în primul rând din acele capodopere în domeniu care sînt volumele coșeriene în mare parte rămase și azi netraduse. Această idee este susținută, de fapt, prin apariția, în listele bibliografice ale unor lucrări relevante, bazate și pe lingvistica integrală, a titlurilor respectivelor volume, citate în original sau în traduceri accesibile. Ne întrebăm, de aceea, dacă n-ar fi fost mai bine venit efortul de a traduce și a pune la dispoziția lectorului român una din cărțile coșeriene majore.

Desigur, un interviu e lipsit, în mare parte, de rigoarea științifică, de ordinea severă și coerența absolut necesară inerente unui volum creat pentru a expune o teorie. Cartea despre care vorbim cuprinde: întrebări referitoare la biografia efectivă și/sau spirituală a lingvistului prezentat; provocări menite să-l determine pe Eugeniu Coșeriu la expunerea punctelor cruciale ale teoriei sale; întrebări ce vizează clarificarea unor concepte; întrebări despre viziunea asupra relației maestru - discipol sau a importanței existenței unei școli pentru conturarea și dezvoltarea unei doctrine. În aceste condiții e nevoie de ochiul lucid al profesionistului, de experiența lecturii de specialitate, pentru a selecta informația relevantă pentru munca sa.

Se pare, însă, că 'structura' volumului corespunde intenției mărturisite a realizatorului interviului. Nicolae Saramandu declară în *Cuvîntul introductiv* că a dorit să prezinte "principalele elemente ale concepției lingvistice a lui E. Coșeriu în expunerea autorului", întrebările sale referindu-se la "sursele gîndirii filosofice și lingvistice a lui E. Coșeriu, urmărind să releve totodată anumite aspecte ale biografiei științifice, ale modului de elaborare a studiilor etc. Prin aceasta am încercat să-l introducem pe cititor afît în opera cît și în laboratorul de creație al lingvistului și omului de cultură E.Coșeriu."(p.7). Lingvistul român se lasă, însă, cu greu îndrumat pe căile alese de interlocu-

torul său. Nu odată, el amîină răspunsul la o întrebare care tocmai i-a fost adresată pentru a-și continua excursul început anterior (N. S.: *Aș vrea să trecem la un alt moment din activitatea Dumnea-voastră.* - E. C.: Înainte de a trece la un alt moment să spunem referitor la periodizare... - p.39), sau a clarifica o idee, chiar dacă ea a fost expusă cu ceva pagini înainte. Afirmările sînt exemplificate, atunci cînd e necesar; parantezele sînt întotdeauna închise și revenirea la problema principală pusă în discuție se face fără a pierde coerența expunerii.

Alteori, "frîiele" sînt preluate de către cel interviuat. Întrebări aparent nesemnificative, sau la care se așteaptă un răspuns scurt, concis, provoacă excursuri pe pagini întregi, expuneri de idei și clarificări de concepte. Descoperim cu surprindere că uneori acestea se constituie în mici "articole" individuale, cuprinzînd repere pentru mai buna înțelegere a respectivelor chestiuni. O astfel de întrebare este *În ce an a fost?* (întrebarea se referă la cele două teze de doctorat, în litere și în filosofie, susținute de către Eugeniu Coșeriu). Răspunsul care urmează se întinde pe cuprinsul a zece pagini, punîndu-ne la curent atît cu împrejurările în care au fost realizate respectivele teze de doctorat, cît și cu temele și rezultatele lor (mai ales în ce privește teza în litere) și cu influența asupra lui Coșeriu a maeștrilor care le-au coordonat. Tot astfel întrebarea (mai degrabă încercarea de clarificare): *Și înțelesul ar fi sensul, tot sens (sic! n.m., p. 55)*, e urmată de opt pagini în care ni se lămurește ce este sensul, care e însemnătatea distincției *designație/ semnificație/ sens*, și ce consecințe are ea, care e relevanța conceptului de *sens* pentru lingvistica textului și pentru teoria traducerii, diferența față de sensul din literatură, unele greșeli care se fac în interpretare și traducere din cauza necunoașterii aprofundate a acestui concept (p. 55-62). Am putea menționa aici și clarificarea, în același mod coerent și compact, a termenilor *energeia/ dinamis/ ergon* (p.63-70).

Faptul că traiectul interviului propus originar nu e întotdeauna urmat se dovedește și prin apariția unor subiecte de dialog noi, suplimentare, desprinse din expunerea ideilor anterioare, introduse în conversație de către un interlocutor sau celălalt. Uneori, legătura dintre două întrebări consecutive este făcută de către cel care intervievează în baza unor relații ce rămîn cu totul în afara înțelegerii noastre. De exemplu, după lămu-

rirea diferențelor prezente între materiile variilor arte, întrebarea care urmează este: *Ați pomenit de Călinescu și de Pușcariu (n.m.: aceasta se întîmplase cu douăzeci și una de pagini mai înainte, între acea pomenire și actualizarea ei de către Saramandu perindîndu-se alte opt întrebări și răspunsuri), despre limba operelor lor, determinată și de interferențele cu germana, italiana. Pentru că ați pomenit de Pușcariu, v-aș ruga să vorbiți și despre stilul celorlalți doi lingviști importanți din perioada interbelică: Philippide și Densușianu (p.103-104). Tot astfel, după întrebarea referitoare la scrierile lui Noica (p.105), urmează: V-aș ruga să vă referiți la dialectologie (p.108).*

Uneori, întrebările adresate mărturisesc preocuparea lui Nicolae Saramandu pentru opinia coșeriană față de anumite aspecte particulare, ce se integrează cu dificultate în expunerea teoriei vizate aici. Astfel, înținem interpelări precum: *V-aș ruga să vă referiți la articolul postpus, care există nu numai în română, ci și în albaneză și bulgară (p.153); sau Ar putea exista cinci consoane la început de cuvînt? (p.99).* Considerăm că întrebările de acest gen fragmentează și ele discursul, iar relevanța lor se limitează, în opinia noastră, la aspecte marginale ale studiului limbajului.

Toate observațiile la care ne-am încumetat aici conduc spre ideea că inițiatorul acestui interviu a ales, în cadrul discursului dialogic, o cale de mijloc. Versanții între care s-a oscilat ne par a fi două tipuri de interviu concepute pentru același Eugeniu Coșeriu în registre total diferite.

Ne referim, pe de o parte, la interviul apărut în nr. 10-11-12 al revistei "Echinox" pe anul 1996 și consemnat de către Lucian Lazăr, un interviu marcat de sobrietate științifică și rigoare, cu întrebări de o exactitate tăioasă, limitate la aspectul

profesional al personalității lui Eugeniu Coșeriu. Evitînd o expunere a teoriei integraliste care, în spațiul avut la dispoziție, ar fi fost inevitabil trunchiată, realizatorul interviului s-a limitat la a aduce în discuție precizarea unor termeni, clarificarea raporturilor integralismului cu alte doctrine, situarea sa în peisajul științific de specialitate al epocii. Avem în vedere, pe de altă parte, interviul acordat Mariei Șlehtițchi, lui Nicolae Leahu și Gheorghe Popa în revista bălțeană "Semn" (decembrie 1988), interviu pe care îl parcurgem cu lejeritatea cu care am asista la un moment în care 'cei ai casei stau la taclale'. Întrebările ocolesc, aici, complexa problematică a lingvisticii integrale, orientîndu-se, mai degrabă, spre dezbateră chestiunilor culturale și chiar politice relevante pentru viața intelectuală a Moldovei de peste Prut. Conversația e dinamizată de memorări, povestiri și glume. Sfirșindu-se în nota gravă, tristă și emoționantă a Epistoliei Maicii Domnului, acest dialog e menit a dezvălui mai degrabă latura sufletească a lui Eugeniu Coșeriu.

Între acești versanți, cum spuneam, Nicolae Saramandu pare a alege calea de mijloc, încercînd să ofere o prezentare cît mai completă a lingvistului român. După cum am specificat deja, contribuția volumului de față la completarea imaginii pe care cei inițiați o au despre integralism poate fi, în opinia noastră, doar marginală, sursa principală de documentare rămîinînd volumele coșeriene. De aceea, considerăm că cea mai profitabilă contribuție a celor cu adevărat interesați de integralism la popularizarea operei coșeriene ar fi traducerea grabnică și publicarea a cît mai multe dintre volumele majore ale acestei doctrine.

DINA VÎLCU

Johannes Kabatek, Adolfo Murguía, *"Die Sachen sagen, wie sie sind..."*. Eugenio Coseriu *im Gespräch*, Gunter Narr Verlag Tübingen, 1997

Cartea pe care urmează să o prezentăm a apărut la un an după *Lingvistică integrală. Interviuri cu Eugeniu Coșeriu realizat de N. Saramandu* și urmărește un scop similar: să ofere repere pentru cunoașterea în profunzime a personalității și operei lui Eugeniu Coșeriu. Apariția ambelor volume a fost determinată, prin urmare, de convingerea

autorilor că este vorba de un destin de excepție al omului, dincolo de concepția lingvistică propriuzisă. Ceea ce diferențiază însă volumul apărut la Tübingen este faptul că acesta e adresat cititorului de limbă germană. Destinat astfel unui public obișnuit cu biografii ale personalităților din diverse domenii, expuse sub formă de dialog, dar în același timp destul de exigent în ce privește preferințele de lectură, volumul *Die Sachen sagen, wie sie sind* [A spune lucrurile așa cum sînt...] are obiectivele mult mai strict circumscrise și este

organizat în două părți riguros delimitate – prima se referă la traseul biografic al Profesorului, a doua privește teoria sa lingvistică – care, la rândul lor se subdivid în mai multe capitole, o temă majoră, de obicei, configurând nucleul fiecărui capitol. Din capul locului cei doi autori – Johannes Kabatek, profesor de lingvistică romanică la Universitatea din Freiburg și Adolfo Murguía, filosof de formație, lector de limba spaniolă la Universitatea din Tübingen – au avantajul că au stat mulți ani în preajma lui Eugen Coșeriu, în consecință sînt familiarizați cu concepția sa lingvistică și filosofică, ceea ce se repercutează asupra modului de a dirija dialogul în care nimic nu e de prisos, fiecare întrebare avînd rolul de a elucida sau nuanța un anumit aspect.

Dat fiind că volumul este adresat publicului de limbă germană, ne vom asuma în continuare orizontul de așteptare al acestuia, încercînd să vedem cum ar putea fi receptată această carte.

În *Introducere* aflăm că ideea de a realiza interviul de față le-a venit autorilor din contactul strîns cu prof. Coșeriu și din conștientizarea faptului că multe aspecte legate de opera și viața Domniei Sale sînt încă necunoscute, inedite. Pornind de la motivația preliminară că teoria coșeriană se caracterizează printr-o mare coerență, oferind multiple deschideri în varii direcții care vor trebui dezvoltate în viitor, Kabatek și Murguía menționează: “Concepția lingvistică a lui Eugeniu Coșeriu va constitui fundamentul pentru precizarea și desăvîrșirea diferitelor domenii ale lingvisticii particulare. De aceea, este cît se poate de justificat să afirmăm, împreună cu T. Kamei, că E. Coșeriu ar fi «un lingvist pentru secolul 21», dat fiind că semnificația operei sale va fi pusă în evidență pe deplin sub toate aspectele numai în viitor” (p.VII).

Prima parte a volumului se referă așadar la itinerarul existențial al prof. Coșeriu și se structurează la rândul ei în patru capitole care circumscriu etapele principale ale vieții Domniei sale: copilăria și adolescența în România, anii de studii în Italia, epoca din Uruguay și perioada de la Tübingen. De multe ori detaliile biografice pe care le rememorează Profesorul se împletesc cu idei ale concepției sale lingvistice, fiind totodată “pre-texte” pentru a readuce în scenă contextul istoric respectiv.

Capitolul I, intitulat laconic *Rumänien*, evocă anii de școală și de liceu ai lui E. Coșeriu, primul an de facultate la Universitatea din Iași, dar și atmosfera epocii. Faptul neobișnuitei fecundității culturale a nordului Moldovei, o regiune românească “binecuvîntată de Dumnezeu, o regiune fertilă, prolifică în genii” (p.3), de unde își trag obîrșia mari personalități din domeniul culturii, poeziei și literaturii române (M. Eminescu, I. Creangă, M. Sadoveanu, C. Stere, B. P. Hasdeu, G. Enescu, C. Porumbescu, N. Iorga, V. Conta ș.m.a.), prof. Coșeriu îl explică prin existența și persistența în această zonă a unei tradiții culturale care s-a menținut datorită relațiilor cu cultura latină occidentală, în special cu Școlile din Galiția și cu vechea Universitate din Krakowia, mulți moldoveni făcîndu-și studiile acolo.

Rememorînd anii de liceu, E. Coșeriu menționează nivelul excelent al școlii românești din perioada interbelică, vorbește despre preferințele sale literare, despre canonul său personal, de fapt, niște caiete în care autorii erau clasificați după triade: Homer – Dante – Shakespeare; Goethe – Cervantes – Dostojevskij; în domeniul poeziei lirice pe primul loc o situează pe Sapho. Intervievatul precizează că această listă a făcut-o atunci cînd încă nu cunoștea poezia suedeză sau persană, pe care le-a descoperit mai tîrziu. În liceu disciplinele sale preferate erau filologia, literatura și istoria culturii; încă de atunci avea ambiția “să-î învețe carte pe nemți” (p.20).

Profesorul evocă atmosfera, starea de spirit din Basarabia anilor '30, amintirile pendulînd între “atunci” și “acum”, între situația de pe vremea copilăriei Domniei sale și situația din anii '90, context în care se referă la lupta pentru limba română din Republica Moldova, dar și la pierderea conștiinței naționale în timpul comunismului, la deznaționalizarea populației începută pe timpul țărilor și la deportările din vremea Sovietelor. Dat fiind că în discuție transpare de fiecare dată și fundalul istoric, am putea spune că acest capitol oferă coordonatele unui compendiu de istorie a românilor pentru cititorul de limbă germană.

Capitolul al doilea – *Italian* – se referă la următorul popas al lui E. Coșeriu care cuprinde anii 1940-1951. Ajuns la Roma în toamna anului 1940, cu gîndul inițial de a studia lingvistică și

filologie romanică, tînărul basarabean frecven-tează toate Lectoratele de limbi slave, precum și cel de maghiară. În universitățile italiene domnea o atmosferă liberală, situația politică nu se reper-cuta deloc asupra procesului didactic. Coșeriu mărturisește că lucrul cel mai important pentru el l-a constituit posibilitatea de a studia foarte mult, de a cunoaște și a recepta totul în mod critic: “Pentru mine Italia a însemnat posibilități infinite de a mă apropia de culturi, de literaturi și de limbi diferite. În plus, oferta la Universitatea din Roma era enormă. La slavistică, în afară de filologia sla-vă, existau limba și literatura rusă, polonă, slove-nă, bulgară și cehă; lectorate de sîrbo-croată, slo-vacă și ucraineană. În domeniul romanisticii exista, în afară de disciplinele de italiană și de filologie romanică, limba și literatura franceză, spaniola, româna, portugheza. Existau apoi limbi semitice, africane, asiatică” (p.58).

În 1943 își trece doctoratul în litere, în 1949 – doctoratul în filosofie. Ca să supraviețuiască, deoarece bursa Guvernului Italian expirase, îndeplinește o mulțime de activități: este cartograf, în același timp lector de limba română, critic de artă, ziarist, dă ore particulare. Apoi e traducător la *Psychological Warfare Branch*, colaborează la *Corriere Lombardo*, la *Enciclopedia Hoepli* și la Universitate. Între 1946-1947, cînd la Milano se înființează Societatea de Lingvistică *Sodalizio glottologico milanese*, Coșeriu devine membru ac-tiv al acesteia, publicînd în *Atti di Sodalizio* primele studii de lingvistică: *Glottologia e Marxismo*, *Lingua e regime in Romania*, *Lingua di Ion Barbu*.

Dincolo de învățarea celor mai diverse limbi, în Italia Coșeriu a citit foarte mult referitor la limbile concrete; a tradus în italiană o antologie de povestiri românești, volumele *Orizont și stil*, *Artă și valoare* de L. Blaga, piese de teatru de G. Ciprian, romane polițiste din diferite limbi. În plus, a citit multă filosofie și estetică.

Capitolul al treilea – *Uruguay* – vizează pe-rioadă 1950-1963, cînd E.Coșeriu își începe ac-tivitatea la Universitatea din Montevideo și la Insti-tutul de filologie, ca șef al departamentului de lingvistică, devenind în scurt timp profesor de Lingvistică generală și comparată. În acest con-text Profesorul rememorează cum s-a creat biblio-teca Institutului, cum s-a încropit un cerc de ling-

vistică, care era ritmul de lucru. La Montevideo a inaugurat o serie de publicații lingvistice pe care le-a expedit peste tot în lume. Totodată și-a res-trîns aria de preocupări, dedicîndu-se în întregime unui singur domeniu, lingvisticii, fără alte con-cesii: “Am putut să mă ocup în exclusivitate de studiu. Treptat m-am concentrat asupra lingvis-ticii, renunțînd la tot restul (jurnalistică, tradu-cere, critică de artă, poezii și eseuri)” (p.103). În consecință, interviuul consideră că tot ce a dezvoltat mai tîrziu se bazează pe idei și schițe deja pregătite la Montevideo, unde a lucrat cel mai mult și a formulat cele mai multe idei¹.

În cap. IV – *Tübingen* – se evocă primii ani de la Universitatea din Tübingen, atmosfera acade-mică din Germania din anii '70. De exemplu, referindu-se la situația din lingvistică, prof. Coșeriu constată că: “Germania era o țară fără structu-ralism, spre deosebire de Franța, unde Martinet a menținut mereu contactul cu Praga și cu Copen-haga, spre deosebire și de Spania unde informația era mai bună decît în Germania. În plus, lipsa tocmai o generație de lingviști, deoarece bărbații muriseră în război sau optaseră pentru alte pro-fesii”. Germania i-a oferit condiții impecabile pen-tru dezvoltarea teoriei și a școlii de Lingvistică de la Tübingen și totodată posibilități materiale de necomparat cu cele de la Montevideo, posibilita-tea de a colabora cu foarte multe centre universita-re și șansa de a se dedica doar lingvisticii.

Prin ce se remarcă, așadar, fiecare “popas” al traseului existențial coșerian? Rezumînd într-o frază fiecare țară, se poate afirma: România în-seamnă baza unei formări intelectuale solide la liceul “I. Creangă” din Bălți și la Universitatea din Iași. Italia – deschiderea spre cultura universală, pregătirea pentru cercetare și pentru cariera uni-versitară, cultivarea spiritului critic și a scepticis-mului cu privire la valorile naționale românești. Uruguay – afirmarea ca lingvist, fundamentarea concepției lingvistice. Germania – desfășurarea și dezvoltarea concepției integraliste și întemeierea școlii de lingvistică de la Tübingen prin numeroși discipoli.

Dincolo de momentele edificatoare ale tra-seului biografic, în această primă parte ne întîm-pină atitudini și poziții general valabile care de-finesc exemplar ‘destinul omului de știință’, al

marelui intelectual Coșeriu. Astfel, evocînd atmosfera politică din România din perioada interbelică, din preajma celui de-al doilea război mondial, prof. Coșeriu abordează problema naționalismului, în sensul de atitudine față de națiune și față de patrie și felul cum trebuie interpretat și înțeles acest concept. În acest context distinge trei tipuri de “naționalism”, respectiv trei etape pe care le-a parcurs el însuși. “Primul tip este reprezentat de un naționalism naiv și nereflexiv, în cadrul căruia se afirmă interesele, drepturile, valorile și cultura unei anumite națiuni și se neglijează interesele, drepturile, valorile altor națiuni, în special ale popoarelor vecine, se neagă cultura altora fără ca aceasta să fie cunoscută. Al doilea tip – un naționalism reflexiv, tactic, în cadrul căruia primează încă valorile și preferințele unei anumite națiuni, dar în același timp sînt acceptate și percepute interesele și valorile altora, în consecință, se pledează pentru coexistența armonioasă a diferitelor tradiții, obiceiuri și culturi [...]. Al treilea tip îl constituie un naționalism critic, dinamic, în cadrul căruia și preferințele proprii națiuni sînt privite sceptic și critic” (p.27-28).

Problematika limbajului se situează în centrul părții a doua, mult mai voluminoasă decît prima, deoarece conține zece capitole, prof. Coșeriu referindu-se la anumite aspecte ale teoriei lingvisticii integrale, la istoria elaborării unor studii concrete, precum și la principiile care au stat la baza activității sale. Sînt abordate de asemenea și alte teme, cum ar fi: problema eticii științifice și relația între științele naturii și științele culturii, problema corectitudinii idiomatice, raportarea la diverse orientări din filosofia limbajului, aprecierea situației actuale în lingvistică. Altfel spus, partea a doua reprezintă o deconstrucție a teoriei făcută de autorul însuși – stimulat de Kabatek și Murguía – în scopul explicitării și al unei înțelegeri adecvate a fundamentelor epistemologice și metodologice ale integralismului lingvistic.

Despre lucrările inedite, dintre care cele mai importante și avansate sînt *Geschichte der romanischen Sprachwissenschaft* și *Einführung in der Geschichte der Sprachphilosophie*, se tratează în capitolul V – *Die unveröffentliche Manuskripte*. De fapt, aceste manuscrise au stat la baza cursurilor pe care E. Coșeriu le-a ținut la Universitatea din

Tübingen. Cît privește volumele pregătite de H. Weber în baza notițelor luate la curs, Coșeriu consideră că pentru a fi publicate unele părți ar trebui modificate, alte părți ar putea să apară ca monografii separate. Un alt manuscris important îl reprezintă *La teoría lingüística del nombre propio* de 500 de pagini, care pentru a fi publicat, susține interviuul, mai are nevoie de încă 500 de pagini. Murguía îl întreabă dacă are o ordine a priorităților în pregătirea acestor manuscrise pentru publicare, la care prof. Coșeriu răspunde că toate cele 200 de manuscrise ar trebui pregătite pentru tipar². Unele sînt articole scurte, altele sînt opere uriașe, monumentale, precizează Kabatek, specificînd că aceste manuscrise se află în faze diferite de redactare sau de elaborare din cele cinci tradiționale la Coșeriu.

Referitor la receptarea operei, aflăm că *Sistema, norma y habla* este cel mai cunoscut studiu coșerian, dat fiind că a fost acceptat de către toți lingviștii, devenind un fel de canon în disciplina noastră; în schimb, *Sincronía, diacronía e historia* e mai puțin răspîndit și mai puțin cunoscut, fiind valorizat în special de cei care se ocupă de problema schimbării lingvistice. *Determinación y entorno* este citat destul de frecvent însă aproape că nu a fost dezvoltat.

În capitolul VI – *Bau und Ausbau* – se vorbește despre geneza teoriei coșeriene, despre elaborarea și dezvoltarea ei. Punctul de plecare îl constituie întrebarea lui Murguía dacă pe parcurs au existat “rupturi” și modificări ale concepției. În opinia lui Coșeriu, nu există nici un fel de rupturi. Fără falsă modestie, ar putea spune ca și Hegel, că întregul sistem filosofic hegelian se conține în *Realphilosophie* de la Jena, restul fiind o desfășurare. Prin urmare, sistemul a fost prezentat de la început în nuce, deși insuficient fundamentat, apoi a urmat o dezvoltare în sensul de desfășurare a teoriei, nu în sensul unei “evoluții stupide”, ci în sensul că “totdeauna a avut convingerea că ceea ce a descris, corespundea unei anumite părți a realității limbajului. Totul se conținea în proiect deja și se putea vedea acest lucru, inclusiv cum ar urma să se dezvolte un aspect sau altul” (p.139). Kabatek întreabă dacă există faze ale dezvoltării sau ale “evoluției”, iar prof. Coșeriu specifică: “Nu, doar faze ale desfășurării teoriei. Lucrurile se

văd de fiecare dată tot mai clar și se găsesc formulări noi și mai bune, însă principiile au existat de la început, eu doar le-am urmat, chiar dacă ele nu erau formulate explicit” (140). “Ceea ce eu numesc plan, era mai curînd o convingere intuitivă. Pe de altă parte, așa aplica aici distincția lui Humboldt, că în limbi distingem între *Bau* și *Ausbau*. Și anume, spune Humboldt, odată cu primele cuvinte o limbă este deja o *construcție a limbajului* (o structurare), adică reprezintă o ajustare și principii directoare, apoi urmează *amplificarea* (desăvîrșirea); iar amplificarea nu ajunge, de fapt, nici o dată la un sfîrșit” (p.140). Construcția (der Bau), cum ar trebui să fie și cum poate fi, este de la început acolo, iar limbile nu s-ar deosebi calitativ prin această construcție, ci prin amplificare; “există limbi care sînt dezvoltate mult mai departe decît altele care desigur au posibilități asemănătoare, deoarece construcția, deci structura de bază, este prezentă de la început” (p.140). În concluzie, interviuul precizează: “Deci, nu se poate spune: «El (Coșeriu) a afirmat totul de la început în același mod». Dezvoltarea constituie, pe de o parte, o desfășurare, pe de altă parte, o clarificare progresivă prin reflecții ulterioare și prin critica făcută de alții, cu ajutorul căreia se descoperă ceea ce nu a fost înțeles exact” (p.145).

În același context, Kabatek întrebă cum a apărut concepția sa despre limbaj: în baza experienței empirice legate de cunoașterea multor limbi, în timpul studiului propriu-zis al limbilor sau a fost mai curînd o experiență izvoită din preocupările teoretice? Coșeriu mărturisește: “Aș spune că pe primul loc a fost lectura autorilor din acest domeniu. Pentru mine lectura a fost totdeauna stimulativă. Uneori din cauza concordanței cu un anumit autor, alteori invers. Însă lectura a contribuit foarte mult la clarificare și dezvoltare, prin ea am privit lucrurile în alt mod sau dintr-o nouă perspectivă” (p.146).

Pe de altă parte, adaugă Coșeriu, nu totul, firește, a constituit o dezvoltare a unui program coerent, cu exemplificări ale unui anumit domeniu; unele studii sînt marginale și au apărut din interese ocazionale sau din alte motive; dat fiind că a descoperit o interpretare falsă, o greșeală sau dat fiind că a constatat anumite coincidențe ciudate, iar cercetînd problema a scris ceva pe tema

respectivă. Așa s-a întîmplat, bunăoară, cu studiile despre cunoașterea limbii române în Occident: a pornit de la descoperirea faptului că Megiser a schimbat “Tatăl nostru” românesc cu cel în limba chineză, confundînd româna cu chineza.

În capitolul VII – *Die Integrale Linguistik* – discuția se desfășoară în jurul modului de elaborare, al ordinii cronologice și raționale a dezvoltării concepției, unele idei și aspecte fiind elucidate pe larg. În primele studii – *Sistema, norma y habla, Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje* ș.a., Coșeriu a situat limitele abordării formal-structurale, afirmînd că opozițiile nu sînt doar importante, ci fundamentale pentru limba ca sistem lingvistic, însă nu pentru tot limbajul, nu pentru tot ce funcționează în vorbire. Astfel, în lingvistica integrală a trebuit să fie dezvoltat ceea ce Saussure lăsase de o parte. În acest sens, trebuiau recuperate cele două nivele ale limbajului, nivelul textului și nivelul vorbirii, care se pun în paranteze atunci cînd investigația se concentrează asupra nivelului unei limbi particulare. În plus, toate acestea trebuiau aplicate. Dar ce înseamnă aplicare? Traducerea, predarea limbii materne și predarea unei limbi străine, politica lingvistică etc., menționează Profesorul, aparțin domeniului aplicativ al lingvisticii integrale și de aceea a fost nevoie de o teorie a traducerii, de o teorie a politicii lingvistice, de o teorie a predării limbilor (p.159). Toate aceste aspecte depășesc structuralismul, se află *más allá del estructuralismo*.

Totodată E.Coșeriu mărturisește că dezvoltarea concepției sale lingvistice s-a desfășurat prin confruntarea cu F. de Saussure, Humboldt, Aristotel, Vico și Hegel: “Intuițiile pe care le-am întîlnit la acești autori, le-am dezvoltat mai departe și le-am integrat într-o sinteză. De aceea la Humboldt încă nu se găsește tipologia mea lingvistică; eu însă m-am gîndit, dacă Humboldt ar fi făcut tipologie lingvistică, el ar fi făcut-o în felul acesta, ceea ce se relaționează iarăși cu ideea mea cu privire la interpretarea simpatetică în două sensuri: nu doar să te situezi în locul acestor savanți, să interpretezi din punctul lor de vedere și din greșelile pe care le-au făcut ei, ci să vezi virtualitățile și posibilitățile de dezvoltare a intuițiilor respective” (p.167-168). Tocmai în acest sens concepția coșeriană se află în corelație cu Humboldt. Dat fiind

că avem nevoie mereu de o etichetă, subliniază Coșeriu, “ea ar putea fi definită deopotrivă *funcționalism humboldtian* sau *structuralism humboldtian*”²⁵ (169).

În capitolul VIII – “*Die Sachen sagen, wie sie sind*” – se expun principiile deontologice – al obiectivității, al umanismului, al tradiției, al antidogmatismului și al utilității sau al răspunderii publice – care au stat la baza activității prof. Coșeriu, implicate la început, fiind explicitate pentru prima dată în discursul de recepție la Academia din Heidelberg (1978).

Despre conceptele de ‘libertate’, ‘normă’ se discută în cap. IX – *Freiheit, Norm, Geschichte, Interpretation* –, Kabatek venind cu sugestia ca Profesorul să explice de ce activitatea umană cultural-creatoare este “liberă”. Coșeriu subliniază că este vorba de ‘Libertate’ în sens filosofic, adică de o activitate al cărei obiect este infinit. Asta înseamnă că limitele acestor activități nu sînt date de la început, ele sînt activități spirituale care se obiectivează în istorie sub formă de cultură, sînt activități *libere* în sensul că scopul nu este definitiv. “Libertatea nu înseamnă liber arbitru, ea urmează anumite norme pe care le acceptă comunitatea. Aceste norme, din moment ce sînt acceptate, sînt deci obligatorii [...]”. Așa se întîmplă și cu normele de comportare: normele concrete care sînt urmate sau nu într-un anumit timp, pot fi diferite; norma ideală însă este aceeași. Astfel de norme de comportament există și pentru vorbire la cele trei nivele ale limbajului. Mai întîi la nivelul vorbirii în general, unde avem de-a face cu normele congruenței, ale coerenței, valabile ca tip de judecată pentru vorbitor și normele toleranței sau ale încrederii pentru ascultător (p.188). La nivelul limbii particulare există norma “corectitudinii”, iar la nivelul discursului, norma pe care Aristotel a numit-o adevăre. Prin ‘normă’ în sens descriptiv-lingvistic, Coșeriu înțelege realizarea obișnuită (în opoziție cu sistemul funcțional) a vorbirii. Aici însă se au în vedere norme sau reguli, care există și pentru vorbire, ca și pentru orice activitate, fiind norme etice (p.188). Aceste reguli sînt toate obligatorii în sensul lat. *obligatio*, o obligație acceptată în mod liber de vorbitori pentru a fi membri ai unei comunități.

În acest context, Coșeriu explică și relația sa cu hermeneutica, dat fiind că și în hermeneutică se prezintă primatul istoriei, iar explicarea faptelor nu este altceva decît interpretare. În ce sens lingvistica este hermeneutică? Științele umane sînt istorice, deoarece aici este vorba de ceea ce oamenii creează în istoria lor, iar interpretarea se referă la “indivizi” și la grupele de fapte determinate istoric (p.197).

Cap. X – *Das Korrekte und das Exemplarische* – pornește de la afirmația lui Kabatek conform căreia Coșeriu în studiul său “La corrección idiomática” și în alte lucrări, spre deosebire de majoritatea lingviștilor, face diferența între “corect” și “exemplar”. Profesorul explică diferența între cele două concepte, corectitudinea reprezentînd conformitatea cu o anumită tradiție (adică și într-un dialect putem vorbi corect sau încorect; și la un anumit nivel social se poate vorbi corect, așa cum se vorbește la acest nivel social; în timp ce, cînd vorbim limba standard, adică o limbă exemplară, nu este vorba de o judecată asupra unei forme, dacă prezintă sau nu conformitate cu un anumit uzaj, cu o anumită tradiție, ci de un sistem întreg de vorbire. Problema limbii exemplare, susține Profesorul, constituie o problemă nu pur și simplu de educație lingvistică, ci de politică lingvistică. Limba exemplară se situează deasupra limbii comune și este în intenție o limbă unitară, fapt ce poate justifica deopotrivă planificarea lingvistică și normativitatea didactică a limbii.

În cap.XI – *Heidegger, Wittgenstein et alii* – ne întîmpină atitudinea lui Coșeriu față de concepția acestor filosofi și față de alți teoreticieni ai limbajului. Protagonistul interviului constată că la Heidegger, în perioada a doua a activității sale, se întîlnește un misticism al limbii (p.226). Aici Humboldt a văzut lucrurile mult mai bine, spunînd că fiecare limbă este o cheie pentru celelalte: trebuie să vedem limbajul nu ca pe o constrîngere, nu ca pe o închisoare, ci ca pe un liant al omenirii, ca pe o deschidere spre ceilalți. Heidegger însă crede că noi locuim într-o anumită închisoare care ar fi închisoarea limbii noastre. Acest misticism heideggerian e mult mai vechi în Germania, menționează Coșeriu, el se întîlnește deja la Schelling.

Despre impactul operelor coșeriene în lingvistica mondială se discută în cap. XII – *Zu Rezeption und Kritik*. Murguía revine la ideea cu privire la lipsa impactului teoriei integraliste în spațiul de limbă engleză, în special în SUA, ceea ce s-ar explica, după părerea sa, prin faptul că E.Coșeriu și-a scris majoritatea studiilor în spaniolă. După Kabatek acest fenomen se explică prin absența traducerilor în engleză a studiilor fundamentale, deși în anii '70 a existat un proiect în vederea traducerii operei coșeriene. Cu toate acestea, unele idei ale teoriei integraliste sînt cunoscute și pe continentul american – prin M.Shapiro și R.Anttila care îl citează adeseori pe Coșeriu și se bazează pe teoria integralistă a schimbării lingvistice. Recent, John Lyons într-o nouă ediție a volumului *New Horizons in Linguistics*, a introdus un capitol despre Coșeriu, ceea ce va stimula probabil în viitor “pătrunderea” integralismului în spațiul de limbă engleză.

Asupra unui concept indispensabil pentru înțelegerea temeiurilor filosofice ale teoriei integraliste, și anume cel de ‘alteritate’, ca reprezentînd unul din universalile lingvistice, se insistă în penultimul capitol – *Alterität*. Alteritatea vorbito-ului – “a fi împreună cu un altul” – se vedește în dimensiunea dialogică a limbajului și explică dimensiunea omogenității în limbile particulare.

În cap.14 – *Die Lage der Linguistik* – se compară situația actuală din disciplina noastră cu cea expusă în studiul omonim al lui Coșeriu, publicat în *Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft* (Innsbruck, 1973) și devenit celebru, în care profesorul prezenta situația în lingvistică, vorbind de un fel de sinteză. În contextul stării actuale a lingvisticii din Germania se vorbește despre reprezentanții Școlii de la Tübingen, adică despre discipolii lui Coșeriu care au dezvoltat anumite aspecte ale lingvisticii integrale. Astfel, prof. Coșeriu se referă la discipolii săi menționînd că: “Elevi indirecti și unii colegi au preluat anumite elemente ale teoriei lingvisticii integrale și în cazul lor nu se pune problema cunoașterii în profunzime a întregii concepții. Sau unii care cunosc concepția integrală, au dezvoltat-o numai parțial. Lauri Seppänen, de exemplu, care în studiul său despre desemnare, semnificație și sens a văzut exact care este structura de ansamblu a concepției mele lingvis-

tice[...] În mare parte concepția mea a fost preluată de J. Herculano de Carvalho din Portugalia, precum și de Evanildo Bechara în Brazilia și în întregime de Mircea Borcilă din România” (p.263).

Și în această parte cititorul poate afla lucruri nu doar interesante, ci extrem de utile, chiar indispensabile pentru a accede la teoria lingvisticii integrale. Astfel, prima schiță unde se conține *in nuce* aproape întreaga concepție, mărturisește prof. Coșeriu, este *Determinación y entorno*, care ar fi un capitol din *La teoría del nombre propio* încă nepublicată (p.150), iar momentul cel mai important al desfășurării teoriei se situează între *Sistema, norma y habla* și *Sincronía, diacronía e historia*. Referitor la teorie în general, aflăm că ea “nu este doar intuiție, ci formulare reflexivă și construcție, iar această formulare reflexivă se argumentează și se clarifică prin studiul empiric” (p.145). Prof. Coșeriu face distincția între trei nivele de cercetare în domeniul științelor umane, în special în domeniul lingvisticii. Primul nivel este acela al teoriei care își propune să explice esența obiectului, a cărui structură generală să o justifice și ale cărui universalii și alte categorii să le definească. Al doilea nivel, al treilea, îl constituie cercetarea istorică ce studiază totdeauna un obiect (sau o problemă) particular, descrie și explică, pe baza categoriilor care au fost deduse sau recunoscute intuitiv. Al doilea nivel e unul intermediar între nivelul teoriei și cel al istoriei: este nivelul “științei generale”; în disciplina noastră este nivelul “lingvisticii generale”. Acest nivel corespunde generalizării rezultatelor cercetării istorice (p.195). Cît privește impactul unor studii, aflăm bunăoară că *Sincronía, diacronía e historia* este mult mai cunoscută în Europa de est, deoarece a fost tradusă încă în 1963 în limba rusă, decît în Fanța și Elveția unde a fost percepută, fără nici un motiv, ca o carte anti-saussuriană. Și dat fiind că Saussure în aceste țări era sfînt, cartea a fost foarte puțin recenzată și foarte puțin receptată.

În concluzie, lingvistul începător și orice tînăr studios “extrage” o multitudine de sugestii utile din “cele povestite” de prof.Coșeriu, adică din atitudinile și reflecțiile Domniei sale care dobîndesc astfel un rol programatic și formativ. Parcurgînd această carte, generațiile viitoare vor accede mai lesne la teoria integralistă, deoarece ea oferă în

afară de ordinea logică a lecturii studiilor coșeriene și o listă exhaustivă a publicațiilor Profesorului. Date fiind toate acestea, credem că *Die Sachen sagen, wie sie sind...* constituie cu adevărat

un ghid de inițiere în teoria lingvisticii integrale și în devenirea exemplară a unui mare destin uman.

EUGENIA BOJOGA

¹ Unii exegeți ai operei coșeriene consideră această perioadă ca fiind cea mai prolifică. Astfel, în sprijinul acestei idei, prof. José Polo de la Universitatea autonomă din Madrid a început publicarea unor materiale inedite sub genericul *Eugenio Coseriu y su entorno. Textos originales y traducciones de una época prodigiosa* (Montevideo 1951-1963), în revista *Analecta Malacitana*, XXIII, 2000, nr.2, p.437-452

² În prezent se știe că numărul manuscriselor este mult mai mare. Astfel, J.Kabatek, care e și coordonatorul Proiectului ce se ocupă de manuscrisele și arhiva prof.Coșeriu finanțat de DFG (Consiliul Superior de Cercetare al Germaniei) declară că sînt în jur de o mie de manuscrise. Cf. *Eugeniu Coșeriu și discipolii săi. Interviu cu Johannes Kabatek realizat de E. Bojoga*, în revista *Contrafort*, nr.12, 2000, p.23-24

³ Într-un sens similar interpretează concepția lingvistică a lui E.Coșeriu, denumind-o "structuralism dinamic", și Ivan Kančev în monografia sa *Dinamicijnat strukturalism v sovremennoto ezikoznanie*, Sofia, Universitatea "Sf.Kliment Ohridski", 1995

Kennosuke Ezawa, *Sprachsystem und Sprechnorm. Studien zur Coseriuschen Sprachnormtheorie*, Tübingen, Niemeyer, 1985

Dacă prima monografie dedicată teoriei lui Eugeniu Coșeriu¹ pornea de la premisa că "întilnirea între ideile generativiste și cele promovate de lingvistica dominantă în epocă" –adică integralismul, denumit de autor *funcționalism structural* –merita să fie investigată cu acribie, cea de a doua își propune un obiectiv, în aparență, mult mai modest. Kennosuke Ezawa, germanist de origine japoneză, se focalizează asupra unui aspect, la prima vedere marginal, al teoriei integraliste –trihotomia *sistem/normă/vorbire* – urmărind implicațiile acestei distincții în lingvistica teoretică și consecințele pe care le-a avut în cercetarea empirică propriu-zisă.

Sprachsystem und Sprechnorm. Studien zur Coseriuschen Sprachnormtheorie [Sistemul limbii și norma vorbirii. Studii despre teoria coșeriană a normei lingvistice] este structurată din *Prefață*, șase capitole și *Bibliografia* utilizată, care cuprinde 30 de pagini.

Autorul mărturisește în *Prefață* că pentru prima dată s-a confruntat cu concepția lui Coșeriu privind trihotomia planurilor de realizare a unei limbi, în special cu problema normei, pe parcursul elaborării tezei sale de doctorat "Opoziția consoanelor oclusive sonore și surde în germană" (Köln, 1969). Constatarea atunci relevanța metodologică a schemei coșeriene, Ezawa s-a ocupat apoi în mod sistematic de această problemă,

lucrarea de față reprezentînd rodul cercetărilor sale în acest domeniu.

În primul capitol – *Introducere* –, care constituie baza discuției de mai departe, Ezawa circumscrisă în mod impecabil concepția coșeriană privind trihotomia *sistem/normă/vorbire*. Cum se știe, demersul lui Coșeriu constă în reinterpretarea distincției stabilite de F. de Saussure într-o perspectivă humboldtiană. Considerînd, prin urmare, limbajul în realitatea sa primă de activitate și în baza vorbirii concrete, Coșeriu elaborează conceptele de *sistem* și *normă* ca reprezentînd rezultatul unor grade succesive de abstractizare și le încadrează într-o viziune coerentă și unitară asupra limbajului. Numeroasele recenzii, comentarii și prezentări ale studiului *Sistema, norma y habla* care au apărut în foarte multe țări², subliniază autorul, demonstrează în mod cert interesul pe care l-a suscitată trihotomia coșeriană. Astfel, C. Schick (1955), N. Spence (1960), S. Bigorra (1967), K. Heger (1969), I. Vintilă Rădulescu (1969), K. Ezawa (1970), Herculano de Carvalho (1970), N. Semenjuk (1970), B. Svarckopf (1970), H.-M. Gauger (1981), H. Geckeler (1971), H. Christmann (1974), I. Iordan (1981), D. Copceag (1981) ș.m.a. au interpretat contribuția lui Coșeriu ca fiind o depășire strălucită a rigidității dihotomiei saussuriene, relevînd totodată importanța teoretică și metodologică a distincției trihotomice, în special a conceptului de 'normă'. Dar, observă cu acuitate K. Ezawa, din primul comentariu – care îi aparține lui C. Schick (Rezension von E. Coseriu: *Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje*, în

Paideia 10, 1955) și pînă la ultimul (O. O. Szemerényi, *Richtungen der modernen Sprachwissenschaft*, Heidelberg, 1982) - lingviștii au redus contribuția lui Coșeriu din "Sistema, norma y habla" la faptul că "introduce un concept intermediar între limbă și vorbire". În acest studiu însă, remarcă pertinent Ezawa, "teoria normei lingvistice depășește în realitate cu mult critica științifico-istorică pe deplin justificată a conceptului de 'limbă' al lui Saussure. În plus, Coșeriu se referă pe larg la cercetarea lingvistică din Occident, oferind o critică întemeiată a conceptului, încă foarte nou, de limbă particulară pe care limbajul, prin existența sa verbală, o separă și o obiectivează ca pe o stare" (p.3). În acest sens, Saussure reprezintă pentru Coșeriu o dovadă în plus a continuității abordării acestei problematice care poate fi urmărită de-a lungul istoriei disciplinei noastre în cercetarea lingvistică occidentală.

Pe de altă parte, menționează autorul monografiei, meritul lui Coșeriu nu constă numai în fixarea conceptului 'intermediar' de *normă*, în scopul delimitării cu mai multă precizie a obiectului - și a obiectelor - descrierii lingvistice, ci rezidă mai curînd în corelarea celor trei termeni: sistem, normă, vorbire, dat fiind că "limba nu apare decît în vorbirea indivizilor, iar vorbirea este întotdeauna a vorbi o limbă. Întreaga existență a limbajului se mișcă în mod necesar în acest cerc. Saussure însuși a văzut aceasta destul de clar, totuși, a vrut să iasă din acest cerc și a hotărît să se situeze de partea «limbii». Reluînd vechea dispută dintre anomalisți și analogiști, a optat pentru calea, aparent, cea mai ușoară, a analogiei pentru a ocoli mobilitatea, varietatea și «eterogenitatea» vorbirii. Însă trebuie să optăm pentru calea cea mai grea: nu trebuie să ieșim din cerc, dat fiind că este vorba de cercul însuși al realității limbajului și nimeni nu ne autorizează să considerăm unul din cele două poluri ca fiind primar"(Ezawa reproduce citatul din Coșeriu, *Sincronia, diacronia e historia*, p.31-32).

Ezawa precizează, pe bună dreptate, că 'sistem' și 'normă' se deosebesc în mod fundamental de conceptele 'langue' (Saussure) sau "competence" (Chomsky) prin faptul că "ele nu sînt reducții motivate metodologic ale realității limbajului, ci abstracții realizate pe baza actelor lingvistice concrete, sînt forme ale vorbirii care se manifestă în realitatea limbii"(p.4). 'Sistem' și 'normă', spre deosebire de 'langue' și 'competence', sînt

elaborate pe baza vorbirii concrete - "unica realitate investigabilă a limbajului" - printr-o viziune retrospectivă care "ține cont de relațiile între actele lingvistice respective și modelele lor"(Cf. E.Coșeriu, *Sistema, norma y habla*, p.94). Această constatare este cu ațit mai importantă, opinează Ezawa, cu cît Saussure însuși, după cum demonstrează unele studii recente, prin fundamentarea semiologică a lingvisticii, nu intenționa să propună o teorie formal-deductivă a descrierii lingvistice, ci mai curînd o teorie sintetică a limbii în baza recunoașterii actelor semiologice (sau a actului de semioză). Așadar, conchide autorul, "sistem' și 'normă' nu reprezintă nimic altceva decît două forțe relevante în vorbirea unei limbi particulare, care au călăuzit genetic și istoric o limbă spre anumite structuri (configurări). 'Sistem' și 'normă' sînt forme, modele ale vorbirii care fac posibilă apariția anumitor fapte în 'vorbire'" (p.6).

În scopul înțelegerii și interpretării adecvate a conceptului fundamental de 'normă', Ezawa subliniază că schema lui Coșeriu, cu cele trei pătrate, nu reprezintă distribuția unor fapte lingvistice de trei "tipuri", ci o ierarhie a aceiași baze de referință care este vorbirea. Prin urmare, între cele trei forme ale vorbirii nu există nici o alternativă, ci un raport implicativ, faptele reale fiind rezultate ale aplicării selective a modelului respectiv.

Subscriind la teza coșeriană conform căreia impulsul decisiv pentru constituirea conceptelor de 'normă' și 'sistem' transpare din investigația empirică a faptelor lingvistice, dar și din progresele fonologiei și, în general, ale lingvisticii structurale, Ezawa prezintă în capitolul al doilea - '*Normă' și 'sistem' ca elemente ale limbii* - opiniile unor lingviști la care se întîlnesc coincidențe cu trihotomia coșeriană. Astfel, distincția între 'substanță' și 'formă' la G. von der Gabelentz, departajarea 'uz'/analogie', 'grupuri de substanță'/ 'grupuri de conținut' la H. Paul, "l'arbitraire relatif" și "l'arbitraire absolu" la F. de Saussure, "lexic" și "clase de forme" la L. Bloomfield, "formulas" și "free expressions" la O. Jespersen se referă implicit la noțiunile de 'sistem' și 'normă'. Gabelentz, bunăoară, face deosebirea între aspectul funcțional și cel istoric al limbii, subliniind că limba funcționează nu doar prin formele sale (gramatică), ci și prin substanța sa (lexicul). De altfel, E.Coșeriu în *G. von der Gabelentz y la linguistique synchronique* menționează că pentru

Gabelentz limba e un sistem închis și autonom de termeni solidari; legile limbii formează între ele un sistem organic, numit de lingvistul german spiritul (sau geniul) unei limbi (p.14).

În capitolul al treilea - "Normă", "sistem" și "tip" ca moduri de existență a limbii particulare - Ezawa arată că, dacă la unii lingviști întâlnim în mod implicit sugestii ale conceptelor de 'normă' și 'sistem', prin intuirea acestei distincții s-a diferențiat în mod clar aspectul de substanță de cel de uz, aspectul formal de cel analog în limbă, iar aceasta ne legitimează să considerăm limba particulară, în ansamblu, ca 'normă' și 'sistem'. Astfel, limba particulară se prezintă mai întâi ca un ansamblu de convenții ('normă'), după care vorbitorul și ascultătorul se orientează în mod fundamental în activitatea lor de vorbire. Limba particulară se prezintă însă și ca 'sistem' de unități și operații formale atunci când este recunoscută ca entitate cu diferențieri sociale, stilistice și temporale. Prin urmare, conceptele coșeriene de 'normă' și 'sistem' (precum și cel de 'tip') pot reprezenta "modul de existență" al limbii particulare, oferind prin aceasta o concepție despre limba particulară care în lingvistica anterioară fusese doar schițată (p.24-25). De altfel, afirmă Ezawa, interpretarea limbii particulare ca instituție se înfățișează la Whitney și la Saussure. Mai mult, la Whitney se conține esența concepției lui Coșeriu: "dacă limba particulară nu ar fi 'normă', atunci viața ei (a limbii) nu și-ar menține echilibrul; dacă ea nu ar fi 'sistem', atunci și-ar rata scopul. Existența însăși a limbii particulare o desemnează ca instituție" (p.26). În același context, Sapir a propus o interpretare tipologică a limbilor particulare, pornind de la o înțelegere proprie a formelor limbii. Această concepție despre natura formală a limbii particulare l-a condus la tentativa de a explica originea și dezvoltarea dialectelor, a limbilor particulare și la elaborarea conceptului, devenit celebru, de 'drift' (p.31).

În altă ordine de idei, lingvistul japonez Arisaka a sesizat divergența între sistemul funcțional al trăsăturilor distinctive ale fonemelor, care la Trubetzkoy este definit ca obiect de studiu al fonologiei, și sistemul real al fonemelor ca sistem social, care e prezentat ca produs istoric obiectiv, cu alte cuvinte, divergența între funcționalitatea fonemului și normativitatea socială. Astfel, Arisaka, în studiul despre procesul schimbării fonetice, ajunge la distincția între "limita realizării

obișnuite" și "existența" fonemului, care, consideră Ezawa, sînt analoge conceptelor coșeriene de "normă" și "sistem" (p.45).

În capitolul al IV-lea - "Sistem" și "normă" ca forme ale cunoașterii în vederea realizării unei limbi - limba este tratată ca o cunoaștere sau competență. În acest context Ezawa consideră că impactul concepției coșeriene se explică prin mutarea problematicii și prin demonstrarea premiselor discutate mai sus ca fiind "elemente" ale limbii, modalități de existență ale unei limbi particulare care sînt disponibile, ipostaziate în cunoașterea subiecților activi, adică a vorbitorilor și ascultătorilor unei limbi. Aceste concepte reprezintă o formă de cunoaștere pe care o selectează vorbitorii și o fixează într-o dimensiune istorică și socială, ceea ce se manifestă în vorbire. Vorbitorul și ascultătorul activi "realizează" în acest fel o limbă, iar 'sistem' și 'normă' sînt în acest sens forme ale cunoașterii (competenței): "limba se realizează de către vorbitorul activ și ascultătorul activ prin 'sistem' sau prin 'normă' într-un anumit mod" (p.61). De fapt, interpretarea limbii ca 'cunoaștere' (competență) în lingvistica actuală nu este de loc nouă. Odată cu definiția lui Chomsky a "competenței" ca "the speaker-hearer's knowledge of his language" (1965) cunoașterea limbii (knowledge of language) a devenit aproape un loc comun. Este vorba însă de extensiunea cunoașterii lingvistice în raport cu prezența sau absența la vorbitori a cunoștințelor gramaticale, astfel, la Chomsky, în primul plan sînd corelația condiționată biologic între structurile lingvistice și cele cognitive și nu structurarea specifică a cunoașterii lingvistice reale. "La Coșeriu, în schimb, este vorba de înțelegerea cunoașterii (competenței) lingvistice reale, în care atît 'sistemul' cît și 'norma' valorează ca forme constitutive pentru cunoașterea limbii, pe care se bazează vorbitorul și ascultătorul unei comunități lingvistice pentru a putea lua în considerare varietatea și constanța, posibilitățile de înnoire și caracterul tradițional al vorbirii în limba respectivă" (p.62).

În consecință, deduce Ezawa, conceptul coșerian de normă, care e orientat spre realitatea vorbirii și spre înțelegerea cunoașterii (competenței) lingvistice, se bazează pe concepția mai largă a competenței cu caracter "tehnic" care face posibilă "existența" adevărată a limbii ca vorbire și înțelegere. Cunoașterea în baza căreia vorbitorul și ascultătorul dispun de limba lor, nu este o

cunoaștere explicită, sistematică, ci o cunoaștere care "permite" vorbirea și înțelegerea unei limbi în contexte reale (Coșeriu o compară cu "cognitio clara confusa" de la Leibniz). Cunoașterea lingvistică este, deci, un procedeu practic, reprezintă o cunoaștere practică (*téchne*). De aceea limba este într-un fel prototipul culturii umane, a cărei organizare este pusă la dispoziția membrilor unei comunități pe calea procesului de învățare practică, fiind o cunoaștere care se diferențiază ca cunoașterea "tehnică" în mod fundamental de aptitudinile (capacitățile) dobândite natural: "Într-adevăr, limba are existență concretă ca *mod formal* și *semantic de vorbire*, ca formă, schemă sau model al unei activități"; "Structurile care formează (constituie) limba sînt structuri ale vorbirii: forme ale activității lingvistice concrete..."; "În structurile care constituie limba e important să distingem între ceea ce e pur și simplu normal sau comun (*norma*) și ceea ce este opozițional sau funcțional (*sistemul*)". "Modurile lingvistice care se constată în vorbirea concretă manifestă cunoașterea – "saber lingvistic" – a vorbitorilor. Pentru fiecare subiect vorbitor limba este un *saber hablar*, a ști *cum se vorbește* într-o anumită comunitate și conform unei anumite tradiții. Pe baza acestui 'saber', vorbitorul creează expresia sa..."; "Considerată în constituirea sa, cunoașterea (saber lingvistic) este *a ști să faci*, adică este o *cunoaștere tehnică*". "Existența și certitudinea cunoașterii lingvistice se manifestă, în mod pozitiv, în faptul că vorbitorul utilizează scheme formale și semantice care sînt tradiționale, iar în mod negativ, în faptul că vorbitorul recunoaște ca fiind străin ceea ce nu corespunde cu limba sa"; "ca *cunoaștere transmisibilă* (și nu simplă "abilitate" strict personală), saber lingvistic este *cultură*" (Ezawa reproduce din *Sincronía, diacronía e historia*, p.60).

'Sistem' și 'normă' sînt prin aceasta forme ale cunoașterii tehnice pentru vorbirea și înțelegerea activă și, în consecință, forme ale culturii umane, conchide Ezawa (p.66).

Autorul consideră că o atare concepție asupra limbajului, care este orientată spre modul de existență al culturii umane ca cunoaștere "tehnică", înseamnă implicit și o critică fundamentală la adresa unor curente care au dominat lingvistica occidentală în ultimele două secole. Astfel, "glo-tica" lui Schleicher, "organismul limbii moarte" al lui Saussure și gramatica lui Chomsky sînt orientate spre lumea obiectivă ca natură (p.67).

În timp ce în lingvistica occidentală, menționează Ezawa, a predominat gîndirea "gramaticală" cu interesul său primar focalizat asupra limbii ca "sistem", se poate constata că în cercetarea lingvistică japoneză în prim plan s-a aflat mai curînd vorbirea. Tokieda Motoki (1900-1967), în capodopera sa "Kokugogaku-genron" (Fundamentele lingvisticii japoneze), elaborează o teorie a limbii ca proces, iar Sekiguchi Tsugio (1891-1958) în "Grammatik der Bedeutungsform" dezvoltă o gramatică a vorbirii într-o limbă particulară (în loc de gramatica limbii particulare), în care semnificatele limbii particulare, cele lexicale și gramaticale se realizează în mod regulat, vorbitorul și ascultătorul actualizînd formele limbii particulare în anumite contexte pe baza unui model determinat (p.91). Aceste două concepții reprezentative pentru lingvistica japoneză devin emblematice și prin faptul că facilitează accesul la limba japoneză. Acest fundal poate fi găsit și la Coșeriu în studiul său "Verbinhalt, Aktanten, Diathese" (1979), în care se explicitează diferența fundamentală a formării propoziției în japoneză și în limbile indo-europene (p.97)

În cap. V – "*Sistem*" și "*normă*" în japoneză și germană – autorul se revendică de la studiul lui Coșeriu despre diateza în japoneză și în limbile indo-europene, precum și de la interpretările celor doi lingviști japonezi menționați, pentru a demonstra că există conținuturi lingvistice care pot fi identificate în anumite contexte, iar identitatea lor se găsește nu în limbă, ci în vorbire. Elementul *ji-* la Tokieda, cele trei *forme ale semnificatului* conjunctivului german la Sekiguchi sau cele patru "semnificate" ale construcției cu *-(ra)reru* în japoneză reprezintă tocmai astfel de conținuturi și se referă la "mod" într-un sens foarte larg. Capacitatea de diferențiere a unor astfel de conținuturi depinde de capacitatea de diferențiere a contextului în care se prezintă și care poate fi identificat de vorbitor și ascultător, grație cunoștințelor lingvistice și extralingvistice.

Pornind de la specificul unor fapte lingvistice concrete, Ezawa ia în discuție exemple ilustrative din japoneză și germană referitoare la domeniul semanticii lexicale, al sintaxei, morfologiei și fonologiei. Semnificația lui *sasu* în japoneză, numerele în japoneză, sistemul silabelor în japoneză, formarea pluralului în germană, cadrul propoziției în germană, africativizarea sibilantelor în germană, corelația sonorității sunetelor închise în

germană – constituie aspectele descrise și interpretate de Ezawa în acest capitol.

Ultimul capitol al monografiei – *Consecințele teoriei coșeriene a normei lingvistice* – are rol concludiv și este constituit din trei paragrafe: “Teoria normei lingvistice ca teorie a limbii”, “Teoria normei lingvistice ca teorie a cunoașterii lingvistice” și “Teoria normei lingvistice ca teorie a semnificației”. Lingvistul german de origine japoneză trage concluzia: “Conceptul de ‘normă’ al lui E. Coșeriu se referă la vorbirea unei limbi particulare, nu la limba particulară ca atare, ceea ce ne-ar legitima întru totul să-l desemnăm ca ‘normă a vorbirii’. Dat fiind ansamblul de forme normale, relaționate social, conținuturile unei limbi particulare se realizează numai în vorbire, adică în utilizarea concretă a limbii particulare într-un anumit context, ‘norma’ neavând nici o consistență în limba particulară însăși. Limba particulară este un ‘sistem’ abstract, a cărui existență este fundamentată prin diferențele formale și de conținut. Recunoașterea ambelor moduri ale limbii a avut o implicație importantă pentru lingvistică: limba a fost înțeleasă nu numai ca o construcție autonomă, ci și ca un proces activ al vorbirii care se produce în ființa umană. Lingvistica a studiat procesul în care vorbitorul și ascultătorul reprezintă anumite posibilități de diferențiere ale sistemului în scopul producerii anumitor forme și conținuturi ca ‘normă’, altfel spus, ca fiind normale, regulate” (p.128-129).

În opinia lui Ezawa, limba particulară se bazează pe competența individuală, care cuprinde cunoștințe implicite și explicite. Dacă teoria coșeriană a normei diferențiază în această cunoaștere trei nivele – sistem, normă și vorbire – asta nu înseamnă că ea ar fi o clasificare a conținutului competenței limbii particulare, ci reprezintă o confirmare a structurării (amplificării) cunoașterii limbii particulare cu caracterul său “tehnic”, cum spune Coșeriu. În cunoașterea limbii particulare este vorba în această privință de o cunoaștere “tehnică”, ce se stabilește nu ca reproducere a

realității, ci ca o creare a unei noi realități și corespunde în mod fundamental intenționalității și activității omului. Sensul stratificării cunoașterii limbii particulare constă în a stabili un raport între configurația universal limitată și actualizarea individual-situțională a cunoașterii limbii particulare, în a institui o formă de cunoaștere potrivită răspîndirii sociale și tradiției istorice – ‘norma’. ‘Norma’ reprezintă în general modul de mediere socială și istorică a unei cunoașteri care este reprezentată în anumite forme de organizare. În acest sens, menționează autorul, teoria coșeriană a schimbării lingvistice – “care se numără printre cele mai semnificative cuceriri ale secolului XX” – se întemeiază tocmai pe această determinare a cunoașterii limbii particulare. La nivelul normei, cunoașterea corespunzătoare unei limbi particulare se manifestă ca realitate socială și istorică, altfel spus, ca o cunoaștere comunitară și tradițională (p. 132-133).

Conceptul coșerian de normă, consideră Kennosuke Ezawa, a avut implicații teoretice care trec dincolo de o nouă definire a obiectului și o nouă orientare metodologică a lingvisticii, deoarece la baza sa se află un punct de vedere referitor nu numai la vorbirea limbii prin intermediul indivizilor, ci și la existența oamenilor în general. “Sistem’ și ‘normă’ constituie două dimensiuni în care se află ființa umană cu determinarea sa existențială naturală și culturală, iar aceste concepte cultural-teoretice se situează în același context cu distincțiile conceptuale între natură și cultură, ideal și realitate, libertate și convenționalitate, tehnică și artă”. “Lingvistica poate să cerceteze norma, adică tradiția socială și culturală a vorbirii, manifestându-se prin aceasta ca istorie a culturii” (p.9). De aceea, prin stabilirea conceptului de normă care include conceptul de sistem, conchide autorul, Eugeniu Coșeriu a reușit să depășească naturalismul din cadrul structuralismului în mod definitiv.

EUGENIA BOJOGA

¹ Víctor Sánchez de Zavala, *Funcionalismo estructural y generativismo: aportaciones a un capítulo de la historia de la lingüística*, Madrid, Alianza, 1982

² În spațiul fostei U.R.S.S. o excelentă recenzie a lui A.Leontjev (care trăgea concluzia: “Credem că distincția propusă de E.Coșeriu poate fi alăturată cu folos celor mai diverse aspecte ale teoriei lingvistice și că va avea un rol pozitiv în dezvoltarea viitoare a lingvisticii”) a situat studiul coșerian *Sistema, norma y habla* în centrul atenției lingviștilor sovietici.

Antonio Vilarnovo Caamaño, *Logica y lenguaje en Eugenio Coseriu*, Biblioteca Romanica Hispanica, Editorial Gredos, Madrid, 1993

Există o logică generală, universal valabilă, a cunoașterii umane primare a lucrurilor și stărilor de fapte, pe de o parte, și a modurilor de sistematizare a rezultatelor acestei cogniții, pe de alta? Trebuie să considerăm limbajul drept un simplu instrument gnoseologic (dealtfel profund imperfect) orientat asupra unor obiecte date în ele însele, sau, dimpotrivă, tocmai el ne oferă mătrixa formativă a oricărei cunoașteri posibile? Este relativitatea limbajului o simplă variație marginală, neesențială a (exprimării) unei gândiri eminamente aceeași pentru toate ființele umane, sau poate ea să afecteze înseși mecanismele centrale ale raționării? Este toată gândirea 'logică', sau constituie logica - în înțelesul ei 'referențializat' și apofantic - doar una din posibilele utilizări ale unei gândiri care, în ea însăși, ține de un alt ordin, mai original (ordinul *semnificativului*)? Acestor întrebări, și multor alora de aceeași factură, abordarea monografică a lui Antonio Vilarnovo Caamaño încearcă să le dea răspunsuri coșeriene, sau în spirit coșerian.

Lucrarea se structurează în șapte secțiuni, dintre care prima este o *Introducere*, penultima are funcție conclusivă, iar ultima e, propriu-zis, bibliografică. Secțiunea a doua a lucrării poartă titlul "*Logos semantikos*" - "*Logos Apophantikos*" și cuprinde următoarele subcapitole: 1. "*Logos semantikos*" la Coșeriu și Aristotel; 2. *Limbajul ca aprehensiune*; 3. *Semnificație, designație și sens*. Secțiunea a treia, intitulată *Limbajul ca "activitate cognitivă"*; "*lingvistica vorbirii*" are drept subsecțiuni 1. *Limbajul ca activitate. Vorbirea*; 2. *Limbajul ca activitate cognitivă*. Cea de a patra secțiune, *Logicism și antilogicism în gramatică. Logica limbajului și logica gramaticii*, se subdivide astfel: 1. *Introducere*, 2. *Logicism și antilogicism în gramatică*, 3. *Logica limbajului și logica gramaticii*. Secțiunea a cincea poartă titlul *Noțiunea de competență lingvistică. Cunoaștere a lucrurilor și cunoaștere lingvistică*; ea cuprinde o *Introducere*, urmată de 2. *Competența lingvistică* și 3. *Lingvistica skeologică = etno-lingvistică*. Secțiunea a șasea joacă un rol conclusiv; sub titlul *Scurtă reflexie asupra teoriei lingvistice a lui Coșeriu*, ea tratează 1. *Logos-ul semantikos*; 2. *Vorbirea*; 3. *Logicismul*; 4. *Competența lingvistică*.

O primă problemă pusă în discuție de Vilarnovo Caamaño este cea a relației dintre conceptele aristotelice de *logos semantikos* și *logos apophantikos*. Contrar afirmațiilor unor lingviști, potrivit cărora Aristotel reprezintă sursa reducției gândirii în general la gândirea logică sau rațională, autorul susține că diferența dintre cele două concepte mai sus-pomenite se desprinde cu o claritate remarcabilă din scrierile Stagiritului, anterioritatea necesară a semnificativului în raport cu apofanticul fiind afirmată în repetate rânduri. Desigur, tot ceea ce aparține discursului sau gândirii ține de ordinul conceptualului; dar, așa cum afirmă Eugenio Coșeriu în *Omul și limbajul său*: "... 'conceptual' nu înseamnă încă 'rațional' sau 'logic', și reducerea lingvisticului sau a conceptualului la logosul rațional e o simplificare arbitrară a dicibilului (*dicebile, lekton*) logos-ului în totalitatea lui. Deja Aristotel a arătat că limbajul ca atare, *logos-ul semantikos* /.../ e anterior limbajului care afirmă sau neagă ceva privitor la ceva, 'logosului propozițional' (*logos apophantikos*). În limbajul ca atare, potrivit lui Aristotel, nu sunt date încă distincția dintre existență și inexistență, nici cea dintre adevăr și falsitate, care apar doar în 'propoziție' sau 'judecată', cu alte cuvinte în acel logos care convertește relațiile lingvistice în relații 'obiective' (privitoare la 'lucrurile designate'). Astfel, limbajul propozițional, *logos-ul apophantikos* este, fără îndoială, 'limbaj', *logos semantikos*, dar nu limbaj pur și simplu, ci limbaj cu o determinație ulterioară" (în Vilarnovo-Caamaño, p. 21). Totuși, atrage atenția autorul, dacă e adevărat că nu poate exista logicitate sau apofanticitate fără compoziție (*onoma* sau *rhema* nefiind, izolate, adevărate sau false), existența acesteia nu este însă și suficientă pentru a ne vedea puși în fața unui fapt ținând de logos-ul rațional: "Elementul determinant al logos-ului *apophantikos* nu e, așadar, compoziția, chiar dacă ea este necesară. Coșeriu susține că ceea ce distinge logos-ul apofantic trebuie să țină de o determinare ulterioară față de ceea ce e pur și simplu semnificativ." (p. 20) În fapt, după cum afirmă lingvistul român în *Logicism și antilogicism în gramatică*: "... luând în considerare problema în planul finalității, care este planul propriu limbajului (dat fiind că el este o manifestare a libertății), eroarea constă în confuzia dintre finalitatea care aparține esenței obiectului - activității lingvistice în ea însăși, independent de determinările ulterioare - și care este finalitatea semnificativă, și

finalitatea accesorie proprie cutărui sau cutărui act. Această ultimă finalitate nu aparține esenței obiectului limbaj, ci se identifică cu intenția subiectului lingvistic într-un act determinat și poate fi logică, dar poate fi de asemenea estetică sau practică" (în Vilarnovo-Caamaño, p. 21).

În subsecțiunea privitoare la *limbaj ca aprehensiune* se revine asupra ideii de 'concept' ca 'semnificat', citându-se un excepțional fragment din *Limbajul și înțelegerea existenței omului actual*: "Semnificatul ca atare nu privește lucrurile ca 'existente', ci ființa lucrurilor, universalul experienței individuale, cu alte cuvinte, experiența ca propria ei posibilitate infinită. De exemplu, cuvântul 'arbore' semnifică acel 'a fi arbore', altfel spus, posibilitatea infinită a existentului 'arbore'. De aici rezultă că cuvântul 'arbore' poate designa atât arbori existenți, cât și alți arbori care deja nu mai există sau care nu există încă, și, de asemenea, arbori imaginari, pur și simplu non-existenți" (în Vilarnovo-Caamaño, p. 47). Ceea ce se afirmă, în subsidiar, aici, este prioritatea definitorie a semnificatului asupra designatului, acesta din urmă neputând apărea altfel decât ca rezultat al unei actualizări. Limbajul, înțelegem noi, nu există pentru a da nume unor stări de lucruri deja constituite; dimpotrivă, orice stare de lucruri nu se poate constitui altfel decât ca proiecție (fenomenologia ar spune: ansamblu de obiecte intenționale) a ceea ce, ca originaritate, e pur semnificativ. Or, recunoașterea acestei priorități obligă la o reconsiderare a relativității lingvistice: nu avem de-a face cu 'haine' diferite pe 'corpul' unei aceleiași gândiri a tuturor ființelor umane, ci, dimpotrivă, cu mecanisme care structurează în mod diferit lumile vorbitorilor de limbi diferite; avem de-a face cu humboldtiana *innere Sprachform*, ca *forma formans* a oricărei conștiințe și a oricărui obiecte ale conștiinței.

Tot Wilhelm von Humboldt, cu insistența sa asupra ideii că limbajul este activitate (*Tätigkeit, Energiea*), iar nu produs (*Ergon*), reprezintă punctul de plecare al secțiunii dedicate *lingvisticii vorbirii și limbajului ca activitate cognitivă*. Se reia, aici, ideea fundamentală coșeriană potrivit căreia trebuie răsturnat celebrul postulat saussureian al primeității limbii; trebuie luată vorbirea drept etalonul prin excelență al limbajului, "și, în loc să considerăm, împreună cu Pagliaro, *la parole* drept momentul subiectiv al limbii, [trebuie] să considerăm limba drept momentul în mod istoric obie-

ctiv al limbii" (citată din *Determinare și cadru* - în Vilarnovo Caamaño, p.155). În ce privește limbajul ca activitate *cognitivă*, se reiau definițiile coșeriene din *Creația metaforică în limbaj*, cu insistență pe definițiile 'din punctul de vedere al esenței': "... limbajul este esențialmente *activitate cognitivă*: o *activitate cognitivă ce se realizează prin intermediul simbolurilor (sau al semnelor simbolice)*" (în Vilarnovo-Caamaño, p. 171).

Pentru a clarifica diferența dintre cognitiv și logic, se revine, aici, la celebra triadă bühleriană a funcțiilor limbajului și la evidențierea de către Eugenio Coșeriu a unei distincții de foarte mare însemnătate: "Foarte ascuțită este, în acest sens, distincția făcută de către F. Kainz, în interiorul *Darstellung*-ului bühlerian, între două funcții diferite: *Darstellung* (reprezentare) propriu-zis(ă) vs. *Bericht* (informație). În fapt, se poate face, și chiar pare necesară această distincție în interiorul *Darstellung*-ului bühlerian, dat fiind că, în realitate, doar informația poate fi considerată drept funcție particulară a limbajului, în vreme ce reprezentarea aparține limbajului în totalitatea lui, ea coincide cu natura cognitivă a limbajului. Funcțiile limbajului ar trebui, în consecință, să fie indicate ca informație, exteriorizare, apel (*Bericht, Kundgabe, Auslösung*)." (citată din *Creația metaforică...*, în Vilarnovo-Caamaño, p. 181-182). Nu e greu de observat că avem de-a face, aici, cu o prefigurare foarte timpurie (articolul coșerian datează din 1956) a ideii care, alături de trihotomia planurilor limbajului, formează structura axială a integralismului lingvistic: ideea *funcției semnificative* ca o creație de semnificați.

Secțiunea a patra a monografiei preia titlurile a două dintre cele mai importante contribuții teoretice coșeriene în domeniu. Cele două articole sunt prezentate pe larg, cu citate consistente și comentariile lui Vilarnovo Caamaño. În ce ne privește, socotind cunoscută poziția integralismului privitor la relația logicism/antilogicism și la erorile inerente ambelor poziții de extremă, ne vom opri în continuare asupra distincției - pe care o socotim crucială - operate de lingvistul român între logica 1 și logica 2. Logica 1 aparține gândirii în general, ea guvernează coerența și noncontradicția necesare ale oricărui act lingvistic, fără referire la obiectele vreunei 'realități' și fără vreo 'pretenție' apofantică. Logica 2 aparține doar acelor acte lingvistice care își asumă funcția de gândire rațională și 'obiectuală', care deci presupun o

realitate constituită 'dinaintea' actului și o iau pe aceasta drept ansamblu referențial la care actul se poate raporta apofantic. În ce privește raportarea celor trei planuri ale limbajului la cele două 'logici', "... în linii esențiale: *vorbirea* e determinată în raport cu 'logica generală' (logica/1a) și indeterminată în relație cu logica apofantică; *limba* e indeterminată din ambele puncte de vedere; iar *discursul* e determinat în relație cu logica generală și *poate fi* de asemenea determinat din punct de vedere apofantic" (citat din *Logica limbajului și logica gramaticii*; în Vilarnovo-Caamaño, p. 236).

Ultimele trei secțiuni ale cărții privesc în mică măsură chestiunea propriu-zisă a relației logică-limbaj; secțiunea a cincea tratează noțiunea coșeriană de competență lingvistică, urmînd în linii generale linia de argumentație din volumul cu același nume; secțiunea a șasea e o 'recapi-

ture' conclusivă foarte laconică (în mai puțin de patru pagini) a principalelor chestiuni luate în discuție de-a lungul monografiei; finalmente, secțiunea a șaptea ne oferă o foarte utilă și exhaustivă bibliografie coșeriană.

Analizată în ansamblu, abordarea monografică a lui Antonio Vilarnovo Caamaño trebuie remarcată pentru fidelitatea (inteligentă, ceea ce vrea să însemne: care intuiește corect articulațiile esențiale ale *sistemului* integralismului lingvistic) față de opera coșeriană, pentru corecta punere în evidență a unei contribuții științifice în multe privințe revelatorice relativ la chestiuni de multă vreme disputate, care ar trebui să-i reunească (după ce o bună bucată de vreme i-au ținut despărțiți) pe filosofi, lingviști și logicieni.

CORNEL VÎLCU

Colette Laplace, *Théorie du langage et théorie de la traduction: les concepts-clefs de trois auteurs: Kade (Leipzig), Coseriu (Tübingen), Seleskovitch (Paris)*, Didier Érudition, Paris, 1994.

În partea a doua a cărții sale (p.94-177), Colette Laplace propune o schiță monografică a operei lui Eugeniu Coșeriu, structurată în două capitole, cu următoarele paragrafe: Chapitre I: 1.1. *Rappel des principes essentiels de la conception du langage chez Saussure*; 1.2. *Coseriu face à Saussure: insuffisance et contradiction de l'opposition langue-parole*; 2.1. *Rappel de quelques principes de la conception du langage chez Chomsky*; 2.2. *Coseriu face à Chomsky*; 3. *De l'importance tout relative du terme dans l'étude termino-graphique à partir de l'exemple de "langue" et de "parole"*; 4. *La conception du langage chez Coseriu*; 5. *Aristotel, Humboldt et Coseriu face à ενέργεια, δύναις et έργον*; 6. *Le niveau universel du langage*; 7. *Le niveau historique du langage*; 8. *Le niveau individuel du langage*; 9. *Les rapports de la désignation, de la signification et du sens*; Chapitre II: 1. *Qu'est-ce que la traduction?*; 2. *Comment traduit-on?*; 3. *Transcodage, transposition et traduction: trois méthodes et leurs limites*; 4. *Les notions d'invariance et d'équivalence*.

Ne vom limita, în cele ce urmează, să semnalăm acele aspecte ale exegezei care argumentează ceea ce autoarea numește *La révolution copernicienne de Coseriu*.

Momentul preliminar al interpretării teoriei coseriene a limbajului îl constituie confruntarea la nivelul conceptelor fundamentale cu concepția lingvistică a lui Saussure și cea a lui Chomsky, "deux auteurs" "qui ont profondément marqué la linguistique contemporaine" (p.97). Aportul lingvisticii integrale apare mai limpede, din chiar acest prim moment al unei situații comparative, întrucît, consideră autoarea (și aceasta este, de fapt, perspectiva întregului său demers exegetic), Coseriu "a opéré en effet par rapport à eux un formidable renversement des valeurs" (p.97). Prin urmare, "la portée de ce renversement" va apărea pregnant în cele două paragrafe: *Coseriu face à Saussure*, respectiv *Coseriu face à Chomsky*.

Coordonatele esențiale ale concepției saussuriene în raport cu care putem aprecia depășirea (în sens hegelian, *Aufhebung*) a lingvisticii saussuriene realizată în lingvistica integrală sînt identificate la nivelul *definirii obiectului de studiu*, operată de Saussure prin celebrele cupluri antinomice *langue-parole* și *sincronie-diacronie*. Obiectul lingvisticii saussuriene, ne reamintește autoarea ca primă premisă a raționamentului său, este *langue* - partea esențială a "facultății limbajului" - înțeleasă ca un sistem de semne în care unitățile sînt delimitate exclusiv în baza principiului diferențial. În calitate de "produs social", *langue* este doar "une somme d'empreintes déposées dans chaque cerveau", fiind ca atare "indépendante de

l'individu". Gîndit ca exterior în raport cu vorbitorul sistemul lingvistic, *langue*, este, de asemenea, pentru Saussure, static, sincron, imuabil "prin natura sa". Schimbarea lingvistică se manifestă doar în *parole* și este determinată (în sens cauzal) de "événements extérieurs au système, isolés et sans cohérence interne", autoarea subliniind că Saussure "reconnait une influence des phénomènes diachroniques sur le système de la langue, mais non l'inverse. Le système n'intervient nullement dans l'apparition du diachronique"(p.98).

Critica pe care Coseriu o face concepției saussuriene are în vedere – consideră Colette Laplace - următoarele aspecte:

I. *Reducția* succesivă a obiectului de studiu, a limbajului, astfel :1) competența lingvistică redusă la competența idiomatică, adică definirea limbajului este operată exclusiv în planul istoric al manifestării sale; 2) identificarea limbii cu o *stare de limbă*, care este, la rîndul său, înțeleasă ca "proiecție sincronică" și 3) reducția limbii la sistem, adică la *limba funcțională*.

II. Confuzia între planul obiectului și planul investigației care are drept consecință opoziția dintre studiul descriptiv (necesarmente situat în *sincronie*) și realitatea obiectului studiat (esențialmente *istoric*).

III. *Concepția sociologizantă* în linie durkheimiană conduce la situarea limbii ca "produs social" în "creierul masei" și are drept consecință confuzia limbii concrete, limba care se manifestă în vorbire, cu *limba abstractă*, dedusă din vorbire printr-o operație a cercetătorului.

IV. *Schimbarea lingvistică*, în sensul celor de mai sus, nu mai poate fi considerată – așa cum întreaga tradiție saussuriană o face – ca un fapt exterior în raport cu limba, ci dimpotrivă ca un aspect esențial al ei. Schimbarea lingvistică este tocmai semnul existenței limbii în/prin realitatea concretă a vorbirii. În plus, dinamica limbilor trebuie interpretată în perspectiva istoriei, care sistematizează și explică devenirea, și nu din unghiul unui determinism care formulează problema schimbării în termeni cauzali.

V. Capitolul despre *Analogie* din *Cours de linguistique générale*, deși conține observații interesante asupra schimbării lingvistice, nu ajunge

să ofere o explicație coerentă a *raportului dintre evoluție și continuitate*, ceea ce constituie un obstacol în calea conceperii limbajului ca *obiect istoric*, în care staticul și dinamicul nu se opun, ci sînt două momente ale aceluiași fenomen: "un obiect istoric există ca atare numai dacă este, în același timp, permanentă și succesiune" și, în acest sens, "facerea limbii este o «facere» istorică, nu cotidiană, adică o «facere» într-un cadru de permanență și de continuitate" (Eugeniu Coseriu, *Sincronie, diacronie și istorie*, București, 1997, p.247). De asemenea, din punctul de vedere al definirii obiectului de studiu, principiile de bază ale gramaticii generative decurg din distincția operată de Chomsky între "competență și "performanță". Spre deosebire de Saussure, pentru care *langue* este un "sistem de semne", pentru Chomsky, limba este "un ansamblu (finit sau infinit) de fraze", "un sistem dinamic de reguli operaționale" (p.101). Competența este "cunoașterea intuitivă" pe care "le locuteur-auditeur a de sa langue" și ea constituie "obiectul prim" al lingvisticii. În interiorul competenței lingvistice se face distincția între componenta fonetică și componenta semantică, din acest punct de vedere "toute phrase peut donc faire l'objet d'une double description structurelle: le generativiste peut proposer une interprétation sémantique de la «structure profonde» de la phrase ou une représentation phonique de la «structure de surface». Pe de altă parte, performanța este "l'emploi effectif de la langue dans des situations concrètes". Simetric, distincția *gramaticalitate/acceptabilitate* stabilește normele de elaborare ale frazei la nivelul competenței, repectiv la nivelul performanței: "L'acceptabilité est une norme qui va au-delà de la grammaticalité: des énoncés peuvent être rigoureusement corrects du point de vue grammatical sans être naturels et directement compréhensibles" (p.102).

Colette Laplace surprinde sub două aspecte critica de principiu făcută de Coseriu gramaticii generative: 1) Cuplel *gramaticalitate/ acceptabilitate* nu poate fi simetrizat cu cuplul *competență/performanță*, deoarece, pe de o parte, afit gramaticalitatea, cît și acceptabilitatea fac parte din "știința" locutorului/auditorului, deci aparțin "competenței lingvistice", pe de altă parte "les unes comme les autres s'appliquent lors de l'utilisation

de la langue, c'est-à-dire dans la performance" (p.102); 2) În al doilea rând, gramatica generativă, deși își revendică o filiație humboldtiană, nu face distincția între ceea ce este *universal* și ceea ce este *istoric-tradițional* în cadrul "competenței" vorbitorului-ascultătorului ideal: Coseriu "reproche à Chomsky de ne pas avoir su distinguer entre ce qui relève de la langue et ce qui relève de l'activité langagière, de ne pas avoir su cerner ce qui faisait la spécificité des langues, de se fier à tort à l'intuition du *native speaker*" (p.103).

Dacă, în raport cu concepțiile discutate, teoria integralistă a limbajului apare ca "le renversement des valeurs", în raport cu perspectiva asupra limbajului ca *énergie*, ea reprezintă, în opinia autoarei, o adevărată "révolution copernicienne".

Într-adevăr, în același sens, dar în planul teoriei cunoașterii, Cassirer considera că "«la révolution copernicienne» de Kant" constă, esențialmente, în definirea "apercepției sintetice *a priori*": "«La liaison d'une multiplicité», comme la montre Kant (...) ne peut jamais venir en nous des sens; elle est au contraire «un acte de la spontanéité de la faculté représentative», în sensul că "nous ne pouvons rien nous représenter comme lié dans l'objet sans l'avoir d'abord lié nous-même (...)" (Ernst Cassirer, *La construction du monde des objets*, Journal de Psychologie, 1933, p19).

Simetric, dar de data aceasta într-o perspectivă post-kantiană, neo-humboldtiană, în știința limbajului, "la révolution copernicienne de Coseriu" constă în elaborarea unei "concepții moniste asupra limbajului", adică o concepție asupra limbajului ca "obiect unitar". Având în vedere faptul că planul esenței limbajului este "un plan de unificare și de sinteză", principiul general al demersului teoretic este astfel definit de către Coseriu: "eventualele distincții și opoziții trebuie stabilite, în primul rând, în realitatea concretă a limbajului, adică în vorbire" (Eugenio Coseriu, *Sistema, norma y habla*, Montevideo, 1952, reluat în *Teoria del lenguaje y lingüística general*, p.11-114, p.42). Din acest unghi, ulterior, "răsturnarea de perspectivă" apare formulată printr-o parafrază a celebrului principiu saussurian; astfel, pentru a putea elabora o concepție coerentă a limbajului ca activitate creatoare "(...) trebuie să ne situăm din primul moment pe terenul vorbirii și să luăm vorbirea

ca normă pentru toate celelalte manifestări ale limbajului (inclusiv ale «limbii»)" (Eugeniu Coșeriu, *Sincronie, diacronie și istorie*, p.29). De altfel, într-o evaluare globală a lingvisticii integrale, exegeza coseriană, încă din 1988, a argumentat necesitatea abordării acestei opere tocmai în perspectiva caracterului ei profund "revoluționar" (considerat de Colette Laplace a fi semnul esențial al lingvisticii integrale) și a relevant anvergura "mutației orizonturilor lingvistice" produsă de opera lui Coșeriu: "După înțelegerea noastră, o exegeză din interior, care să reconstitue traectoria de adâncime a acestei concepții, ne conduce spre o cu totul altă evaluare (decît cea sintetizată prin sintagma "eclectism superior", "luminat"- n.n.- L.L.) a aportului și «sensului global» al operei sale științifice". Numai în această situație "asumarea deplină, în toate implicațiile ei, a concepției lui Eugenio Coseriu ar impune, în ultimă instanță, o mutație radicală a orizonturilor teoretice ale lingvisticii contemporane, și ca atare o adevărată «revoluție», mult mai profundă și mai vastă decît oricare alta efectuată sau numai propusă în această «disciplină pilot» a științelor umaniste" (Mircea Borcilă, *Eugenio Coseriu și orizonturile lingvisticii*, Cluj-Napoca, Echinoc, nr.5, 1988, p.1).

Pentru Saussure și Chomsky, argumentează în continuare autoarea, "la parole et la performance ne sont que réalisation, objectivation, mise en oeuvre de la langue et de la compétence". În raport cu aceste concepții dualiste, care, în ultimă analiză, nu pot oferi o explicație "unitară" fenomenului lingvistic, teoria integralistă se fundamentează, în chiar punctul său de plecare, pe faptul esențial - reliefat de Colette Laplace extrem de riguros, în diversitatea de semnificații "integraliste"- că "la parole est le langage, car le langage est avant tout action et la langue, en tant que compétence, n'est plus qu'une abstraction que l'on peut déduire de la parole, un aspect ou une modalité de la parole" (p.106). În plus, observă exegeta, vorbirea, faptul-de-a-vorbi, este, în perspectivă integralistă "de nature fondamentalement différente de ce que Saussure et Chomsky appelaient parole ou performance, c'est-à-dire une simple réalisation du système linguistique" (p.107). Pentru Coseriu, faptul-de-a-vorbi, ca activitate creatoare, conferă unitatea

limbajului și, de aceea, “le langage est un tout dans lequel langue et parole sont concrètement indissociables”, în sensul că ele constituie “două momente diferite ale aceluiași fenomen”.

Unitatea în plan real a limbajului – “ce tout indissociable”- a fost analizată în lingvistica integrală “avec une extrême rigueur et une parfaite cohérence”. Rezultatele acestui demers fondator au servit – susține exegeta printr-o foarte solidă argumentație – “pour construire une théorie du langage que nous considérons comme la plus pertinente de toutes celles qui ont été échafaudées à ce jour” (p.108).

În această desfășurare analitică, prima axă discutată în detaliu de autoare este aceea a planurilor de manifestare a funcției semnificative: planul universal, planul istoric și planul individual. Corespunzător acestor trei planuri de manifestare a activității lingvistice este prezentat modul în care Coșeriu definește trei tipuri de competență lingvistică. În acest punct al definirii în extensiune a obiectului de studiu, contribuția lingvisticii integrale este apreciată ca fiind decisivă: “l’extraordinaire percée réalisée par Coseriu qui a su le premier voir tous les aspects de cette compétence dont on n’étudiait jusque là que la partie purement linguistique” (p.109). [Autoarea optează, terminologic, pentru echivalența lingvistică=idomatic, și, respectiv, competență lingvistică=competență idiomatice; prin urmare în acest pasaj se referă la “partea pur idiomatice”]. Astfel, prin definirea foarte exactă a altor două tipuri de competență lingvistică: competența elocutională și competența expresivă (= tehnica universală a vorbirii și, respectiv, tehnica articulării sensului), prin (re)fundamentarea concepției asupra competenței idiomatice (v., *supra*, *Coseriu face à Saussure*), precum și prin definirea tipului de conținut semantic corespunzător fiecărei competențe: designație (universal), semnificat (idiomatic), sens (individual), *știința integrală a limbajului* beneficiază de un fundament solid, conceptual și metodologic.

În paragraful 5 al studiului său, discutând raportul dintre *enérgeia* și *dynamis*, concepte aristoteliene preluate de Coșeriu în lingvistică pe filieră humboldtiană, Colette Laplace manifestă o anumită neînțelegere față de interpretarea coseriană

a acestui raport. În diverse lucrări, Coseriu discută următorul exemplu menit să clarifice raportul dintre activitatea creatoare și “știința” tehnică pe care aceasta se bazează: “(...) La Leonardo da Vinci, ceea ce este tehnică numai a lui Leonardo a fost inventată numai de el, pe asta n-a învățat-o. Pe urmă, dat fiind că *enérgeia* este anterioară *dynamis*-ului, elevii lui și chiar el însuși au reluat ceea ce se crease și au transformat-o în tehnică. (...) înseamnă că este ceva inventat, care devine apoi *dynamis*, când ceea ce s-a creat devine tehnică și se poate învăța. Însă, la Leonardo însuși, în momentul creator, nu este încă tehnică, este ceva inventat” (Eugeniu Coșeriu, *Lingvistica integrală*, București, 1996, p.65). Pornind de aici, exegeta consideră că: “l’exemple de Léonard de Vinci et de ses épigones n’est peut-être pas aussi judicieux qu’il y paraît: certes la comparaison frappe l’esprit, mais elle donne l’impression que chez Léonard de Vinci, *enérgeia* seule est à l’œuvre, antérieurement à toute *dynamis*, et que c’est *enérgeia* qui fonde cette *dynamis* reproductible ensuite par les épigones” (p.111). Și “(...) il est clair que Léonard de Vinci ne peut être *enérgeia* pure, sans *dynamis* sous-jacente” (p.112).

Mă despart, în acest punct, de interpretarea autoarei. Cred că, prin exemplul propus, Coșeriu are în vedere acest raport atît în general, la nivel conceptual, cît și, mai ales, din punctul de vedere al *diferenței dintre două forme distincte sub care el se manifestă: limbajul*, pe de o parte, și *celelalte activități simbolice* (poezie, pictură, metafizică etc.), pe de altă parte. În timp ce creativitatea lingvistică se manifestă intersubiectiv și, de aceea, inovarea tehnicii lingvistice în act are o importanță și o amploare redusă, creativitatea specifică altor activități simbolice nu mai este limitată intersubiectiv. Creativitatea în artă implică întotdeauna inovarea în act a unei tehnici artistice: de aceea, chiar dacă în ceea ce-l privește pe da Vinci “existait une *dynamis* qui était potentialité, virtualité, tout comme les gamètes sont potentialités d’humain” [?!] (p.112), actul creației precedă întotdeauna tehnica, pur și simplu pentru că această tehnică nu exista în pictură *nici măcar ca virtualitate*; (ceea ce exista ca virtualitate ținea doar de tehnica picturii în general). La limită, putem spune că, în fiecare moment, creatorul da Vinci este nevoit să-și inventeze modul său tehnic specific de expresie. Ceea

ce imită, în general, epigonii este un model tehnic *dedus* din diferite opere ale pictorului și care ar putea fi numit "tehnica da Vinci". În schimb, în limbaj, vorbitorii sînt, în același act, Leonardo da Vinci și epigonii săi, tehnica expresiei lingvistice fiind în foarte mare măsură refăcută în/prin vorbirea fiecăruia.

Interpretarea coseriană a raportului *enérgeia-ergon* și aplicarea acesteia în înțelegerea conținutului lingvistic (semnificat, designație, sens) este analizată în relație cu distincția aristoteliană între *morfé* și *hylé*. Într-adevăr, pentru Coșeriu, obiectele, în calitate de produse ale unui act creator, nu au, prin ele înseși, o existență autonomă, independentă de subiectivitatea umană. Obiectele pre-

zintă o *exterioritate* (*hylé*, materialitate) și o *interioritate* (morfé, formă). Doar aspectul material se prezintă autonom în raport cu subiectivitatea; obiectul însă este întotdeauna *produsul* (rezultatul) unui act formator, prin care materialitatea devine suport al unei *forme*. Astfel, ceea ce apare ca exterior nu este produsul activității creatoare, ci doar "vectorul" ei material; de aceea, spre exemplu, "le texte (en tant produit du discours) est un simple vecteur materiel" și, prin urmare, "ce n'est qu'avec l'acte de lecture et de compréhension que le texte commence à exister réellement pour nous" (p.113).

LUCIAN LAZĂR

José María Bernardo, *La construcción de la lingüística. Un debate epistemológico* (LynX - A Monographic Series in Linguistics and World Perception, Annexa 9, 1995, Universitat de Valencia (Spain), Departament de Teoria dels Llenguatges).

Este, oare, cu neputință să se evalueze cele două tradiții așezându-ne pe un teren neutru, deopotrivă de străin de una ca și de cealaltă? Ar însemna /.../ ca de la început să refuzăm să înțelegem ceva cu privire la obiectul pe care ne propunem să-l studiem. Căci obiectivitatea nu constă nicidecum în a te așeza în afară de obiect, ci, dimpotrivă, în a lua în considerare obiectul în el însuși și prin el însuși. Sînt domenii în care ceea ce se numește de obicei 'obiectivitate' nu este decît nepăsare, și unde nepăsarea înseamnă nepricepere. (Vladimir Losski)

Am așezat drept deschidere a comentariului nostru opinia unui... teolog, întrucît ea ne poate ajuta să enunțăm dintru început, în puține cuvinte, principala acuza pe care suntem nevoiți să o aducem abordării lui José María Bernardo. Aceasta, fiindcă, trebuie s-o spunem ca o primă impresie, cartea domniei-sale *suferă* de cel puțin două neajunsuri fundamentale. Pe unul, autorul însuși îl mărturisește: nu e vorba decît despre publicarea, vădit prea grăbită, a unei teze de doctorat (vom vedea de îndată *cîte* slăbiciuni decurg de aici). Celălalt, însă, nu mai ține de împrejurări, ci, foarte probabil, de o caducitate structurală a autorului: prea fascinat, poate, de visul unei unificări epistemologice, domnia-sa speră a împăca ceea ce

e de neîmpăcat, vede în polemici de esență simple complementarități de abordare, evitînd cu eleganță, cel mai adesea, să-și declare propria poziție; iar cînd, în fine, o face, constatăm că toate tensiunile dezbaterii științifice consemnate cu acribie în partea monografică a cărții se transformă într-o extrem de confuză (și iluzorie, afirmăm noi) tentativă de sinteză. Dacă adăugăm la aceasta o aparent corectă (în sensul de: lipsită de atitudine) rezumare, în cel de-al treilea capitol al lucrării, a poziției coseriene, vom avea o primă imagine de ansamblu a cărții care ne preocupă.

Cu alte cuvinte: dacă suntem în căutarea unei monografii care să ne informeze asupra chestiunilor privitoare la filosofia limbajului, teoria lingvistică, lingvistica aplicată și la poziția epistemică a acestora, studiul lui José María Bernardo se va dovedi deosebit de util. El ne oferă o corectă imagine de ansamblu a problematicei abordate, dovadă că lucrarea din care provine dispune de o bună documentare. Din păcate, respectiva lucrare, deși neîndoios *doctorală* din punctul de vedere al informației, nu pare să fi constituit și o *teză* în sensul strict al cuvîntului (*id est*: o luare de poziție personală și coerentă). Materialul îngrămădit pe cele aproape două sute de pagini ale lucrării e, în consecință, lipsit de orice altă coeziune decît cea - în sensul cel mai lax tematic - anunțată de titlurile de capitole și subcapitole.

Prima secțiune a cărții se întitulează *Epistemologia: de la unificarea științei la pluralismul metodologic*. Sunt înfățișate aici opiniile unui mare număr de autori privitor la probleme ca: limitele epistemologiei; criteriile de demarcație între știință și nonștiință; metoda științifică; problema schimbării științifice; clasificarea științelor. În partea a doua, care poartă titlul *Epistemologie și lingvistică*, sunt prezentate direcțiile principale ale filosofiei 'contemporane' a limbajului, cu insistență asupra filosofiei analitice (cu două 'ramuri': cea logico-semantică și cea pragmatică), asupra fenomenologiei (tratată aici cu referire doar la Husserl, și anume la perioada propriu-zis fenomenologică a gândirii lui - teoria semnificației și cea a gramaticii pure din *Logische Untersuchungen*) și asupra hermeneuticii (mai cu seamă Heidegger - cel din *Ființă și timp*, iar nu "Heidegger II" - și Gadamer, cu *Warheit und Methode*). În fine, ultima treime a cărții (înțeleasă de autorul însuși drept o *aplicație* a teoriei prezentate în secțiunile precedente) poartă titlul *E. Coseriu: epistemologie și lingvistică*, și se referă în mod direct la doctrina integralistă, insistând asupra următoarelor probleme: paradigma antipozitivistă, delimitarea și tratamentul obiectului lingvisticii, arhitectura și structura limbii, metodologie și metodă.

Secțiunea inițială abordează probleme generale ale epistemologiei, mai cu seamă dintr-un unghi istoric. Se urmărește modul în care această 'teorie a științelor' a reușit să se desprindă de o filosofie care o îngloba, căpătând conștiința de sine și o relativă autonomie. Sunt invocate aici nume precum R. Blanché, M. Bunge, J. Piaget, E. Suppe, W. H. Newton-Smith, J. Sanmartín, M. A. Quintanilla; autorul însuși, după ce admite că epistemologia contemporană e una de tendință eminentamente pozitivistă, își exprimă speranța în posibilitatea de a concilia - sub auspiciile *noii filosofii a științei* - acest pozitivism cu tradiția raționalistă (fără a se observa însă că pentru o atare conciliere ar fi nevoie de un 'mediator', nici raționalist, nici empirist, și anume, credem noi, tocmai de o teorie a limbajului de inspirație humboldtiană, cum *este* integralismul lingvistic). Ceva mai departe, e repusă în discuție fascinantă chestiune a schimbării științifice și a 'motivelor' ei, cu plecare de la trei cărți fundamentale: *Logica investigației științifice* (1935) a lui K. Popper, *Structura revoluțiilor științifice* (1962) a lui T. S. Kuhn și

Structura logică a fizicii matematice (1971) a lui J. S. Sneed.

Tot în această parte a cărții e abordată și spinoasă problemă a *clasificării* științelor. Aici, deși admite absurditatea teoriilor care resping științele spiritului sau ale *culturii* drept neștiințifice (pe motivul că acestea nu aplică metodele științelor *naturale*), autorul își exprimă părerea că diferențierea acestor două tipuri de știință trebuie 'pusă în criză', ea reprezentând, în ultimă instanță, 'fructul unei prejudecăți': "În fapt, nu ni se pare că heterogeneitatea obiectului ar reprezenta o rațiune suficientă pentru a stabili această dihotomie atât de radicală, dat fiind că, în cele din urmă, toate științele studiază aceeași realitate..." (p. 80). Or, dimpotrivă, în ce ne privește, ne apar evidente, aici, două prejudecăți de abordare care-l marchează *pe José Maria Bernardo însuși*: mai întâi, graba sau încăpăținarea cu care, după ce a enunțat, corect, faptul că "problema, în ultimă instanță, este de a concilia unitatea științei cu pluralitatea științelor" (p. 79), autorul așteaptă apariția *deus ex machina* a unei teorii atotconciliatoare; mai apoi, prejudecata - probabil, de sursă fenomenologică - a unui monism ontic obligatoriu. Ceea ce nu pare a-și aminti epistemologul spaniol (care ne recomandă, din Husserl, *Investigațiile logice*, operă ținând eminentamente de perioada *pre-fenomenologică* a gândirii filosofului german) este tocmai *regionalitatea* științelor, luată ca punct de plecare în *Ideen*, sau faptul că, dacă fenomenologia însăși poate fi considerată o știință a protoregiunii-conștiință, nu e deloc necesar ca toate celelalte științe să preia obiectele constituirii fenomenologice *fără a le supune propriului mod de formalizare, propriei viziuni*. Fapt e că, tocmai husserlian vorbind, dacă nu ar opera o obiectualizare de grad secund în raport cu 'simpla' constituire fenomenologică, toate științele ar deveni 'inutile'. Astfel (așa cum subliniază și E. Coșeriu), științele culturii *văd* obiectul drept constituit în mod liber printr-un act al subiectivității, guvernat de finalități; cele ale naturii *îl văd* drept subzistent extrasubiectiv și supus determinismului (*id est*: ceea ce nu este *ca atare* configurat rămâne invizibil, nu poate fi obiect al respectivei științe). Așadar, ignorarea acestor distincții, cu ațta căldură recomandată de către savantul spaniol, nu ar putea duce, după opinia noastră, la unificarea științelor, ci, dimpotrivă, la simpla lor *dispariție*.

În secțiunea dedicată relației dintre epistemologie și lingvistică, autorul ne oferă o foarte corectă privire istorică asupra a ceea ce s-a numit 'răsturnarea lingvistică' în filosofia și teoria limbajului contemporane. Un număr impresionant de mari autori sunt încadrați aici, într-o trihotomie propusă de Hierro S. Pescador: de partea filosofiei 'speculative', Husserl, Heidegger, Lipps, Gadamer, Ricoeur, Merleau-Ponty, Derrida; de cea a filosofiei 'analitice', Frege, Russell, Wittgenstein ("I" și "II"), Austin, Strawson, Carnap, Grice, Montague; de partea filosofiei 'dialectice', Voloșinov și grupul de la Frankfurt. Extrem de interesantă este mai cu seamă subsecțiunea dedicată hermeneuticii, unde tocmai chestiunea ceva mai înainte ignorată (a faptului că orice discurs nu doar că predicativizează antepredicativul, dar, făcând aceasta, face propriu-zis irecuperabil ceea ce 'era' antediscursiv) e excelent ilustrată parafrazând opinia lui Paul Ricoeur: filosofia limbajului "reamintește fenomenologiei că imediatul este pierdut, *centrul limbajului* fiind locul din care el își desemnează relația cu ceea ce nu este limbaj" (p. 105). Din păcate, însă, datorită îngrijorătoarei autonomii pe care autorul o conferă fiecărei secțiuni a lucrării sale (care - și iată încă o slăbiciune majoră a cărții - pare a fi o simplă culegere, între aceleași coperti, a trei studii întru totul distincte), această foarte valoroasă sugestie a rămas neexploatăată în prima treime a volumului, unde ar fi putut aduce clarificări de esență.

În fine, ultima parte a cărții constituie, după opinia autorului, 'aplicarea' a ceea ce fusese anterior schițat în teorie, la 'o' lingvistică propriu-zisă, cea a lui Eugenio Coseriu. Plecând mai cu seamă

de la capitolele dedicate, în *Lecții de lingvistică generală*, pozitivismului, anti-pozitivismului și raportării științei limbajului la aceste două curente de gândire, José Maria Bernardo rezumă conștiințios poziția lingvistului român: "Opțiunea epistemologică a lui E. Coseriu, pe care el însuși a definit-o drept 'idealism hegelian, humboldtian, nu idealismul lui Croce [*no di Croce*]', și, aplicat la lingvistică, 'neostructuralism, structuralism dinamic, energetic și humboldtian' sau, pur și simplu, 'structuralism humboldtian' și, în alt text, 'funcționalism' /.../ ar fi inclusă în paradigma anti-pozitivistă cu baze fenomenologice." (p. 145) Din păcate, se întâmplă și aici ca și cu hermeneutica, analizată mai sus: rolul integralismului lingvistic fiind doar unul ilustrativ pentru restul lucrării, importante contribuții coșeriene la epistemologia însăși - și nu doar la situarea lingvisticii într-una din mai multe epistemologii egal de posibile, cum pare a crede Bernardo - rămân nevalorificate.

Concluziile globale ale lecturii noastre nu pot rămâne, deci, decât precumpănitor negative. Pentru o lucrare doctorală executată sub presiunea timpului, e poate firesc să se păstreze, în expunere, ordinea cercetării. Dar o carte *valabilă* referitoare la chestiunile abordate aici ar fi trebuit să plece și în sens invers, de la sugestiile coșeriene și de la cele ale filosofiei limbajului către o posibilă reîntemeiere epistemologică. Rămînem în final, nedumeriți dacă autorul n-a avut energia necesară pentru a rescrie lucrarea în funcție de datele esențiale descoperite pe parcurs, sau, pur și simplu, n-a perceput esențialitatea acestor date pentru însăși problema pe care o formulase.

CORNEL VÎLCU

Emma Tămăianu, *Fundamentele tipologiei textuale. O abordare în lumina lingvisticii integrale*, Clusium, 2001.

Nu toate domeniile lingvisticii, așa cum au fost circumscrise și fundamentate de întemeietorul doctrinei integralismului E. Coșeriu, beneficiază încă de o asemenea elaborare desfășurată cum putem constata, de exemplu, în cazul lingvisticii idiomatice. Lingvistica textului în perspectivă integrală se configurează la momentul actual, mai degrabă, ca o zonă de deschideri fecunde care

își așteaptă încă elaborarea detaliată. În acest spațiu se înscrie cartea Emmei Tămăianu, ce are la bază teza de doctorat a cercetătoarei, una dintre primele teze ce au drept fundament integralismul lingvistic.

Din motivele menționate, lucrarea își revendică un caracter de *preliminarii*, situându-se într-o etapă inițială în care își propune să circumscrie "locul, sarcinile, posibilitățile și limitele tipologiei textuale în interiorul lingvisticii textului *ca lingvistică a sensului*", așa cum arată autoarea la început (p.11).

În primul capitol al lucrării, **Proiectul unei tipologii "reale" și "integrale" a textelor: cadrul epistemologic**, autoarea își asumă în mod declarat un demers din perspectiva antipozitivistă a integralismului, demonstrând în mod convingător necesitatea unei asemenea luări de poziție în raport cu obiectul de studiu al lingvisticii ca știință a culturii: "Lingvistica este o știință autentică, i.e. "realistă" sau "obiectivă", numai în măsura în care vizează limbajul *așa cum este el*, adică sub "toate aspectele" *care derivă din natura lui fundamentală de activitate (enérgeia).*" (p.25) După distingerea planului textual din tripartiția planurilor limbajului și precizarea distincției terminologice între **discurs** și **text**, autoarea semnalează locul și sarcinile specifice ale lingvisticii textului în raport cu celelalte două discipline din cadrul cercetării integrale a limbajului: lingvistica vorbirii în general și lingvistica limbilor. În această ordine de idei, arătând că "înainte de elaborarea unei lingvistici a textului ar fi necesare nu numai o *gramatică a vorbirii în general și gramaticile limbilor particulare*, ci și gramaticile "utilizării limbilor în vorbire" " (p.31), (vezi referirea la o asemenea gramatică pentru limba germană realizată de Tsugio Sekiguchi), cartea își demonstrează încă o dată dificultatea demersului asumat de autoare și nevoia de a-și propune "mai degrabă formularea problematicii tipologiei textuale decât găsirea unor soluții teoretice" (p.31), ceea ce se reflectă și în formularea obiectivelor cercetării. Circumscrierea investigației textual-tipologice este susținută de o disociere a palierelelor epistemice în studiul textului și formularea obiectivelor corespondente acestora.

Capitolul 2, **Premisele definirii tipului textual în lingvistica integrală**, propune o organizare coerentă a conceptelor ce țin de perimetrul textual-tipologicului în lingvistica integrală și o definiție a **tipului textual**.

"Dacă textul este definit ca plan lingvistic al creației de sens (cu cele trei ipostaze - *activitate, tehnică și produs*), atunci tipologicul nu poate fi definit decât ca *modalitate* a creației de sens - *modalitatea în care semnificatele și designatele unităților textuale se constituie într-un nou semnificant, de grad secund, și modalitatea articulării interne a sensului*" (p.37). În alți termeni, tipul este "forma

discursului (în sens humboldtian)" (ibidem). Subliniem importanța epistemologică a conceptului de **formă** (discursivă), în accepțiunea precizată de autoare, atât pentru menținerea coerenței cu cadrul teoretic asumat, cât și pentru "actualizarea" lui într-o nouă perspectivă: vezi, în paginile acestui capitol, elaborarea unui "tablou al distincțiilor textual-tipologice de bază", în care se propune o stratificare a palierelelor forme în planul individual al limbajului - o sinteză schematică a cercetării.

Un loc central îi este rezervat discuției conținutului și structurării cunoașterii textual-tipologice ca palier al competenței expresive. Posibilitățile și limitele demersului sînt trasate în funcție de specificul competenței expresive în raport cu celelalte două tipuri de competență: elocuțională (în planul universal) și idiomatice (în planul istoric). În ceea ce privește competența elocuțională, remarcăm în mod deosebit disocierea dintre, pe de o parte, *modalitățile generale ale vorbirii* sau *modalitățile elocuționale* (monolog/dialog, stil direct/indirect/indirect liber și chiar distincția "liric"/"epic"/"dramatic"), ca fiind întemeiate pe configurații ale determinărilor generale ale vorbirii individuale și, deci, fiind parte a 'constituției textuale' și, pe de altă parte, *modurile discursive* ca orientări sau finalități de bază ale creației de sens (p.46). Raportarea la competența idiomatice scoate în evidență necesitatea distincției dintre *text ca nivel autonom al limbajului și text ca nivel de structurare idiomatice*, acesta din urmă fiind reperabil în măsura în care într-o limbă particulară se pot constata procedee specifice idiomatice pentru constituirea textului. Consecințele acestei distincții asupra investigației tipului textual vor fi ilustrate extrem de convingător și în capitolul 3, printr-o serie de exemple din limba japoneză.

O primă distincție - dintre **tipul textual** propriu-zis și **specia textuală (Gattung)** - decurge din postularea naturii lor diferite: spre deosebire de 'tipul textual', 'specia textuală' are un caracter istoric-individual și este reperabilă "prin recurs la un model exemplar privilegiat" (p.39).

Luînd ca bază analogia cu tipologia integrală a limbilor reale, autoarea configurează un cadru teoretic în care este proiectat și definit tipul textual. Printre primele aproximări ale "grupărilor" posibile în cazul textelor este identificată aceea a

categoriilor de texte (Textsorten), "cum ar fi de pildă categoria 'articol de ziar' înțeleasă ca *ansamblu de procedee pentru textul publicistic*" (p.55). 'Categoriile de texte' nu se confundă cu 'tipul textual', ci își au utilitatea în a oferi "o primă ordonare în multitudinea de texte concrete și, în măsura în care sînt ele înseși expresia unei intuiții textual-tipologice, servesc la a evita impasuri sau erori interpretative" (p.56). Conceptului 'categorii de texte' îi este subordonat logic cel de *Textformen* "ca designînd *procedee textuale*, privite [...] din perspectiva contribuției lor la constituirea textului" (p.56).

În funcție de punctul de vedere asumat, cercetarea *sincronică* se ocupă de 'categoriile de texte', iar cea *diacronică* - urmărește dezvoltarea 'spe-ciilor textuale'.

După expunerea acestor considerații, **tipul textual** este definit ca "palier funcțional al principiilor care explică orientarea și desfășurarea construcției sensului, al categoriilor de funcții și procedee textuale, - palier unde se identifică omogenitatea și coerența funcțională subiacente diversității funcțiilor și procedeele textuale ca atare" (p.57). Insistăm aici asupra uneia dintre consecințele definiției: "*tipul textual nu este constatabil empiric*, [...] prin prezența/absența și "statistica materială" a unor unități, procedee sau chiar funcții textuale ca atare, *ci trebuie "descoperit"* prin conducerea hermeneutică a acestora [...] la principiile care explică rolul lor în construcția sensului." (p.57)

Capitolul 3, **Repere comparative: cadrul și problemele fundamentale ale tipologiei textelor în câteva modele de altă orientare teoretică**, include referiri critice la câteva modele tipologice relevante: Smith (1985), Sandig (1990), Giora (1990) și Virtanen (1992) ca tipologii "integratoare", corelînd factorii "externi" (condiții pragmatice) cu factorii "interni" (configurații textuale semantico-sintactice).

Sînt decelate două categorii de probleme: în primul rînd, cele generate de premisa nedemonstrată că textul ar fi în esența sa un instrument al interacțiunii pragmatice și, în al doilea rînd, cele legate de *statutul prototipic* cu care este investit textul în abordările discutate.

Clasificarea textelor după "criterii externe"

conduce la concluzia că "o asemenea tipologie nu va fi în realitate altceva decît **toemai** o tipologie a situațiilor și acțiunilor sociale care au ca vehicul contingent textele" (p.65), dat fiind că va privi utilizarea dată textului într-un moment ulterior, iar "tipurile" astfel definite "nu țin de modalitatea instituirii sensului și nici nu decurg în mod necesar din ea" (p.65).

În ce privește tipologia după criteriul "combinat", se afirmă că "este ilicit ca procedeele sau fasciculele de procedee obținute prin abstragere din texte să fie proiectate asupra textelor (aceleași sau altele), în calitate de grilă tipologică" (p.71), constatîndu-se că așa-zisele "tipuri" nu depășesc nivelul descrierii "unor individuali, produși chiar prin actul descrierii" (ibidem).

Discutarea tipurilor textuale "interne" conduce la observația că există o "discontinuitate" între precizia descrierii materialului faptic și interpretarea preconcepută a acesteia și accentuează importanța problemei stratificării tipologice a textelor. Aceasta apare ca problemă doar în măsura în care se menține premisa că palierele textului sînt de aceeași natură. Soluția integralistă propune distincția dintre *funcțiile textuale* (categorii ale sensului) și *modalitățile lor de realizare* (unități, procedee), iar tipologia integralistă a textelor va opera în "zona speciilor și fasciculelor de procedee și funcții textuale, nu în aceea a unităților și secvențelor constitutive în sine" (p.74). Tipologiile întemeiate pe criterii "interne" pot fi recuperate, însă, ca propuneri de paradigmatici ale funcțiilor textuale pentru texte în general sau pentru texte ca nivel structural al limbii particulare. Capitolul se încheie cu o discuție detaliată (o lectură coșeriană în care s-au făcut distincțiile necesare) asupra problemei prototipicalității.

Capitolul 4, **Textual tipologicul ca orientare a construcției de sens. Palierele formei**, prezintă o expunere extensivă a schemei care ne-a fost prezentată la sfîrșitul capitolului 2.

În planul actelor discursive limbajul ca logos semantic se prezintă în mod necesar determinat de orientări sau finalități discursive (interne) fundamentale, care constituie, astfel, primul palier al *formei textuale* ([...] forma de gradul 1)" (p.92). Privite din unghiul articulării sensului, aceste finalități, realizate ca *moduri discursive* sau *moda-*

lități ale sensului, se polarizează între un pol al vorbirii în modalitate poetică (sensul cu salt maximal față de semnificatele și designatele textuale) și un pol al vorbirii în modalitate "obiectivă" (sensul cu salt minimal). În ce privește polul "poeticului": "dacă finalitatea modului poetic nu este alta decât însăși finalitatea semantică, ea este însă ridicată la puterea a doua, exponențializată ca proces de **creație de sens de către subiectul creator absolut**" (p.95). Referitor la vorbirea *obiectiv-științifică*, sînt date cîteva repere ale construcției de sens prin analogie cu statutul semantic al "nomenclaturilor", terminologiilor, în raport cu structurarea lexicului uzual.

Remarcăm în mod deosebit referirea la viziunea humboldtiană asupra *modului "prozaic"*, care, (spre deosebire de cel "*poetic*") în manifestarea sa exponențială "caută [...] în experiența și structurarea primară a lumii prin limbaj deschiderile de profunzime înspre realul obiectiv, inaccessibil experienței empirice directe care este fundamentul limbajului" (p.98). În termeni coșerieni ai relațiilor semnifice constitutive pentru sens, "orientarea "obiectivă" implică prin excelență *suspendarea contextului natural* și construcția unei organizări diferite a lumii, sub semnul *adevărului* în contrast cu experiența empirică" (p.99).

Forma textuală de gradul 2 se definește, de asemenea, din unghiul finalității interne, "dar mai determinate" (p.99). Pusă, și aceasta, sub semnul viziunii humboldtiane asupra modurilor discursive, forma textuală, la acest palier, este exemplificată prin tipologia textelor poetice, elaborată de M.Borcilă, singura de acest fel, pînă acum.

Dacă palierele enumerate pînă aici intră sub incidența termenului de 'tip textual' în accepție largă, forma textuală de gradul 3 - tipul textual al *Operei* - corespunde, în accepția autoarei, termenului de 'tip textual' în accepție restrînsă (în acest caz, celelalte pot fi indicate ca 'moduri/modalități textuale'). În acest sens, tipul textual "*rămîne a fi descoperit*" (p.101), prin demers hermeneutic, în fiecare text, începînd cu *unitățile minimale de sens* (în termeni coșerieni), care încă trebuie definite, și pînă la limita maximală reperabilă a procesului de articulare a sensului, care poate cuprinde toată

opera unui scriitor. O mențiune aparte merită tratarea problemei definirii tipului ca principiu de articulare a sensului în operele transsemiotice, autoarea identificînd o serie de aspecte care încă își așteaptă rezolvarea și constatînd că această chestiune nu poate fi, totuși, rezolvată pe deplin în cadrul unei *lingvistici* a textului, care, așa cum se afirmă în repetate rînduri în lucrare, nu poate studia în mod justificat decît posibilitățile realizării sensului în și prin limbaj.

Analiza tipului textual (forma de gradul 3) în trei texte ale lui Lewis Carroll care, în viziunea autoarei, prezintă o unitate superioară de sens (*Through the Looking-Glass, Alice in Wonderland* și *Sorites*) - o combinație de exercițiu logic și umor științietor - ilustrează în mod convingător afirmațiile teoretice și probează validitatea metodologică a tipologiei textelor poetice (forma de gradul 2).

În cadrul expunerii liniilor de forță ale unei tipologiei integraliste își găsește locul și o discuție detaliată a tipologiei "lumilor ficționale", în forma propusă de L.Doležel (1985). Sînt puse în lumină "punctele de compatibilitate" între această abordare și viziunea integralistă, cu precizarea prealabilă a unor clarificări conceptuale necesare. Astfel, "tipologia lumilor ficționale este relevantă la nivelul designatului textual (al "lucrurilor" reprezentate/construite de text), iar nu la nivelul sensului (ceea ce se spune despre lucruri în text). Din perspectiva integralistă, ea *trebuie însă subordonată sensului*" (p.116). Și aici discuția despre problema "realității" sau "ficționalității" lumilor textuale se încheie cu constatarea limitelor preocupărilor lingvisticii textului, care, avînd ca obiect de studiu *posibilitățile creației de sens în limbaj* și nu *realizarea sensului*, poate doar 'anunța' punctele-cheie pentru o posibilă soluție oferită de *poetica culturii* în sensul definit de M.Borcilă.

Următoarele două capitole, 5 și 6, constituie, în esență, modele aplicative de investigație tipologică, ce vin să demonstreze fiabilitatea afirmațiilor din capitolele anterioare (*Grau, teurer Freund, ist alle Theorie...*).

Capitolul întitulat **Căi ale investigației tipologice (I): tipul textual și relațiile semnifice constitutive pentru sens** începe cu o reafirmare a "terenului" pe care se situează demersul: cel al sensului constituit prin funcții semantice specifice textuale,

care își subordonează mijloacele și procedeele materiale realizate în text, și nu invers. Factorii tipologic relevanți identificați de autoare sînt: *funcțiile textuale, funcțiile evocative ale semnului în text și formele de suspendare a incongruenței și incorectitudinii în text*, evident, în măsura în care ele constituie manifestări ale principiilor de construcție a sensului.

"Presupunem că, în texte, funcțiile textuale se organizează în fascicule care reflectă și detaliază orientarea tipologică a respectivelor texte. [...] Fenomenul poate fi observat într-un prim moment la nivelul regulilor de constituire pentru *categoriile și speciile* de texte, dar acesta este, probabil, doar indiciul unei corelații mai profunde, la nivelul tipului textual ca formă discursivă de gradul 3" (p.127).

În ce privește funcțiile evocative, acestea se grupează în două categorii: tipuri de relații evocative ce se realizează în text și tipuri de relații evocative care sînt dezactualizate în text.

Secțiunea aplicată reprezintă o analiză a unei specii de text aparte: "*kôan*, paradoxul insolubil utilizat în Zen [...] drept mijloc privilegiat pentru atingerea instantanee a iluminării" (p.133). Aceasta prilejuiește încă o precizare a limitelor raționale ale lingvisticii textului în studierea sensului textual și în construirea unei tipologii textuale generale, în ideea că explicitarea limitelor configurează, circumscriind, posibilitățile unei asemenea abordări. Este extrem de importantă această (repetată) recunoaștere a limitelor, pentru că, pe de o parte, denotă o înțelegere profundă a obiectului de studiu și a obiectivelor cercetării, neadmițînd, astfel, "importul" metodologiei și, implicit, al premiselor din alte discipline, decît recunoscîndu-le ca atare și indicîndu-le ca mijloace auxiliare (unde e cazul); iar, pe de altă parte, lasă căi deschise pentru alte abordări care, cu mijloacele proprii, vin să ducă mai departe cercetarea sensului textual sub aspectul realizării sale, răspunzînd la întrebări pe care lingvistica textului în accepțiunea ei integralistă le poate doar semnala.

Dacă rezultatele analizei textelor *kôan* ar putea genera o ușoară umbră de îndoială cu privire la caracterul categoric al concluziilor - "*kôan* instanțiază forma extremă a construcției de sens "cu salt minimal": forma în care distanța față de

semnificație și designație nu mai este "epsilon" (valoarea care tinde la zero), ci este chiar zero. Mai mult, dacă este "atins", atunci *sensul fiecărui kôan este chiar lumea și nimic altceva*" (p.139) - recomand să fie recitate cu atenție explicațiile cu privire la rolul acestor texte în tradiția Zen și concluzia va apărea ca adecvată.

Capitolul 6, **Căi ale investigației tipologice (II): potențare tipologică și translație tipologică în procesul traducerii**, propune o abordare inedită a problemei tipologiei textelor. "*Dacă traducerea reprezintă procesul de creare a unui text ca re-constituire a unui alt text, atunci în textul secund vedem refăcîndu-se (uneori exponențializate) articulările textului prim, astfel încît și natura lui tipologică (i.e. dinamica semantică specifică modului/tipului discursiv) se înfățișează pregnant pusă în relief*" (p.144).

Textul luat în discuție este un fragment din *Richard III* în traducerea lui Ion Barbu. Analiza este precedată de precizări teoretice necesare, cu privire la înțelegerea statutului *traducerii* în lingvistica integrală. Dintre acestea, reținem următoarea observație: "*Din moment ce sensul nu se află niciodată dat ca produs finit, după cum, în realitate, nici designatele textuale nu sînt date ca produs pentru a fi preluate, static și mecanicist, drept fîntă a procesului de traducere, înseamnă că traducerea se definește printr-o străduință de a urma procedeele și strategiile creației de sens din textul-sursă, constituind prin aceasta un nou text care orientează creația de sens pe "aceleași" linii de forță*" (p.146).

Analiza propusă a textului shakespearean se situează în linia unor preocupări mai vechi ale autoarei și constituie un fascinant exemplu de "lucru cu textul", susținut și de observațiile lui Ion Barbu referitor la traducerile existente și la propriile principii ale traducerii. Nu insistăm decît asupra unei probleme formulate în concluzii: în ce măsură traducerea poartă amprenta specificului tipologic al traducătorului, diferit de cel al originalului? Dat fiind că o asemenea "translație tipologică" nu poate fi totuși ignorată, "în cazul unui traducător de calibrul creator al lui Ion Barbu", soluția propusă de autoare se găsește în relaționarea textului discutat cu restul opereii shakespeareiene, unde "devierile" traducerii de la textul original își găsesc justificarea și coerența.

Ultimul capitol, **În loc de concluzii: câteva direcții pentru cercetarea tipologică pe baze integraliste**, sintetizează tezele expuse și argumentate în carte. Dintre acestea, pentru amatorii cercetărilor exhaustive, reținem următoarea: "Construcția tipologiei textuale trebuie să țină seama de faptul că în domeniul textualității este din principiu imposibil a formula reguli *predictive* sau reguli *limitative*. Ceea ce se va elabora va fi o listă *deschisă* de posibilități aflate la dispoziția vorbitorului pentru construcția sensului, amendată constant de înțelegerea că nu se pot stabili dinainte toate posibilitățile imaginabile" (p.177).

Lucrarea este "presărată" cu fragmente citate (din originalele) în spaniolă, franceză, engleză, germană și japoneză, ceea ce ar putea constitui o provocare pentru cititor. Laconicitatea stilului și rigoarea expunerii, prudența afirmațiilor și temeinicia argumentelor, caracteristice autoarei, susțin pe deplin întreprinderea anunțată de titlu, și anume, **Fundamentele tipologiei textuale**.

Putem spune că cititorul are la dispoziție o lucrare cu caracter de pionierat în domeniu, întemeiată pe o impresionantă bibliografie coșeriană și nu numai, avînd în urmă un stagiul laborios de cercetare și elaborare. Studiul aprofundat al surselor bibliografice coșeriene a revelat sugestii importante pentru susținerea și desfășurarea investigației autoarei. Înaintarea pe acest drum este dificilă și din cauza faptului că, deși avem la dispoziție o carte care sintetizează temeiurile conceptuale ale acestei discipline (E. Coseriu, *Textlinguistik*), circumscriind domeniul și delimitîndu-l de alte abordări "omonime", multe dintre sugestiile elaborate și aplicate de autoare sînt răsfirate pe paginile altor numeroase lucrări coșeriene. Pe acest fundal, contribuția originală a Emmei Tămăianu face ca **Fundamentele tipologiei textuale** - o cercetare extrem de serioasă și bine documentată - să devină o carte de referință pentru toți cei interesați de domeniul lingvisticii textului și de lingvistica integrală în general.

LOLITA ZAGAEVSKI